



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SMEEDEN

KULTURBILLEDER



SMEDEN

Kulturbilleder fra Tiden
omkring
Århundredskiftet

★

Udgivet af
Nationalmuseet
1952

HASSINGS FORLAG

KØBENHAVN

*Redigeret af David Yde Andersen
Tegninger af Hans Lollesgaard.*

H. P. Hansen, København

FORORD

»Smeden« er en samling kulturbilleder fra arbejdernes, haandværkernes og industriens verden, et udvalg af 1000 levnedsskildringer indsamlet af Nationalmuseet i 1951 til belysning af industriens og arbejderklassens forhold i Danmark efter liberalismens gennembrud i midten af forrige aarhundrede.

Adel, borger og bonde, de tre bærende samfundsklasser i enevældens Danmark, er forlængst kommet paa museum. Genstande af enhver art, der vidner om deres kultur og beskæftigelse, fra husgeraad og haandværktøj til hele stuer og værksteder, findes opbevaret dels paa Nationalmuseet og de store kulturhistoriske provinsmuseer dels i specialsamlinger som herregaardsmuseet paa Gl. Estrup, købstads- og haandværkermuseet Den gamle By i Aarhus og adskillige frilandsmuseer.

Arbejderklassen derimod, den som i det liberalistiske samfund efter enevældens ophør gennemløb en saa mægtig udvikling, har hidtil kun været svagt repræsenteret paa vore museer. Det samme gælder andre til industrien knyttede befolkningsgrupper. Øjensynlig har deres kultur været for ung og kun interesseret, for saa vidt den indebar rester af forholdene fra enevældens tid.

For at raade bod herpaa har nu Nationalmuseet taget industriens og arbejderklassens kultur op til undersøgelse. Arbejdet maatte i gang snarest, om det skulde lykkes at belyse forholdene i sidste fjerdedel af forrige aarhundrede, da industrialiseringen for alvor gjorde sig gældende herhjemme. Det vilde nemlig ikke være nok at udforske arkivalier og andre skriftlige kilder. Disse vidnesbyrd maatte suppleres med beretninger fra folk, der selv har oplevet den tid, undersøgelserne drejer sig om.

Nationalmuseet raadede ikke selv over de nødvendige økonomiske midler til arbejdets gennemførelse, men takket være beredvillig støtte fra De samvirkende Fagforbund, Dansk Arbejdsgiverforening, Centralorganisationen af Metalarbejdere, Sammenslutningen af Arbejdsgivere

indenfor Jern- og Metalfagene og fra Dansk Arbejdsmandsforbund kom undersøgelserne i gang i 1951.

Som indledning efterlyste museet levnedsskildringer fra folk, der kunde fortælle om forholdene i slutningen af forrige aarhundrede. En indsamling af saadanne skildringer kom i gang og vakte stor interesse. I løbet af sommeren 1951 og den følgende vinter strømmede beretninger ind, først og fremmest fra gamle arbejdere og haandværkere, de to befolkningsgrupper, hvorom museet til at begynde med samlede opmærksomheden.

En enkelt faggruppe, nemlig jernindustriens arbejdere, viste undersøgelserne særlig interesse, og i forbindelse med deres organisation udskrev da museet en konkurrence om de bedste levnedsskildringer fra dette felt. Resultatet foreligger med nærværende bog. De her udvalgte skildringer, som giver et repræsentativt udsnit af det indkomne materiale, skulde kunne vise udviklingen indenfor jernfagene, helt fra landsbysmeden, hos hvem arbejdet endnu i slutningen af 1800-tallet foregik efter ældgammelt mønster, til maskinarbejderen inden for den moderne storindustri.

Landsbysmeden var ansat af bønderne i byen, bymændene, der ejede smedien og den tilhørende jord. Bymændene havde hver deres smededag, hvor de mødte op og fik lagt nye sko paa hestene og repareret deres vogne og redskaber. Selv medbragte de ofte jern og kul samt en karl til at svinge forhammeren. Smeden skulde kun lægge arbejde og fagkundskab til. For dette fik han en fast aarlig løn. Vilde bonden derimod have lavet nye ting, maatte han betale smeden ekstra, — og derfor sparede han paa det nye. Skulde han endelig have en ny vogn, lod han halvdelen af den gamle forny det ene aar og halvdelen næste; saa var nemlig den hele affære en reparation, der ikke skulde betales særskilt!

I den periode, hvorom vore meddelere beretter, overgik de sidste bysmedier til privat eje. Nu skulde smeden have betaling for hvert eneste stykke arbejde, og da kneb det for bønderne at vænne sig til den nye

ordning. Til sidst bandt smeden sin kat ved døren uden mad, og naar bonden vilde luske af med en tak uden at betale, sagde smeden: »Du kan sige tak til min kat. Den faar ikke andet at leve af!« Saaledes døde som bekendt smedens kat af tak.

Men industrien kaldte paa smedene. Hvor før skibstømrere havde hugget og sammenføjet egeplankerne til stolte skibe, nittede nu skibssmedene pladerne paa jernspanterne. Sejlmagere, rebslagere og riggere blev arbejdsløse, efterhaanden som smedenes dampmaskiner og siden motorer fortrængte sejlene. Og ikke bare skibsfarten! Hele industrien byggedes paa maskinkraften. Denne fremstilledes af smede, og til vedligeholdelse krævedes smede. Derfor dukkede smede og maskinarbejdere op indenfor alle større industriforetagender. Jernfaget var der udvikling i. Smeden, der glødede jernet i sin esse, der formede det paa ambolten og hærdede det i sit trug, havde altid fanget landsbyungdommens opmærksomhed, men nu, da han stod som repræsentant for maskinkraften og tekniken, fik han en næsten magisk tiltrækningsevne. Faget voksede fra aar til aar, og ofte kneb det med at skaffe tilstrækkelig kvalificeret arbejdskraft; der maatte indkaldes maskinarbejdere fra Frankrig, Belgien og Tyskland. I begyndelsen af det 19. aarhundrede havde England været det førende land, og nu, henimod sidste aarhundredskifte, kom atter den engelsktalende verden i forgrunden, først og fremmest Amerika, hvor skabere som Edison og siden Ford fængslede de unges opmærksomhed.

Ikke alene sydfra indvandrede smede og maskinarbejdere til Danmark; ogsaa fra fattige egne i Sverige og Norge søgte fagets unge arbejdere hertil. For dem var Danmark mulighedernes land. Det er saaledes indenfor jernfagene de store udviklinger gennem det sidste aarhundrede har fundet sted, og derfor giver levnedsskildringer fra jernindustriens arbejdere et særlig godt materiale.

Allerede i oldtidens dage var smeden en agtet mand. Den smed der beherskede sin kunst blev uundværlig for sit samfund. Denne sætning har bevist sin gyldighed op gennem historisk tid, og den gælder endnu.

Imidlertid, man er jo ikke født smed eller maskinarbejder. Kun et faatal af meddelelserne viser sig at være barnefødt hos smede, langt de fleste kommer fra arbejderhjem af enhver type landet over. Beretningerne giver derfor et billede af, hvordan arbejderne levede i landsbyerne, købstæderne, hovedstaden. Vi faar en slags arbejdernes kulturhistorie gennem de sidste par menneskealdre.

Uden tvivl maa et saadant stof uddybes for at kunne anvendes ret i forskningens tjeneste. Naar ikke des mindre Nationalmuseet nu fremlægger en prøve i ubearbejdet form, er hensigten dels at give offentligheden indtryk af, hvor godt et materiale der allerede er indkommet — mange andre beretninger i museets arkiv kan staa maal med de her givne — dels at bibringe andre, der husker forholdene i 80'erne og 90'erne, lyst til at berette deres livshistorie.

Et fælles træk hos de af Nationalmuseet indsamlede arbejdererindringer er, at de konstaterer en udvikling; de finder forholdene bedre nu end i deres ungdom. Utvivlsomt med rette. Denne bog om smeden taler da ikke om nogen tabt guldalder, tværtimod. Det gælder vel smeden som de andre haandens arbejdere, at nogen guldalder hverken har været eller er. Ligger den forude? Hvem ved, men i hvert fald, den fulde forstaaelse af nutidens forhold og vilkaar vindes først gennem kundskab om den fortid, hvorpaa vi alle bygger.

Nationalmuseet 1952

Johannes Brøndsted

SKIBSSMEDEN

Jobs. Kjærboel er en af de første, der har interesseret sig for den menige arbejders historie. I begyndelsen af tyverne samlede han, bistøet af skibssmeden Daniel Lorentzen, erindringer fra de gamle jernskibsværfter og gængav dem i bogen »Typer og Tidsbilleder«. De tegner billedet af skibssmedenes liv i en tid, der ligger en menneskealder forud for den, Nationalmuseet har kunnet belyse gennem det i 1951 indsamlede materiale, en tid, hvor arbejdet var hårdere, tonen mere rå og hangen til spiritus stort, men hvor det dog ikke manglede på godt kammeratskab og lystig skæmt.

Baumgarten & Burmeister lejede i 1851 Engelskmandens Plads på Christianshavn af Jacob Holm og sønner og indrettede her det første jernskibsværft i Danmark. Engelskmandens Plads må således betragtes som den danske jernskibsbygnings vugge. Nogen særlig stærk fart har der dog ikke været i jernskibsbygningen, for fra året 1854 til 1861 blev der kun bygget 9 jerntransportbåde til marinen. I året 1854 er 96 mand beskæftiget på pladsen, og dette tal er i 1861 steget til 400, men heri er medregnet både maskinarbejdere og skibsbyggere. I disse år beskæftiges en belgier ved navn Rantzau, og det er vistnok på hans initiativ, at Burmeister indforskrev nogle franske og belgiske skibsbyggere i året 1857. Disse skibsbyggere var hver for sig specialister på forskellige områder af jernskibsbygningen, og vi skal her nævne følgende: van Acker, Koch, Dahl og Bodo. Van Acker er særligt kendt med pladearbejde, Bodo og Dahl er spantebøjere, medens Koch egentlig er kleinsmed. Fra 1861 til 1870 stiger arbejdetallet fra 400 til 700 mand; heri er dog ikke medregnet skibstømmerne, da alt tømmerarbejdet ved skibenes bygning blev udført af Jacob Holm & sønner. Der er nu kommet mere fart i virksomheden, og byggenumrene er steget til 55. I stedet for mester Rantzau træffer vi nu en mester Saurbrey, også kaldet »mester Surbrød«.

Vi vil nu prøve i tankerne at aflægge et besøg på værftet og forestille

os, at vi kommer spadserende fra byen over Langebro. Vi følger rækken af de lave huse i Langebrogade, de såkaldte Holms huse, og drejer omtrent midtvejs i gaden ind ad en stor port. Her træffer vi først portneren, som hedder Veje. Veje var kendt for sin store røde næse, og særlig læredrengene yndede at drille ham, idet de sang: »Veje med den røde næse, Veje med den røde næse, Vejes røde næse ud i blomstring står«. Vedligeholdelsen af den røde næse skete i en beværtning, som lå tæt op til porten.

Kommen gennem porten ligger der på højre hånd et langt værksteds-skur med planer, bænke m. m. Til venstre ligger 2 beddinger, fuldt optagne, bl. a. bygges der en dampmuddermaskine »Activ«. Der hersker travlhed overalt på pladsen, og da der så godt som ingen værksteder findes, foregår det meste arbejde i fri luft. Selv spanteovnen og spanteplanen ligger i det fri nede ved vandet mellem Holms huse og den første bedding og langs plankeværket, som løber parallelt med Langebrogade. På højre side af porten står smedenes esser under et halvtag. Der er her et værksted, det såkaldte panserværksted, der er opført for Orlogsværftets regning, og hvor panserpladerne til krigsskibene bliver bøjet. Her regerer van Acker, også kaldet Røde Schang eller Strømpevæveren. Øgenavnet havde han fået af franskmænden Koch. Tæt uden for panserværkstedet ligger maskinhuset med en maskine på hele 10 hestes kraft.

Ud for byggebeddingerne lå en holm, kaldet Sandøen, således at der kun var ringe plads til skibsafløbning. Man måtte derfor, da skrueskibet Bergen, som er den største nybygning fra denne tid, løb af stabelen, udlægge en gammel brig som en slags stødpude for at forhindre, at nybygningen tog skade, hvilket til gengæld briggen ikke undgik.

I et skur er Arentz (den senere mester Arentz) og Arent Glaeser i færd med afslagning. Arentz er lige blevet svend. Han er dygtig og energisk, og senere sender Burmeister ham til England til videre uddannelse i faget. På Engelskmandens Plads træffer vi også Morten Træarm. Øgenavnet havde han erhvervet sig, fordi han, når han talte med sine kolleger, samtidig stod og puffede dem med albuen i siden.

Bag panserværkstedet ligger den 3. bedding, og fra bolværket fører en flydebro over til Tyske Plads, hvor ophalingsbeddingen ligger. Arbejderne kan ad Strandgade komme over denne bro til Engelskmandens

Plads, og denne vej benyttes en del morgen og aften, men på broen står en vagt, der kontrollerer tidspunktet for ankomst og afgang og noterer alle uregelmæssigheder. Midt på pladsen findes kontoret, og imellem det såkaldte skibsbyggerværksted og den midterste bedding står den store lokkemaskine Elefanten. På kontoret residerer mester Saurbrey, undermester Kornerup, franskmændene Koch og tyskeren Wilhelmsen. Imellem de to sidstnævnte herskede der et spændt forhold under den fransk-tyske krig 1870—71.

Bag værksteds- og materialskuret ligger en større plads, som kaldes Haven, omgivet af et plankeværk, i hvilket der fandtes en lem, hvorigenem der foregik en større transport af drikkevarer fra værtshusholder Bentsens beværtning, der lå i Holms huse. Transporten var så omfattende, at lemmen sjældent stod lukket, hvilket efterhånden vakte mester Surbrøds opmærksomhed. En skønne dag lod han lemmen tilspigre, hvilket dog kun medførte, at man nu, da man ikke længere kunne handle gennem plankeværket, handlede over det. Men mester fandt på råd og gjorde plankeværket 3—4 fod højere. Det skete dog ret hyppigt, at en tømmer måtte ned i Haven og reparere, thi brædderne havde en slem tendens til at gå løse netop på det stykke, der lå ud for værtshusholder Bentsens gårdsplads.

Man kendte ikke dengang til omklædningsrum, marketenderi eller spiselokaler. Man handlede med værtshusholder Bentsen, og for øvrigt sad man og spiste sin mad omkring de store esser, i skurene, på planen lige inden for porten eller under bunden af skibene, som lå på beddingen. Når klokken ringede til frokost eller middag, myldrede et større antal rotter frem og indtog deres måltid sammen med arbejderne, som havde morskab af at fodre dem. Adskillige af rotterne blev efterhånden så tamme, at de kom hen og spiste af hånden.

På den modsatte side af Langebrogade lå en beværtning, som kaldtes Sofaen, og værtshusholderen kaldtes Sofamanden. En stor del af arbejderne havde her kredit, og drengene måtte — ofte i arbejdstiden — over og hente forsyning til de tørstige sjæle. Legitimationen for kreditten var et messingtegn, regnskabet blev ført på væggen med kridt, og der var adskillige, hvis konto rakte fra gulv til loft. En del undlod at betale og lod gælden blive gammel, thi man havde det mundheld, at gammel gæld skulle man ikke betale, men det medførte, at Sofamanden en dag vaskede

sine vægge rene og svor, at for fremtiden var Sofaen lukket for Burmeisters folk.

Da der ikke fandtes omklædningsrum, måtte man indrette sig, som man bedst kunne for at opbevare sit tøj. Læredrengene havde kapret et skur, i hvilket der ellers opbevaredes en del gammelt skrammel, og enhver nyankommen dreng måtte give en flaske brændevin for at blive optaget i drengesjakket og få ret til at være i skuret. Kiggede man indenfor, fandt man en flok raske gutter som Skralle-Carl, Christian Ballerup, den lange Ziegler, Vilhelm Dyhr, Peter Milner og Holger Bülow. Det var egentlig svendene, der lærte drengene at drikke brændevin. Når en dreng havde været ovre i Sofaen for at hente $\frac{1}{2}$ pot og kom tilbage med den, så sagde svendene: »Værsgo og tag dig en snaps.« Hvis drengen vægrede sig, fik han en lussing, ledsaget af følgende bemærkning: »Vil du drikke, knægt, eller har du måske pissert i flasken?« Så måtte drengen til det, enten det smagte ham eller ej. Men var han en skønne dag kommet så vidt, at han tog sig et ordentlig drag, så fik han også en lussing, men med følgende bemærkning: »Skal du drikke det hele, din morian. Kan du lære at drikke en snaps med måde?«

I dette drengesjak gjorde Vilh. Ohmsen den 28. april 1869 sin entre. Da han kom ind i skuret, blev han modtaget af en dreng med disse ord: »Goddag Bedstefar.« Dermed var videre præsentation unødvendig. Vilh. Ohmsen fik nemlig sit øgenavn, såsnart han satte sine krumme ben på værftet, og det foregik som følger. Han kom til at hjælpe en smeder, der hed Mamsen, for hvem han skulle trække blæsebælgen. Først fik han en lussing, fordi han trak for langsomt, og siden var det galt, fordi han trak, så bælgen var ved at sprænges. Så kom der en smed hen og kiggede lidt på ham og spurgte så Mamsen: »Hvad fanden er det for en bedstefar, du har fået i sjakket?« Navnet Bedstefar bar Ohmsen siden. Da den lille hjulbenede Chr. Theodor Larsen kom ind i skuret, og drengene spurgte ham: »Hvad hedder du, og hvor er du fra?« og han svarede: »Jeg hedder Christian, og jeg er fra Ballerup,« så blev der et hyl af den anden verden, men øgenavnet Christian Ballerup havde han jo selv i nogen grad bidraget til at skaffe sig. Chr. Ballerup eller som Ole Tysker kaldte ham, Christian Krumben Bagsvær, født i Snoldelev, var en af de først organiserede skibssmede på Refshaleøen. Han var med til at stifte Nitterklubben og siden Skibssmedeforeningen, og han læste ordentligt

Ole Peter (Pøj-Pøj) teksten, da denne gik med en liste og ville indmelde skibssmedene i Arbejdernes Værn.

Skibsbyggerarbejdet var dengang et slid i langt højere grad, end det er nu. På grund af mangel på kraner og spil blev materialerne i stor udstrækning båret på skuldrene. Skulle der hænges plader op, foregik ophængningen almindeligvis ved hjælp af firskårne taljer, og til arbejdet hørte en forsanger, som — medens sjakket trak i løberen — foredrog en noget ensformig vise, hvis tekst nærmest lød:

*Å hiv, å høj,
å uller me'en,
å en lille tørn endnu,
å en lille tår til,
å hiv, å høj.*

Skal man karakterisere livet blandt skibssmedene på Engelskmandens Plads, må det blive med slid, slæb og drikkery. De kvanta, som en skibssmed dengang kunne konsumere i løbet af en dag, varierede fra 1 til 2 potter brændevin. Også i fritiden svirede man, og ofte mødte man på arbejde mandag morgen i søndagstøjet, der bestod af frakke, plydsvest, gråstribede benklæder og høj hat, men uden en skilling i lommen. Så sendte man en dreng hen på lånekontoret, Stampen, med hele søndagsklunset, og når man derved fik penge på lommen, drak man videre. Om lørdagen løste man herligheden hjem igen og gik på Alhambra om søndagen. Undertiden gav man pokker i arbejdet, gik ned i Haven, satte drengene på vagt, hvis mester Surbrød skulle komme, og så lavede man løjer, fortalte historier, drak, foretog kraftprøver og brydekampe. Det var på sådanne dage, at kolonnerne på væggen ovre hos Sofamanden voksede.

For at fuldstændiggøre billedet skal det nævnes, at i 1854 var den højeste timeløn 18 øre og den laveste 12 øre. Med en arbejdsdag på 11 timer blev det altså regnet efter datidens mønt fra 4—6 mark om dagen. Selv i 1870 var højeste løn kun 24 øre og laveste 14 øre i timen, altså ikke nogen synderlig stor fremgang gennem 16 år.

Den 20. juli 1871 fejrede firmaet 25 års jubilæum. Fra samtlige arbejdere og funktionærer fik Burmeister overrakt en kostbar sølvopsats med en allegorisk fremstilling af industrien, og samtlige arbejdere blev i dagens anledning indbudt til en fest ved Eremitage-slottet. Arbejderne mødte om morgenen i stadstøjet og samledes om sygekassens nye fane, som var skænket af Burmeister, og marcherede i sluttet trop til jernbanen. Til trods for, at regnen styrtede ned i stride strømme, var der feststemning over hele linien. Fanen blev båret af en arbejdsmand ved navn Nikolaisen. Denne var iført sort skødefrakke og hvid vest, men efterhånden blev vesten mørkere og mørkere og var til sidst næsten lige så sort som frakken. Vejret holdt sig, og da man kom til Eremitagen, var de fleste gennemblødte, og humøret var blevet lidt trykket. Koner og kærester skulle først komme ved middagstid, så det kneb med at få tiden til at gå. Man kunne nemlig ikke komme i læ i træpavillonen, hvor man var i færd med at dække op til spisning, og man måtte derfor samle sig i smågrupper og forsøge på ved skæmt og løjer at holde humøret oppe, ligesom det også efterhånden lykkedes de fleste at blive lidt fugtige indvendig.

Efterhånden bedredes vejret, humøret steg, og for de allerfleste var det en oplevelse at komme i skoven; man var ikke dengang så forvent med skovture. En episode, som vakte megen morskab, skal vi nævne. Blandt deltagerne var en arbejdsmand ved navn Meisner samt hans kone, hvis daglige beskæftigelse var at være sælgekone, og som kaldtes »Mor Mave«, og da nævnte sælgekone for løjers skyld skulle sætte over en grøft, blev hun siddende fast i grøften, men under jubel og latter og med »å hiv, å høj« fik man Mor Mave på ret køl igen.

Da man endelig skulle spise, viste det sig, at restauratøren ikke var i stand til at servere for hele styrken på en gang, således at man blev nødt til at spise i hold; men så gik det galt. Arbejderne stormede pavillonen og tog væk af retterne, nogle løb med en hel steg, andre med snaps og øl, og rundt omkring i smågrupper holdt man festmåltid på det, man havde bjerget. Det hele var egentlig ikke særlig festligt, og dem, der ikke fik noget, knurrede og gav deres mishag til kende. Til gengæld var der drikkevarer nok, og da vejret til sidst blev helt flot, steg humøret til mægtige højder.

I Eremitagens kælder blev der brygget punsch i et stort kar og båret ud til bordene i baljer, man drak og sang og dansede. Midt under det hele bakkanal kom Burmeister ud og hilste på folkene, holdt en tale og takkede dem for godt samarbejde, men da Burmeister atter ville forsvinde, måtte han springe ud af et vindue, da det var umuligt for ham at komme igennem trængslen og ud gennem døren.

Selvom dagen havde haft en trist begyndelse, så endte den dog i vild jubel. Man nøjedes ikke med at drikke punsch på stedet, men hældte den på flasker, som man tog med sig på hjemturen, og det var ikke ganske få, som vendte tilbage til København med en mægtig perial. Da der dagen efter savnedes et stort antal af arbejderne, lod Burmeister sende et par vogne ud på Eremitagen for at opsamle de kæmper, der var blevet liggende på valen, og vognene kom da også hjem med en halv snes stykker. Det var sidste akt af festen, som gennem lange tider blev stående som en mindedag af ganske usædvanlig art.

*

Det var i 1871. Der var stabel afløbning, og som skik og brug var, gik arbejderne hjem efter afløbningen, dog var der en kvartermænd, kaldet »den tørre Lassen«, som fortsatte med sit arbejde til trods for, at han blev opfordret til at ophøre dermed. Efterhånden samlede der sig et almindeligt opløb, man råbte og skreg og peb efter ham, og en arbejder sprang hen og slukkede essen for ham, men »den tørre Lassen«, »den bredbenede« og et par kvartermænd til fik fat i vedkommende arbejder, hvem man sårede ved at slå hans hoved mod en ambolt. Men nu tog arbejderne affære og sørgede for, at både »den tørre Lassen« og »den bredbenede« blev smidt ud af porten; mester Saurbrey forsøgte at mægle, idet han gjorde gældende, at det måtte være en privat sag, om man ville arbejde på afløbningsdagen eller ikke, men næste morgen nægtede alle som een at påbegynde arbejdet, førend de 4 voldsmænd var fjernede.

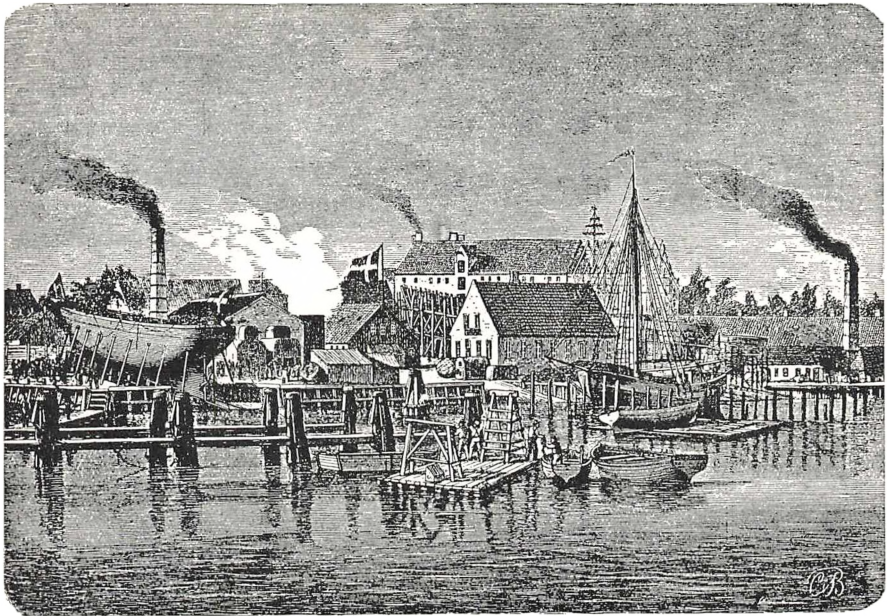
Burmeister var ikke selv til stede på værftet, og den daværende underdirektør Martens, som i parentes bemærket blev kaldt »den skæve ligvogn«, henstillede til arbejderne at gå, men at komme tilbage kl. 4, så ville Burmeister tale med dem. Imidlertid sprang en lille, stærk smed ved navn Andersen op på en buk og råbte: »Kammerater! Hvis vi skal

gå, vil vi have vore kammerater med fra arbejdet på havaristen i Gammel Dok.« Parolen blev øjeblikkelig fulgt; under høje hurraråb marcherede hele styrken ud af porten, gennem Langebrogade, Overgade, Torvegade til Strandgade, hvor Gammel Dok lå.

Man sang også, og karakteristisk for datiden var det, at man fandt, at den mest passende sang var: »Vift stolt på Codans bølge«.

Christianshavns befolkning så forbavset til dette optog, som under råbet: »Gå væk her, det er Burmeisters folk, der strejker,« skred frem. Sligt var man ikke vant til den gang. Imidlertid var der gået bud fra firmaet til Gammel Dok om at spærre porten, og da de strejkende ankom, var der sat vagt, bevæbnet med store mukkerter. Vagten blev imidlertid hurtigt smidt væk, og nogle kvartermænd, som søgte at hindre de arbejdende i at komme fra dokken op til de strejkende, blev bombarderede med jernstumper og bolte, og kl. 4 mødte hele styrken på Engelskmandens Plads, fast besluttede på, at de 4 kvartermænd skulle fjernes og dagen betales af firmaet. Man samlede sig omkring »Elefanten«, medens Burmeister stående på en bunke plader meddelte arbejderne, at han ikke ville afskedige de 4 mand. »Godt, så går vi igen,« sagde den førnævnte Andersen, og hele styrken satte sig i bevægelse mod porten. Dette stærke sammenhold havde Burmeister ikke ventet, han blev overrumplet og kaldte arbejderne tilbage, hvorefter han lovede at afskedige de 4 mand. Men dermed var spørgsmålet ikke klaret, thi nu fremsatte Andersen kravet om at få dagen betalt. Også dette gik Burmeister ind på, hvorefter arbejdet genoptoges næste dag.

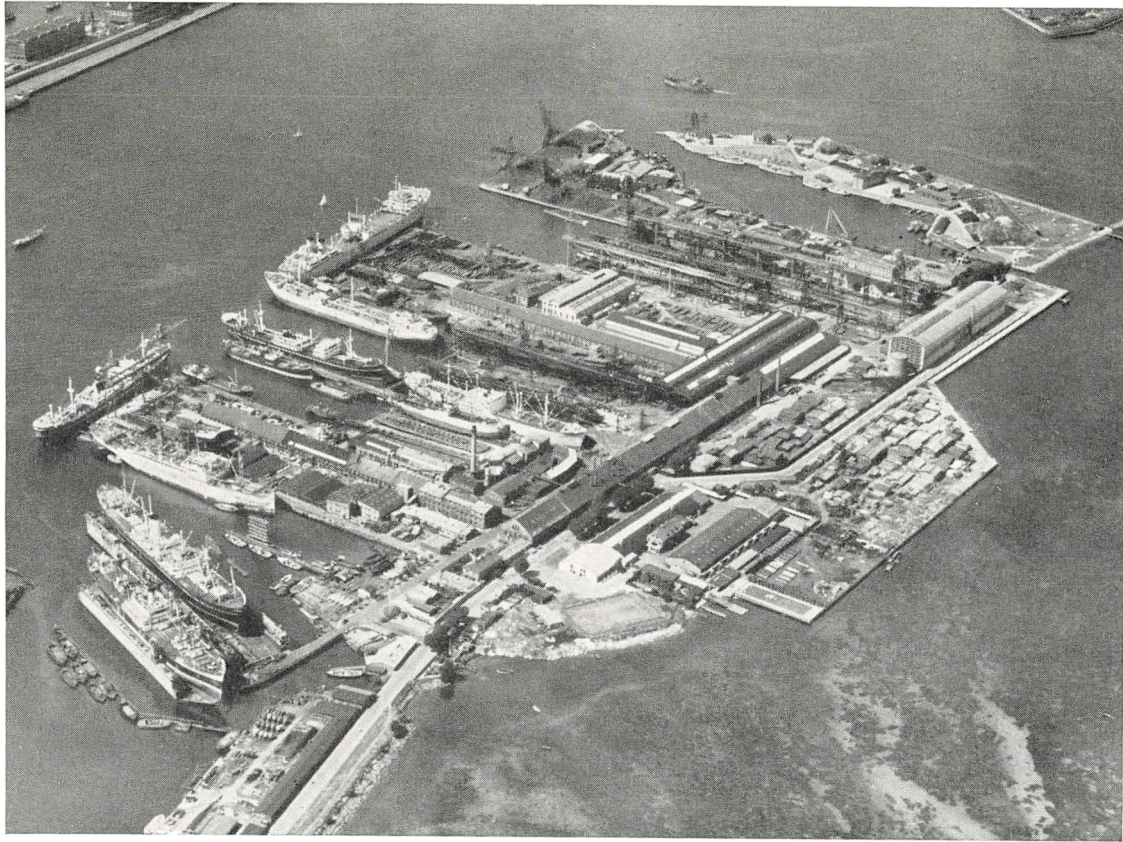
Således endte skibssmedenes første strejke, og den satte selvfølgelig vældigt mod i folkene, blandt hvem den i de følgende dage var det stående samtaleemne. Man havde erfaret, at sammenholdet gjorde stærk, og man forberedte nu et krav om højere løn, men da lørdagen kom, og lønposerne udleveredes, stod der på hver enkelt pose: Afskediget. Burmeisters hensigt var tydelig nok at sætte arbejderne på sultekur, og efterhånden, som sulten tog overhånd, lade mestre og kvartermænd pille dem ud, som man bedst havde brug for. Det gik dog ikke ganske glat; man var ganske vist ikke organiseret, og man kendte ikke understøttelse af nogen art, men kammeratskabsfølelsen var vakt, og parolen var: »Kan min kammerat sulte, så kan jeg også,« og når mestrene prøvede at rette henvendelse om genoptagelse af arbejdet til enkelte, fik de i reglen det



Værftet på Engelskmandens plads, 1865. Tegning af Carl Bågøe.



Værftet på Refshaleøen, 1882—83. Maleri af Carl Bågøe.



Burmeister og Wain's værft på Refshaleøen i dag.

samme svar, som Radtleff gav Koch: »Jeg sulter sammen med mine kammerater og begynder at arbejde sammen med dem.« Enkelte af de afskedigede prøvede at få arbejde hos andre arbejdsgivere, men når disse hørte, at vedkommende var afskediget fra Burmeister, blev han ikke antaget. Stillingen blev dog efterhånden uholdbar for arbejderne, og som tiden gik, var der stadig nogle stykker, som meldte sig til tjeneste igen, men for den største parts vedkommende gik der mere end en måned, og enhver kan forstå, hvilket offer det betød for den enkelte, således som forholdene dengang var.

*

I 1872 påbegyndtes flytningen af værftet til Refshaleøen, og herfra skal vi nævne nogle enkelte typer. En type, hvis minde vil leve længe blandt skibssmedene, var »Skralle-Carl«, som fik sit øgenavn, fordi hans fader kørte skraldevogn på Christianshavn. Han kaldes også slet og ret »Skral-len«, og der kunne næsten skrives en hel bog om ham alene. Vi må dog her indskrænke os til at referere et lille udpluk af hans lystige, men ofte grovkornede narrestreger.

»Skralle« havde et altid grinende gummiansigt, hvori der sad et par små ræveagtige øjne. Med hensyn til at bruge mundtøjet kunne ingen gøre ham rangen stridig, og brugte han ikke munden til at berige det danske sprog med en mængde ord, som ikke alle kan gengives her, så brugte han den til at tygge skrå. Kom han hen til en kammerat og bad ham om en frisk, kunne vedkommende godt risikere at få den gamle plantet midt mellem øjnene, fræk som han var, ligegyldigt om det var kammerater eller funktionærer, det gik ud over. En af de ældste »Skralle-aneddoter«, som vi mindes, er følgende:

I firserne var der på øen en marketender ved navn Godtfredsen, hvis kone altid bar pengetasken foran på brystet. Marketenderen havde dengang tilladelse til at sælge brændevin og cognac. Brændevinsankeret lå fremme, man hentede sin pægl, og Godtfredsen førte regnskaberne på væggen med kridt. Det var dog kun »matadorerne« blandt arbejderne, der havde kredit hos Godtfredsen; det var sådanne, som enten drak en del eller havde et øgenavn, og adskillige var i besiddelse af begge egen-skaber. Imidlertid var der en dag opstået et ordskifte mellem marketen-

deren og nogle af arbejderne, men da »Skrallen« kom til, sprang han over disken, jagede både marketenderen og hans personale ud, slettede hele regnskabet ud og lagde brændevinsankeret frem på disken til almindelig afbenyttelse, idet han råbte: »Drik nu væk kammerater, nu skylder vi ikke noget.« Det blev dog »Skrallen« en dyr historie. Firmaet dømte ham til at erstatte marketenderen tabet og udelukkede ham fra arbejdspladsen et stykke tid.

En juleaftensdag gik »Skralle-Carl« og pyntede juletræ under bunden af en nybygning; hvert andet tællelys havde han malet med mønje, der var splejset sammen til brændevin, og dansen gik lystigt om træet. Imidlertid kom Ole Peter (Pøj-Pøj) og udbrød forfærdet: »Det går ikke.« »Gu' går det,« sagde Skrallen, sprang hen og huggede fat i Ole Peter og slap ham ikke, før han havde været et par omgange om juletræet.

En nat skulle »Skrallen« arbejde, men blev overrasket af mester Arentz bag en brædestabel, hvor Skrallen meget ømt havde taget sig af en af marketenderens piger. »Å, jeg siger Fanden gale'me, det er 1 kr. i mulkt, Johansen.« »Tag 2,« råbte »Skrallen«, »hun er ærlig pengene værd.«

En mandag morgen kom »Skrallen« kørende i droske til arbejdspladsen, stærkt beruset; han gik straks i arbejde uden at klæde sig om, og i høj hat og diplomatfrakke stod »Skrallen« og nittede, så skøderne fløj ham omkring ørerne, indtil Ole Peter kom og sagde: »Pøj-Pøj, den går ikke, du må gå hjem.«

Rå kunne »Skrallen« være, men han var altid fuld af narrestreger, og ingen kunne bedre end han ved klubbens juletræ more børnene, og når han gik rundt om juletræet og sang: »Jeg gik mig over sø og land, der mødte jeg en skraldemand,« så ville jubelen ingen ende tage.

Gamle Bülow kom som forbundter til Burmeister den 15. maj 1866. I et af de første år, hvor han var beskæftiget her, faldt han ned med et stillads og blev slået fordærvet, efter hvilken tid han mest var beskæftiget som naglevarmer samt havde opsyn med, om esserne var slukket efter arbejdets ophør. Medens bygningen af det russiske kejserskib Standart stod på, var han nat- og brandvagt på skibet og var blandt dem, der fik overrakt et guldur fra den russiske Czar. Da Standart var løbet af stabelen, var det rygte nået ind til direktionen, at der var rotter i skibet, og Bülow fik i sin egenskab af vagtmand ordre til at passe en del rottefælder, som værftet anskaffede. Bülow satte også flæskestumper

i fælderne, men der kom ingen rotter, hvorfor han, for at direktionen ikke skulle tvivle på hans tjenstivrigthed, fangede nogle rotter i land og puttede dem i fælderne, som han så stolt fremviste om morgenen. Og direktionen var beroliget.

Der knytter sig den mærkværdighed til Bülow, at han to gange holdt 25-års jubilæum som arbejder hos firmaet, første gang i 1891 og anden gang i 1893. Hans egentlige jubilæum var i 1891, men da han fejrede dette i forståelse med værftets ledelse, protesterede en del af arbejderne, bl. a. Skralle-Carl og Helsingør-Jensen, som rev det cirkulære, der var igangsat til indsamling af en hædersgave til ham, i stykker. Grunden til protesten var, at Bülow den 1. maj 1890, da samtlige arbejdere havde besluttet at deltage i majdemonstrationen, gik på arbejde. Til forsvar for Bülow må dog anføres, at en del af de gamle arbejdere havde rådet ham til at arbejde, fordi man mente, at han som følge af det omtalte uheld ikke var fuldt arbejdsdygtig og ville have svært ved at opnå arbejde andre steder, hvis fabrikken gjorde alvor af sin trusel om at afskedige de arbejdere, som deltog i majdemonstrationen. I 1893 holdt han atter 25-års jubilæum i forståelse med sine kammerater, og vel nærmest for at disse kunne få lejlighed til at vise ham den opmærksomhed, som man undlod at vise ham i 1891.

»Stærke John«, som på sine gamle dage fik tilnavnet »Nik«, skaffede skibssmedene på Refshaleøen mange fornøjelige timer. Navnet Stærke John skriver sig fra hans fader, en gammel skibstømrer Niels Olsson, som i sin omtale af sønnen altid brugte denne betegnelse. En ofte brugt vending af den gamle var denne: »Min fader var møllabyggare, og jag er skeppstømrar, och min John er skeppsbyggare, og min John er så stærk så stærk.« John var i sin tid en rask arbejder, men overmåde glad for brændevin. Når han havde fået et bestemt kvantum, dansede han sin berømte skærvedans, hvortil han selv lavede akkompagnement, eller han sang sin vise om en lille pige på 15 år. »Skærvedansen« var han selv meget vigtig af, det var nemlig hans egen opfindelse og bestod i en række skæve benstillinger og forskellige armbævægelser og blev kun fremført, når han var fuld. Han var ikke uvillig til at lære kunsten fra sig, men efter hans mening var der ingen, som kunne gøre ham det efter. »Nej,« sagde Stærke John, »det kan I ikke, der var kun en svensker engang, som jeg fik lært den, og han kunne den heller ikke.«

I sine yngre dage havde John selv sjak, og på et tidspunkt, hvor Daniel Sørensen, »Landmåleren«, var mester for reparationsarbejdet, havde John snydt drabeligt på nagleantallet. Da Landmåleren opdagede dette, blev han så gal i hovedet, at han gav John en ordentlig lussing. Det var i en tid, hvor næverne sad løse, både hos arbejderne og hos mestrene. Da skibet, hvorpå John havde arbejdet, blev sat i vandet, viste det sig, at det havde slagside til den side, hvor John havde nittet, og så drillede man ham og sagde, at det var en selvfølge, da der var dobbelt så mange nagler i den side som i den anden.

Med gamle mester Ole Peter ragede Stærke John også uklar på grund af mindre omhyggelig ført regnskab. »Pøj-pøj,« sagde Ole Peter, »du har snydt, pøj-pøj, den går ikke.« »Å,« sagde John, »det er da ikke så farligt, jeg har jo kun skrevet et nul til.« »Pøj-pøj,« sagde Ole Peter, »men du har skrevet det bag ved, John, pøj-pøj, foran må du skrive lige så mange du vil.«

John huskes også, når der blev fejret fødselsdag, og sjakkene samledes under bunden af skibet for at hilse på fødselsdagsbarnet. Når så John var blevet »halvgående«, så gjaldt det om at finde en makker, der sammen med ham ville slå »manden og konen satte sig ned«. Det var imidlertid ofte svært, da de, som kendte John, helst ikke ville være med, men så fik man fat på en uindviet, og når han var blevet anbragt på en naglekasse overfor John og just havde fået klappet hænderne mod lårene, så smurte John ham et par lussinger, så den arme mand røg ned af naglekassen, medens John blev erklæret for vinder, hvilket selvfølgelig gav anledning til fornyet drikkeri. En yndet sport var det også at lave et par træsabler og få etableret en duel mellem John og Chr. Ballerup, og John var altid sikker vinder. Han gled dog efterhånden ud af kredsen og fristede til sidst livet som en original, der mest færdedes på Christianshavn med sæk og syvtal, af og til hentende sig en lille ekstrafortjeneste ved at trække kreaturer fra Havnegade til Kvægtorvet. Han hørte til i en tid, hvor råheden og drikkeriet, parret med en grovkornet lystighed, var fremherskende på arbejdspladsen.

MASKINARBEJDEREN

J. P. Andersen skildrer med fin fortællerkunst sin barndom i den nord-sjællandske industri- og landliggerby Hørsholm. Som udlært får han arbejde i Brønderslev og siden i Ålborg, og herfra beretter han om sit liv og arbejdet i de store industriforetagender.

Jeg er født 5/5 86 i Lusserød i Bloustrød sogn. Mine forældres data husker jeg ikke, kun ved jeg, at min far blev 82 og var født i Lusserød, og min mor blev 76 og var født i Vassingørød. Jeg er født uden for ægteskabet, og da mine forældre blev gift, bragte min far 3 børn, min mor 1 barn ind i ægteskabet og i fællesskab mig. Senere fødtes endnu en dreng i ægteskabet. Vi var således 5 drenge og en pige i hjemmet. Jeg husker, hvor det nagede mig, at jeg var et uægte barn, som det dengang kaldtes. Dette fremgik jo af min dåbsattest, og da jeg tilmed var født i Lusserød (nu vistnok Høvelte), kan det nok være, at jeg ved præstens velvilje fik det uægte i nogen grad gjort ægte og Lusserød rettet til Bloustrød sogn.

Min far arbejdede for en bonde i Lusserød. Hvad løn han fik om sommeren, erindrer jeg ikke; men jeg husker, at han om vinteren stod og tærskede for 66 øre om dagen plus en rulle skrå og 3 pægle brændevin om ugen. Min far var storforbruger af denne ædle saft, der gik en pot ned pr. dag.

Min første barnevogn var en trillebør, den kaldtes der på egnen et »Skukar« (vistnok en fordrejning af »Skubkærre«). I denne befordring kørte min mor mig ud i tørvemosen, hvor hun var beskæftiget. En dag, da jeg var et par år gammel, fik jeg mig arbejdet ned af »Skukarret« og faldt i tørvemosen, og det var lige ved, at disse erindringer aldrig var blevet til. Det lyder måske underligt, men denne episode står tydeligt i min erindring.

Efter et par års forløb flyttede vi til Rungstedgård, som ejedes af kaptajn Dinesen (Boganis), Karen Blixens fader; men det var hos forpagteren, far fik arbejde. Af bohaver havde vi kun det allernødvendigste, en seng, en kommode, et bord og nogle stole samt en slagbænk med

halm i. Slagbænken blev trukket ud om natten, og der kunne vi børn så ligge og have det så godt. De største kunne ikke ligge udstrakt, da vi jo måtte ligge på tværs, for at vi alle kunne være der. Min ældste halvbroder tog en gårdmand i Farum til sig som sin egen, så han slap for slagbænskuren.

Fars løn var ikke stor, og da potdunken absolut skulle fyldes og tømmes hver dag, måtte vi sommetider ud med kurven. Der boede en rigmand på egnen, om hvem det fortaltes, at han havde tjent sin rigdom ved at handle med slaver. Han uddelte hver jul en pakke til småfolk, og det var en god pakke. Jeg husker en jul, min søster og jeg kom derop, og alt var udleveret, og det var med gråd og hjertesorg, vi kom hjem til mor. Ligeledes erindrer jeg engang, min mor sendte mig hen til dommer Ussing, som boede der i nærheden, for at spørge ham, om ikke han havde noget brugt tøj, der kunne passe mig. Jeg trådte bævende frem for dommeren og fremførte mit ærinde. Dommeren så inkvisitorisk på mig og tordnede: »Ved du ikke dreng, at du ikke må gå ud og tigge«. Dette var dog ikke ment, som det var sagt; for han gik hen i et skab og fremtog en flot matrosdragt med ikke 3, men 4 streger på kraven, og det kan nok være, mor og jeg blev glade.

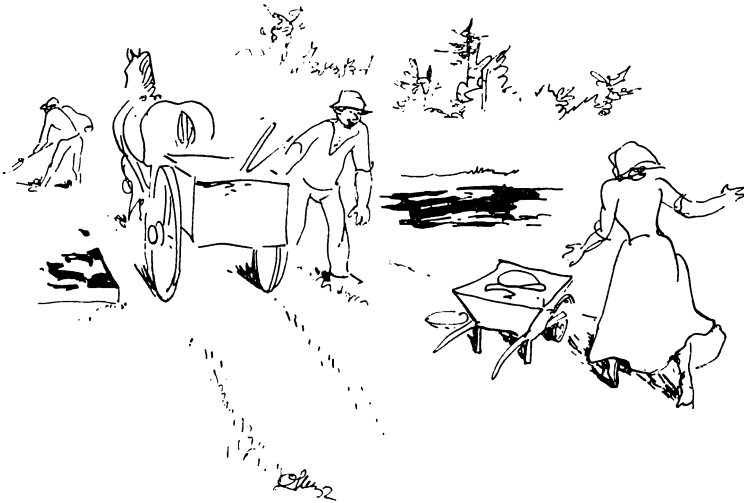
Jeg kom til at gå i skole en kort tid hos en gammel, meget striks lærer. Han havde for vane at løfte drengene op fra bænken i ørerne. Jeg husker engang, han rykkede det ene øre løs på en dreng, men der var nu også mange slemme drenge. Engang var vi et par drenge, der fandt på, at vi måtte kunne lære forpagterens kalkunkyllinger at svømme. Vi tog med begge hænder om hver sin og vadede ud i gadekæret med dem, og de arme kræ blev naturligvis meget våde og forkomne. Vi blev så enige om at tørre dem på vaskekedlen, men under denne proces arriverede forpagterfruen, og jeg tør nok antyde, at jeg var det nærmeste Flakkebjerg, jeg nogensinde har været.

Imidlertid blev far ked af landbruget, og vi flyttede til Hørsholm og kom til at bo i et lille stråtækt hus. I husets anden ende boede et par aldrende jomfruer, som tog børn i pleje. Der fik jeg min første plads med at passe børn, og som vederlag fik jeg lidt at spise. Børnene havde det absolut godt hos de to gamle damer.

Min far blev kusk hos en vognmand, og min mor fik arbejde på klædefabriken, og vi børn måtte nærmest skøtte os selv. Vi holdt hjemmet

rent, og mor instruerede os iøvrigt, så vi tog såmænd ingen skade. Nu bedredes økonomien, og vi fik en chaiselong og et rundt bord med tæppe på på afbetaling hos en marskandiser, og nu syntes vi børn, den var fin fin, og jeg mindes med megen glæde mit fattige barndomshjem.

Det var på den tid, kystbanen blev anlagt, og så lejede vi den ene stue ud til to såkaldte banebørster. Der stank af sprut og snus, når man



lukkede døren op ind til dem. Den ene af dem glemmer jeg aldrig. Han hed Skriver og var jyde. Engang han skulle rejse en tur til København, bad min mor ham om at købe et par fjedersko til mig. Han fik 8 kroner med, men vi så ham aldrig mere, endsige skoene — til stor sorg for mig.

Min far var meget streng, dog slog han aldrig. Vi måtte altid stå op, når vi skulle spise, og når far var vred, fik vi at vide, at vi ikke duede til andet end at æde, skide og sove. Han var frygtelig til at bande. De eder han udstødte, når han var vred, kan slet ikke gengives; men han havde også gået en meget hård skole igennem. Som hyrdedreng slog man ham med et jernkotøjr, så ryggen sad i blodigt kød. Han kunne hverken læse eller skrive. Min mor lærte ham at læse, men han lærte aldrig at skrive sit eget navn.

Vort køkken var med åben skorsten med en trefod til at sætte gryder på. Mor brændte brødskorper og agern på stegepanden, det blev så knust med en flaske, og det blev der så lavet kaffe af. Om sommeren, når københavnerne kom forbi og fik øje på den åbne skorsten, kan det nok være, de stirrede. Dette irriterede min far, og han stillede sig underdanig an med huen i hånden og bukkede og skrabede, så københavnerne blev flove og forsvandt. En dag kom kong Frederik den 8. forbi og kiggede ind, da bukkede og skrabede far også, men på en lidt anden facon.

Omsider fik vi det så flot, at far om sommeren lejede et køretøj og kørte os til Dyrehavsbakken. Jeg husker, hvordan drengene sværmede om køretøjet og råbte: »Gi' en skilling for en vejrmølle! Gi' en skilling for en vejrmølle!« Og de var rene mestre i at slå vejrmøller.

Jeg kom så til at gå i skole. Den lå idyllisk bag de gamle kavalerbygninger, og det var næsten idyl det hele, for lærdommen revnede vi nu ikke af. Vi gik i skole 2 dage om sommeren og 3 dage om vinteren. I et rum, der hørte til skolen, hang der en snes trægeværer i naturlig størrelse. Hvad de brugtes til, opdagede jeg aldrig. I samme rum boede Ringerlars, som var ringer i kirken. Han havde dekoreret væggene med nogle naive malerier, og han stillede sig også an med staffeli ude i byen og malede. Det var ikke rene kunstværker, men jeg har dog aldrig kunnet gøre Lars hans kunst efter.

Når der var folketingsvalg i Hillerød, stillede godsejer Hage, Nivågård, køretøj til rådighed for småfolk, der ville stemme på Lars Dinesen, og når de kom til Hillerød, blev der serveret steg med alt muligt tilbehør. Min far var kun med een gang; for de fæle københavnersocialister begyndte at komme rendende med deres Socialdemokrat og delte ud på egnen. Jeg husker tydeligt det første nummer, vi fik hjemme. Bladets hoved og derunder Frihed, Lighed og Broderskab brændte sig ind i min bevidsthed. Jeg var jo vant til at se den lokale avis, under hvis hoved der stod: »Bladet er en Modstander af Socialismen med dens Utopi og dens laden hånt om Fædrelandet og dets Minder«. Og bedre blev det ikke, da Borgbjerg, Stauning og A. C. Meyer begyndte at holde agitationsmøder der på egnen. Disse mænd blev fars evangelister. Han øjnede gennem dem den dag gry, da han skulle blive fri for at hente 3 kr. 50 øre om ugen ved fattigkassen, når han om vinteren var arbejdsløs. Og dagen kom. Jeg glemmer heller aldrig, hvorledes arbejderne i 99-lockouten drog

gennem byen syngende Socialistmarchen, så det rungede. De gik med deres spader og skovle på nakken.

Det var ikke smukke samtaler, der førtes, når der kom fremmede hjemme. Det drejede sig mest om drik og usædelighed, jo værre jo bedre. Ingen tænkte på, at vi stakkels børn kunne tage skade på vor sjæl af at høre på sligt. Dog bedredes det, da man først var blevet politisk interesseret, så blev der mere lødige problemer at drøfte, og da Frelsens Hær på samme tid begyndte at arbejde i byen, blev tonen ligesom en lidt anden. Jeg kom forøvrigt til at gå i søndagsskole i Frelsens Hær, og det er jeg glad for den dag i dag.

Jeg mindes en sommer, alle vi søskende lå syge af mæslinger, vi kom for tidlig op. De andre tålte det, jeg ikke. Jeg fik lungebetændelse og derefter hjernebetændelse og kom på sygehuset. Blandt den medicin jeg fik, husker jeg, at jeg af og til fik en omgang af et birkeris, men jeg var også meget uregerlig. Der var tre læger, der behandlede mig, uden at der sporedes bedring. Så kom far til at tale med forpagteren på Rungstedgård, og han sagde til far: »Tag drengen hjem og giv ham isposer på hovedet, så skal han nok komme sig.« Jeg kom så hjem, men var stadig meget vild, og man måtte binde mig til sengestolpen, men kuren virkede, og jeg kom mig, omend langsomt.

Der boede en del kunstnere der på egnen, jeg husker særlig Debell og Jerichau, Emilie Mundt og Marie Luplau. Når de kom forbi og hørte mig hyle, kom de ind for at høre, hvad der var løs, og de lagde altid en 1 eller 2 krone, når de gik, så jeg havde ikke så få kroner, da jeg blev rask. Da jeg blev helt rask, skulle kunstnerne have et lille gilde i Folehave Skov, og jeg fik så til opgave at køre deres vin og øvrige for-tæring ud i en rigtig gammeldags barnevogn, som de havde lånt for tilfældet. Jeg morede mig herligt og spiste kongeligt. Det var nogle dejlige usnobbede mennesker.

Imidlertid havde min far lovet min mor, at hvis jeg blev rask, så ville han holde op med at drikke. Jeg ser ham endnu komme deroppe på bakken med en stor ny kaffekande. Nu skulle den afløse potdunken. I den første tid kneb det dog lidt, for far fik så tit ondt i maven, og da afholdsfolkene efter fars udsagn godt måtte tage sig en lille en, når de havde mavekneb, gjorde far dette af og til. Jeg kom også en dag til at røre ved en af hestenes muleposer og mærkede noget hårdt. Da jeg

undersøgte det nærmere, var det en lille kuklærke, der lå gemt i hækelsen. Det gik dog den rigtige vej, og efterhånden blev far endog fanatisk afholdsmand.

Imidlertid var jeg blevet 8 år og skulle jo så ud at tjene. Jeg kom ud til en skovløber og skulle passe 2 køer. Premieren den første morgen var ikke så god, jeg snublede over de toppede brosten i stalden, fordi jeg kom til at slå skank, som det kaldtes. Det var, fordi man altid gik med for tungt fodtøj, så de nederste knogler på benene altid sad i blodigt kød. Jeg væltede med al kalvenes mælk, og det var jo ikke så godt. Huset lå midt ude i en stor skov, og der var en lysning, hvor køerne skulle vogtes. En søndag kom min far ud og besøgte mig. Han havde mad med og sad på en træstub derude hos mig. Vi talte ikke mange ord, men des mere så vi hinanden i øjnene, og jo mere jeg så i fars øjne, des mere modnedes en beslutning om, at jeg ville med hjem, og da han i skumringen bød farvel, skyndte jeg mig hjem og satte køerne på gårdspladsen, råbende: »Marie, her er dine køer.« Jeg gik et lille stykke bag efter far fra træ til træ, således at han ikke opdagede mig, og stor var hans forbavselse, da jeg kom hjem kort efter ham. Han brummede jo noget, men jeg så i mors øjne, at det gik såmænd nok, og Marie fik beholde sine køer.

Derefter blev jeg keglerejser på en beværtning. Jeg husker, når der blev slået 8 om kongen, skulle man spytte på enden af kongen og præsentere den for spillerne, som så gav 5 øre til keglerejseren. Det kan såmænd godt være, man selv hjalp lidt til med at få 8 om kongen, når spillerne var blevet lidt øllede.

Jeg trivedes imidlertid ikke godt i den øllede atmosfære og tog så plads som spinderdreng på Hørsholm Klædefabrik, der den gang ejedes af Benny M. Goldsmidt, hvilket navn stod med store bogstaver på fabrikksskorstenen. Vi fik 4 øre i timen for at være spinderdreng, og vi havde det dejligt, selv om spiderne nok jagede på os, for at vi kunne tjene så meget til deres akkord som muligt. Der var noget, der hed at få hænderne i vippen, det var noget, enhver spinderdreng fik prøve, og det gjorde rent ud sagt ikke godt. Alle mestrene, på nær spindemesteren, var indforskrevne tyskere. Spindemesteren var dansk og flink og rolig. Ham kaldte vi Rokkelars, og spindemaskinerne, som var selvfaktorspindere, kaldte vi spiderrokke. Tyskerne var nogle hidsige og opfarende

krabater, jeg husker kartemesteren engang i hidsighed og fuldskab bed et fingerled af en dansker. Når vi om fredagen kom hjem med ugelønnen, ca. 150 øre, måtte vi selv få 10 øre. For dem købte vi en stor pose småkager, og det var der næsten et måltid mad i. Vi kunne også få 5 snegle á 2 øre + 1 i tilgift for 10 øre.

Imidlertid blev der bygget en ny skole til afløsning af den gamle omme ved Kavalerybygningerne. Vi havde en højtbegavet og elskelig lærer, Tryde, hed han, og han kunne lære noget fra sig. Jeg blev duks i klassen, og med det fulgte et privilegium, som bestod i at bære brændsel op til fru. Så vankede der pandekager og deslige. Dukseværdigheden førte også med sig, at jeg blev bælgetræder og ringerdreng i kirken. Jeg fik 33 øre for at træde bælg til gudstjenesten, 33 øre for at ringe solen op og ned og 66 øre for at ringe til en begravelse.

Jeg husker, pigerne havde en leg i skolen, hvor de gik i rundkreds og sang: »Bejle for offer, bejle for edelig, bejle for syv mands edelig og bejle for kongens bønder alle«. Når de kom til sidste linie i remsen, satte de sig på hug og begyndte så forfra igen. Der var også en leg, hvor en dreng og en pige sad overfor hinanden med hænderne på lårene, og idet de begyndte at synge, løftede de hænderne op i luften og lod håndfladerne mødes med et klask, således fortsatte de skiftevis med klask og hænderne på lårene, og jo længere de kom i remsen, des hurtigere tempo. Vi sang: »Manden og konen satte sig ned, talte om fryd og gammen. Altid så troede jeg, du var rig, dengang vi kom tilsammen. Var jeg ikke rig, så var jeg, som jeg kan, ligeså rig en kone, som du var mand. Hu hej for mig og dig, siger jeg, siger jeg, denne dag forglemmes aldrig.«

Vi havde også en sanglek, hvor vi sang: »Der var engang en gammel mand, han skulde ud at fri, så mødte han en gammel kælling, han troede, det var en pige. Aldrig, aldrig fik han nattero for kællingen. Aldrig, aldrig fik han nattero.« 2. vers: »Den første nat de sammen lå, de kyssedes og de klappedes, den anden nat de sammen lå, de sloges og de nappedes. Aldrig, aldrig fik han nattero for kællingen. Aldrig, aldrig fik han nattero.« 3. vers: »Og manden tog sin store hund og gik til præstens bolig. Hr. pastor, De må komme hid og gøre kællingen rolig. Aldrig, aldrig har jeg nattero for kællingen o. s. v.« 4. vers: »Og præsten tog sin sorte bog og ville for kællingen læse, men kællingen tog sin knor tekæp, slog præsten over hans næse. Aldrig o. s. v.« 5. vers: »Og kællin-

gen tog en hel spand vand og hældte over manden, og manden og pastoren skreg: mon hun er fra forstanden. Aldrig o. s. v.« 6. vers: »Og manden tog sin sok og flip og pakkede i en vadsæk, og så gav han på kællingen slip og drog fra hende langt væk. Så fik manden endelig nattero for kællingen. Så fik manden endelig nattero.«

En sommer husker jeg, der kom nogle kongelige flyttevogne gennem Hørsholm. Det var prins Valdemar og prinsesse Marie, der flyttede til deres sommerresidens i Fredensborg. De havde en lille siamesekat med, som stak fra dem gennem Hørsholm. Den fangede vi drenge, og det indbragte os en dusør. Om denne episode sang »Blæksprutten«:

Tænk Prinsessen havde lige faaet en Missekat.
 Aah, den Lykke at faa fat i en Siamissekat
 med en lille bitte Hale fin og fløjelsblød,
 lind og blød som Fløjelsgrød.
 Og hun værnede sin Skat,
 for hun holdt en lille Klat
 af den lille umanerligt søde Missekat.

De andre vers husker jeg ikke. Det var vistnok Anton Melbye, der skrev sangen. Kan også være det var Henriques, det husker jeg ikke så nøje.

Til stor irritation for læreren, kunne vi drenge en sang, som vi sommetider sang i frikvarteret. Den stammede fra Estrups provisorietid og lød: »Ned med Estrup, Skævenius og Ravn, for her er ingen plads til dem i Kongens København.« Eller: »Op med Estrup paa den allerhøjeste gren, og gid han vil falde ned og brække både arme og ben.«

Blandt de drengestreger, vi befattede os med, når vi gik fra skole, husker jeg, at vi gik ind til en gammel papirhandler, Ville hed han, og forlangte for 2 øre ærter, eller 3 pægle høj hat eller en flaske pukkelblåt. Ville blev naturligvis rasende og satte efter os langt op ad gaden. Ja, der var nu nogle slemme drenge imellem, også nogle, der ville stjæle, de kom op på birkekontoret og fik ris. Man sagde, at riset stod i saltlage. Det var arrestforvareren, der uddelte risene. Det var en bister fyr, en tysker, der hed Eggers, og ham gik vi knægte i en lang bue udenom.

Jeg blev så laboratoriedreng på apoteket. Det var også en god tid for mig. Apotekerens søn havde som en af de første i byen fået en cykle, den var hængt op i et par kroge i loftet. Jeg kom tidligt om morgenen,

bare for at komme til at stå og dreje rundt på pedalerne, det syntes jeg var sjov. En morgen gik det galt. Pegefingeren kom mellem kæde og hjul og gik med rundt, og jeg pegede ikke fingre de første dage derefter. Efterhånden fik jeg om morgenen cyklen listet ned og fik mig lært at køre på cykle, og dette var en stolt dag for mig. Jeg kom altid tidligt om morgenen og gik rent ud sagt og smagte på sagerne i apoteket. En morgen lukkede jeg en skuffe op, hvorpå der stod »Amygdaldduleke«, det var en slags mandler, vistnok, jeg forsynede mig rigeligt med det resultat, at de returnerede op igennem halsen, og det var jo ikke så godt. En anden morgen kom apotekeren i bar skjorte og overraskede mig i at holde festmåltid på en dåse Evers maltbolcher.

Nu var tiden inde, da jeg skulle konfirmeres. Det skete uden stor pomp og pragt, der var ingen fremmede udover mine søskende, men lidt gaver fik jeg da, og jeg havde tjent sådan, at jeg fik mig et pænt sæt sort tøj, en knækflip, en kasket med blank skygge og en paraply. Om mandagen var jeg med de andre konfirmander ude og indivi ravrøret.

Apotekeren var i skolekommissionen og censor ved eksamen, og han tilbød far at betale skolepenge og bøger, så jeg kunne læse til præliminærexamen. Dette ville min far ikke høre tale om, da han ikke syntes, han kunne føde mig i den tid. Jeg kunne komme ud at tjene. Min mor så lidt anderledes på det, hun ville, at jeg i det mindste skulle lære et håndværk. Hun kendte en smed og hans kone og fik mig anbragt i lære der.

Det var et par meget dygtige og elskværdige mennesker. De var medlemmer af en Good Templar loge; men med smedens goodtemplarisme var det så som så, han var uheldbrelig dranker. De beholdt ham i logen for konens skyld, og det hemmede ham da altid noget. Beboelsen var lige overfor smedien, og der var et vindue over døren til lejligheden, så når mutter stod op på en stol, kunne hun overse smedien. Smeden havde kuklærken gravet ned i kulbunken, og en morgen han havde fået den gravet frem og sat den for munden, er der en inde fra lejligheden, der råber »skål«. Smedefatter blev så konfus, at han tabte flasken, og de dyrebare dråber gik i den forkerte rist.

En gang om ugen ankom en gammel mand, »Jakob kom an« kaldet. Han havde et åg over nakken, hvori var anbragt to store kurve fulde af hvedebrød. Når han var ud for husene, råbte han: »Kom an!« Og så gik handelen. Ikke langt fra værkstedet boede en gammel smed, »Gnister-

smeden« kaldet. Han var altid sort som en neger, hans seng stod i den ene ende af værkstedet og essen i den anden. Han lavede små kirkegårdsriver og deslige og gik omkring og solgte. Når gadedrengene så ham komme med sin randsel, råbte de: »Gnistersmed, gnistersmed!« Så lagde smeden sin randsel og satte efter drengene, og jo mere hidsig han blev, des mere råbte drengene.

Mester havde været med i 1864, og han var tyskerhader om en hals. Det hændte til tider, når jeg stod og trak bælg, at han så tyskere. Så gav han mig et stykke rundjern og tog selv et andet stykke, og idet han udrød: »Nu er vi ved Fredericia, og du er en tysker,« bearbejdede han mig med bajonETFægtning imellem ribbenene, indtil jeg lå i kulbunken og mester med sejrstolt mine konstaterede, at tyskerne havde fået nok.

Mester var vidt bekendt for at hærde stenbor. Man kom langvejs fra og fik bor gjort i stand. Han havde en træspand, hvori var sammenblandet mange ingredienser. Den værnede han om med megen hemmelighedsfuldhed, dog tror jeg nok, jeg opdagede, at den indeholdt bl. a. blåsten, hornspån og sildelage. En dag vi stod og smedede tænger, var der en, der knirkede, da han havde nittet den. Han bad mig da gå op til smeden på bakken og låne noget tangfedt. Da jeg kom op til smeden og fremførte mit ærinde, sagde han til mig: »Egentlig skulle du have en gammel træsko med en lort i og løbe med, men da din mester er så for-drukken, skal du nu ikke være nar for ham.«

Imidlertid syntes min læremester ikke, at bajonETFægtning i længden tilfredsstillede hans tyskerhad. Han begyndte at løbe rundt med en brødkniv om natten, og selv om han såmænd var ganske uskadelig, forlod jeg smeden efter kun to måneder, oktober og november 1900.

I december 1900 kom jeg så i lære på et maskinværksted i en naboby. Vi var to drenge foruden mester og en voksen søn på værkstedet. Værkstedet havde autorisation til maskinist-skolen, hvorfor bedre folks sønner blev taget i lære det sidste år for en sum af 300 kr. Der var således til stadighed en sådan dreng på værkstedet, men de fik en ganske anden behandling end vi andre. Vi andre fik kost og logi og 10 kr. til jul, som mester mindede os om hele året ved at sige: »Når man kan brokke penge i jer, er man god nok!« Om højtiderne havde vi aldrig fri mere end den ene dag i julen, dog også juleaften. Kunne han ikke finde på andet 2. juledag, havde han en stor brokkasse, hvori der stod akselender,

sirligt opstablede på enden. Den væltede han omkuld, og vi skulle så støve af, pudse rust og sætte på plads igen. Når han arriverede om morgenen, og der lå den mindste smule halm eller lignende på gulvet, vankede der lussinger, og det var ikke kærlighedsknubs.

Mester var meget dygtig både som smed og drejer. Det var efter datidens forhold et godt værksted. Der var 3 drejebænke og en høvl, der var indrettet til både hånd- og dampkraft. Desuden var der en hjemmelavet drejebænk med trævanger, der var beslået med båndjern, men den kunne



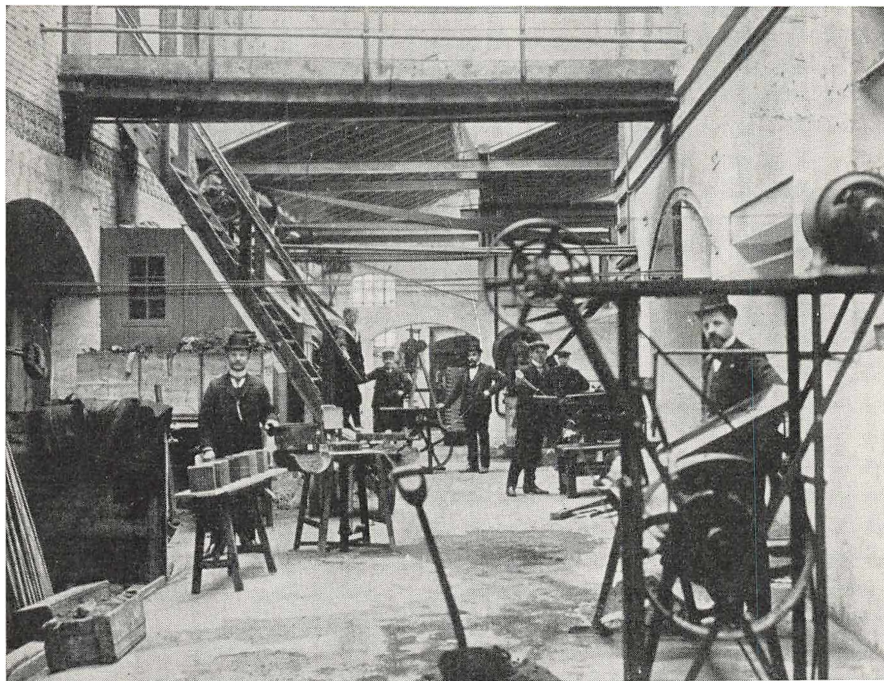
dreje. Drivkraften bestod af en lille opretstående kedel, på hvis overende der direkte var monteret en lille dampmaskine, en Drostmaskine kaldet (efter firmaet Flint og Drost). Der blev kun fyret op, når der var samlet en del arbejde sammen. De morgener, der skulle fyres op, blev vi purret ud kl. 4 morgen ved hjælp af en stor klokke, der var forbundet med en streng fra mesters sovekammer. Vi skulle så have spit til kl. 6, når mester indfandt sig. Oppe på loftet stod der et lad med et svinghjul og remtræk til værkstedet, og de dage, hvor der ikke blev fyret op, stod jeg oppe på loftet og agerede dampmaskine, og stadig råbtes der nedefra: »Raskere, raskere!« Det tør nok antydes, at jeg var træt, når vi kom til aften. Om aftenen kl. 6 blev værkstedet lukket, så skulle vi gøre dampmaskinen og de øvrige maskiner pinligt rene, dertil medgik et par timer, og når der var arbejdet med sæbevand mere, så var vi godt trætte, når vi kom op.

Vi spiste alle ved samme bord, og maden var ikke værst. Dog var det noget af en kunst at få det levrede, gule oksetælle, vi fik som kød, når

vi fik oksekødsuppe, ubemærket anbragt i lommerne. Så snart vi havde spist og var kommet ud, lukkede mutter døren op og råbte »begynd«, og så fangede vi an. Aftensmaden spiste vi i værkstedet, og den var ikke særlig god. Fedtet var mange gange harsk, vi fik vor afmålte portion, men kunne dog forlange mere, men ikke uden vrøvl fra mutters side. Vi fik så at vide, at vore maver var indrettede som hestemaver. En dag maden var særlig uspiselig, blev jeg sendt ud på en mark efter nogle hestegulerødder. Vi lagde toppene i fyrgraven, og det opdagede mester, og det kan nok være, der vankede hug til mig. Det var altid mig, det gik ud over, da jeg var yngste dreng.

De første otte dages tid gik nogenlunde gnidningsløst, men så begyndte smeden, når jeg stod og slog med forhammer: »Se, hvor han bylker!« »Se, hvor han bylker, han står, som han sku' skide i en flaske!« Og når mine slag ikke passede ham, havde han en eminent evne til at kyle sin hammer hen ad gulvet og lande sin næve i mit ansigt.

Han havde en stor sort hund, der stillede hver morgen. Så snart smeden så den, begyndte han: »Han er en yndig gammel hund. Han siger jo selv, han er yndig. Han ligner jo næsten et menneske.« Når denne svada var afleveret, satte hunden forpoterne op på ambolten, og den gik ikke, før smeden havde gnubbet den meget kraftigt på ryggen. Når han stod ved essen, sang han gerne. Det var tit forvansket, det han sang. Her er nogle prøver på hans sangkunst: »Da han gik hjem den fromme mand til Fader i det høje, da sørged Kræsten vidt om land med suppegrød i øje.« Dette var møntet på en konkurrent oppe i byen, som han kaldte »den fromme«. Sangen blev vist oprindeligt skrevet om Morten Luther og lød: »Da han gik hjem den fromme mand til Fader i det høje, da sørged kristne vidt om land, med sorg og gråd i øje.« Eller han kvad: »Dybt i mit hjerte en spån, der gror. Daisy, Daisy, æder du den, så får du en lort, elskede Daisybel.« Eller: »Så meget nyt man nu om stunder i disse tider høre kan, der høres også mangt et under, som er passeret i vort land. Han sked, faldt om, han tøde hen, abrakekadabra stod aldrig op igen.« Hvis han så vejmandens hund løbe forbi, lød det: »Vejmandens hund dvæled en stund, letted sit ben op ad en sten, skyllend den ren.« Somme tider sang han også: »Tyrkiets pasjer og Englands lorde. Farvel, nu rejser jeg hjem med Dorte.« Så han politibetjenten komme forbi, — han kaldte ham Rottesøren, og betjenten var ikke ukendt med, hvordan vi drenge



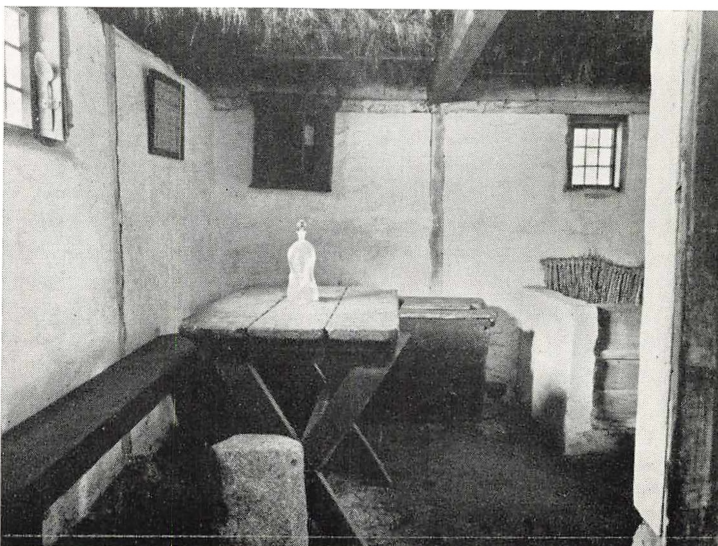
Fra Pedershåb i Brønderslev, 1908. De dekorativt opstillede personer er værkførerne.



Rørdal cementfabrik ved Ålborg.



Smedje fra Fjelstervang på Herning Museum.



Stuen i smedjen fra Fjelstervang.

blev behandlet, — så stod han i lange tider og drævede: »Min egen Rottesøren, min egen Rottesøren!« Han var jøde og rev frygteligt på r'et. Derefter kunne han slå over i nogle frygtelige frivole strofer, som ikke kan gengives.

Engang havde mester og en derboende rentier været ude og svire, og på vejen hjem gik de i gadekæret. Der var i byen en ung lærer, som var referent til »Folkets Avis« (Emil Rex). Denne lærer skrev et causeri i »Folkets Avis« med fingerede navne om denne vandgang. Det var meget morsomt, og hele byen morede sig; men smeden blev gal, og da han var i sognerådet, varede det ikke længe, før læreren måtte fortrække.

En dag sad jeg inde i et lokomobil og valsede rør. Pludselig får jeg en knytnæve i nakken ind gennem fyrdøren. »Er det dig, din røde laban, der har hængt et socialistblad op ude på lokum?« Jeg måtte jo indrømme, at min mor havde givet mig nævnte papir om mit tøj. Jeg kunne så hilse min mor og sige, at noget så forsmædeligt ville mester ikke finde sig i. Om søndagen arbejdede vi til middag, så kunne vi sommetider få lov at køre hjem, og så skulle vi sige: »Jeg vil gerne spørge mester, om jeg må køre hjem.« »Du kan gå ud i den lille stue og lege med Leo,« lød det sommetider, og det var en hård besked for mig, da jeg led meget af hjemme. Engang jeg havde været hjemme, kom betjenten ud fra hotellet, ligesom jeg passerede dette. Han var kendelig beruset, stak sin stok i mit forhjul og tog min cykle med sig (jeg kørte uden lygte), og jeg måtte jo så gå vejen. Jeg skrev så til mor om at hente min cykle, men der var ingen cykle på mit navn (betjenten havde i sin rus forvekslet mesters og mit navn). Mor fik så den besked, at jeg havde opgivet falsk navn til politiet, og det ville blive regnet mig til minus, hvis jeg senere fik noget at gøre med politiet. Det fik jeg ikke, og så kan de jo sidde og stirre i akterne, til de kommer til at ligne Stauning på underansigtet. Jeg mødte betjenten nogen tid efter og søgte at forklare ham fakta, men jeg fik bare en gang hug. Iøvrigt var betjenten almindelig forhadet. Jeg husker et nytår, et postbud klædte sig i kvindeklæder og gav ham, hvad han havde godt af.

En aften ved 9-tiden sad jeg og halvsov oppe på dampmaskinen, da min lærekammerat kom hjem fra byarbejde. Vi kom da til at snakke om, at der vist ikke i hele landet fandtes mage til læreplads. Dette hørte smedemutter inde i stuen, og hun begyndte at skælde ud bag den luk-

kede dør. Ja, vi skulle få sådan og sådan næste dag, når smeden kom på værkstedet. Vi blev så enige om at stikke af om natten, og kl. 3 startede vi. Kammeraten måtte med hjem om for at formilde min far. Kammeraten blev hentet næste dag, mens jeg gik hjemme i fjorten dage og lugede roer. Da kom der en dag et brev, hvis indhold jeg tydelig husker: »Da Jens ved nattetide og uden nogen som helst grund har forladt mit hus, bedes De uopholdeligt sende ham tilbage, da jeg ellers vil foranledige ham afhentet ved politiet.« Min far og jeg traskede så af sted, og far og smeden havde en længere samtale. Da far var godt på vej tilbage, stod jeg ved en slibesten og sleb, så kommer mester bagfra og langer mig en ordentlig en på hylleken. »Skal du gå hjem og sladre din kællingeunge,« sagde han. Jeg bed det i mig, men vent, tænkte jeg.

Engang skulle en af de betalende drenge rejse på maskinistiskolen, og vi skulle jo så have et lille gilde, og Jakob, hed han, havde købt 2 Dagmartærter. Jeg stod netop den dag og tappede brændevin på flasker af et stort anker, og da Jakob kom forbi, gjorde han nogle mystiske tegn. Jeg forstod, at jeg skulle række en flaske ud gennem vinduet. Jakob fik fat i den og fik den anbragt oppe på værelset. Da pigen kom for at gøre rent, lugtede hun luntten og sladrede, så da vi om aftenen ankom til gildeshallen, var flasken forsvundet sammen med Dagmartærterne, og foret hang ud af vore lommer; men Jakob fik da sin eksamen alligevel.

En dag, jeg havde rensset hønsehus, havde jeg ikke gjort det godt nok, og han var rasende. Han trængte mig ind i en lille korridor, tog mig i kraven og dunkede mig kraftigt op ad væggen. »Jeg stikker af i nat!« Mere dunk. »Jeg stikker af i nat!« Nu vidste jeg, de skulle have selskab om aftenen, og at det blev animeret og trak længe ud. Da klokken var et om natten, så jeg lejlighed til at pakke mine få ejendele i en sæk, og jeg gik så op i Høveltegårds plantage, hvor jeg overnattede. Jeg kom hjem ved morgen og blev hjemme. Jeg havde da været hos smeden et par år godt og vel. Det bemærkes, at der kun var een eneste almindelig dreng, der var gået læretiden ud i de snart 25 år, mester havde haft værkstedet.

Jeg kom så et år i lære i min hjemby. Det var et par dejlige mennesker, de var meget dygtige, hver på deres felt. Smeden var en ilandgået maskinmester. Om dette lærested er kun godt at sige. Vi havde meget arbejde ude omkring i oplandet. Jeg husker bl. a. engang jeg var nede hos komponisten Lange-Müller på Sophienberg og lave nogle kakkelovnsrør. Det

var en lille fin og sirlig mand med fuldskæg, der nøje overvågede, at arbejdet blev lavet ordentligt. Hos ham tjente en lille pige med det poetiske navn Valborg Svane, og det var nær blevet kærlighed ved første øjekast, hvis det altså bare ikke var, fordi skøn Valborg tog øjnene til sig i god tid. Vi var også 2 læredrenge, der lagde vand og gas ind i grosserer Fønnesbechs villa på Strandvejen. Vi fik halv svendeløn, men tjente ingenting, da vi lavede for mange vandsække, og da det var en nybygning, var der jo altså ingen piger at snakke med, og det var vi jo noget kede af.

Engang jeg var nede og arbejde på Rungsted Kostskole, gik det imidlertid galt. Jeg tabte mit hjerte til en af pigerne, og hende har jeg nu gået med i 46 år. Skolebestyreren hed Skovgård Petersen (en broder til domprovsten), han opdagede, at jeg gjorde haneben til en af hans piger, og foruden at han ikke levnede mig ære for 2 skilling, klagede han til min mester, og så stak jeg af til København. Jeg havde da været i lære hjemme i Hørsholm i eet år, 1903—1904.

P. S. Jeg har glemmt at bemærke, at jeg husker Herman Bang boede på Hørsholm Hotel nogle somre, mens jeg var i Hørsholm. Man kunne ikke andet end lægge mærke til denne eksentriske, hvileløse mand, når han med rastløse skridt gik tur på ridebanen.

1904 drog jeg så til København og kom i forbundt hos brødrene Petersen, Fælledvej 16. De drev en vognfabrik efter deres fader, og de var rene kunstnere i deres fag. Alfred, den yngste, gik med kunstnerhat og dito skæg og slips. Han havde en keramisk hobby ude i Birkerød. De var et par flinke fyre. Alfred kunne sommetider mukke af mig, men han sagde aldrig andet end »padde«. Det sagde han dog også sådan, at man virkelig følte sig hensat under et skræppeblad blandt de andre tudser. August, den ældste, var altid i knippelgodt humør. Han var ikke total, næh han var ej. De havde forretningsforbindelse med en vognfabrikant (jumpefabrikant) Petersen fra Ålborg, og når han kom til staden, sad de på beværtning den udslagne dag. Når de så ved aftenstid arriverede, læspede de bare lidt. Ikke andet.

Jeg fik 15 kr. om ugen, og der kunne jo ikke ekstravageres på nogen måde. Fredag, lørdag og søndag gav jeg greven, de andre dage sad jeg i en gammel drosje og gnavede af et franskbrød med en røget sild til, så var den middag serveret.

En gang imellem drog jeg lørdag aften af sted hjem til Hørsholm. Det var en temmelig lang spadseretur, og det meste af natten gik med. Engang var der ildebrand, da jeg spadserede gennem Vedbæk, og da jeg gik i bare ben med støvlerne i hånden, var det selvfølgelig mig, der var pyromanen. Nå, men jeg klarede frisag.

Mens jeg var på Fælledvej, meldte jeg mig på aftenkursus på maskinist-skolen. Det gik i og for sig meget godt, hvis der bare ikke havde været noget, der hed matematik. Vi havde en lokomotivformand Clausen som lærer i dette fag, og han ville narre mig til at trække 3 fra 5 og få en 17—18 stykker ud af det ved at manipulere med potenser og deslige. Jeg fattede komikken, men ikke logikken, og Danmark blev en maskinmester fattigere.

Jeg skulle så til at lave svendestykke, og efter meget besvær fik jeg da papirerne i orden. Jeg lavede en vognfjeder som svendestykke og fik sølvmedalje for den. Det var nu ikke for min store dygtigheds skyld, men udelukkende fordi jeg på maskinværkstederne havde lært at bruge en fil og et stykke smergellærred. Den skinnede altså som sølv af høj karat, og det kunne skuemestrene ikke stå for.

Så snart jeg blev svend, blev jeg fyret. Jeg forsømte desværre at melde mig i fagforeningen i rette tid og gik således på rejsen uden at have det mindste at støtte mig til og var udelukkende henvist til privat fægt. I Assens kom jeg ind til en urmager, som tog sig lidt af mig. Jeg var hos ham nogle dage og var med ham en tur på landet og reparere bornholmere. Inden jeg rejste fra ham, sørgede han for at indmelde mig i håndværkersvendenes rejseforening, og så kunne jeg få middagsmad på svendehjemmene.

Da jeg kom til Hjørring, lå der brev fra pigen, at enten ville hun giftes, eller også rejste hun til Amerika. Gode råd var dyre. Jeg måtte jo se at få noget arbejde. Jeg kom til at tale med en mand i byen, og han anbefalede mig at gå til Brønderslev, der var arbejde nok. Desværre omtalte han ikke, at der var konflikt på virksomheden. Jeg kom så til Brønderslev og kom ind i fabrikantens spisestue og fik en god middag. Vi talte frem og tilbage om tingene, og det endte med, at jeg, da jeg ikke var i nogen fagforening, tog arbejde på stedet. Efter nogen tids forløb kunne jeg rejse til Vejle og blive gift.

Jeg havde købt 2 senge á 17 kr., et rundt bord til 12 kr. samt 4 bøgetræsstole på afbetaling, ligesom jeg købte mit bryllupstøj på samme måde og lejede så en kvist i Brønderslev til 125 kr. om året, og det blev vort første hjem.

Fabrikanten mindede mest om en bondemand. Han gik rundt i sin virksomhed og talte med sine folk om alt muligt. Han gik altid i et par spidsnæsede træsko. Han var en self-made mand af rang. Han havde begyndt sin virksomhed kun ved hjælp af sin kone og havde, skønt ufaglært, lavet mange af sine maskiner selv. Jeg husker bl. a. en krampe-maskine. Den lavede et grusomt spektakel, men lavede masser af kramper uden anden menneskehjælp end at forny trådrollen. Han underbetalte ikke, han betalte den gængse løn, som dengang var 19 kr. og 20 øre. Konflikten var udelukkende etableret på hans stædighed overfor alt, hvad der smagte af fagforening.

Af de 19 kroner og 20 øre betalte jeg af på møbler og bryllupstøj, og vi fik endda føden. Men når vi købte for 2 kr. oksekød, havde vi også til 3 dage, og en lille flaske rigtig fløde kostede 7 øre, et bundt cerutter, sorte hollandske á 10 stk., kostede 35 øre.

Vi kunne få akkord, når vi spurgte fabrikanten om det. Han havde en sjov måde at sætte akkord på. Han gik ud fra en enhed, som han kaldte »een dags arbejde«, og en dags arbejde var 90 øre. Når man så forlangte akkord, sagde han, at man kunne få så og så mange dages arbejde for det bestemte stykke arbejde, og når man så kunne tjene 5 dages arbejde på en dag, lød det jo af noget, men det beløb sig jo altså kun til 4 kr. 50 øre. Uden for arbejdstiden måtte vi lave, hvad vi ville til os selv. Jeg husker, jeg lavede nogle fotografirammer i kobber og en form til at presse dørplader i.

Der var ingen hærdeovn på fabriken, og det hændte, at et kostbart stykke værktøj kastede sig i hærden, så det blev ubrugeligt. Så fandt man på at lede en vandstråle over emnet, både fra oven og fra neden, og det kunne godt hjælpe. Mens jeg var på fabriken, skete der en dag en frygtelig ulykke. Der var en murer ved at kalke værkstedet. Der løb en akselledning tæt oppe ved loftet, den fik fat i hans tøj, og han blev slynget med rundt og frygteligt tilredt. Selv overlæge Tween havde aldrig set noget lignende, og han var ellers vant til lidt af hvert.

Imidlertid gik det mere og mere op for mig, at jeg ikke kunne trives

udenfor fagforeningen, og da jeg en søndag havde overværet et møde med redaktør H. P. Hansen (forhen formand for Smedeforbundet), gik jeg hjem og sagde til mutter, at vi måtte have jorden løsnet omkring telt-pælene. Jeg begyndte så så småt at føle mig for rundt om på fabriken for at skaffe gehør for mine tanker. Der var dog ikke megen jordbund for disse på nærværende tidspunkt. Fabrikanten må imidlertid have fået nys om min færd, for en morgen siger han til mig: »Nå, Aisen, no ska' vi se, hvor manne der vil i fagforeningen.« Han kaldte folkene sammen og holdt en tale, hvori han bad de misfornøjede om at forlade fabriken. Vi var nogle få stykker, der pakkede sammen. Næste dag om morgenen arriverede fabrikanten i vort hjem. Han satte sine spidsnæsede træsko udenfor og tren ind i hosesokker. »Tror do no osse Aisen, do ved, hvad do har indladt dig på? Hov på, do hår kuen å tou børn å forsørg. A ku hels tink mæ, å bøg dæ en hus om ve æ ban, væs do ville la di nøkker far.« Mit standpunkt var imidlertid taget, og fabrikanten ønskede mig lykke til. Jeg rejste så til Nørre Sundby, hvor jeg blev indmeldt i forbundet. Jeg havde da været i Brønderslev fra april 1906 til juli 1908.

I Nørre Sundby fik jeg arbejde på A. Jensen & Sønners Maskinfabrik, hvor jeg var fra juli 1908 til juni 1910. Jeg måtte lade mor og børnene blive i Brønderslev, til der blev råd til at få dem til Nørre Sundby. Det var slet ikke altid så morsomt for mig, da jeg ikke var understøttelsesberettiget nogen steder. Det gjaldt jo bare om at holde arbejde, til man kunne få understøttelse, når man blev arbejdsløs.

Mit første arbejde hos Jensen & Sønner bestod i at lave et altergelænder til Vodskov kirke. Det blev imidlertid for dyrt, og jeg blev så sat til at dreje krumtappe til tærskemaskiner. Det havde jeg aldrig prøvet før, men efterhånden udviklede jeg mig til en nogenlunde habil drejer.

Det hændte sommetider om fredagen, når vi havde fået penge, at fabrikanten stod nede ved døren og sagde: »La mæ si di pues. Så manne pæng tiener a int, men når do tiener pæng, så tiener a oss.« Men han tjente vist ikke ret mange, for han endte sine dage yderst fattigt.

Nu nærmede tiden sig, at jeg skulle på session, og da jeg havde 2 børn, og der dengang ikke var noget, der hed hjælp til de indkaldte (i hvert tilfælde ikke lovmæssigt) var gode råd dyre. Jeg havde noget mavekatarr, som jeg plejede på bedste måde. Jeg blev sendt hjem den første gang, men næste gang blev jeg fri til stor glæde for os alle.

Når det kneb med kontanter, var der en menneskevenlig institution i Ålborg, som kaldtes Kreditbanken. Der kunne man låne 30 kr. mod at få sit møblement skrevet. Man afbetalte med 4 kr. om ugen. Hvor høje renterne var, husker jeg ikke; men jeg husker, at var man først kommet i suppedasen, var det meget vanskeligt at komme på ret køl igen.

Jeg rejste derefter til Ålborg og var med små afbrydelser på Buås mejerimaskinefabrik fra 1910—1916. Vi fik en lejlighed til 175 kr. om året. Der var nogle mægtig store stuer, der havde forhen været dansesal (Esplanaden). Der var ikke videre hyggeligt, for om natten gnavede og knasede rotterne under gulv og bag fodpaneler. I begyndelsen vi kom til Ålborg, var der et par skrækkelige snaske i Møllegade »Amerika« og »Gemytligheden«. Der var et leben, som man skal have set for at tro, det er virkeligt; men så kom der en ung ildfuld Frelsens Hærs officer til byen, Carl Nielsen hed han, og så var snaskenes dage talte. En dag så jeg ham og Peter Sabroe ivrigt gestikulerende gå gennem Møllegade, begge iført røde veste. Om Peter Sabroes var før tilfallet, ved jeg ikke; men nok om det, ikke længe efter var snaskene jævnet med jorden, og Frelsens Hær rejste et smukt tempel på ruinerne.

Da jeg begyndte at arbejde hos Buås i 1910, var timelønnen omkring ved 40 øre. En kollega og jeg var så heldige at komme til at dreje af til petroleumsmotorer. Vi fik 200 kr. pr. motor og kunne lave en om ugen, og 100 kr. pr. mand var jo styrtende med penge dengang. Vi fik da også i den periode nye møbler, og hvad vi ellers havde brug for, og det var meget; for familien øgedes hvert år, så vi i slutspurten sad 11 omkring bordet.

Jeg husker en periode med meget overarbejde. En aften stak jeg af ud i min have. Dette opdagede Buås, og han spurgte mig dagen efter, hvor jeg havde været i aftes. Ude i min have og lægge kartofler. Nu havde han aldrig hørt mage, »går Deres interesser frem for mine.« Han var morgenmand om en hals. Op hver morgen, et kvarter i seks gled han stor og majestætisk gennem værkstedet, hilste pænt godmorgen og mønstrede sine tropper, som sad på rad på filebænken, klar til at fange an, så snart fløjten lød. Desværre var jeg ikke morgenmand, og undertiden spurgte han, om syvsoveren Andersen ikke var kommet.

Fabrikantens søn kom i lære på fabriken, og jeg fik til opgave at vise ham lidt til rette med at dreje. Hans drejebænk stod lige bag ved min,

og han tillod sig at stå og fløjte i arbejdstiden. For at vænne ham af med det, udstødte jeg nogle parodierende, uarticulerede fløjtegyde. En morgen jeg vendte mig om, stod fabrikanten stor og bred i døren og så på mig med et par olme øjne. Han bevægede sig langsomt henimod mig og siger så: »Hør, Andersen, kunne De ikke få de drenge til at rydde op under disse filebænke, for her ser dog farligt ud.« »Det mener jeg henhører under skruestikarbejderne,« svarede jeg. »Næh, for De er en stor klodrian, De står her og fløjter med drengene.« Den tyggede jeg lidt på og gik hen til ham og spurgte, om han havde noget at klage på mit arbejde, siden han kaldte mig en klodrian. »Åh, De kan vel nok være en klodrian, fordi De ikke er det til Deres arbejde,« og så var vi lige gode venner. Jeg husker en dag, der var en mand, der spurgte: »Det var vel ikke muligt hr. fabrikant, at jeg kunne få et par øre mere i timen.« Fabrikanten blev rasende og svarede »Hr. fabrikant, hr. fabrikant, sig hellere hr. skid, for det mener De jo.«

Vi kunne købe cykler på afbetaling på fabrikken, og vi kunne også låne en skilling, når det kneb.

Da fabrikanten havde sølvbryllup, fik hver mand en sparekassebog med 25 kr., og vi blev inviteret på hotel til middag, og vi måtte kræve ind natten igennem, alt hvad vi bedst havde lyst til, og det tør nok antydes, at der blev komsmeret noget af betydning.

Der stod en stor tyk drejer ved en af bænkerne, han var så grusom til at spise, og den, der stod bag ham, stod altid i en grusom odeur. Snakken gik på værkstedet, at han købte 3 ænder til juleaften, hvoraf han selv åd de to, og noget var der vist om det.

En lørdag fik Alfred for meget, og han lagde sig op på filebænken og lå og snakkede med sig selv: »Du er et svin Alfred,« sagde han. Og da driftsbestyreren i det samme kom forbi, sagde han til Alfred, at det kunne der jo være noget om. »Det kan du sige til en okse og ikke til mig,« svarede Alfred. Men Alfred var meget dygtig som arbejder, så der skete ham ikke noget.

Lørdag formiddag gik alt på værkstedet som de andre dage, men over middag gik det næsten altid i fisk. Når klokken var henved 2, satte en af drejerne sig på sin bænk, rakte tungen langt ud af halsen og gispede som en hund i sommervarmen, så prikkede han med pegefingern på tungen, og dette var tegnet til, at tørsten havde indfundet sig. Så fandt kamme-

sjukkerne lærkerne frem af skabene, og der blev aldrig spoleret akkorder lørdag eftermiddag.

Jeg havde stadig ingen ro på mig og søgte så arbejde på værftet. Sammen med en kollega kom jeg til at dreje af til dampspil. Han havde en glubende appetit på alt, hvad der hed arbejde, og kunne ikke godt klare sig med en bæk, men han var en herlig kollega og en decideret slider, og vi tjente gode penge. En gang var vi kommet i snak, mens jeg stod og drejede plejlstænger. Det skulle gå rask, så mens spånen gik over den ene, gjordes den næste klar. Den havde jeg som sædvanlig lagt på vanerne, og mens vi snakkede videre, førte slæden plejlstangen hen mod spindeldokken med det resultat, at hele bænkens forklædning gik itu, og det var en noget slukøret drejer, der hentede overværkføreren. Han kiggede lidt på sagerne: »Det må vi jo have lavet i stand, Andersen.« Andet sagde han ikke, og det glemte jeg ham aldrig for.

I de tider havde enhver maskinarbejder med respekt for sig selv en masse fotografirammer af kobber eller messing stående på kommoden til stor fortrydelse for smedemutter, der jo havde en masse pudsearbejde. En søndag formiddag, jeg stod og studerede rammemodeller ved et glarmestervindue, er der en stemme bag ved mig, der siger: »Skal De købe rammer.« »Nej, jeg studerer bare,« svarede jeg. Jeg hørte på stemmen, at det var driftsbestyreren fra Buås. »Har De noget godt arbejde,« spurgte han. Jeg svarede: »Ja, men De har måske noget, der er bedre.« »Ja, kom De bare derud igen, De skal nok få godt med *blå sedler*.« Blå sedler var noget, de mere betroede arbejdere fik udleveret. Der skrev man så på, hvad man lavede, og så blev der manipuleret med dem på kontoret, så der blev en slags akkordoverskud. »De skal også nok komme til at lave flødepumper,« sagde han, og da det var en af de bedste akkorder, slog jeg til og tog igen ud til Buås et stykke tid. Desværre var der ingen bro på den bæk, jeg kom til at stå ved, og der manglede en ubetydelighed i, at tuden kunne passere vangen, hvorfor jeg lige rejfede vangekanten med en mejsel. Dette opdagede drejermesteren, og vi var ikke særlig gode venner siden.

I min fritid begyndte jeg at sysle med galvanoplastik, d. v. s. udfælde kobber på gibsmatriser ved at gøre dem ledende med grafit. Dette gav dog ikke millionen, tværtimod. Så gik det bedre med at lave dørplader, der opnåede jeg meget fine resultater med en ætsgrund lavet af 1 del

paraffin og 1 del harpiks og en ætsvædske, bestående af 1 del salpetersyre og 2 dele vand, og jeg lavede mange. Jeg fik 3 kr. 50 pr. stk., så det var meget arbejde og meget lidt hø til geden, det smed af sig.

I de dage havde jeg også en lille poetisk åre, og det blev mig overdraget at lave smedenes revy i 3 år. Dette var dog ingenlunde nogen litterær begivenhed. Så gik det bedre med at være lejlighedsdigter. Jeg lavede en masse sange, deraf enkelte gode. Jeg forsøgte i det hele taget efter bedste evne at komme op på podiet, men jeg kom aldrig længere end halvvejs, så drattede jeg ned i orkestergraven igen, hvor jeg hørte hjemme.

Mens jeg arbejdede hos Buås udbrød den spanske syge, og vore naboer rundt omkring var meget syge, ligesom der også døde mange i Ålborg. Vi gik imidlertid fri, og det var vi naturligt glade for.

En dag så jeg i Jyllandsposten en annonce, hvori Kramper & Jørgensen, Horsens, søgte drejere til 44 øre i timen. Der måtte jeg ned. Jeg husker, jeg fik et værelse, hvor tapetet hang i laser, og da jeg om aftenen kom til at sidde og stirre på det, grebes jeg af en ubændig længsel efter mutter og ungerne, og næste morgen gik jeg hen og ringede til Buås. Da driftsbestyreren hørte min stemme, sagde han: »Hvornår kan De begynde igen.« »I overmorgen,« sagde jeg, og så var den klar, men jeg var jo lidt slukøret, og kammeraterne stiklede jo lidt til mig. Jeg var dog ikke mere forknyt, end at jeg forsøgte mig som værkfører på en ny pumpefabrik. Den rolle passede mig dog ikke, og efter kort tids forløb var jeg værkfører emeritus. Der blev så oprettet en ny motorfabrik »Dencil«. Nødvendigtvis måtte jeg være med fra starten. Jeg ragede imidlertid uklar med drejermesteren om nogle akkorder. Han mukkede noget om, at det ikke var akkorderne, men mine kvalifikationer som drejer, der var noget i vejen med. Jeg svarede ham, at mine kvalifikationer jo nok kunne stå mål med hans, eftersom hans brokkasse lå oppe i Frederikshavn og skreg efter ham. Så gik skydelæren og dansemesteren atter i brystlommen, og døren lukkede sig op og i igen, og jeg stillede atter ude ved Buås. Der gik så et stykke tid, og en dag kom drejermesteren med noget til en gammel hestegang og bad mig pænt om at lave det. Jeg var imidlertid sur og sagde, at det kunne han selv lave og stak så af ned på værftet igen. Når man kunne spille en så artig komedie, var det, fordi der var en katastrofal mangel på drejere.

Engang var jeg kommet til at skylde for 3 kvartaler skat. Jeg blev kaldt ned i Stormgade. Der sad en politibetjent ved en skråpult. Vi snakkede frem og tilbage om vore mange børn, han havde 8, og jeg havde 9. Da vi havde snakket lidt, spurgte han, om jeg kunne betale noget. Det sagde jeg nej til, men han stak sin hånd i min baglomme, tog min pung frem og lukkede den op og så, den indeholdt 6 kr. »Her er jo lige til et kvartal,« sagde han, »så betaler De det, og så slår vi en streg over de to andre.« Ja, sådan betalte man skat den gang, ak ja.

Føromtalte drejermester fik imidlertid ansættelse på værftet, og så var mine dage der naturligvis talte, og da der blev småt med arbejde, gled jeg ud af værftets saga for bestandig. Så blev jeg for en gangs skyld arbejdsløs uden at kunne løbe i arbejde, som det passede mig. Understøttelsen var ikke stor, og da vi sad 11 om bordet, var den jo ikke helt slaraffen. En dag midt på eftermiddagen ringer det på, og der stod en af dem, man fra visse hold kalder »pampere«. Det var daværende afdelingsformand, nuværende borgmester Marius Andersen, der kom for at sige mig, at jeg kunne begynde på Rørdal i morgen. Han ville ikke vente til næste dag, jeg kom til kontrol, men gik hjem til mig i sin fritid, så jeg kunne komme i arbejde allerede næste dag. Dette var altså en pampergering af rang, og når gabhalse siden har råbt op om pampere og levebrøds-mænd, har jeg jo kunnet fortælle dem, hvad pampere i virkeligheden er for nogle fyre.

Jeg begyndte så på Rørdal, og der kom jeg i mit rette element. Jeg var der i 25 år, lige til jeg lagde op. Der var en gammel brumbasse af en maskinmester, en rigtig herlig tingvallatype. Han spillede ikke med sordine på hjertestrengene og gik ikke med hjertet i en snor uden på vesten; men det var der, hvor det skulle være, det er vist. Da jeg begyndte på Rørdal, var overarbejdet det alt dominerende. Der var ikke noget regnskab udover det, mester sad og grifled i en stor protokol, og om morgenen stod vi i kø uden for hans kontor for at opgive, hvor mange timer vi havde været der om aftenen. Der var kø hver morgen, og der blev aldrig opgivet for få timer. Jeg husker engang en kollega i sin ivrighed opgav så mange overtimer, at det sammenlagt med hans dagtimer gav 26 timer i et døgn. Det kunne mester dog ikke tage, men både han og vi andre morede os over denne episode i lang tid. Når der var så meget overarbejde, beroede det i nogen grad på, at værkførereren henimod fyraften gik rundt og

spurgte kammesjykkerne »er der noget i aften,« og det var der. Havde han et horn i siden på en mand, spurgte han ikke, og så var der ikke noget.

Jeg kom til at have ansvar for, at maskinerne i pakkeriet gik, som de skulle. Pakkeriet sorterede under møllemesteren, som tillige havde tømrværkstedet under sig. Der var ingen cyklestald dengang, og alle tømrrernes cykler stod rundt omkring i værkstedet. På tømrværkstedet var der en altmuligmand, der hed Greis. Han stod bl. a. og lavede møllemesterens cykler i stand. En dag vinkede møllemesteren af mig og spurgte mig, om jeg ikke kunne hjælpe Greis med et frihjul. Det var et New Departure nav, og det var jeg ikke stiv i, men vi fik da kludret det sammen. Mens vi stod og asede med frihjulet, stod maskinmesteren pludselig i døren. Efter at være blevet klar over situationen, kommer han hen til mig. »Æh, hvem har bedt Dem om at lave det.« »Det har møllemesteren,« svarede jeg. »Æh, De skal ikke bryde Dem om at lave andet, end hvad jeg siger,« og mens han pegede rundt på alle tømrrernes cykler og sagde: »Skal De ha' alle de cykler lavet i stand inden fyraften?« forsvandt han. Så kom møllemesteren farende og spurgte, om min mester havde været derinde, og jeg svarede, at jeg var ked af at stå her som et lille dyr imellem et par negle. »Det skal De ikke bryde Dem om. Det skal jeg nok ordne,« sagde møllemesteren, »Deres mester er gal på alle mennesker, gal på sig selv, ja, på hele verden, det har han været i alle de år, jeg har kendt ham.« Imidlertid var de kommet til forståelse i middags-tiden på den måde, at møllemesterens folk skulle lave noget privat arbejde for min mester, og da jeg senere på eftermiddagen traf på min mester, sagde han: »Æh, er det i grunden ret meget med de cykler.« »Næ, det er det ikke.« »Åh, skidt, så lav det bare,« sagde mester. Så kom Greis ned til maskinmesteren og skulle polere nogle møbler, og da han var færdig, kom mester med en flaske under hver arm. »Æh, De vil vel gerne ha' en dram?« »Ja tak, mester.« »Æh, De vil vel gerne ha' 2 drammer?« »Ja tak,« svarede Greis. »Æh, De vil vel gerne ha' alt, hvad der er i flaskerne?« sluttede mester, som var meget morsom på sin originale måde. Greis havde iøvrigt et separatkabinet over værkstedet, hvor man kunne gå op og blive klippet for en dram eller to.

Det faldt i min lod at få en del at gøre med F. L. Schmidts ingeniører. Det var alle nogle dejlige, usnobbede mennesker, der ikke var bange for

at lytte til ham, der holdt ved stigen. Jeg husker engang, der kom en ingeniør med en nykonstrueret pakkemaskine. Der var en konstruktionsfejl, som bevirkede, at en gummirulle blev slidt op på ganske kort tid. Gode råd var dyre, for selve Poul Larsen havde meldt sin ankomst om nogle dage. Da jeg ikke kunne gøre mig forståelig på et tegnebrædt, gik jeg hjem og snittede nogle træpinde til, som jeg foreviste ingeniøren næste morgen. »Den er helt rigtig,« sagde ingeniøren, og der blev sat vagt på for at få det færdigt til Poul Larsen kom. Dog blev systemet kun brugt for tilfældet, for selvfølgelig konstruerede ingeniøren noget, der var 100 % bedre; men det indbragte mig dog et gratiale på 300 kr. med billigelse af selve Poul Larsen. Alt i alt fik jeg 1000 kr. af ingeniøren for forskellige småfiduser. En anden gang kom der også en ingeniør med en ny maskine. Vi var en del maskinarbejdere, der skulle hjælpe ham, og vi skulle arbejde hele natten. Han sørgede for godt med øl både med og uden smertelige eftervirkninger. Øllet blev anbragt i en stor skuffe, den var tæt ved gulvet, og ingeniøren, der var noget korpulent, døjede med at lukke skuffen op. Hen på natten ville han have sig en øl og bad mig trække skuffen ud. Til hans store ærgrelse var alt det smertefulde øl forsvundet, men han tog det gemytligt. Han kendte jo de Ålborg smede fra andre lejligheder.

Jeg havde også lejlighed til at arbejde lidt for Gunnar Larsen, da han var ung ingeniør, og ingen skulle se, endsige mærke, at han var cementkongens søn. Senere hen, da han fik noget mere at sige, inviterede han alle Rørdals smede til København for at studere fabriken i Valby. Vi kørte derover i busser, og i kantinen i Valby var der dækket et overdådigt bord, og flaskerne stod, om ikke så tæt som i et spil kegler, så dog tæt, og da alle smede jo ikke ligefrem savler i glassene, kom mange smedeklaverer efterhånden til at stemme. Der afsluttedes med en splendid middag på National Scala, og det hele var en virkelig oplevelse.

I begyndelsen jeg var på Rørdal, havde vi spiselokale oppe på loftet under taget. Det var ikke så flot, men lå så tilpas, at der ubemærket kunne soves en brændert ud, og det betød jo noget i de dage. Driftsingeniøren havde en stor hund, som holdt til oppe hos os, og vi havde et forfærdeligt mas med at få den ned ad trapperne igen. En dag vi kom sent på det med at få den ned, højste vi den ned i en rebtalje, og da den hang og sprællede mellem loft og gulv, lukkede mester døren

op. Han kunne godt se komikken, men skælde ud skulle han jo; men hver gang han havde afleveret en svada, vendte han sig om og lo, så hans tykke mave rystede, og det var morsomt at se ham gentagne gange skælde ud og le.

Engang var Stauning på besøg på fabriken, og han og Poul Larsen gik fabriken rundt, arm i arm. Jeg var i en periode tillidsmand på fabriken. Det var den gang, Stauning lige var blevet minister første gang. 1. maj går jeg ind til mester og siger: »Ja, vi holder jo fri i eftermiddag, som vi plejer.« »Hvor ska' I så hen, ska' I ind og gratulere Stauning,« siger mester. »Næ, ikke endnu, men nok senere,« svarede jeg. »Ja, De skulle bare vide, hvor flot han bor. De skulle også bare vide, hvor mange penge, han har,« siger mester. »Meget muligt,« svarer jeg, »men jeg bliver nu ikke misundelig på et menneske, fordi han har det bedre end jeg.« »Næh, det gør jeg i grunden heller ikke,« siger mester, »men han sidder jo og drikker sjusser med den lange Kresjan derinde på Amalienborg,« og mester ville gerne have en sjus med.

Engang jeg lå og legede med et patent, gik jeg op til direktøren og spurgte, om jeg kunne låne 500 kr. Det kunne jeg ikke sådan uden videre. Han ville se, hvad det var for noget; jeg foreviste ham mine Peter Oldensager, og da han havde set lidt på det, sagde han, at så mange penge lånte fabriken ikke ud, men at jeg kunne låne dem privat af ham. Jeg fik patentet. Det var jo i og for sig godt nok, men det skred på grund af fattigdom. Jeg var dog ikke mere forknyt, end at jeg forsøgte en gang til; men da en amerikaner havde lavet akkurat det samme, bare i støbejern, var jeg for bestandig kureret for mine Peter Oldentendenser. 1200 kr. fattigere for begge patenter.

Imidlertid var der en maskinfabrikant, der købte ejendommen, hvor vi boede. Det voldte ham noget besvær med at få os ud, men omsider lykkedes det ham, mod at han anviste os en anden lejlighed, men hvilken lejlighed. Jeg har engang hørt om en mand, der boede i en lejlighed, hvor der var så lavt til loftet, at de aldrig fik andet end pandekager og rødspætter til middag, og ville han have sig en kaffepuns, måtte han drikke den af en tallerken. Nå, slet så galt var det vel ikke hos os, men der var ikke mere plads imellem sengene, end at mor måtte gå sidelæns, når hun skulle rede dem. Der var en lille gang ind til lejligheden. Den udvendige dør kunne umuligt lukkes. Overfor var der en bevært-

ning, hvis indehaver kaldtes »Øllefinger«, (han havde 6 fingre på den ene hånd). En morgen vågnede vi ved en forfærdelig snorken ude fra gangen. Ved nærmere eftersyn viste det sig at være en af beværtningskunder, der afdunsted; det var en svensk sømand. Vi fik ham vækket, han gav morgenbrød og morgenkaffe, og vi skiltes i bedste forståelse; i retfærdighedens interesse bemærkes, at lejligheden kun kostede 12 kr. om måneden. Imidlertid blev der østerude bygget et stort kompleks, hvor vi fik en lejlighed til 675 om året, og da børnene spiste nøjagtigt 1 rugbrød om dagen i den ny lejlighed, var det jo en slem belastning på budgettet.

Mens jeg var på Rørdal, skete der en dag en forfærdelig ulykke. En af de store støbte skorstene væltede ned over kedelhuset og slog mærkelig nok kun to mennesker ihjel. Den ene af dem var min medhjælper, der lige havde været nede og hente vore lønningsposer.

Den 9. april 1940 om morgenen, da jeg kom ned og skulle på arbejde på Rørdal, hørte jeg en underlig fjern brummen, og snart efter var luften tæt besat af store monotone fugle. Jeg havde ingen forestilling om, hvad det betød, før jeg mødte en mand, der sagde, nu var det sket. Tyskerne var gået over grænsen. Snart efter dalede fuglene ned på Rørdal flyveplads, og de fem skændige år med mord, terror og skændselsgerninger begyndte i Danmarks historie. Dette er der bedre penne end min, der har skrevet om, og jeg havde ikke omtalt det i denne beretning, hvis jeg ikke under besættelsen havde været døden meget nær. En morgen jeg kom og kørte på arbejde henad Rørdalsvejen, gik der en forsviret tysker inde på fortovet. Han råbte og skreg og gestikulerede til enhver, der kom forbi ham. Da jeg var ud for ham, råbte jeg højt: »Hva' beha'r.« Han blev aldeles rasende, rev mig af cyklen og holdt sin revolver op under min hage, mens han skreg: »Dumme Dänen! Dumme Dänen!« Og da der længere henne stod 4 tyske vagter med skudklare geværer, var jeg ikke meget værd den morgen. Nå, jeg slap med livet; men længere henne ad vejen gik fyren fuldstændig amok og skød en ung mand og søndertrampede hans cykle. Da det rygtedes over byen, nedlagdes alt arbejde, og jeg tror nok, at dette var medvirkende til, at der var noget, der kom til at hedde 29. august.

Eftersom de gamle mestre gik af, begyndte de moderne luftninger at bevæge sig ind over fabriken. De patriarkalske tilstande forsvandt. Bajer-

hullerne i krogene blev lukket til ærgrelse for mangen gammel stout smed (men til fryd for smedekonerne) og blev erstattet med en moderne kantine. Ligeså blev de mere eller mindre skjulte hvilepladser rundt om i krogene likviderede, men et var vi enige om. Kontrolure ville vi ikke finde os i. Vi slog nogle drabelige slag i luften og trak — kontrolurene.

Ja, nu lakker det jo mod aften. Skyggerne bliver lange, og hjertepumpen trænger til nye ringe; men da jeg ikke aner, hvor der fås originale reservedele, må jeg jo hutle mig igennem med de gamle, til rejsen er slut. Selv om der er afsnit af mit liv, jeg ikke ønsker at genleve, har jeg dog levet et lykkeligt liv. Jeg har mødt mange overordentlig gode mennesker, og indenfor Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund har jeg mødt mange stoute og retlinede mænd, ligesom jeg der indenfor har mødt mange kunstnere i deres fag, ja rene jernekvilibrister. Selv blev jeg aldrig nogen ekvilibrister, jeg sneg mig varsomt frem på kanten af brokkassen uden dog at tage varigt ophold deri.



LANDSBYSMEDEN

Marius Madsen er opvokset i et fiskerleje nord for Århus og fortæller herfra om fiskernes liv. Han kommer i lære hos en landsbysmed og arbejder siden i en årrække som landsbysmed selv, så han har formået at give et fuldgældigt billede af landsbysmedens arbejde.

1856 begyndte far som teglværksarbejder på Kjærgård i Elsted. Far og mor boede i en toværelses lejlighed i et af gårdens huse til 1868. Da fik de et husmandssted i Mejlbj, men 1871 flyttede de hjem til morfar i Skanshuset på Skæring hede. Det var et gammelt militærhus, godt bygget efter den tid. Far blev optaget i morfars bådelaug som fisker. Samme år blev jeg født. Der grasserede en smitsom sygdom der på egnen (tyfus). Den tog far bort fra os og tillige mormors brorkone. 3 år derefter blev mor så gift med sin morbror Jens Rasmussen, som også var fisker i morfars bådelaug. De boede i Skanshuset til 1885.

1875, 4/10. Mors og vor nye fars bryllup. Der blev lånt sort tøj til dem begge. Fiskerne ejede jo ikke andet end det daglige tøj og deres fuldskæg og hår. Far blev klippet, barberet på hagen, han ville mindes de unge dage, da han var soldat og lå ved 1. jægerkorps og var med i 3 årskrigens sidste år og fik et strejfskud tværs over venstre kind samt tapperhedsmedalje. Den fik han på brystet. Mor var imens kommet i stadsen, og manden i Sandgården kørte for dem til Egå kirke, hvor de blev viede og derefter hjem i Skanshuset, hvor bryllupsmiddagen indtoges med adskillige drammer til. Hele bådelaugene var med, de var jo een stor familie. Gamle minder blev opfrisket, morfar trak sig i fuldskægget og sagde: jeg var med i 48, strøg i venstre overskæg, 49, strøg i højre, 50, strøg i hageskægget, kort sagt hele felttoget igennem, strøg over hele skægget.

1875 lå der 16 fiskerhuse der på Skjæring Strand. Nogle var opført med kompakt mur af gule sten, pudset og kalket, andre af bindingsværk. Skillerummene af lufttørrede lersten. Gulvene af brædder eller stampet ler, i gang og køkken af små kampesten. Bjælkeloft med listede brædder. Stråtag. Skur med halvtag op ad den ene gavl.

Skanshuset: 20 alen langt, 9 alen bredt, 2 lejligheder. En stor stue helt

igennem, en lille lige for køkken og gang. Stuehøjden $3\frac{1}{2}$ alen til loft. Åben skorsten med ildsted med jerntrefod, løs vaskekedel 16 potter, bilæggerkakkelovn, kalkede vægge.

Indbo: 2 dobbeltsenge med fast bund for at holde på halmen, 1 slag-seng med sideudtræk, 1 langbord med skuffer til mad, 6 stole, 1 dragkiste, 1 spinderok, 1 garnvinde, en del bindepinde, 1 »volkfiel« (vaskebrædt), 1 manglebrædt, 1 stok.

Den daglige rengøring af hjemmet: rede senge, fejning af gulvene og strø rent sand på.

Morgenmaden: rugbrød fra møllerens bageri, smurt fedt på, kornkaffe til. Middagsmad: vælling, grød, pandekage af bygkorn. Aftensmad: kartofler og fisk, sammen med far.

Morfar var født 1808 i Skjæring, stammede fra en fiskerfamilie. Mormor var født i Skjæring i 1812, stammede også fra en fiskerfamilie. De blev gift 1832, avlede 7 børn, 5 drenge og 2 piger.

Jeg husker fra 1875, han var formand for et bådlaug bestående af 8 mand. Store kraftige, djærve mænd: morfar (3 alen høj), hans 4 sønner, 2 brødre til mormor og 1 svigersøn. De var parthavere i en kølbåd med sejl, 4 årer, styreror og anker, 4 siddebrædter samt 4 fladbåde med årer, sæder til roerne, 1 øser til hver mand. Til sommerbrug: 1 rejegarn, 2 poser med skulderrem. Forår og efterår: 1 fangline med 200 kroge, 2 varder, 1 avnbakke, 1 gravekreb, 1 ormekasse. Vinterbrug: 2 snører, 20 favn line, 1 vindskærm, 1 økse.

Fiskernes sommerdragt: en hørlærredsskjorte, blå blårlærredsbukser og hat, kramtræsko.

Vinterdragt: hørlærredsskjorte, blå vadmelsbukser, islændertrøje, blå blårlærredsfrakke, uldsokker, træskostøvler, hel kramtræsko, blødt skaft over vristen, stiv til knæet, hovedtøj: skindhue.

Konernes sommerdragt: hørlærreds chemise og skørt, hvide kramtræsko, hovedtørklæde, trekantet sammenlagt, bundet med knude i nakken.

Vinterdragt: hørlærreds chemise, ulden hjemmelavet klokke, hørlærredsskørt og hjemmevævet trøje knappet foran, lærredsbukser bundet om livet og nedenfor knæene, uldne hoser bundet under knæet, trekantet bundet klæde, kastet over skuldrene med spidsen ned mod lænden, krydset over brystet med slidserne ned om lænden, fange spidsen og til slut bindes foran. Hovedbeklædning, kaldet kyse, var en hætte med skøder

og kruset over håret og med indstukket bånd til sammentrækning om halsen og til at binde under hagen.

Fiskernes færden i rejetiden. Båden ud kl. 5 morgen til Knebel eller Begtrup vig og fange rejer, hjemme kl. 8 aften, konerne koger rejerne, og næste morgen går de til Århus, 2 mil ad landevejen, og råber på Århus gader: Rejer, rejer, rejer er godt, 4 skilling for en pot! Hjem igen, fange fisk på kroge, sejle ud med linen på hundrede kroge for at fange fisk til kartoflerne til aftensmaden, færdig til kl. 8, fars spisetid, passe tiden med ebbe og flod for at grave orm til avning af krogene, som blev lagt i en bestemt orden på bakken med sand som mellemlag.

Fiskernes færden i for- og efterårstiden. Sejlede ud i fladbådene 2 mand i hver med deres fangliner, på hver 200 kroge fyldt med orm, lagt på en bakke. Når de nåede ud til fangststedet i vigen, som de fandt efter et bestemt mærke oppe i landet, kirker, møller og andre mærkbare ting, blev bakken sat op til rælingen for krogernes afløbning. Første ende af linen blev bundet til en varde eller vimpel, som var forsynet med line og tog havbunden grundet på et lille tyngdelod. Så sejlede, til de 400 kroge var afløbet, og atter blev en varde bundet i enden af fanglinen. De blev sat i vandet sent om aftenen og trukket tidlig om morgenen. Når det blev lyst, sled fisken sig løs. Fiskerne skulle op i landet. Han gik med rygkurv på, tidligt, for at folk kunne få fiskene til middag.

I vintertiden, mens der var is, den lå gerne fast i 3 til 4 måneder, og så sikker, at molboerne kørte over til Århus i hestslæde, da vandrede fiskerne midt ud på vigen. Der var den bedste fiskeplads, og de medbragte vindskærm, 2 snører, 1 økse, huggede 2 huller i isen, en snøre i hver, så de skiftevis kunne trække.

1876. Mine barndomsår levedes i Skanshuset hos mor og stedfar, 2 brødre og stedfars yngste barn, en søn på 8 år. Det blev 4 drenge. Vi legede med at soppe i stranden og fange krabber, grave sand og løbe på grønsværen, når vi havde badet, tog skøt, tog fang, slædede på bakkerne og isen alt efter årstiden og passede vor skolegang.

1878. I maj begyndte min skolegang i Skjæring skole i et bindingsværkshus. Lokalet, et rum i gavlen, størrelse 12 alen \times 9 alen, vinduer i gavlen og til begge sider, 4 alen til loft. Inventar: 9 borde med bænke, plads til 6 børn på hver, lærerpult med stol, 1 sort tavle, 2 kvadratalen,

skrivekridt, 1 pegepind, 1 spanskrør, 1 boghylde med bøger, 1 rund kakkelovn, 1 brændekasse, 2 fejekoste, 1 fejeblad, 1 sandkasse. Rengøringen gik på omgang efter skoletiden. Forværelset til skolen var 6 alen \times 3 alen, med knagerække, 1 hylde. Een lærer.

1881 kom jeg i den store klasse. Den vinter var der 52 store børn. 1882 15. marts kom jeg i sommerplads til en løn af 10 kroner og 2 par træsko. 1883 hjemme vinteren til 15. marts, samme sommerplads.

1. november i plads hos Rasmus Koks i Skjødstrup, hvor jeg blev i 3 år og blev konfirmeret fra. Lønnen for et år: 3 alen vadmel, 9 alen lærred, 2 pund uld, træsko til behov. 1886 en plads som røgter, løn 50 kroner for året og ros for god pasning og mælkemængde.

1887 i smedelære på nedenstående kontrakt. Tiltrådt læren 1/11 87.

Varighed 4 år med løn, kost, logi, fri læge og medicin samt forplejning under sygdom. De 3 første læreår 12 kr., 4. læreår 92 kr., ialt 128 kr. for 4 år.

Ulovlig afbrydelse af læren, erstatning til mester 100 kroner.

1. læreår 1887.

Vi var 3 lærlinge, min broder Anton, 19 år, Laus, 18 år, og mig, 16 år.

Værkstedet bestod af et rum på 8 kvadratalen med lergulv, fjæleloft og tegltag. 2 esser med skorsten. Værktøj: 2 blæsebælge, 2 ambolte, 1 filebænk med 3 skruestik, 1 boredril, 1 slibesten, 1 hjulringsplan med trækhager, 1 vandtrug, 1 vandspand, 4 forhamre, 10 tænger af forskellige størrelser, 2 beslåkasser med værktøj til hestebeslag, en del lokhamre, smedehåndbænkhamre, snittøj.

Om vinteren blev der kaldt kl. 6 morgen af mester selv. Han hev os ud af sengen og råbte: »Se at komme i kludene, I drønnerter.« Og kunne det ikke gå rask nok, smed han os ned ad trappen og tøjet i hovedet på os, så kunne vi rende nede og trække i det. Jeg, den yngste, skulle hente en spand vand, de andre to hver tænde en ild. Imedens havde mester lagt arbejdsplan for dagen. »Det skal vi,« så bandede han, »have færdig, inden I kommer i seng!« Kl. 8 skulle vi have morgenmad, men kom der heste, skulle vi have dem færdig først, og forinden kunne der komme flere. Det trak tit ud til kl. 11, så sagde han: »Mutter, har du middagsmaden færdig, kan vi faen fløjte mig lige så godt få den med det samme! Vi skal ikke til at rende en gang til!« Hun var en god mad-

moder, hun sagde: »Nu kan I spise lidt af den frokost og tage et pust, så skal jeg snart være færdig.« Om aftenen, når vi kom af smedien, selv om det var sent, stod der altid kopper med mælk og et fad smurt mad. Vi skulle ikke gå sultne i seng, sagde hun. Vort logi var på gavlværelset, besat med to dobbeltsenge. De to ældste lå sammen, og mesters 8-årige søn delte seng med mig. Det var ikke altid så rart, for han kunne ikke altid ligge tør.



Den vinter var han blevet smittet af fnat, og mester mente, jeg havde smittet ham. Jeg blev smurt ind i grøn sæbe om aftenen. Anden dags morgen blev jeg i sengen, og de to lærlinge var kommet rask nok ned den morgen. Mester savnede mig ikke førend i smedien, så sagde han: »Hvor er Marius?« »Han blev i sengen, for han blev jo smurt ind i grøn sæbe i aftes, og han skal vel ikke gå med det skidt på her i smedien?« »Da skal jeg faen fløjte mig snart ruppe ham op.« Han sprang op på kammeret, men bror Anton var der lige så hurtig som han. »Skal Marius op, skal han vaskes!« Mester luskede ned, han skulle ikke til at brydes med bror Anton. Han havde prøvet det så tit, og nu var Anton blevet ham for stærk. Jeg havde også tit set på deres slagsmål den vinter i smedien. De væltede sommetider hulter til bulter omkring i værktøj, og af og til kunne de ramle om i varme hjulringe og hestesko, så det var en gru at høre på deres klagehyl.

Der var ikke andre end førstelærlingen, der måtte snakke, så hvis vi andre begyndte, råbte han: »Hold kæft du, hold kæft du! (altid 2 gange). Din plovstud, din træmand, din tørvetriller, du arbejder hen i tåget. Du sover, du stjæler både kost og løn fra mig. Du arbejder mig på fattiggården. Du holder ved med din søsters fingre, kvajpande, røvhul!«

Jeg kom op, min bror vaskede mig. Så sagde han: »Gå du nu op til doktoren og bliv synet, for jeg tror ikke, du fejler mere, skønt det var ikke så galt med nogle fridage, men gå du nu, og kom så i smedien og sig mig besked!«

Doktoren synede mig og sagde, der var intet, men der var flere skolebørn, der havde fnat, så der havde sønnen det fra. Jeg gik i smedien, og Anton var mig en god hjælp dette år. Jeg slog med forhammer hos ham, og tit sagde han: »Nu smeder du, og jeg slår.« Han lærte mig at lave en klar hits, så jernet kunne svejse, lærte mig at beskære hestehovene og sko heste, så da min bror rejste, stod jeg godt udrustet og kunne udføre første lærlings arbejde og fik godt brug deraf, da andenlærlingen Laus ingen ting kunne. Han havde slået med forhammer for mester i 3 år.

Mester havde en jordlod på 6 tdr. land, der arbejdede vi af og til om aftenen, sommetider til over midnat. Vi tærskede korn på håndtærskemaskine, 5 mand. Mester lagde kornneg i maskine, 2 og 2 skiftedes vi andre hver 10 minutter til at trække. Vi havde en fra fattiggården til at hjælpe. Han fik brændevin derfor.

1888 begyndte jeg på andet læreår og blev førstelærling. »Jeg vil godt påtage mig det; men jeg vil have det i ro og være fri for tærsk og fri for alle de beskidte skældsord, som du overøser os med,« sagde jeg til mester.

Vinteren gik med travlhed fra kl. 6 morgen til 9 aften. Foruden det daglige arbejde havde vi 2 ny vogne at beslå. De skulle være færdige til foråret, den ene blev færdig, den anden halvt færdig, og travlheden brød ind, da foråret kom. Vognen blev sat til side. Vi havde fuldt op at gøre med det daglige: hestebeslag og markredskaber. Sommeren kom med tørt vejr, og det blev galt med hjulringe. Vi lagde 30 ringe på om dagen tillige med, hvad andet der kunne være. De 30 ringe blev taget af, svejset om og tilpasset om formiddagen og omlagt om eftermiddagen eller af-

ten så længe, vi kunne se. Det var i de lyse nætter, og ringene skulle være færdig til afhentning anden dags morgen, så vor fyraften var omkring midnat. Når vi kom hjem, var der mælk og smurt mad. Vi skulle ikke gå sultne i seng. Ringene blev varmede, 10 stk. ad gangen. Vi to læringe ordnede det, mens mester sov. Det tog 2 timer med varmningsen af den 10. Vi havde 3 varmningsen à 10, så det blev 6 timers søvn for mester, så kunne han bedre om natten.

Den 1. juli fik mester bud fra hans onkel Mads Nielsen, vognmand i Århus. Han skulle have den tilsidesatte vogn. Hvis den ikke blev færdig i løbet af 14 dage, ville han ikke have den. Så faen fløjte mig! Vognen blev trukket frem, og vi sled både nat og dag og fik da vognen færdig. Det var søndag. Jeg fik lov at gå hjem med vasketøj. Mor og far boede hos bror Holger. Jeg kom i Holgers seng og sov i to døgn. Jeg turde ikke selv gå til mester, da de havde ladet mig sove så længe. Holger fulgte mig og talte for mig. Mester sad ved hans frokost, sprang op med tegn, som han ville overfalde os. Holger sagde: »Stille her, og hvis du vil have min bror igen, må du lave det, så han kan holde det ud.« Jeg spurgte om Laus. »Ja, han ligger oppe i sengen.« Jeg gik op til ham. Han fortalte, han var oppe om mandagen, men kunne ingen ting. Doktoren havde givet ham et spansk plaster på siden, og han skulle gå tur, men han kunne ingen ting. Mesters svar til bror: »Blot han vil tage fat igen, må han selv råde!« Jeg bestemte: »Vi arbejder fra 6 morgen til 8 aften og fri for markarbejde og søndagsarbejde.« Jeg fortsatte læren, og mester var rolig og fattet. Laus kom af sengen et par dage efter og fortsatte arbejdet til november.

1889, 1/11, begyndte jeg mit 3. læreår, der forløb uden nogen gnidning. Der kom en ny lærling, og jeg bestemte arbejdstiden og holdt den.

1890, 1/11. Fjerde og sidste år stod jeg selv for styret i værkstedet. Mester sjakkede med sin jord. Det var mere frisk for ham, og træet var han.

1891, 1/11, fik jeg lærebrev, blev i arbejde. Ugeløn 3 kroner.

1892, 1/4, solgte mester værkstedet til en maskinsmed. Jeg blev hos den ny smed til 1/6. 4 kroner ugeløn. Mødte til militærtjeneste 4/6 i København ved Laboratoriet, lå der til 1/10, kom da til Ride- og Beslagskolen 1/10 93. Permitteret derfra som Kgl. Eksam. Beslagsmed og mødte 3/10 hos min gamle mester. Ugeløn 7 kroner. Arbejdede der til 1/8 94. August høstmåned fik jeg 40 kr. hos en bonde. Derfra på van-

dring ad landevejen, kun 4 dage, 1/9—4/9, fik jeg arbejde til en ugeløn af 6 kroner i Rødkjærstro til 1/11 94. Derefter bestyrede jeg en andelsmedie.

Vinteren 1893—94 lærte jeg lidt skrivning og regning hos en mejerist. Samme vinter var jeg med til fastelavns-gilde med ringridning og ridning omkring i gårdene. Om aftenen skulle man hente det tildelte »gadelam« og bringe hende til balsalen og danse med hende. Den første dans var en march, vi var opstillet i salen, og musikken spillede op til marchen og senere tur- og runddans. Ringridningen foregik på gaden. Karl og hest var fint pyntet med fastelavnsris og hvidt bandoler over brystet og hvidt bælte om livet, trekantet hat. Kongen fik et rødt bandoler over brystet, skulle tage ringen 3 gange i træk. De andre riddere skulle med ham hjem til frokost. Der var to bajadser med små heste.

1894, 1/11, overtog jeg en smedepåds i Gjærning, Bjerringbro. Blev gift den 16/11 med en smededatter. Hendes forældre var Rasmus Mikkelson og hustru Dorte Marie, født Olsen, boende i Vistoft på Mols, havde begyndt som smed 1865 i en andelsmedie. Da stævnedes bonden til medie, medbragte jern og kul og hans karl, som skulle slå for smeden. Middagsmaden bestod mest af pandekager fra bondens køkken, da det var nemmest at bringe hen. Karlen skulle han lære at slå med forhammer, men det blev han ked af og fik det lavet om til priskurant.

Betingelserne var, da jeg overtog min påds: Huslejen 32 kroner for året, smeden skulle selv skaffe værktøj, jern, kul. Arbejde efter den gangbare priskurant: 1 par nye sko 100 øre, 1 par gl. 40 øre, 1 lukket plovskær 400 øre, tyndet 15 øre.

Vor sammensparede kapital var 140 kr., vor bryllupsgave 160 fra forældrene. 2 gryder, 1 pande, porcelæn m. m. fra søskende. Huset var 16 × 9 alen med 3 stuer, køkken og forgang, 2 fag hus til medie. Vort indbo: 1 dobbelt træsenge med fast bund til halm. Den kostede 12 kroner. 1 spisebord med skuffe til 8 kr., 4 træstole à 2 kr., 1 kar, 1 balje til 3 kr. Min kone havde selv vævet og sammensparet sengetøj. Værktøj fik jeg for 500 kr. på købekontrakt med et Københavnsfirma.

Vi boede der i 3 år, sled vor gæld af og befandt os godt iblandt bønderne. Vi hjalp til med høsten og deltog i sammenkomster, kirkegang og gilder. Folkene var missionsprægede, leverede ikke mælk til mejeriet om søndagen. Der kom altid en med mælk til os. Kartofler hentede vi

gratis. Jeg havde gris og en halv snes høns. Vi havde megen frihed, ingen børn. Om søndagen var vi gerne i kirke. Det skiftede med for- og eftermiddagsprædiken. Var det formiddag, tog vi en tur i skoven eller til Gudenåen om eftermiddagen og var tit om aftenen med i bøndernes omgangskreds. De var nøjsomme og påpasselige i færd og tale. Deres gildemad bestod mest af vælling og klipfisk, kaffe med hjemmebagte kager. De var hjemmemennesker og rejste næsten ingen steder. Deres heste og kreaturer kom der handelsfolk og købte, deres svin ligeledes, en opkøber en gang om ugen fra Silkeborg.

Vor smedeforretning var jo ikke stor, og vi hjalp hinanden med alting. Konen slog med forhammer og trak blæsebælgen for mig. Vi lavede nye markredskaber. Vinteren 96 havde vi noget til udstilling i Houlbjerg og fik det godt solgt. Vi var derhenne begge to. Min bror Anton, som jeg var i lære sammen med, boede i Skød. Ham besøgte vi. Vi gik, der var ingen anden vej, for andet var dyrt. Det blev 6 mil den dag. Jeg fejlede ingenting, konen var lidt træt, men humøret var godt.

1897, 1/11, flyttede vi til Gangsted pr. Hovedgård. Min svigerfader flyttede til os. Svigermoder var død. En søn havde overtaget smedeforretningen, var blevet gift, men svigerfader kunne ikke rigtig med svigerdatteren. Vi rejste til svigermors begravelse i en forrygende hård vinter. Vi kom til Århus inden togstandsning; men de resterende 6 mil til Vistoft måtte foregå i snestorm og nogle og tyve graders frost over veje og marker i slæde. Isen på Kaløvig var ikke sikker i de dage, vi måtte vente i nogle dage, inden togene kom i gang, og vi kunne komme hjem.

Svigerfader var hos os godt to år. Han døde 6/12 99 og blev begravet ved siden af hans kone på Vistoft kirkegård. Vi arvede 100 kroner og hans gamle tøj.

Gangsted smedeplads bestod af kirkebyen og 5 småbyer, ialt 80 store og små gårde. Der var arbejde til 3 mand. Smedien var 12 × 9 alen, kampestensmur med tegltag, 2 esser, 1 filebænk, 1 beslå- og kulskur. Ved siden af gadedammen beboelsen, et gammelt bindingsværkshus fra en gård, der var udflyttet. 3 små stuer, overstue 4 fag, køkken, bryggers, pige- og spisekammer, 1 komfur. Smedeværktøj, selveje, bestod af 3 ambolte, 3 skruestik, 1 boremaskine, 3 beslåkasser med værktøj, 1 plan, 2 blæsebælge, smedehammeren, tænger og en del andet værktøj.

Bønderne var velstående, de gode jorder gav rigelig indtægt, så de

var oppe på en god levestandard. Så snart der kom noget frem af forbedringer, skulle det prøves. Bloms Maskinfabrik i Skanderborg handlede jeg for. Så snart de havde noget nyt, sendte de prøver. Dobbeltpløve var så udmærket. Karlen pløjede efterårsplojningen, mens manden gik på jagt. Selvbinder, den kunne også een mand ordne, og det gik rask med høsten.

Jeg havde svend og lærling til hjælp, og vi præsterede meget arbejde. Svendens løn 6 kroner om ugen plus kost og logi. Lærlingen 4 års læretid, de 2 første uden løn, 3. års løn: 50 kroner, 4. års løn: 150 kroner, kost og logi hele læretiden. En vinterdag beslog vi 16 heste, 4 ny sko til hver, og bråddede 30 spand heste, der hentede kraftfoder hjem. Jeg sagde til mine folk: »Arbejdet her skal være en leg, ingen tvang eller ukvemsord!« Og de arbejdede med den største glæde for at frembringe så meget som muligt.

1906, 1/4, flyttede vi til Mejlby, min fødeby. Det var en plads på samme størrelse og gode jorder og fremskridtsbønder, som den jeg havde, men jeg kom på min fødeegn og nærmere familien. Jeg solgte også godt med redskaber af Bloms, blandt andet et damptærskværk til et aktieselskab, som kørte omkring til stakkene. Jeg handlede med cykler og reparerede samme.

1917 fik jeg elektrisk blæser i værkstedet og lys. Arke elektricitetsværk var kommet der på egnen. Andelsmejeriet fik 2 ny mælkevogne hos mig om året.

1919, 13/3, døde min kone; hun blev opereret for en svulst efter spansk syge, og der var kræft. Jeg flyttede til Skjæring hos min bror Holgers enke, der havde solgt fiskeriet, da han døde 1916, og købt et hus med 1 td. land og drev gartneri. Vi stillede hønseri an og drev det sammen med gartneriet. Vi giftede os og levede sammen til hendes død i 1946.

*

Jernværktøj med forståling. En hammer: hammeren gøres hvidglødende over det hele lige op til hitsbegyndelsen, hurtig gnidning i bøtten med salt eller tyk luge, skiftevis vendes begge banerne hurtigt, gnidning et par gange og hurtigt i koldt vandbad, der må være efter hammerens størrelse for hurtig afkøling. Da er banerne søvlglimsede og så hårde, at sten spalter let for dem.

En flækøkse smedes på følgende måde: vi tager et stykke stangjern, passende i vægt efter øksens størrelse, tynder det i begge ender og bukker det sammen på midten, lægger en kile ind fra øjet og æggestålet fra skærsiden og svejser det sammen, danner øjet efter en skaftedorn, påsvejer bane og tynder den i skæret. Banen hærdes som på ovenstående hammer og skæreæggen på følgende måde: varmes gulglødende, dypes i vandbadet med skæreæggen, tages op, smøres med bomolie, som brændes af og derefter i vandbadet.

Ved en oprætterøkse lægges skærestålet på venstre side, øksen svejses til skaftøjet, og det dannes. Skæret tyndes lidt, og stålet tyndes til den ene side, der gøres hits på hjørnet af økseæggen og tilsvarende på stålet, det hæftes på plads, da kommer den endelige påsvejsning med hvid kraftig hits på jernsiden og gul, let hits på stålsiden med påstrøning af tør strandsand. Det klarer og jævner hitsen og beskærmer stålet for forbrænding. Hærdningen med stålet på udsiden kan gøres på flere måder. 1: varmes gul, afkøles i kuldslået vand på æggen og gnides på skorstenens sod, påsmøres olie og holdes over ildflammen, til den løber blå an, da puttes i vandet. 2: varmes gulbrun, gnides i en bakke hestehovshorn og da i kuldslået vandbad. 3: varmes rødbrun og i oliebad. Skæreevnen skulle være lige god i disse hærdningsmetoder.

Hærdning i opblødt kogødning af lange, krumme ting, høleer og krummsabler, som ikke kan puttes i vandret bad. Da opklistrer vi af ler og kogødning en model, svarende til genstanden, der skal hærdes. Kogødning er udmærket og kan opklistres i alle former og holder godt på fugtigheden. Så har vi en tilsvarende overdel af kogødning i en lærredspose, passende opblødt til overdækning; så har vi atter en model til anløbning af genstanden, da den er for hård og stiv, kan nemt springe og mangler smidighed og skæreevne. *Hærdning af en høle:* den varmes jævnt rødglødende, hurtig i det opblødte kogødningsbad, og den passende opblødte overdel lægges på. Den er da straks kold. Anløbningsmodellen varmes rødbrun og lægges på til bagsiden. Så passer man på anløbningen, om den kommer i jævn trav fra ryggen. Man står med en lille vandkande, og kommer det for hurtigt et sted, drysses lidt koldt vand på. Når leen er blåanløbet, kommes den i badet igen og er da bøjelig og har skæreevne og smidighed.

Hærdning af stålværktøj. Mejsler og stenbor hærdes ved anløbning, varmes rødglødende, dyppes i vand i æggen, tages op til anløbning ved dens egen varme. Hvid i æggen, når den tages af vandet, løber gul an fra det varme sted oppe på mejslen, dernæst blå, er da passende hård til jernmejsling og afkøles. Et stenbor må være hårdere, løbes kun gult an, før det afkøles.

Stålhamre skærpes og opkantes. De første, der kom, kunne godt tåle den ovenfor skrevne hærdning, men senere fik vi selvhærdende, de skulle lægges til afkøling i skorstenssnus, og ved opretningen måtte de ikke blive over gulbrun varme.

Stålkøksler var det samme. Æggen skulle man være varsom med. Den var jo tynd, og man måtte altid huske at lægge den til køling i snus inde i skorstenen, ellers kunne det træffe, den var revnet tværs over, hvor vi havde den varmet til. Ligeså kunne det træffe med de ny fabriksplovskær. De skulle ikke hærdes. Nu laves alt værktøj selvhærdende, ellers oliehartning.

Svejsning af jern og stål var et problem for smedene. Det gav mange vanskeligheder og satte dem i febrilsk effekt, når det drejede sig om vigtige ting, der skulle svejses sammen.

Når jeg svejsede, lavede jeg ilden til en smelteovn i størrelse efter tingene, som skulle svejses. Ovnens skulle være tæt udenom, brænde klar og ren indeni. Det skulle ordnes med passende lufttilførsel og passende vedligeholdelse af ovnen med kul udenpå. Når ovnen var brændt for stor og havde fået for megen vidde, klappedes den forsigtigt sammen, så den kunne blive ved at forcere varmen op til hits. Så 3 sekunders stilhed, da breder hitsen sig jævnt på begge stykker, da lufttilførsel igen, og der drysses lidt tørt sand på, og hitsen er færdig, stykkerne tages behændig ud, slås let over kanten af ambolten, så den beskidte hits ryger af, vender undersiden op, pålægges ambolten med den ene del og den anden ovenpå, og hamrer med sætslag til det binder, da kan det tåle hårde og hurtige slag, og det er svejset færdig.

De gamle smede brugte altid svensk jern til sammensvejsning. Det kunne tåle hård hits. Omkring 1900 året kom der så mange slags jern og stål frem, der egnede sig til specialarbejde, koldt arbejde, men ved forsøg lærte vi at svejse det. Det meste kunne kun tåle gul hits og lette slag, mens det var rødvarmt.

1887. Min læremester skulle smede en stenhammer. Den måtte veje 16—18 pund. Den blev brændt sammen af 10 »katte«. Kattene stod vi og brændte sammen af alt gammelt jernaffald. Det blev bukket sammen og kilet sammen, småstykkerne sat fast i en ring, og det hele blev svejset sammen til katte på cirka 2 pund, og der skulle 10 katte til. Der gik noget i svind. Vi fik jernhammeren slået sammen; men så var der forstålingen. Det var nær gået mester til hovedet for at få det ordnet. Den mindste fejl ved svejsningsmanøvren kunne jo ødelægge hammeren. Vi var 3 lærlinge til hjælp, de to ældste skulle slå med forhamrene, jeg, den yngste, skulle hjælpe mester at holde hammeren. Mester var nær ved at miste sine bukser, han lovede dem bukser begge to, når de ville slå hårdt til. »Men,« sagde han, »du skal ikke sige det til den anden, at du skal have bukser for at slå godt.« Mester fik hammeren tillavet og satte hits på og fik den ud på ambolten og råbte: »Slå til du!« Og slagene faldt, og mester råbte: »Slå til du, skal a da te å sejt, slå til, du med bukserne, slå til, du med bukserne!« Og de arme unge mænd slog jo for bukserne, begge to. Mester fik hammeren ordnet, men lærlingene fik aldrig bukserne! Jeg fik en brændt hånd, en glødeskal lagde sig tilrette på venstre hånd, som var nærmest hammeren, og brændte sig fast, mens jeg vred mig af smerte. Men jeg holdt godt fast.

*

På Frich's Fabrikker som værktøjssmed. »Det er blot én ude fra bøhlandet. Han kan ikke smede her. Det bli'r ikke bedre end med ham koldsmeden, han løser af. Han har stået på timeløn en måned. Det er en skam for den gamle, der har stået som hjælper snart 30 år, og som mister de 25 kroner i akkordløn om ugen.« Værkmesteren kom, anviste pladsen som værktøjssmed og senere med arbejdsordre, og hjælperen havde ild på essen. Vi gik i gang med arbejdet. Vi var 8 smede på rad med hver sin hjælper, og den gamle, jeg havde, kendte jeg godt fra vore unge dage. Vi var fra Kaløvig Strand og havde gået i skole sammen. Vores forældre var fiskere, og jeg kan huske, hans far druknede. Vi arbejdede en uge. Vi skulle så indgive vor arbejdsseddel. Min sidemand hjalp mig med at gøre den op. Så siger han: »Du må holde stille i næste uge; for du har lavet arbejde, der fylder den arbejdsseddel også, og sender du det ind, spolerer du akkorden både for dig selv og vi andre.«

Næste uge luntede vi den af. Det var noget, der passede den gamle. Han kunne gå på W. C. halve dage og ryge tobak og slentre omkring, få bajer og passiar. Men da vi skulle til at arbejde i tredje uge, havde jeg fået en ordre, jeg skulle have færdig. Jeg sagde det til hjælperen. Han svarede, at maven var dårlig, han skulle på W. C.

Værkmesteren kom: »Nå, Madsen, De får vel den ordre færdig i denne uge? Det er noget, vi skal bruge, og De fik jo pålagt lønnen sidste uge, og den ordre, der er overdraget Dem nu, er der gode penge på.« Jeg måtte forklare ham, hvorfor vi holdt stille. Han kendte godt den gamles meriter: »Nu skal jeg tale med ham.« Lidt efter kom den gamle febrilsk anstigende: »Nå, skal vi arbejde? Ja, det har jeg ventet på de sidste dage.« Vi kom i gang, fik et stykke færdig, jeg opmålte det. Det viste sig at være en centimeter for højt, det skulle lige have et lille tryk under lufthammeren, så var det i orden. Jeg forklarede den gamle hvordan: »Lige et lille tryk, *dertil!*« Jeg varmede (det var en vinge til en varmepande, vi havde arbejdet på det meste af dagen) og satte det under hammeren. Den gamle lagde hånden på lufthammeren, var parat til at lade den falde, så snart jeg vinkede og viste dybde. Han lod hammeren gå ned på fuld kraft og ødelagde det hele. Jeg skældte ham ud, at nu havde han tabt begge vores dagløn og ødelagt jernet, vi havde fået til fremstillingen, og det kunne ikke udleveres mere end en gang. Han greb forhammeren, svingede den og ramte mig i den ene skulder. Da kom min sidemand og greb ham i armen: »Hold op med det! Skal det til at gå som med dig og den røde? I sloges hver dag, og offensiven bliver skreven på jeres skorsten. Nu giver du Madsen en undskyldning i alle kollegers påsyn og møder med en rød Ålborg til frokost i morgen. Her laver Madsen det så godt for dig, får en god akkordløn og du behøver ikke at arbejde mere end den halve tid.«

Den gamle krøb til korset og var føjelig. Værkmesteren sagde senere hen: »Madsen, det var godt, De kurerede den gamles mave. Her er blevet så roligt, og hans mave er fast. Han går aldrig på W. C. her på fabrikken!«

En mand får svejsningsfeber ved nr. 6 essen, 1920. Der kommer 10 stænger 1" rundjern ind til hans esse. Værkmesteren siger: »Dem kan De nok svejse sammen i eftermiddag. Vi skal bruge dem i morgen til at spænde en dampskorsten sammen på 40 alen, så det bliver 5 stænger

i to længder. De må tage hjælpere blandt de andre smede, alle dem De har brug for.»

Han puttede straks to stænger i ilden, skærpede dem til svejsning og satte hits på. Da hitsen begyndte, snapper han begge stængerne ud af ilden og udbryder: »Lad os nu tænke!« Han stod og tænkte og småsnakkede: »Jeg kan ikke, jeg kan ikke,« — til stængerne blev kolde. Han var besvimelsen nær, han blev ført til hvil. Mesteren sagde: »Hvem løser ham af? Vi skal have dem svejset.« Ikke én, der meldte sig. Jeg havde nr. 7 esse, og den vendte rigtig for manøvrering med stængerne. Jeg havde regnet og fundet fidusen. Jeg tilbød at svejse, gjorde forberedelser, fik to stænger i ilden, afskærpede dem til svejsning, satte hits på og lagde dem i en sækambolt. En mand slog dem sammen, mens jeg drejede stangen, så en overdelssænke på, og svejsningen var pæn og glat. For hver gang, der blev isvejset, måtte der en mand til mere for at holde på de kolde steder. Da jeg var færdig, kom svejsefebersmeden hen til mig og sagde: »Det var vel nok et mirakel!« »Ja, jeg fandt fidusen, du ledte efter; men jeg giver dig et godt råd: øv dig i at svejse 1" søm sammen, de fordrer ingen manøvreplads.« De gode kolleger mærkede, at en smed fra bøhlandet ikke var tabt bag af en vogn.

Smeden i gamle dage og indtil vor tid. I det 19. århundredes begyndelse stod smeden som en konge imellem bønderne og skulle spørges til råds og ordne alle deres vanskeligheder. De havde jo andelssmedie, og de havde vel også andelssmed. Han var jo billig og boede i deres smedehus og var tæt ved hånden. Andre håndværkere, der boede længere væk, var der vanskeligheder med at få fat i. Deres valgsprog var: »Bud til smeden!« Han skulle ordne alt. Til brand var han sprøjtefører, formand for fællesbrønden, byder og skaffer til gilder og begravelser, ligsynsmand og stævningsmand. Gik røgen i skorstenen nedad, skulle han lede den opad. Kunne en hest ikke rejse sig, kom smeden og taljede den op. Kunne koen ikke kælte, eller den havde skudt livbøren ud, det skulle han ordne. Havde de en gammel træpumpe, skulle han sætte nyt hjerte i den, så den kunne spy vand. Bornholmerværket skulle han reparere og smøre.

Overtro. Smeden var et mellemed til Gud og Fanden og kunne mere end sit Fadervor, behandle gloende jern, ild, røg og vand. Når han behandlede disse ting, var han i pagt med en af dem. Om morgenen, når

han tændte ild med halmvisken, stak han den op i skorstenen og sagde: »Er du der?« »Uuui,« sagde det gennem halmvisken i trækken. Esseske og fyrspid over kors, hamrene af amboltene, skruestikkene sammen-spændt, vaskevandet hældes ud, alt skulle huskes, ellers brugte Fanden det om natten og tog kræfterne til dagens gerning.

Smedene nu, de kan jo ikke svejse ved kulild, men tyer til autogen-svejsning og specialarbejde; det hele går mekanisk. Vi gamle kan sige: »De kan jo ikke andet end koldsmede og går ad Helvede til.« I gamle dage måtte der ingen koldsmede være, dem tog Fanden til fyrbødere, og han kunne aldrig få nok.



FRA KØBSTADEN

Aksel Jørgensen fører læseren tilbage til 80'ernes Kerteminde, hvor borgernes liv endnu udfoldede sig på gammel købstadsmaner. I 90'erne kommer han til København og giver herfra en fin skildring af arbejdernes liv. Ind imellem fortæller han om livet i landsbysmedjer.

Hvor du i verden kommer på stand,
Vil en munter gut du finde,
Spørger så folk, — hvorfra er han?
Svaret bli'r — fra Kerteminde!
Derfor den leve skal i mit minde,
Stadig den by i tankerne rinde.
Den ligger lavt, og den kan vi finde.
Ja, hurra for Kerteminde.

Sådan sang i sin tid den gamle fynske landsbypoet Mads Hansen om min lille fødeby, der ligger så smukt ved Storebælt, omkranset af Hinds holms og Lundsgårds skove, og i dette lille paradis stod min vugge, og der randt mine barndomsdage. Dage som jeg endnu mindes med glæde. Fader var malermester, og vi fire børn havde et godt barndomshjem. »2 drenge og 2 piger passer til bedriften,« sagde far, han var ret en type på en gammeldags håndværker, lidt zünftig og ret gemytlig. Han havde gjort krigen i 64 med og siddet som fange på Als, og vi børn blev aldrig trætte af at høre hans historier fra den tid, når vi i den mørke tid havde skumringstime i stuen, hvor lysskæret fra den gamle, firkantede kakkellovn i tynde striber strejfede kommodens nøgleskilte, og en sagte snurren fra de på ringene lagte stegeæbler, der sendte deres duft ud i stuen, fik os små fynboer til at mimre med munden.

Vort hus lå i Præstegade, et lille hus med stue og 1. sal. Der var 2 værelser i stuen og på 1. sal, et lille køkken med komfur og kælder under køkkenet, nedgang en lem i gulvet, 4 trin ned. Dernede var hylder langs de fugtige vægge til gemmeæbler, i reglen Nonnetitter og Gra venstener, ja måske lidt Pigeoner til juletræet. På kældergulvet stod

på et underlag af mursten husets vigtigste opbevaringssted, nemlig saltbaljen, en stor til grisen plus en mindre til lammekødet. Ja, for vi havde både gris, får og ca. 15 à 20 høns, sorte spaniere og gode æglæggere. Ja, der var ingen smalle steder, hvad angik maden hos maleren i Præstegade.

Bag stuehuset var en brolagt lille gård, hvor svinesti, hønsehus samt det lille hus med hjertedør forefandtes, og nærmest ved stuehusets bagmur var en stor trætønde nedgravet til vandtønde. Omtrent halvvejs i tønden udmundede et 1" jernrør med hane. Det var fra byens vandværk, en naturkilde ca. 1 km fra byen. Fra den var der nedlagt et netværk af rør ind i gaderne med sidestik til husene. Der var intet tryk, så det varede ca. 1/2 time at fylde en almindelig vandspand. Derfor måtte de fleste husejere supplere deres vandforbrug med en brønd, der i reglen var fælles for 2 ejendomme, eller hente vand ved gadebrøndene, hvoraf der i min barndom var en ca. 12 stk., forsynet med store træpumper og et hestevandingstrug, som vi drenge tit benyttede til leg med vore papirskuder.

Malerværkstedet var i baghuset, et ret stort rum, hvor der var plads til hele to vogne, der skulle have en grundig behandling med maling, staffering og lak. Fra den tid vognen blev lakeret, og til den var fuldstændig tør, var værkstedet tabu for alt og alle. Det var jo kedeligt for os unger at rende omkring ad Præstegade og Gyden (nu Nørrevænget) for at komme ned i haven, men derved var intet at gøre, hvor meget vi end lovede at liste igennem. Der var far ubønhørlig; men alt får jo en ende, og når vognene blev afhentede af de respektive bønder, beværtede mor dem med bøf og snaps. Så fik far sin betaling, 28 kr. for en stadsvogn og 20 kr. for en almindelig arbejdsfjedervogn.

I værkstedet var indmuret en gruekedel, hvor mor kogte sit vasketøj, og i slagtetiden blev de sorte pølser kogt i samme kedel og anbragt på fars lange tapetsererbord, hvor der var lagt et lag langhalm som underlag for pølserne. Slagtedagen var en stor oplevelse for os børn, så stor, at vi fik fri fra skole i den anledning, og skønt vi sørgede over grisebassens død, spiste vi med appetit de sorte pølser.

Min første undervisning fik jeg hos en gammel frøken Thomsen, der holdt skole i sin lille privatlejlighed. Jeg begyndte som 6årig og lærte så meget, at da jeg som 7årig kom i den store skole, også kaldet Bor-

gerskolen, kunne jeg læse temmelig pænt i min ABC. Jeg steg hurtig i graderne, og var som 8årig i 3. klasse. Så sløjede jeg lidt af, nærmest på grund af sygdom, begyndte med mæslinger, fik senere skarlagensfeber, et lettere tilfælde af difteritis o. s. v. Jeg gennemgik omtrent hele skalaen af alt muligt, om det så var helvedesild.

I 1. klasse havde vi en frk. Mortensen, en gammel rynket morlille med et par sorte, stikkende øjne, der så alt, hvad vi foretog os af ulovligt. Opdagede hun en uregelmæssighed, da kom hun trippende i sine sutsko, og vi fik et rapt slag med kanten af linealen over fingrene, hvad der gjorde nederdrægtigt ondt, og tudede vi, da op og stå i skammekrogen. Ja, hun var et asen mod os små, og vi kaldte hende da også for »høgen«, og i frikvarteret sang vi som smædevers:» For en høg, for en gøg, for en kuk, kuk, kuk.« Men da hun kort efter døde, blev vi til trods for vore ret tørre øjne alligevel opfordret til at give hver 5 øre til en krans. Vi fandt alle, at til en 5 øres Brunsviger havde pengene været bedre anvendt. Nå, fred med hendes støv, det er jo nu ca. 68 år siden.

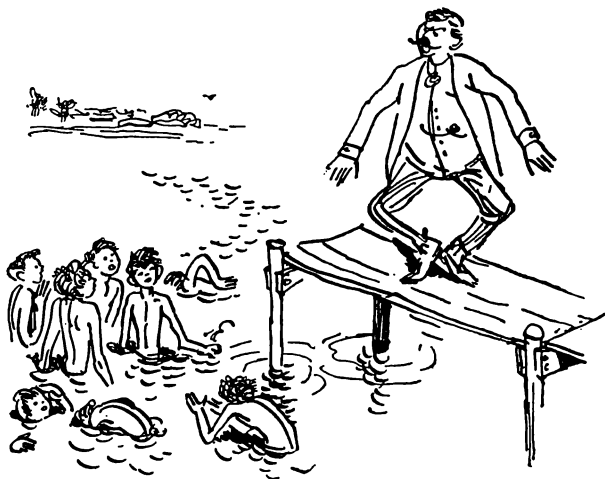
Så begyndte da skoletiden for alvor. Vi kom i 2. klasse. Nu skulle vi jo have rigtige lærere og fik karakterbog, som vi til en begyndelse var vældig stolte af. Senere ændredes billedet lidt, når vi efter endt forårs-eksamen havde den med hjem til påvisning og underskrift, hvis der så var lidt rigeligt med tg? og mdl., så kunne det ske, at stoltheden afløstes af et hyl, som kvittering for modtagne lussinger. Ja, i den retning var far striks, særlig hvis der var et lille ? i opførsel, så faldt hammeren. Dengang var prygl i enhver form anset som et uundværligt supplement i opdragelsen, og alle vore lærere havde deres specielle metoder, f. eks. hr. Krag trak i tindingshårene, Rudkøbing brugte spanskrør, hr. Juel var mere fornuftig. På hans kommando: fat i kanten (af bordet), bøj, og klask faldt hans tunge hånd på den stramme bagdel. Bagefter holdt vi i al hemmelighed synsprøve for at konstatere, om mærket af hr. Juels fingre sad, hvor det skulle. Så var der hr. Støye, han var ekspert i lussinger, d. v. s. han slog med begge hænder omtrent samtidig, så det gamle ord om at vende venstre kind til var unødigt. Både højre og venstre fik, hvad de skulle ha', og de lussinger sad. Hr. Nielsen, der samtidig var kordegn, havde en tamp i baglommen, et stykke tjæret tov ca. 1 alen langt. Den var vi ikke rigtig glade for. Den lavede strimer på rygstykkerne, og når hr. Nielsen antydede, at det »begyndte at rumle

i hans baglomme«, faldt der så temmelig ro over feltet, og alle misforståelser klarede i løbet af 0,5.

Thotberg var en 45årig teolog, sønderjyde, en bundskikkelig mand, altfor skikkelig for os drenge, hvis mentalitet han stod ganske uforstående overfor, og så var hans sprog altfor sønderjysk præget, hvad der naturligvis faldt os for brystet. »Han ka jutte snakke danske,« sae vi, og dermed var stakkels Thotberg lyst i band. Og Gud skal vide, at vi gjorde ham livet surt. Når han sad på katederet, fiskede vi kulstykker af spannen ved den store kakkelovn, og pludselig kunne der fare en 5-6 stykker kul over gulvet op mod katederet, hvorfra Thotbergs forsagte stemme tålmodigt lød: »La vær mæ di gulstumper, du dær«. Kun èn gang har jeg set ham komme i affekt, og anledningen var et lille knasthul i det lange bord, der stod nederst i klassen tæt ved knagerækken (til huer). I det hul passede mit tykmavede penneskaft, og det kunne, når det fik et lille hurtigt rap, som en raket fare op mod bjælken i det lavloftede skolerum. Legen gik godt, skaftet fik et rask slag med det resultat, at det ved pennespiden blev hængende i bjælken. Jeg så op til Thotberg, alt roligt, han var dybt begravet i sin protokol, forsøgte op på bænken, det gik, og fulgt af hele klassens opmærksomhed op på bordet, hvor jeg rakte og strakte efter mit penneskaft. Et lille hop, og jeg havde nået målet, men da, o rædsel, fik Thotberg øje på mig, og rasende kom han farende med højtloftet arm. Jeg tumlede ned af bordet og dukkede ind under knagerækken. Så faldt slaget — på en træknage, der omgående faldt til jorden, og Thotberg gik med blødende hånd tilbage til sit kateder. Ja, stakkels Thotberg, han måtte tage sin afsked, og i stedet for ham fik vi en anden teolog, Thorbjørnsen, en lille fuldskægget, geskæftig mand, som vi havde mere respekt for, vel nærmest fordi han var kateket og til tider prædikede i Skt. Laurentius kirke under pastor Jespersens fravær. Dog undgik han ikke, at vi smædede ham i vers, som f. eks. dette: »Og det var Thorbjørnsen hin gæve, hans ben de vare så skæve, hans åsyn var ikke så ilde, men næsen temmelig lille, og øjnene vare så store, så han knap kunne se, hvad han gjorde.«

Hr. Hansen, senere borgmester i byen, var vi på hat med. Han var en stor satiriker, og vi kunne ordentlig krympe os, når Hansen lod sine spydige bemærkninger regne ned over os. »De æ lie, så de gyser i mej, når a Hensen gø nar«. Ja, ham var vi »på hat med«.

Vor gymnastiklærer og skolepedel var forhenværende underofficer og skomager, en ca. 40årig mand med en god kommandostemme eller snarere brøl. Han lærte os god gymnastik (gl. dansk), og svømning var han mester i, sagde han. Rigtignok har jeg aldrig set ham i vandet, der var endda dem, der påstod, at han havde vandskræk. Nok om det, vi lærte efter hans instrukser at svømme fint, ikke crawl, men almindelig svømning, både bryst- og ryg- og undervandssvømning, hvad vi satte



hele rekorder i; men vi havde også ideelle badestrande, både dybe og grundede med herlig sandbund. Kun ét var forbudt os: havnen. Der skulle vi holde os fra, den var en ca. 4 à 5 m dyb. Dog gjaldt forbudet kun under skolesvømning. I vor fritid plumpede vi rask ud i det dybe, dels var det lettere at svømme på dybt vand, og dels smager forbuden frugt jo bedst. Jeg var første gang i havnen i 11års alderen og hørte med til »vi frisvømmere«.

I forbindelse med vor vandgang må jeg omtale en om sommeren omtrent daglig foreteelse, som vi drenge altid spejdede efter. Når vi ved middagstid fra stenkajen eller svømmebroen så over mod »Bagvejen« (nuv. Strandvej), tonede der en lang, leddeløs yngling frem og satte kurs mod os. Vadede igennem Lillestrand, et fladt, lidt dyndet indvand, altid omsværmet af fugle: måger, krager, gæs og til tider enkelte svaner. Det

var maleren Johannes Larsen, den gang begynder, nu verdensberømt, og følget af fugle havde han selv opdrættet fra spæde unger. Vi drenge var lidt bange for ham, særlig dem af os, der skød med slangebøsse, en kløftet gren, 2 stk. $\frac{1}{4}$ " gummislange forbundet med et stykke skind til at lægge haglet i. Med dette våben skød vi småfugle af alle arter, ja, kunne endog få en krage til at dåne. Men Gud nåde os, hvis »købmand Larsens Johannes« greb os på fersk gerning, så fik vi tæsk. Han slog godt den slambert, sa'e vi. Nu? Ja, nu er han æresborger i sin by. 84 år. Formand for museet, berømt mand p. p.

Der var mange af min årgang, både drenge og piger, og af legepladser var der i Guds velsignelse. Vi havde mark og skov, have og strand, og de blev benyttet i udstrakt grad. Vi tog lange ture til Lundsgårds (Ahlefelt Laurvig) og Herringes (Juel Brokdorff) skove, hvor vi havde frit slag til at plukke anemoner, skovmærker, liljekonval og gøgeurter samt theblomster og kodrivere (aurikler). Midt i Storskoven lå en træbevokset kæmpehøj, Jomfruhøjen, og det var en sport at klatre op på toppen for så i fuld fart at løbe ned ad den altfor tiltrampede midtersti. Ja, Jomfruhøjen blev til trods for sin sten med F. M. mishandlet af os drenge. Så var der Klinten, der på det højeste sted målte en ca. 120 fod til strandbredden. Der var tumleplads, og ved strandbredden kunne vi finde rav og vættelys, måske en enkelt spadai (forstenet søpindsvin) samt de underligste former af flint og andre sten, som vi tog med hjem og bekransede vore små haver med, indtil fars røst lød: »Ka' I så få det skidt smidt væk.« Ja, så ud i Gyden med alle vore dejlige sten. Gyden var en bagvej omkring byen, og i min barndom stødte den op til Baronlykken, et ca. 50 tdr. land stort areal tilhørende Barongården, en stor firlænget gård midt i byen, ikke stråtekt, men dog en avlsgård med kreaturhold, ca. 10 køer. Det var deroppe, vi børn købte sødmælk hver aften ved 7-tiden til en pris af 20 øre for 1 kande (2 potter), som mor ved hjemkomsten hældte op i et stort lurfad, for så næste dag at skumme det af. Det gav i reglen 1 pægl fløde, og det var altså fløde.

Nå, men tilbage til Baronlykken. Der blev jo pløjet, sået og høstet, alt fulgt med største interesse af vi børn, og vi hjalp til, hvor lejlighed gaves, og fik så imellem lov til at sidde med hos den gamle avlskarl Hans, når han kørte den store trætromle hen over de nysåede marker, eller når han ved fyraften kørte hjem til Barongården i den store høst-

vogn med en snes hylende unger bagi. Han slog et knald med sin lange pisk og fik de blakkede i trav og grinede underjordisk, når vognen raslede over Barongårdens toppede brosten. Så fik han et hurra, og vi travede tilbage til Gyden i flok og følge, hvis vi da ikke på vejen løb ned til Møllerkæret, byens gamle branddam, der som samlingssted for os børn fortjener en nærmere omtale.

Det lå den gang ret dybt, og fra vejen skrånede en brink ned mod dammen. Den blev om vinteren brugt som kælkebakke, og om sommeren trillede vi ned ad den græsklædte brink, men før vi kunne drive den sport, måtte vi undersøge, om gæssene eller ænderne havde kamperet i græsset, og det kunne ikke undgås, at vi af og til kom hjem med tydelige aftryk af gåsebæ på tøjet. Så faldt der øretæver. Vi var ikke rigtig dristige ved at vade i Møllekæret, for de store drenge sagde, at der var igler, der sugede blod. »Det gør ikke noget, når bare I skynder jer ind på græsset og piller dem af, så kan I sælge dem til apoteket for 25 øre.« Men der blev ingen handel, for at der var igler i kæret, kom man ikke uden om, men de var de store grå hesteigler, der var ubrugelige i farmacien.

Om vinteren var kæret skøjtebane, og de af os, der var lykkelige indehavere af skøjter, lærte hurtigt at slå sving og »krydse« baglæns. Det var mest træskøjter, der blev brugt, et stykke asketræ med huller til remme, en tynd jernskinne kilet op i træet samt to pigge for, én agter. De sad, når da remmene var spændt rigtigt, urokkeligt fast. Anderledes med »skrueskøjterne«, det skete tit, at der midt i et hurtigløb kom en skøjtefarende i vild flugt hen over isen med en altfor fastskruet støvlehæl i bagkloen, og ejeren hinkende bagefter, færdig med skøjteløb for den dag. Havde vi en tremmeslæde, da rutchede vi ned ad brinken.

Jeg husker en lille episode fra den gang. Når vejret var nogenlunde, var den gamle provst Heiberg en stadig tilskuer til morskaben. Iført en kort pels, halvlange støvler, halsbind og høj hat nussede han rundt blandt os: »Du der, ta' den lille pige med!« Og »I kan godt være to på den slæde o. s. v.«; men provstens hjælpsomhed fik ende, da en af de store fiskerdrenge, bevidst eller ubevidst, slyngede et slædereb om provstens ben, og nu kurede den gamle tempeltjener selv på bagen ned ad den glatte brink, hatten trillede ud på isen, hvor der straks blev en vild jagt efter den, indtil en rask gut stoppede hattens flugt med et raskt stød

af sin lange »isgait« (pigkæp) og med den gennemborede hat kom hen til bredden, hvor han triumferende råbte: »Her æ hatti!« Der måtte så hurtigst rekvireres hest og kane til den fortumlede provst, der hurtigst blev bragt hjem og, så vidt jeg ved, aldrig viste sig mere ved Møller-kæret.

Den mand, der kørte provsten hjem, var bagermester Bekker. Han var en mand med initiativ, der ikke alene drev sit ret store bageri, men samtidig kørte for godtfolk til Ullerslev station, den gang byens nærmeste baneforbindelse. Der gik postdilignence, og det kostede 1 kr. 30 til Ullerslev, men Bekker slog resolut prisen ned til 1 kr., hvad der selvsagt skaffede ham en del kunder fra det bredere lag. Det var kun spidserne, der kørte med Peter Post i den gule karet; et stolt syn for alle, når han i sin røde frakke med hornet for munden tudende sit signal kørte ned ad Langegade. Men for at komme tilbage til bagermesteren. Når der var kaneføre, så man henad aften Bekkers gris, en lille islænder, forspændt en rød- og blåmalet kane med Bekker på trinnet køre byen rundt. Entre 25 øre for voksne og 10 øre for børn. Og vi drenge, der ikke havde råd til en tur, løb bagefter og råbte: »Øf, øf, øf, Bekkers gris har ingen hale!« Hvad der til tider indbragte os et svirp af kanepisken, hvis vi kom for nær til grisen. Kanen står nu på byens museum, og hesten er spist for mange år siden.

Byen var og er en decideret fiskerby. »I Kerteminde er alle folk fiskere, undtagen præsten, og han stanger ål,« siger et gammelt ord, og det passede. Der var en fiskerflåde på 80 á 90 små dæksbåde, der fiskede i Storebælt, mest sild. I forårstiden blev der fanget en masse af de sølvskinnende fisk, men desværre var der ingen, der ville have dem. Hvorfor? Jo, den gamle tradition, at det kun var efterårssilden, der duede, rådede den gang overalt blandt folk der på egnen. Ja, jeg har oplevet, at silden i læssevis er kørt ud på byens marker som gødning, hvor tusinder af skrigende måger tog for sig af retterne. Efterårssilden var derimod en udmærket handelsvare og eksportartikkel, der, når byens borgere havde forsynet sig med sild til vinterbrug, blev saltet i kasser og med damperen »Fanny« sejlet til Kiel eller Korsør, hvor de blev omladet til das grosse Vaterland. Far købte gerne 5 ol (1 ol = 80 stk.), og vi havde altid salt sild til lørdagsøllebrøden.

Som en følge af de mange sild, der gik udenbords, var havnebunden

overfyldt med ulke, flyndere og krabber, som vi drenge fiskede. Redskabet var en sejlgarvsnor med en sten eller blylod. En sild blev maset lidt ud og bundet til snoren lige over stenen. Derpå blev et stort rejenet stukket i vandet af kammeraten og snoren langsomt trukket op, fulgt af flyndere, der nippede til den friske sild. Nettet ind under dem, og resultatet var til tider 8—9 store flyndere i eet tag. En pilekvist blev trukket gennem gællerne, og så travede vi hjem med fangsten, der ikke altid var lige velkommen. Det kunne hænde, at mor sagde: »Kommer I nu igen med de skidt »plære«. Se og komme af med dem til andre eller også smid dem ned i stranden igen.« Ja, sligt kunne jo ikke ske nu i tiden, og da jeg sidste gang besøgte min fødeby 1950, gik jeg en tur langs havnen, og jeg kan sige med Blicher: Ak, hvor forandret. Der fortalte mig, at næsten al fisk var forsvundet fra havnen, ulke var sjældne, krabberne var væk, og rejetræk var der længe imellem. Ja, så tænkte jeg på drengeårenes fiskerigdom med et suk.

Tiden gik, og jeg nærmede mig konfirmationsalderen, de eftertragtede 14 år, og diskussioner om, hvad man skulle vælge som profession tog fart. Jeg, der lærte at spille violin, ville nok fortsætte med musikken, men da far fik at vide, hvor dyr min uddannelse ville blive, fik han betænkeligheder. »De får je ette rå te,« sagde han, »ha dutte lyst te å blive sme? Smei i Dræby søger i drejn.« Nå, jeg slog til, og dermed var min skæbne afgjort, og efter konfirmationen tiltrådte jeg som lærling hos smeden i Dræby ca. 1½ mil fra Kerteminde.

Smedien var en bindingsværksbygning med tegltag og stampet lergulv $4\frac{1}{2} \times 6$ m, en muret esse med 2 ildsteder. Bælgen, der leverede luft til forreste esse (mesterens), var anbragt oppe under taget på et stillads, hvorfra et rør førte ned til essen. Nr. 2 var en blæsemaskine efter almindeligt ventilatorsystem, men blev altså drejet med håndkraft. Filebænken var en svær egeplanke, tykkelse ca. 10 cm og 80 cm bred, ca. 3 m lang. Til den var befæstet 3 almindelige skruestik, hvoraf den nærmest mod essen blev brugt som »ildskruestik«, d. e. når f. eks. der skulle bøjes en skarp vinkel, spændte man et flad- eller rundjern i skruestikken, mens det var rødvarmt, og hamrede det i den ønskede facon. Langs væggen hang forskellige file, en stor, tyk grovfil, bestødfilen, der brugtes til at jævne store uregelmæssigheder i f. eks. nye vognfjedre, med andre ord den tids smergelsten. Der hang også forskelligt snittøj til gevind-

skæring. I en skuffe under bænken lå alt småværktøj, mejsler, dorne, kørnere, snittapper til skæring af møttrikker, bænkhammere o. s. v.

Mesteren var en mand i 60års alderen, ret flink, men var ikke så lidt af en tøffelheld. Smedemutter var skrap, og den kost vi fik var under al kritik. Jeg, der var velvoksen, lærte hurtig at slå med forhammer og skære bolte, d. v. s. lave gevind på de bolte, svenden, en 25årig smedelært bondekarl, smedede af gamle hestesko. Alt, hvad der hed søm, bolte, bradder (til hestesko i glat føre), hestesko, ja, næsten alt, om det så var bor til boremaskinen, var og blev håndsmedet, og vort værktøj var meget primitivt, ikke mindst boreapparatet. Det har kostet mig mange ømme skuldre og arme, når jeg i dagevis stod og borede vognhjul (huller til fastgøring af hjulringen) ca. $\frac{3}{8}$ ", men det var jo altid en afveksling mod den evige forhammer. De bedste dage for mig var, når bønderne »kom til smedie«. Det var nemlig således, at mesteren havde kontrakt med gårdmændene, så at de på en bestemt dag skulle have lavet og repareret alle deres redskaber og skoet deres heste. Den dag fik vi kosten hos bonden, som skulle stille en karl til smedehjælp, og for at nå det hele på én dag, stillede karlen om morgenen ved 4tiden og kaldte os op med råbet: »Se så at komme ned og få ild på. Solen skinner jer lige i måsen.« 10 minutter senere blussede ilden på de to esser, og vi smedede løs på harver og plove, der var kørt hen aftenen før. Kl. 6 gik alle mand til gården og spiste davre, øllebrød (alle langede til ét fad), stegt flæsk med en af de mægtige lispundsbrødsrundtommer til, derpå en spølkum kaffe med kandissukker, så tog vi et par heste med til skoning. Når de var færdige, var det min bestilling at ride dem hjem og hente andre, indtil hele hestebestanden, i reglen 6—7, var skoet. Kl. 10 formiddag kom gårdmanden selv med formiddagsmellemmaden, og der sattes en ære i, at den blev så flot som mulig. Det kan nok være, at vi smausede i de lækre mellemmader, rullepølse, skinke, syltet fårekød, tyk, fed bondeost og dertil herligt gammeltøl og snaps i lange baner, som jeg dog den gang vred med næsen ad, og den tykke gemytlige gårdejer grinte: »Tag du dig bare en dram, Aksel. Det er til at vokse af.« Men som sagt, jeg kunne holde mig, den gang, senere? Nå, ja, afholdsmand har jeg aldrig været, men holdt mig til »den gyldne middelvej«. Kl. 12 fik vi middagsmad, i reglen hønsekødsuppe med bagte boller og kløser (kødboller), holdt derpå $1\frac{1}{2}$ times middag, så kilede

vi på til kl. 4 eftermiddag, pause, eftermiddagsmellemmad, på'en igen og var så færdig til at holde fyraften kl. 8 à 9 aften. Så gik mesteren, svenden, manden og karlen til gården for at slutte dagen med et par store toddyer, og jeg fik den værste sod vasket af og steg op ad den til svendekammeret førende loftsstige og kravlede dødtræt i halmsengen og sov øjeblikkelig.

For et større isenkramfirma i Odense fik mester leverance af skovle, river, spader o. s. v., og nu kom der gang i fabrikationen. Det var dårligt nok, der var tid til at passe almindelige kunder, en sand feber greb mesteren. Der var penge at tjene, så han begyndte at forlænge arbejdstiden, men det, i forbindelse med det tyndt skrabelede fedtebrød, gjorde mig ked af Dræby, og så stak jeg af fra det hele. Smeden gjorde vrøvl, og far måtte male en vogn gratis for at slippe for videre tiltale, men jeg slap for Sultenborg.

Jeg kom så ind som forbundter (halv udlærling) hos en smedemester i Kerteminde, der drev sin forretning nærmest med lærlinge. Vi var fire, men mesteren var en dygtig og alsidig mand, der var, om jeg må sige, lidt forud for sin tid. Vi lavede og galvaniserede alt muligt skibs- og bådebeslag, vi reparerede cykler, der den gang var i sin vorden (særlig de høje velocipeder: væltepetere).

Mester var den første i byen, der — i kompagni med den ved siden af boende karetmager — anskaffede en bicyklette, der omtrent lignede de nuværende cykler, lidt mere kluntet bygget med krydsstel som en gammeldags damecykle og med massive gummiringe, ca. 20 mm tykke, forniklet styr med bremse og klokke. Jo, jo, det var skam et flot køretøj, der vakte berettiget opsigt, når smed Larsen eller karetmager Hoffmann med storsnudet mine kørte ad byens Langgade. Ja, for sidegaderne gik de helst udenom, der var jo de toppede brosten, og de stødte nederdrægtigt i de herrers bagdel. Ja, jeg husker grant det syn, særlig karetmagerens cykledragt, lange strømper, knæbukser, en hvid- og sortstribet sweater og cyklekasket (sixpence), misundt af os alle, når han i »rasende fart« kørte ad Odense landevej.

Cykler, cykler, cykler var den gang tidens løsen, og længe varede det ikke, før sensationen luftringen holdt sit indtog og med et slag slog alle de gamle velocipeder o. l. ud. Mærker som »Peregrine«, »Nau-mann«, »Hamlet«, »B. S. A.« blev de dominerende, og alle byens unge

forretningsmænd, selv manufakturkommissær blev agenter for »førende« firmaer i cyklebranchen. A propos cykler. Ja, i den forbindelse må jeg da endelig nævne de fynske mesterryttere fra den tid; for I. Gregersen, der var søn af skomagermester Gregersen, vor nabo, kørte samtlige vædeløbere sønder og sammen, tog den ene guldmedalje efter den anden, sølvbægre i dusinvis og blev hædret med laurbærkranse etc., når han kom hjem fra sine sejre i København, Århus, Odense. Ja, blev flere gange modtaget med hornorkester, faner og en strøm af stolte borgere, der hilste »byens stolthed« (jfr. G. Wied). Nu er han, hvis han lever, pensioneret toldforvalter.

Så var der Knud Mortensen, Munkebo, der efter en lang tids succes som landevejsrytter pludselig blev distanceret af den nyopdukkede Thorvald Ellegård, der jo blev en cyklerytter i verdensformat, og hvis bedrifter velsagtens er optegnet og måske findes i gamle cykleklubbers arkiver, og så færdig med dette lille sidespring.

Vi læringe samledes hver aften, når vejret tillod det, nede ved Langebro, en ca. 30—40 stykker, og marcherede derpå i sluttet trop ud ad Klintevejen (vejen mod Nyborg), syngende vor slagsang:

Mel.: Ved Bov der slog en kugle mig et hul..

Vi gamle svende med det svære skæg, faldera,
 med stærke arme og med tykke læg, faldera,
 med svære lemmer og med tætte bryn, faldera,
 og med det skarpe blik som himlens lyn, faldera!

Vi gamle svende holder søndag fri, faldera,
 og da på vagtparaden møde vi, faldera,
 man der musikken altid gratis får, faldera,
 de gamle vaner ej så let forgår, faldera!

Vi møde på vort arbejd' klokken seks, faldera,
 og si'er go'måren med et lille kniks, faldera,
 thi dette hersens fine snerperi, faldera,
 nej tak, for det vi helst vil være fri, faldera!

Vi gamle svende hen på kroen går, faldera,
 og der vi os en lystig polka får, faldera,
 for pigerne så grumme kælnе er, faldera,
 og kærnesvenden, ja, ham har de kær, faldera!

Hvis mester er en gnaven, gammel stud, faldera,
 der brokker sig og skælder svenden ud, faldera,
 på den slags gnavseri vi svarer ej, faldera,
 vi siger blot farvel og går vor vej, faldera!

Ja, måske var der flere vers, men det husker jeg ikke, derimod vor vrøvlevise er der her en prøve på:

Jeg gik mig ned til blanken sø
 med en vissenvassen vissenvassen, bom faldera.
 Der mødte jeg en dejlig mø
 med en vissenvassen vissenvassen, bom faldera.

Omkvæd:

Rov asti bov, rov asti bov, rov alli hup,
 alli hup, alli rov, rov asti bov, asti, juk, juk, juk
 med en vissenvassen vissenvassen bom faldera!

Disse var ordene, som jo muligvis kan betegnes som en art volapyk, men de var ret forståelige, syntes vi den gang.

Så var der de lokale festdage, som vi lærlinge deltog i enten som tilskuere eller aktive. Først tager vi den årlige fugleskydning.

Det var borgernes fest, men vi lærlinge fik også fornøjelse af dagen, der begyndte allerede kl. 5 morgen en junidag. To trommeslagere, i reglen slagter Ottesen, en stor, tyk mand med en vældig tromme fra svenskekrigens tid, og graver Rasmussen, en lille, spinkel fyr med en flad tromme, startede kl. 5 og gik så trommende byen rundt for at vække de gæve fugleskytter, der skulle stille til afmarch på torvet præcis kl. 9 formiddag. At se disse to trommere var et syn for guder. Den tykke Ottesen med drabelige skridt, buldrede løs på den store vippende mesingtromme, og graveren, der for at følge med måtte småløbe, hakkede disharmonisk i takten, men det værste var, at der mange steder var stillet forfriskninger, der i reglen bestod i morgenbittere og store glas portvin

ud til buldrebasserne, og når omgangen var til ende, så blev der slinger i valsen. Vi drenge var ved at dø af grin, når de i opmarchen slog ved siden af trommen; men deres madammer stod parat til at tage dem under hanken, og så blev de oplagt et par timer; for de skulle jo op og lade muskedonnere for skytterne i byens anlæg, hvor den store træfugl knejsede højt mod sky, ca. 15 m over jorden.

Kl. 9 formiddag gik så skytterne, der bestod af byens borgere, købmænd, postmester, læger, større håndværksmestre o.l. med musik i spidsen igennem byens gader. Først i processionen den gamle fane, så musikken, 8 blæsere, en trommeslager, dernæst sidste års fuglekonge med det grønne gehæng, besat med sølvskilte med forrige eller afdøde fuglekongers navne, 2 drenge, der bar bakken med gevinster, lutter sølv-sager, så endelig skytterne, en ca. 40—50 herrer, der til tonerne af Bjørneborgernes march skridtede ud over Langebro op i skovanlægget, hvor de gamle muskedonnere snart dundrede løs og begyndte deres ødelæggende virksomhed på den store, solidt beslåede træfugl. På en ved skydeteltet rejst talerstol sad byens gamle reservepolitibetjent, der, når et skud var afgivet, med sin dybe bas råbte: »Nr. 5 skal skyde! Nr. 6 holder sig færdig!« Af og til kom den gamle opvarter fra restaurationen med en øl eller cognac: »Du må se å klare stemmen, Carl!« Og det gjorde Carl så ofte, at han i løbet af et par timer var så hæs som en 10årig gedebuk, og han blev så til tonerne af »Mallebrok er død i krig« af ladere og funktionærer lagt til hvile på en afsides rabat.

Der blev drukket bravt under skydningen, og ved middagstid samledes vi lærlinge ved Langebro for at se redaktøren for byens højreavis blive fulgt hjem, gerne af kaptajn Rasmus Thygesen (skonnert Hygæa); for det var en fast regel, at den lille redaktør blev overstadig drukken ved middagstid, så kom han og klamrede sig til »lodsens« arm, medens han svingede sin høje hat (som af og til faldt til jorden) og brødede: »Kong Ke-risjan stod ve (hik) højest mast, hurrææ!« Og vi drenge sang med, så det klang i gaden, og grinte. Gik så slappe i knæene til vore respektive værksteder for så om aftenen at gå til anlægget for at se afslutningen af festen og den ny fuglekonge, der kl. 12 blev fulgt til sit hjem af samtlige skydebrødre med hele orkestret i spidsen.

I Kerteminde er dystløb en ældgammel tradition, der efter Henning Henningsens bog om dystløb går helt tilbage til 1722, hvor byens sø-

mænd og fiskere til stor forargelse for præsten Morten Boesen afholdt deres første »vaterspil«, og denne skik, der stadig lever, afholdtes hver (såvidt jeg husker) 5. års fastelavn med optog gennem byen med faner og bemandede båd på hjul, derefter med dystløb i havnen, hvor de 6



hvidklædte dystløbere puffede hinanden i søen fra en platform, der var udlagt på to 4×4 " bjælker, fastgjort til jollens sider.

Men vi lærlinge afholdt også dystløb, der dog foregik om sommeren, gerne i juli, og det første af den art blev afholdt i juli 1892. Ideen, der forøvrigt tit havde været drøftet på vore aftenture, fik endelig form ved en slags generalforsamling en aften i anlæget, og der blev valgt et festudvalg, der skulle forelægge sagen for de myndigheder, der kunne give tilladelsen til dystens afholdelse, mestrene og borgmesteren. Vi gik til sagen og opnåede kort fortalt alt, hvad vi ønskede, optog gennem byen (før og efter dystløbet), fik tilladelse til at afbenytte havnen, og sidst, men ikke mindst, tilsagn om lån af både og andre sager fra fiskernes dystløb.

Den fastsatte dag mødte vi alle, lidt benovede, udenfor den gamle håndværkerforening i Præstegade. I modsætning til fiskernes fantasi-dragter mødte vi i vort fags dagligdragt, smedene i blå bluse, opsmøgede ærmer og skødeskind, snedkerne blå forklæde, bagerne hvide bukser, huer og skjorter o. s. v. Vor kaptajn, en tømmerlærling dog i trekantet hat

og sabel og de 6 dystløbere helt klædt i hvidt med hvide nissehuer. Flot, alt gik som det skulle. Vi puffede hinanden i vandet fra bådenes platform, gik derefter byen rundt i optog, og vore 4 flinke bøsse mænd samlede penge ind, og vi fik nok til en lystig aften med bal og store boller punch, en blanding af varmt vand, svensk banko og rødvin, en forholdsvis uskyldig blanding, som dog satte os i en ret lystig stemning. Vi svang vore piger med forøget energi til klokken slog tolv, så foregik hjemmarchen med musik i spidsen og sluttede med et dundrende hurra for håndværkerforeningen, udbragt af vor kaptajn på det nattestille torv.

Af andre forlystelser var især de omrejsende cirkus vore favoritter; der var »Glauert« og »Bergmann«, begge ret store cirkus med en ca. 10—12 heste foruden en dresseret gris, fremført i cirkus Glauert af den senere så vidtberømte professor Labri, der den gang var dummeper, et hverv, han klarede brillant. Hans helt igennem groteske mimik gjorde stormende lykke, der kulminerede, når han og grisen — »mej, å så den anden gris« — begge med røde silkesløjfer om halsen ved hinandens side slumrede ind med højlydt snorken. Ja, måske jeg tager fejl, men det forekommer mig, at der den gang var ulige bedre præstationer, både artist- og klovnmæssigt set. Jeg husker som i går direktør Glauerts glimrende skoleridt, Emilie Glauerts yndefulde dans på den usadlede hest, og i cirkus Bergmann de to små søde pige klovner »Petit« og »L'amour« med deres tusinde løjer inde blandt publikum. Ja, og så Bergmanns amatørtafener. Der udlovedes præmie for den, der kunne stå op på den brede platform, der var anbragt på en hesteryg, manegen én gang rundt. Der meldte sig ikke så få »amatører«, der så fik et bælte om livet, hvori der var fastgjort en snor, der var i forbindelse med en talje i teltmasten. Amatøren stod i sadlen, to tjenere stod parat ved taljen. Musikken satte i med »Standartenträgermarch«, og fyren i sadlen begyndte at trippe nervøst, når rosinanten satte i trav. Så kom galoppen, den vordende artist fægtede vildt med armene, et skridt frem, vaklen, og vupti, hejsede tjenerne den fortumlede amatør højt op i luften, hvor han foretog en svævende rundtur over det grinende og skrigende publikums hoveder. Jo, vi morede os dejligt i cirkus. Billetpris: 1. plads 1 kr. 25, 2. plads 75 øre, 3. plads 50 øre og ståplads 25 øre. Så var der jo de af os, der »plankede«, d. v. s. et hurtigt øjekast rundt, et lynsnart nap i teltdugen og ind slap kalorius. Det hændte også, at den vagthavende tjener med

sin pisk nåede gratisten, og så kunne der nok konstateres røde striber på vedkommendes bagdel eller ryg dagen derpå. Ja, som Frederik Jensen sang i sin tid: »Noet falder der jo altid a', og noet hænger der jo osse ved.«

Det undrer mig forresten, at Carl Muusmann ikke har taget alle de omrejsende cirkus ind i sine beskrivelser. Jeg skulle mene, at der var stof til en bindstærk bog. Også i disse cirkus var dynastier, der kunne føres langt tilbage i årene. Skade at Muusmann eller andre gamle cirkusskribenter ikke mere eksisterer. Jeg kunne nok have fortalt en del interessante detaljer, da direktørerne med husstand gerne boede i vort hus i Præstegade (1. sal). Jeg husker den stoute direktør Glauert, altid med høj hat, jaket og grå ridebukser, hans fede, ja næsten overfede frue, der havde kanyle i halsen, hvorigennem hendes hvæsende åndedræt foregik. Særlig galt var det, når fatter havde taget lidt rigeligt morgensnaps (han drak tæt). »Ach so, din svin (bssssss) nur du habst igen trinken so ferbandet sprut (bssssss) git Fa'en ta' dich du ferflugte svejnhund!« — Ja, og så blæste kanylen, og fru Glauert måtte forpustet sætte sig, og direktøren tog flugten; men da dette jo skal være en levnedsbekræftelse om mig selv, er det vist bedst ikke at fordybe sig yderligere i lærlingetidens forlystelser. Dog må jeg omtale byens årlige sommermarked, hvor alskens gøglere mødte op. Der var verdens mindste mand, den elektriske dame, hvis håndtryk kunne slå en stærk mand i knæ, professor Labri, kunstner i trolleri og magi, skydetelt og karrusel. Ja, og vi lærlinge fik den dag fyraften ved 4-tiden, for som mester sagde: »På den tid ka' I mageligt nå at få jeres pæe giet u. I sku' helre sætte dem i sparekassen.« »Gu gø vi ej!« mumlede vi. Nej, karrusellen og honningkageteltene med deres ægte Christianfelterbrosten fik vore surt erhvervede spareskillinger, der måske beløb sig til en krone.

Tiden gik, og vi nærmede os svendealderen, og problemet svendestykke blev aktuelt, for mit vedkommende en vognfjeder. Den blev smedet og fileet under tvende skuemestres opsyn. Vort svendebrev blev overrakt os ved en lille højtidelighed på rådhuset, hvorefter en gammel smedsvend, oldgesellen, erklærede os for smedesvende og friherrer over hele jorden og opfordrede os til at gøre professionen ære, både her og i udlandet og fremsagde et lille epos, hvoraf jeg husker et par af versene:

FRA KØBSTADEN

Med næver og en kraftig arm,
 Da slår han løs.
 Og der står om ham gny og larm,
 Når han er bøs.

Han smeder ej guldstads så flot,
 Til husbehov.
 Nej, det er mere kort og godt:
 Det er en plov.

Han bli'er ej slået til ridder han.
 Slå ej en smed.
 Men skal der kæmpes for vort land,
 Så slår han med.

Hvem, der har skrevet dette poem, ved jeg desværre ikke, men jeg ser endnu den gamle svend med store fagter deklamere de 5—6 vers. Nå, han fik sin belønning; men udelukkende i naturalier, bøf, snaps, øl, punch, og vi tre nybagte svende lodsede ham hjem i visselullen kl. 1 nat, altså da værtshuset lukkede.

I Kerteminde var der intet arbejde at få, da hverken læremester eller andre småsmede havde råd til at holde svende. Jeg søgte derfor arbejde i den lille landsby Allerup og var der hos smedemester Anders Petersen fra 1894—97.

Mesteren var en dygtig mand og en stor slider. Fra tidlig morgen til sen aften sled han ved sin ambolt, aldrig undte han sig ro. Når nadveren var spist, og vejret var tåleligt, greb han rive og lugejern og gik i gang med at pynte op ude foran smedien og huset, og der kunne man sommeraftener træffe ham lige til kl. 10. Derfor var alt, som det var blæst uden for smedens hus, og den gængse bemærkning ved alle rengøringsarbejder eller oppusninger i byen var da også: det skal være lige så fint som hos A'es Sme'.

Kosten var god, men lønnen var lille. 3 kr. om ugen for 10—11 timers daglig arbejde, men hvad. Vort luksusforbrug var ikke stort, lidt tobak, en pipe og til tider en teatertur til Odense, hvortil en af gårdmændene gerne kørte os gratis de 3 mil i en stor fjedervogn med langsæder a la charabanc. Den kunne tage en 10—12 personer, og det var gerne på de

store markedsdage, f. eks. til Skt. Knudsmarked, at vi tog turen. Teatret var dengang under direktør Thomas Cortes ledelse, og det havde skuespillere som Lagoni, Stigård og Albert Helsingreen. På markedsdage spillede det kassestykker som Elverhøj, Kaliffen på Æventyr, Jorden rundt på 80 dage med Helsingreen som Phileas Fog. Ja, det var oplevelser for os landboere. Det skete også, at 2. dragonregiment holdt opvisning i eksercerhuset. Det bestod i skoleridt, dressur og klovneløjer. Der toges 1 kr. i entre, og der var gerne fuldt — hm ridehus.

Lønnen hos smeden var som sagt lille, men da jeg havde lært at spille violin, og de der på egnen manglede spillemand, blev der hurtig rift om mit ædle bierfiedleri. Jeg spillede til karlenes og pigernes sammenskudsgilder, nærmest pr. honnør, men jeg blev snart klar over, at der var penge at tjene, og de 3 kr. hos smeden blev en lille bisag. Jeg spillede til høst, fastelavn, barsel og til spillegilder, hvor de ældre fik et slag kort og de unge en dans. En sådan aften kunne godt give 4 kr., og de store bryllupper, hvor hatten gik rundt, kunne resultere i en snes kroner til musikken. Men det var til tider drøjt at spille til kl. 4 om morgenen og så fare hjem og trække i smedeklunset. Søvn blev der ikke meget af, og jeg undrer mig tit over, at vi kunne byde vort legeme slige strabadser. Ballerne i forsamlingshusene og på kroerne varede i reglen til kl. 1, så blev der samlet ind til en times ekstradans, og først henad kl. 3 om morgenen luskede en eller to overtrætte spillemænd hjem ad markveje og stier, slæbende på de tunge, hjemmelavede violinkasser.

Jeg var også medlem af Nørre Broby Sangforening, der havde den gennemmusikalske lærer Rasmussen til dirigent. Han var en habil violinist og en endnu finere klarinetspiller. Når vi f. eks. sang soldaterkoret af operaen Faust, spillede han hele den tilhørende musik, hvad der kom os til nytte ved det store sangerstævne i Odense 1895, hvor gamle Hartmann var dirigent, og hvor kammersanger Simonsen sang »Flyv Fugl, flyv — —« med brummekor af 400 fynske sangere. Også derhjemme tog vi kegler, når vi med vore hvide huer let på skrå marcherede syngende til Skovbakken:

Hvergang bøgenes blade de glinse
i den vårfriske, smilende skov,
(bas: sikke en skov)

straks vi drage af sted helst ved pinse
under sang, under jubel og sjov.

(bas: sikke et sjov).

Medens basserne brummer deres sum sum sum,
så at publikum

bliver ganske stum,

højt i sky tenorerne gale deres kry

kykkeliky, kykkeliky, kykkeliky.

(bas: kykkeliky).

Ja, det var dejlige dage dernede i den lille, fredelige landsby, men tiden gik, og i efteråret 1896 gik jeg på session i Kerteminde og blev taget til fæstningsartillerist. Den 10. april 1897 kl. 10 om formiddagen mødte jeg på Frederiksholms Kanals kaserne og blev puttet i trøjen.

I maj 1898 blev jeg hjemsendt og fik arbejde på Wienbergs maskinfabrik i Saxogade. Jeg blev lidt benovet, da jeg den første morgen stillede i denne ret store virksomhed. Jeg var jo ganske ukendt med storfabrikation. Jeg skævede op til de snurrende remskiver, tog hastig et skøn over de forskellige maskiner, som jeg nok havde hørt omtalt, men aldrig set. Jeg stod ret op og ned, som man siger. Omkring mig hvinede og skreg høvle og drejestål, og fra kedelsmedien lød dundrende hammerslag. Så lød der pludselig bag ved mig et: »G'måren, er De den ny mand?« Der stod en lille sortskægget herre med et lunt blik i øjet. »Jeg er formanden. Vil De følge med hen på kontoret.« Her blev navn, bopæl o. s. v. indført i en stor protokol. Tak. Farvel. »Kom så med mig, så skal jeg sætte Dem i sving,« sagde formanden.

Svinget blev en hurtigt roterende smergelsten, hvor jeg sleb kanter og grather af 1/2" jernpladestykker, der senere skulle bores og pånittedes søjler til geværfabrikken på Amager. Arbejdstiden var fra 6 morgen til 6 aften med 1/2 times frokost og 1 1/2 times middag. Frokost og middag spistes ved en stor jernplan, en mægtig støbejernskolos, ca. 3×1 m og 20 cm. tyk. Den brugtes til opretning af svære plader samt bøjning af faconjern. Men som sagt, den blev altså gjort ryddelig til frokost- og middagsbord, og der kunne placeres indtil 20 mand omkring det.

Jeg blev den første morgen budt velkommen af storsmederen, Sorte Søren, og jeg overrakte ham den obligate instand, en flaske brændevin,

som han med et skål og velkommen tog den første slurk af, gav den videre til sidemanden, og så gik den fra mand til mand bordet rundt. Men Gud nåde den, der ikke i tide havde fået tygget af munden, så der kom ål i flasken. Han fik en ordentlig skideballe af Sorte Søren.

Det kan endnu gibbe i mig, når jeg tænker tilbage på vore frokoster. Stegte spegesild var en hyppig ret. En stor islandsk sild lige fra tøndden blev indsvøbt i flere lag vådt indpakningspapir og lagt op i den varme esse.



Her lå den, til papiret var forkullet. Så blev den brændte skorpe pillet af, og den lækre, duftende sild blev lagt på et hvidt papir. Vi var gerne to mand om sådan en havstryger. Lommeknivene kom frem, og så nød vi den herlige spise med et stykke fedtebrød til, ledsaget af et par stærke slurke af snapseflasken. En ostemad og en dram og frokosten var forbi.

Øgenavne havde de fleste af svendene på fabrikken. Der var Tivoli-smeden, der virkelig havde været smed i Tivoli, den gang arrangementet Landsbyen med Carl Lunds smukke dekorationer var det store trækplaster. I landsbysmedien her havde han lavet træskobeslag med Tivolis stempel o. m. a. Så var der Sløjfen og Bondekarl og Skarpretteren, en lille firkantet kedelsmed, der lød det borgerlige navn Christiansen, men som havde et par hvasse øjne og et rødt, firkantet fuldskæg. Han gjorde alt for at virke så skrækindjagende som muligt: »Tag jer i agt, I forbrydere,« brølte han, »nu kommer Sejstrup.« Til sin fødselsdag fik han en mægtig sølvbronceret økse af træ, og ved frokostbordet blev afsunget en vise af Sangerlassen (der til tider optrådte på Vodroffslund). Melodien var: Har I læst i Berlingske Avis.

Har I hørt det allersidste Ny
 ude fra Saxogade.
 I vor ellers fredelige By
 er nu stor Ballade.
 Der er kommet — knapt vil I det tro,
 og det næppe gætter —
 tænk jer blot en Sejstrup Nummer to,
 en som Folk henretter.
 I må tage jer i Agt,
 altid være ret på Vagt,
 inden vi det rigtig ved,
 hugger han os alle ned.
 Tænk forleden ved et Frokostbord
 sad 10—11 Manner.
 Pludselig Bødlen op fra Stolen fo'r,
 rasende han bander:
 Usle Sild, du miste skal din Knop,
 rask nu Delikventen op.
 Tag jer sammen, Tiden den er knap,
 hurtig Øksen henter.
 Da den sidste Ordre lød, Spegesilden den var død.
 Rolig han sig satte ned. I en røget Ål han bed.

Det skal ikke skjules, at brændevinen spillede en stor rolle i de tider. Den var jo billig. 1/1 Aalborg kostede 50 øre, der var Hobro til 40 øre, og endelig var der brotlæggersnaps (rød etikette), der kunne købes for 30 øre. En ret god cognac kostede 1 kr. og en 3 stjernet 2,30 kr. ½ mørkholmersnaps lagret på madeirafade kostede 25 øre og 1/1 lysholmer 1 kr., så var man den lykkelige indehaver af f. eks. 2 kr., kunne man få en solid bøhmand.

Følte man sig lidt brødflov, gik man hen i Hesteskoen, en spisebeværtning i Saxogade og fik en engelsk bøf »så stor som et lokumslåg« med tilhørende kartofler, øl og snaps for summa 85 øre, d. v. s. 80 øre + 5 øre til tjeneren. Var det lidt snævert med gysserne, gik man til Borbergades dampkøkken og fik 2 retter »kraftig« mad for 35 øre eller til Sørensen i Farvergade, hvor en stor portion oksesteg kostede 40 øre. Her stod altid

brødbakker på bordene, og mangen en sulten svend eller soldat spiste sig stokmæt i »1 Okse« m. tilhørende brød. Det sidste var gratis.

Vore lønninger lå dengang på 30—35 øre i timen, altså en dagløn på 3 kr., 18 kr. for en fuld uge. Der kunne dog i reglen fås akkord, når der f. eks. skulle bores et større antal 1" eller $\frac{3}{4}$ " huller eller andre masseartikler. Jeg havde f. eks. en akkord, der varede 3 uger, og som gav et overskud på 60 kr., altså omkring 39 kr. pr. uge. Det var en stor løn dengang. Så var det med at komme ned til Jens Kjeldsen og få en splinterny habit til 25 kr., hat 2 kr., sko 6—8 kr., kravebryst med gummi-flip, kulørt butterfly, stok, og Certosaherren var færdig til at gå på Alleenberg. Så snoede man overskægget og bankede i bordet: »Opvarter! 2 runde me' de' von's og glem ikke, der hører 2 genever til!« Værsarti herr, 40 øre!« »Væsko', 5 øre i Slæv.« »Tusind Tak, Herr!« Og med tørsten slukket kunne man så hellige sig Alleenbergs talrige forlystelser.

Ville man have lidt forandring fra kødretten, var der æbleskivebagerne. Vor favorit lå på hjørnet Tornebuskegade og Nørrevold, hvor der serveredes 5 friskbagte æbleskiver med sukker og marmelade plus et glas mælk for 30 øre. Mens jeg var soldat, havde jeg besøg af min far, der efter en tur i byen ymte lidt om en forfriskning. Jeg foreslog et besøg i æbleskivebiksen, hvad den gamle med nogen skepsis tiltrådte; men da vi nærmede os åstedet, stak fatter pludselig næsen i vejret og udbrød: »Det er vist her omkring i nabolavet. Jeg synes, her lugter så branket.« Nå, jeg bestilte to portioner, men så snart mit ophav fik smagt på en skive, lagde han gaffelen ned, bad mig fortsætte og flygtede ud på gaden, hvor jeg — efter at have slugt alle 9 — fandt ham gående og smågylpe. Nej, fine fornemmelser måtte man lade blive hjemme, når man ville spise billigt. Som Frederik Jensen dengang sang:

Når Måneden er på Hældingen,
er på Hældingen skam osse mine Krus.
Så går jeg glad på Vællingen
og Grøden i et billigt Spisehus
Men er der inte noget i Vejen,
Ta'r jeg Kaffen i La Rhein
og Slikasparges med Lam
hos Neiendam o. s. v.

Frederik Jensen, den tids Osvald Helmuth, slog i vintersæsonen sine folder på Nørrebro Theater og om sommeren på det nuværende Alletheater, dengang Morskabstheatret. En tid før revyen løb af stabelen, var hele København spændt. Hvad mon de har hittet på i år? De, d. v. s. Melby, Henriques, Ricard m. fl. havde i reglen kogt en kraftig suppe, som med Olfert Jespersens musik blev serveret af humørsprederne som »Frærik«, Gerner, Laurits Olsen, fru Friis Hjorth, Magda Redøhl, Stribolt og mange andre. Det var før Alberti og censor Levin kom til magten. I de revuer blev ingen skånet, der blev langet ud både til højre og venstre, og de sandheder, der blev sagt, faldt af og til en eller anden større kærlighed for brystet, og derfor skred de daværende magthavere ind med censur. Nå, Alberti måtte jo danse i tugthuset.

Men vi morede os kongeligt over de kvikke stikpiller og slagord, der gik fra mund til mund og bragte lidt salt og peber ind i den daglige trummerum.

Alleenberg, Sommerlyst, Mellemlunden! Ja, hvor minderne myldrer frem, når jeg tænker tilbage på den dejlige tid, da disse etableringer florerede. Hver aften gik der en stadig strøm igennem haverne. Gøglernes udråbere skreg op, karrusellerne snurrede, pigerne hvinede og skreg med skærter og undertøj i vildt brus i rutchebanerne, hvor man for 10 øre kunne kure på enden ned ad en stærkt skrånende rende. Der var Cake Walk, en stor firkantet maskine i uafbrudt bevægelse, skarpe ryk frem og tilbage. Vandrede man op over det gyngende monstrum, fik man søsygefornemmelser i maven.

I Pianokælderen, Banditkælderen, L . . . kælderen — ja, den kælder havde mange navne og var nærmest et tilholdssted for Alleenbergs løse fugle — kendte jeg pianisten, en lille gemytlig drukkenbold. Han var alle pigernes kæledægge og værtens med for resten; for når Drukmorten, som han kaldtes, hamrede løs på døgnets melodier, kom der liv i om sætningen. En dag jeg sad og nød en lille en, sagde Mortensen: »Du Aksel, hvoffor faen tar du ikke din skinke mæ herner? Vi ku sgu få mere sjemytlighed, når vi var to te å dreje lirumkassen.« Efter en lille sludder med værten, der bød 3 kr. og aftensmad, slog jeg til og blev nu bierfiedler fra kl. 7—12 i den berømte eller berygtede kælder og blev selvfølgelig på fornavn med alle gæsterne. Vort repertoire var nærmest dansemelodier: Daisy Bell, Så sødt —, en masse Lumby, Strauss, af skøn-

sange »Ak min fugl, nu er du fløjet«, »Dejlige Danmark«, »Pjerrot, du må ikke græde«. Ja, vi sled troligt i det, og der faldt mange genstande af til musikken. Henad kl. 12 måtte buen gerne have en gang harpiks, for det kunne ske, at den på sin vej over strengene blev brugt på en pigebag, når hun agerede kontrabas. Men det harmonerede ikke rigtigt med at møde på værkstedet kl. 6 morgen, frisk og udhvilet.



Nej, jeg mødte i reglen med et tykt hoved, og det gik ikke i længden, særligt ikke på min nye arbejdsplads, Statsbaneværkstedet, der dengang lå langs Svineryggen.

Jeg var ansat i vognværkstedet, reden, til forskel fra maskinværkstedet, sumpen. Meningen var, at jeg efter en tid på værkstederne ville ud at køre. Men efter at have bestået i alle prøver dumpede jeg i farvebedømmelse. Her er et lille eksempel på afhøringen: »Den farve er? Nu rask!« »Grøn!« »Hum, og den?« »Rød!« »Den!« »Lilla!« »Nej, den er sgu rød! Og den?« »Blå!« »Gu' er den ej, den er sgu grøn. Nej, De egner Dem sgu ikke til lokomotivfører! Næste!«

Tja, så brast den boble, og jeg gik i sort humør tilbage til min filebænk i reden og fortsatte så arbejdet et årstid til omkring 1900, hvor jeg kvitterede København og rejste til Roskilde.

I denne by fik jeg arbejde for en kort tid som smeder på en maskinfabrik, hvor jeg ikke fandt mig tilpas i nogen retning, og da jeg en dag på »Pensionatet« (en beværtning) traf en smedemester fra Glim, tog jeg mod hans tilbud: fuld forplejning og 8 kroner ugentlig. Jeg fik mit

eget værelse og faldt snart til i den lille by med dens gamle gårde og flinke befolkning.

Tæt ved smedien lå skolen med den ret store eksercerplads, og der samledes byens karle efter endt arbejdsdag. Vi lavede øvelser på skråplanet eller bjælken og klatrede op ad den glatte stang, og disse sammenkomster endte med, at vi startede gymnastikforeningen med mig som delingsfører.

Foreningen fik mægtig tilslutning. Jeg fik hurtigt 24 raske karle at arbejde med og fik alle skolens gymnastikapparater til låns. Troppen blev så dygtig, at vi efter to måneders forløb lavede opvisning i Herthadalen (Ledreborg) og fik et dundrende bifald.

Smeden — mester Herman — var en 50årig sjællænder, lidt af en filur og en god iagttager af landsbybefolkningens mentalitet. Han og jeg kom hurtigt på bølgelængde og fik os mangen god latter, når vi fremdrog småtræk af dagligt liv i Gl. Glim, nu og i fortiden. Mester Herman fortalte om den »Ole smed«, der år 1830 startede Glim smedie. Ole var ikke alene smed, men også menneske- og dyredoktor. Han havde forskellige priser for sine ugeringer. Almindelig åreladning kostede 2 mark, med mindre det var en stor, fed gårdmand, for sådan en skulle give 3 mark, da der jo var et større lag fedt at komme igennem ned til åren. Stikke en gris var 2 mark plus et halvt svinehoved og halen. Se, sagde Herman, var det nu en god, lang hale, så balsamerede han den og satte den på skaft. Den brugte han til at slå fra sig med, da han var ukammerater med bysens hunde. De for uden opfordring i benene på ham, men fik de et ordentlig dask af grisehalen, så kom de ette tiere. Jeg gætter på, at det nok har været en ret skummel herre, den samme Ole. Som Herman sa'e: inte god at møde i en hulvej!

For en halv snes år siden, fortalte mester Herman, kom den gamle, nærige gårdmandsenke Kesten Hans Pæsen's en aften herhen i smedien og bad mig om at slå øjet ud på en tyv, der havde stjålet hendes liggehøne. Da jeg spurgte om fremgangsmåden, sa'e hun forbavset: »Ved du ette det? Du skal bare om natten klokken 12 smede et søm i fandens navn, og så slå det i en bjælke og med det samme nævne navnet på tyven, så mister han sit øje, og her kan du rolig sige Hans Jensen, for det er ham, jeg har mistænkt!«

Nå, jeg lovede at gøre eksperimentet, hvis jeg fik tid, og da Hans

Jensen, en ældre produkthandler, nogen tid efter fik et bygkorn i øjet, triumferede Kesten Hans Pæsen's og udtalte, at han var sluppet altfor nådigt: »Du har ette været hård nok, Herman, men du skal alligevel få en halv snes æg, fordi du har jaget ham en skræk i livet!« — Og jeg fik æggene og spiste dem med dårlig samvittighed; for jeg havde jo glemt at lave »eksperimentet«!

Knap så morsom var en større brand i en nærliggende landsby, hvor alle kreaturerne indebrændte. De stakkels dyr lå der i rækker i deres båse med jernbøjlen om halsen. Det var et syn, som man sent glemmer.

Gårdejerne i Glim skulle ved ildebrand stille med mandskab, også smeden. Derfor var jeg med som »vandhenter«, men ellers var hele slukningen en parodi. Sprøjten var i stykker, slangen utæt. Nå, da alt var nogenlunde slukket, fik vi lov at gå hjem, fordi oprydningsarbejdet ikke hørte med til pligten. Forinden fik jeg en lille sludder med brandfogeden, der også blev kaldt »Laes Brændevin«. Tilnavnet havde han fået, fordi han, som så mange andre, snapsede lidt rigeligt. Hans valg-sprog var: Kom hjem og besøg mig. Vi har da altid brændevin i huset!

Jeg traf forresten for et års tid siden en mand fra Gl. Glim, og vi sludrede lidt om gamle dage. Han fortalte mig en ret gemytlig brændevinshistorie. Det var efter at snapsen var steget i pris, at en husmand i Gl. Glim fik den glimrende ide selv at lave brændevin. Han tog en tur til hovedstaden og købte de nødvendige glasrør og kolber, satte derpå »i blød« (sukker og gær), lavede deraf en, efter hans mening, herlig snaps. Det samme syntes naboerne, men der måtte have været en, der ingen snaps fik, for en skønne dag stillede landbetjenten med ordre til husmanden om at møde hos politiet, og deroppe udspandt sig følgende samtale.

Fuldmægtigen: De er anklaget for at have tilvirket brændevin. Passer det?

Husmanden: Nej.

Fuldmægtigen: Sludder, mand! Betjent Nielsen har jo set, at De har remedierne. Det er vidnefast. Nu kan De slippe med 50 kroner i bøde!!

Husmanden: Ja, ded æ' jo manne penge for en fatte' mand, men sig mig, ska' je' så itte osse dømmes for voldtægt?

Fuldmægtigen: Hva'? Har De også begået voldtægt?

Husmanden: Nej, men jeg har remedierne!

Vort daglige arbejde var det på landet almindeligt forekommende. Dog lavede vi også en del beslag til en hjulbørfabrik i den lille by Darup, ca. 2 km fra Roskilde. Fabrikanten, en ung intelligent mand, initiativrig og energisk som bare pokker, syntes det var for dyrt at betale »mesterløn« for sit beslag til børerne. Han tilbød mig at blive fast smed til 100 børe ugentlig på akkord. Jeg tog tjansen og rejste med til Darup, hvor vi — fabrikant Jensen og jeg — hurtigt fik et godt smedeværksted stablet på benene, fik købt maskiner til afklipping af rund- og fladjern, lokkemaskine (til at lave huller med), og så kunne møllen snurre.

Beslag til en bør bestod af: 4 benstivere, 2 bagstivere, 2 tapper (til hjulet), to øskener, to stelstivere, 2 ringe (til enderne i navet), samt to firkantede ringe til benene og 1 stor ring til hjulet. Prisen for at lave alt dette beslag var ialt 25 øre. Jeg tjente 25 kroner plus fuld kost ugentlig, altså beslag til 100 børe på een uge med en ti timers arbejdsdag, men jeg indrømmer, at jeg måtte lægge mig i selen for at nå dette resultat. Det var dog i højeste grad nødvendigt for mig at tjene penge, da jeg havde gået hen og forlovet mig med en tømrerdatter fra Roskilde, som havde en lille »Fransk Vask og Strygning«.

Hjulbørfabrikanten var en vittig mand, der i sit værksted og andre steder anbragte skilte med sentenser. F. eks. var der over indgangen til »det lille hus« anbragt et stort skilt med følgende indskrift: Kunsten er lang — Livet er kort — forret dit Ærind — gå atter bort. Over porten til træskæreriet var opsat en anvisning til at sætte en hjulbør i gang: Man stiller sig med benene imellem armene, lægger hænderne på armene, løfter begge benene i vejret — og går.

I den ret store folkespisestue var følgende ord indrammet:

Slid kun med Appetit min Bror,
Resten besørger Maren og Mor!

Og det var så sandt så sandt! For vi fik ekstra god kost.

Jeg kilede på med mine beslag og fik i løbet af et par måneder oparbejdet et stort lager, og så mente fabrikanten, at han havde nok foreløbig, og da en bekendt i Odense havde skaffet mig arbejde på »Vesterbro Vognfabrik«, ja, så brændte jeg mine skibe og rejste til Odense. Jeg fik lejlighed i Nørregade, og der kom vort første barn til verden og fik

navnet: Anne Sofie Larsine Adolfa Jørgensen. Tja, jeg indrømmer vil­ligt, at det var synd at behæfte et forholdsvis uskyldigt barn med »op­kaldelsesnavne«, men da det var det første barnebarn i familien, og da min kone og jeg nødigt ville støde diverse »bedster« (altså med e og d), gik vi på'en og fik bagefter at vide, at der også var fire tanter, der gerne ville opkaldes, men tøsen slap altså med de fire navne.

Arbejdet på vognfabrikken gik sin støtte gang til en løn af 22—24 kroner om ugen, og vi klarede os stolt. Jeg kom hurtigt i en sangforening, og vi havde med den mange fornøjelige sammenkomster. Om sommeren »sejlede vi op ad åen« med de gamle dampbåde eller barkasser. Det var »Odin« og »St. Alban«. Turen gik til Fruens Bøge, hvor der udfoldede sig et muntert liv med smørrebrød og snaps i græsset, og bagefter var vi rundt og prøve kraftprøver, skydetelte m. m. Børnene fik karruseltur, til slut »Vand på Maskine«, og så blev kaffen drukket, madammer og børn sendt hjem med dampbåden (voksne 25 øre, børn 10 øre), og vi sangere »trådte an«, og til tonerne af:

Vandre, det er en sangerfryd,
 med ham følger sangens lyd.
 Fremad frem
 til vort hjem.
 Skaren frem,
 Og hvis vejen bli'r for lang,
 synger vi en lystig sang.
 Tralala... (Bas: Tralala osv.).

marcherede vi ind mod Odense. Skete det, stemmerne blev lidt hæse, eller gik i overgang, så tenorerne røg op i falset, og basserne knirkede hæst, var der ikke mindre end to steder undervejs, hvor vi kunne skylle halsen ren igen med en Albani Lager eller en bette kognaksjus, så der var i reglen løftet stemning, når vi skiltes på Flakhaven, og gik hver til sit.

Arbejdet på vognfabrikken var for mit vedkommende nærmest file­arbejde, d. v. s. jeg skulle med en almindelig fil fjerne kanter, afrunde og afpudse de groftsmedede vognde­le. Alt var håndarbejde, og mester yndede ikke, at vi pudsede for meget på sagerne: »Filen tjener sgu' ikke det tørre brød,« sagde han, »bare skrup det hurtigt af!« De vogntyper,

vi lavede flest af, var ponyvogne, jagtvogne, jumper, enkelte arbejdsfjedervogne og charabanc'er.

Nytårsaften 1900 strømmede alle odenseanerne til pladsen foran byens rådhus, og politiet havde i anledning af århundredskiftet givet frit slag for alt fyrværkeri. Det kan nok være, at det blev benyttet. Der var en helvedslarm af kanonslag, skruptudser og kinesere og andet skyts, og da borgmester Kock på slaget 12 trådte ud på rådhusets altan for at sige et par borgerlige ord til menneskemassen, var det ham umuligt at få ørenlyd. Han slog ud med hånden 4-5 gange, men forgæves. Bomberne bragede, raketter fo'r op mod altanen, så borgmesteren og andre af byens notabiliteter skyndsomst måtte gå i »beskyttelsesrum«.

Jeg antager, at århundredets skål alligevel blev drukket med al mulig honnør af det samlede byråd med deres Kock i spidsen, for der mumledes om, at byens drosker kørte i fast rutefart hele natten og helt ud på morgenstunden for at fragte byens fædre til deres respektive hjem.

*

Vi håndværkssvende,
 Vi håndværkssvende,
 Vi arbejder kuns for det rødeste guld;
 Thi vi kan jo blot forlange
 Vort rejsepas. Så er vi ikke bange,
 For med ranselen på nakken
 Og med staven i vor hånd
 Med glæde at rejse hele verden om!
 Det er li'sådanne her
 Måske meget værre der,
 Men dog allerværst derhjemme hos de gamle!

Sådan lød vor slagsang, når vi ad landevejen drog fra by til by under vort motto: Vi pløjer de danske landeveje og drikker det danske brændevin.

En art talekor, hvor der blev lagt særlig tryk på det sidste ord. — Ja, for det nytter jo ikke at nægte, at snapsen var grundpillen, alfa og omega, for den rejsende svend. Selvfølgelig var der hæderlige undtagelser, der kun drak hvidtøl. Det gjorde vi andre også — til snapsen!

Når vi agtede os på valsen, gjorde vi klogest i at melde os i Rejseforeningen, en slags filantropisk institution, som ydede sine medlemmer kost og logi på svendehjemmene i så at sige alle danske byer. Indmeldelsen, der skete gennem vort forbund, Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund, kostede 1 krone, og det månedlige kontingent var 50 øre. Det var jo en mægtig fidus, da der for denne ringe betaling som sagt kunne fås gratis kost og logi 1 eller 2 dage i de forskellige byer. Og når vor fagforeningsbog var i orden, og det skulle vi nok sørge for, fik vi 70 dages understøttelse à 1 kr. 25 øre pr. dag, så vi rejsende svende var temmelig godt funderede. Desuden kunne besøg på de forskellige værksteder godt give en god geskænk. Jeg har flere gange ved besøg gået derfra med 8—10 kr. Denne geskænk betragtede vi imidlertid som en slags lån, da vi jo — når vi kom i arbejde — også gav vort bidrag til vore rejsende kammerater.

Min første valsetur var meget kort. Den strakte sig kun over en månedstid. Vi — en karetmagersvend og jeg — gik ud fra Odense, og da han var en ældre svend og meget erfaren i landevejslivet, udmalede han det rosenrødt. Jeg, der dengang ikke var i fag- eller andre foreninger, syntes, det kunne være evig sjov at gå på valsen, og vi gik altså ud ad Middelfart landevej, efter at vi i Odense havde forsynet os med en god madpakke og en »kukker«, 1½ pægl »scnapis«.

Karetmageren, der havde rejst i Frankrig, fortalte, at de franske skolebørn lærte følgende ramse: Danmark er et lille land nær Nordpolen. Der dyrkes ikke vin, men de indfødte tilbereder en drik, der kaldes scnapis.

Nå, det må nu stå for Karetens egen regning. Han havde en livlig fantasi, og jeg morede mig godt undervejs over hans til tider utrolige historier. Vort første bedested var Middelfart. Der opsøgte vi svendehjemmet og lod os vore madpakker smage efter den lange march fra Odense. Jeg var lidt øm om futterne, men det gik hurtigt over, da jeg efter kammeratens råd hældte en halv snaps brændevin i hver sko. Det var der flere, der skumlede over, at snapsen gik tabt: »Hva' faen — han kunne jo have ædt snapsen og gnedet de sure tæer med flasken!«

Vi overnattede på svendehjemmet, hvor svendefatter undersøgte os i alle ender og kanter, før vi fik lov til at gå i seng.

Dengang var luseplagen en meget almindelig foreteelse, og Fatter

havde strenge ordrer med hensyn til hjemmets renlighed. Hvis der for eksempel kom en rejsende, som havde lidt udslet mellem fingrene eller på håndleddene, blev han omgående sendt på sygehuset eller til en læge som mistænkt fnatpatient. Han fik så ikke lov til at sove på hjemmet, før han mødte med attest på, at han var »spatfri«. Men ellers måtte han gennemgå tjerekuren, og den var skrap, da den i løbet af 3—4 dage ikke alene dræbte fnatmiderne, men tog en del af huden og måske lidt af kødet med i købet. Jeg har ikke selv prøvet kuren, men har talt med flere, der efter endt behandling måtte stå op og sove. Efter at have skuet deres afskallede kroppe forstod jeg dem så inderlig godt. En af dem mente, at det alligevel var et held, at snapsen var til indvortes brug, for den ville da bide ad helvede til udvendig!

Det var en fast regel på alle svendehjem at sove nøgen i sengene, og der var skrap kontrol. Nå, »newer mindre«, som Karetten sagde.

Det blev en dejlig sommermorgen, og vi gik tur langs stranden ved Middelfart og kom forbi en losseplads, hvor der var henslængt en del gamle kasseroller, og barndomsminder dukker op: »Du, Karet, skal vi koge krabber?«

»Hvod'en det?« »Jo, vi tætnet en af de gamle gryder med ler, så går jeg ud og fanger en halv snes krabber, og imedens tænder du ild op mellem et par mursten, og så koger vi krabber!« »Newer mindre!« sagde Karetten, »jeg går på den værste!«

Jeg smed klunset og vadede ud i fladvandet. Der var masser af »krabbekløver«, blæretang, hvorunder krabberne gemmer sig. I løbet af 0,5 havde jeg fanget en halv snes pæne krabber. Så kom der et brøl fra Karetten: »Je' ka' sgotte få skidt til at brænde!« Jeg måtte vade i land og hjælpe ham og fik hurtigt ild på. »Nu går jeg ud og fanger,« sagde Karetten, »jeg trænger sgu til at få futterne skyllet!« Jeg advarede ham. »Tror du, jeg er bange for såd'n noget krav!« sagde han og smøgede buksebenene op, »nu er det altså far her, der fisker!« Så vadede han ud.

Efter et øjeblik forløb sætter han sig på enden med et mægtigt brøl. En stor krabbe havde bidt sig fast i hans stortå, og bandende som en tyrk kom han i land. Han skulle faen o. s. v. ikke være med til at spise de menneskeædere! »Æd du bare hele rapsen, smed. Jeg ska' fa'en fotografere me' ikke nyde noget!« Jeg frådsede i dyrene, og vi måtte kampere



Dystløbet i Kerteminde havn.



Optøget gennem Kertemindes gader før dystløbet.



Smedje i Kløvested ved Ringsted.



Landsbysmeden ved essen. Stenløse, Fyn.

et par timer på åstedet for at få Karetens tøj tørt. Derefter tog vi til Fredericia.

Det var imidlertid ikke alene håndværkere, der valsede. Nej, der var også en del såkaldte »vagabønder«, »såd'n hedder det i flertal«, mente Kareten — professionelle tiggere, smågøglere o. s. v., der fristede livet kummerligt med at fægte sig frem fra »Gedser til Skagen«. Der var altid rav i den, når der om aftenen var gæster af den slags i slyngelstuen.

Der var taskenspillere, bugtalere og sangere, som med smeltende smørtenorer foredrog gængse skønsange. F. eks.: »Hvor Nilen vander...« med rigtig tryk på: »Jaj tror, der er skø -hønest i D-a-a-nmark...«. Så gik hatten rundt efter en så strålende præstation. Tja, det var jo ikke noget velhavende publikum, men hvad! En femøre hist og én her kunne hurtigt give de 50 øre, logiet kostede.

»Nun gehen wir weiter zum ein kleiner Spatssurentær,« sagde Kareten, og så daskede vi ad Horsens til. Da vi nærmede os byen, stemte han i med: »I Dalen hist jeg øjner, mit skønne, skønne hjem...«. Jeg gætter, at han fik øje på Tugthuset.

På Horsens svendehjem traf vi fire tyskere, der også var på valsen. De fandt, at Danmark var et »herrlicht Land« at trave i »Hier könnte wir Essen krigen, und Kümmel bekommt«. De sang så det klang. Jeg husker forresten et vers af en af deres korsange. Om det er korrekt tysk ved jeg ikke, da jeg har svedt det meste af mit tyske ud:

Forsanger: »Ich bin ein Maurpolier!«

Kor: »Du bist ja ein Maurpolier,
 ein Maurpolier!
 Trink Kümmel und Bier,
 ein süsser Smaus
 ach und so heraus!
 Ach, du schöner,
 ach du schöner Gästenhaus!«

Dernæst sang vi en vise for tyskerne, en af dem, der dengang var meget populær på herbergerne, og hvoraf jeg husker et par vers:

I

Se, Livets Helligdom — den ligger for os alle.
 Gå aldrig hellig om og tro, at du er from.
 Tag Verden med Humør, som det nu bedst kan falde.
 Foragt din Ven og stil dig selv i rosenrød Kulør!

(Refrain)

Det er den danske Vej til Magt og til Ros.
 Der ligger Tjansen for den danske Matros.
 Frisk Luft i Lungerne. — Gaa paa, Antonius.
 For dit Land, for din Mø og din Whiskysjus!

II

Vær altid næsvis — mod Amors lumske Pile.
 Forlov dig snesevis af Gange, lille Gris.
 Men når du havner i den satte Alders Hvile,
 Da indrullér dig selv i et kontant Fornuftsparti!

(Refrain)

Det er den danske... etc.

Til refrainet marcherede vi i række med 2 skridt frem og tilbage, eller gik i alle mulige skæve, forvredne stillinger. I reglen var humøret højt, tit så højt, at Herbergsfatter måtte springe til og lægge en dæmper på lystigheden.

I Horsens sagde jeg farvel til Karetten og til rejselivet. Senere, indtil mit 35. år, tog jeg af og til en tur på valsen og oplevede en del, både spøg og alvor; men i det store og hele foregik valselivet på den beskrevne måde.

VESTJYDEN

L. J. Hansen beretter om sin barndom i den store marsklandsby Darum, om de rodfæstede bondetraditioner. Videre om manddomsår i Esbjerg, om arbejde på Struer svineslagteri og i Galtho mergelleje. Fra 1915 virker han på Dalum papirfabrik, og på baggrund af de fynske forhold giver han et fint billede af Vestjylland og vestjyderne.

Jeg er født den 25. juni 1878 og fik i dåben navnet Laust Jakob Hansen. Fra fødselen havde jeg ganespalte. Der var hverken råd til eller forstand på at gøre noget for det — men det kommer vi senere til. Min far, Henrik Wilhelm Hansen, er født i Tyrstrup ved Kristiansfeld den 13. juni 1848, og min mor er født i Nørreå ved Bramminge den 30. december 1853. Mine forældre blev gift den 1. august 1874 og lejede en lejlighed i Store Darum, Ribe amt, og her fik de ialt 9 børn, hvoraf jeg blev nr. 4 i rækken. Det gik stærkt: Valborg Dorthea født 22/11 1874, Laura 5/2 1876, Konradine Kjestine 30/12 1876, altså 2 på et år, Laust Jakob 25/6 1878, Jens Konrad 11/10 1879, Marie Nissine 15/8 1881, Anna Otilie 15/9 1884, Margrethe 24/3 1889 og Johanne 21/3 1892.

I 1876 købte de et lille hus i Darum Nørreby for 750 kroner. Huset var lille og lavt med façade mod vejen og indgang i midten ind til en lille forstue. Herfra til venstre en dør ind i stuen, der havde husets bredde, altså tre ydermure. Her var en stor bilæggerovn, et bord, faste bænke i øst og syd og to sengesteder, alkover, mod vest. Under sengene var der plads til kartofler om vinteren, og fra panelen foran sengene og til ydervæggen tværs over sengene var der lavet en lille seng til Jens og mig. Der var dejlig lunt.

Der var fire stole og nogle skamler, en spytbakke af træ med kruset avispapir og vådt sand, et pipebrædt, et billede af min far som soldat og en ramme med glas fra Ugens Nyheder med ordene: »Gud velsigne vort hjem«. En dør imellem bilæggeren og sengen førte ud til køkkenet, der havde en stor åben skorsten, en jernluge til indfyring i bilæggeren,

en lille og en stor trefod til kogegrejer. Jernstænger tværs over skorstenen til at røge ål, kød og flæsk på, et langt køkkenbord med trævask og en stor tallerkenrække, et treben til vandspanden og en slags spisekammer, der ikke var støv- og røgfri. Hylder og knager var der overalt ved væg og bjælker. En dør bag skorstenen førte ind i en lille stue mod gaden med karmvinduer. Her var to klædeskabe og en stor trækiste med jernbeslag. Senere kom der en seng. Ingen kakkellovn. En anden dør fra køkkenet førte ud mod vest til brønden. Der var en vindebrønd og en lille stump kålhave, der blev optaget af en knæhus, hvor der var plads til en gris og lidt brænde, og ved enden af køkkenet et fag hus til klynehus. Huset var gravet ind i en jordvold i samme højde som køkkenvinduet.

Darum by har indtil 1896 ikke haft megen forbindelse med omverdenen, men da kom der en trævejbro over Sneum å, nordgrænsen for Darum sogn. Indtil da skulle vi have Carl Nørholm med. Han var færgemand, og det kostede 14 øre at blive færgeset over. Fra modsat side kostede det kun 11 øre. Det var Lai i Allerup, der her var færgemand, og han havde kun $\frac{1}{2}$ km til åen. Fra Darum var der $1\frac{1}{2}$ km. Drengene og unge folk gik en hel mil op til Ribe-Varde landevej for at komme over broen der. Pengene var jo små dengang.

Far gik på arbejde ved bønderne og fik den første tid, jeg kan huske, om vinteren 50 øre om dagen og kosten og 1 krone om sommeren, indtil vi nåede høslæt. Darum by er en marskby med store marskenge langs med havet. I slættens tid fik han fire kroner om dagen på egen kost.

Far havde altid pibe i munden og drak mindst 5 kaffepunche om dagen. Så snart han fik det ene ben ud af sengen, blev der tændt et lille spritapparat, og den første punch gled ned på fastende hjerte.

Om vinteren stangede min far ål på Sneum å, enten i en båd eller fra brinkerne eller på isen. Det kunne nok blive til 20 pund på en dag, og som regel fik han imellem 10 og 20 pund. Om sommeren fangede han »skuld«, en slags fladfisk, der er mange af i Vadehavet, og som har form af rødspætter, men er mindre og buttede. De fangedes på 2 måder, enten med »kry« eller med bare hænder. En »kry« er en firkantet ramme med fiskenet over og en lang stang over midten, den skubber man nu foran sig på havbunden. Man skal helst være to og gå mod hinanden, hurtigt op, så er der fisk. Er man ene, sætter man en pind ud og laver en rende med fødderne cirka 20 alen lige ud og sætter en pind igen og

går en lille omvej til den første pind, og nu ligger der »skuld« i den rende. Vi træder på dem med de bare fødder og tager dem med hænderne. I munden havde vi en lang nål forbunden med en stærk snor, og nu bliver nålen stukket igennem gjellerne og fisken glider ud imod en prop i den anden ende af snoren. Er man heldig, kan der på få timer fanges så mange, man kan bære. Man skal passe på tidevandet, flod og ebbe. Så mange fisk kunne ikke spises i frisk tilstand, de blev så saltet og bunden sammen ved halen, to og to, og hængt over en tøjsnor. Mad har vi aldrig savnet (prygl heller ikke).

Mor var dygtig til at sy og stoppe. Bror Jens og jeg gik med skjorter, som søstrene var vokset fra, til vi var fire år. Da jeg blev seks år, kom mor ud og fik et kursus i kogekunsten. Det blev en hel revolution. Hun blev en dygtig og skrap kogekone og kom meget ud både i Darum, Vilslev og Hunderup sogne.

Det var en stor historie, når mor skulle ud at koge. Bonden, hun skulle koge for, kom to gange. Første gang skulle de tale om, hvad de skulle have at spise, og hvor mange gæster, der skulle med. Der skulle til tider komme helt op til 250. Det var store gilder hos bønderne dengang. Så kom han og hentede hende en to, tre dage før gildet, og bagefter kørte han hende hjem, og så var der jo sul på gongen.

Som dreng har jeg selv været med til at byde folk til gilder. Til et ligfølge skulle der nemlig en dreng til at indbyde. Darum sogn er jo en stor historie, og så var det sådan, at dem der boede derfra og dertil hørte med til et bydelag, og der skulle en dreng så gå rundt og invitere til ligfølge.

Når han havde gået, kom der en pige. Hun skulle være voksen og helst lidt i familie med ham eller hende, der var død. Hun kom så og inviterede til begravelse, hjem og have mad efter begravelsen. Dem, drengen havde inviteret, skulle bare have mad før begravelsen. Da fik de alt det, de kunne æde. Så kører de til kirke, og så går de, der kun hører til ligfølget, hjem til dem selv; men dem, der er inviteret til begravelsen, kommer med hjem på gården, hvor det foregår.

Til bryllupper og andre store fester var det en »bydemand«, der gik rundt, sådan en slags bedemand. Han havde skrevet op, hvad han skulle sige; for det gjaldt nemlig om at »slå ham ud«, forvirre ham, når han trådte ind og skulle aflevere sin remse.

Det var ikke noget tarveligt måltid, der blev serveret ved bryllupperne. Det bestod af sødsuppe med kogt flæsk, noget der var godt, og så var der tærter med brændevin. Så blev der serveret punche, og dem var der ikke langt imellem, og der spillede kort. Det var skervinsel dengang.

Der blev gerne slagtet en udsætterko, en gammel so, der var fedet op, og en fem, seks får. Fløde og den slags kunne man ikke købe. Det kom de andre madammer med, en sjat fløde, smør og æg. Det blev leveret nogle dage i forvejen.

Kogekonen fik penge, også af gæsterne. Når de nu havde spist, kom der en tallerken ind fra kogekonen. Den gik rundt, og på den lagde gæsterne betalingen til hende. Senere gik der en om til spillemanden.

Gildet varede i tre dage.

Da jeg blev 7 år, skulle jeg meldes i skole. Min far var med, og han og degnen blev snart enige om, at det var bedre, jeg kom ud at tjene, da far havde en plads til mig. Jeg har aldrig gået i skole en sommerdag, kun om vinteren. Jeg kom så som 7-årig op på en lille proprietærgård, der hed Lundagergård i Hunderup sogn. Der tjente min ældste søster Dorthea og passede køer, jeg skulle passe gæs. Der var en lille skov, og der i skovbrynet gik gæssene i nogle hegnstrådsrammer med 4 små hjul under hver, og når græsset var ædt, skubbede jeg køretøjet frem, jeg hentede også vand til gæssene. Der var ræve i skoven, og de var bange for mig. Men det var de store gaser ikke. Når de skulle hjem, væltede jeg vognen og løb, og gæs og gase bagefter; kunne gasen fange mig, vankede der både nap og slag.

Til Mikkelsdag havde jeg udtjent og kom hjem med lønnen. Det var en stor opskjørskage på 8 pund. Det var en sigtemelskage af den nye rughøst.

Den 1. november 1885 kom jeg i skole. Skolen var en lang bygning med indgangsdør i midten, og i den ene halvdel var den lille skole. Der gik vi fra det 7. og til det 10. år. Så kom vi i den store skole til konfirmationen.

Vi havde to lærere. Den ene var degnen, den anden var en ueksamineret hjulmand. Bønderne sagde »Han er hjuler om æ sommer og lærer om æ vinter, og lie døgne te begge diel!« Han hed Jens Pedersen Jensen og gik under navnet Jens Pejsen. Han var dygtig til at fortælle historie og til regning, det var jo med qvint, ort, tylt og styk. Bibelhistorie havde

han ikke megen mening om; men han lavede dem selv. Han fortalte blandt andet om Jesus: »Da han vandrede her på jorden, gjorde han mange gode gerninger. Han kom en dag forbi en snedker, der havde savet et stykke træ af; men det var blevet for kort, og han havde ikke flere penge at købe for; men Jesus sagde til ham: tag fat i den anden ende, og de trak hver til sig, og træet blev langt nok.«

Det var meget sjældent, han slog børnene, men han brugte den trafik at sætte os i skammekrogen og fik det lavet sådan, at en dreng og en pige blev stillet til skue på een gang. Så hed det sig, at vi var til alters, og gamlingen var selv med til bagefter at pege fingre efter staklerne, der stod i krogen. Han var også skrap med udenad læsning, det var særlig Balles lærebog. Han var meget populær blandt bønderne, og så var han billig.

Den sidste dag i skolen før juleferien havde vi en spillemand, og vi dansede hele eftermiddagen. I sommeren 1885 fik vi et forsamlingshus i Darum, og siden da var der juletræ for hele skolen. Præst og degn holdt taler, og vi fik godter, men ingen kaffe. Vi var så færdige ved aftenstid.

Den første maj 1886 kom jeg til at tjene en lille gårdmand på Darum Mark. Han hed Jep Jensen. Vi havde fire køer og 1 hest, en karl på 16 år og en gammel, sur husholderske. Bonden simulerede sig sygelig, doven var han. Den gamle mutter lavede en slags ost, hun kaldte den for fadost, i et stort lerfad. Den blev mere sur med alderen. Karlen, vi havde, stak da også af hen på sommeren, men jeg holdt ud til Mikeldsdag. Jeg fik 10 kroner og en »opskjørskage« i løn. Det var en guldtikrone. Dagen efter var jeg med mor i Ribe for at købe tøj. Vi gik både ud og hjem. Der var kun to mil.

1. november meldte jeg mig hos Jens Pejsten igen. Der var ikke nogen større forandringer i skolen. Men i hjemmet var det bedre. Vi havde fået en kakkellovn og et komfur. Det var moders løn, der virkede. Hun fik 2 kroner om dagen, og når bønderne kørte hende hjem, var der store levninger fra gildet. Det gav mad i huset.

Den 1. maj 1887 kom jeg til Lille Darum hos en gårdmand, der hed Hans Josefsen. Konen, Marie, var en meget lille vims en, og de havde en søn på 5 år. Han hed Josef. Der var lavet en lille aftægtsbolig ved gården. Der boede Maries forældre på aftægt. Det var Hans Slot og Abelone.

Hans Josefsen havde en broder i Tjæreborg, der sad i Varde arrest. Han havde hældt vand i mælken. Det kunne jeg ikke rigtig forstå var strafbart, for jeg fik altid vand i min mælk. Der blev jeg til 1. november og fik 15 kroner i løn.

Jeg meldte mig så igen hos Jens Pejseren; men kom nu op på den øverste bæk i skolen. Jeg var blevet stor, men døjede jo en del med mine dårlige talegaver ude imellem fremmede og måtte tit slå mig igennem, når andre drenge ville gøre mig til nar. Der vankede øretæver til drenge, der var langt højere end mig. Hjemme i skolen var det ikke så galt. Jeg var en af de bedste og benyttede meget det lille skolebibliotek. Vinteren gled som de andre, men hjemmet var bedre. Vi havde fået en rigtig stål lampe i stuen.

Allerede 1. april 1888 tog jeg hjemmefra igen. Denne gang til Mulvad, en lille by i Hunderup sogn nær Bramminge. Det var en større gård. Manden hed Søren Ipsen, konen Marie. De havde tre drenge på 9, 7 og 5 år, 2 karle og 2 piger og en daglejer. Vi havde 16 køer og fire heste og mange får. Der var en del hedejord endnu.

Vi spiste i køkkenet. Bonden sad for bordenden. Det gjorde jeg også, men det var den nederste. 2 store fade på bordet eller to stegepander, og så langede vi til fra alle sider. Kartofflerne pillede vi selv. Pigerne stod op foran bordet. Kartoffler og grød, vælling eller kål og saltsuppe, det var middagen. Om morgenen øllegrød eller øllebrød og fedtemellemmad, om aftenen »sturbenegrød«, det var hele byggryn kogt i mælk. Det var det bedste måltid hele dagen. Vi havde mellemmad med i marken både formiddag og eftermiddag med pølse og ost på.

Fra april til vi fik kørerne på græs skulle jeg muge og gøre rent i stalden morgen og aften. Møgbøren, æ støwt, kaldte vi den, var altfor stor til mig, men øvelse gør jo mester. Om dagen gik jeg i marken og samlede sten og spredte muldskud ud, i engene og samlede møg sammen fra løsdriften om eftersommeren. Ved majdagen kom kvierne på græs, så var min tid optaget. Fårene stod tøjret på heden. Der var mange hugorme, og det skete, at et får blev hugget. Det blev meget oppustet og døde så. Vores storpige sagde til mig, at jeg skulle tisse på hugormene, så døde de. Det blev prøvet, men jeg måtte fortælle hende, at de løb deres vej. »Du er jo dum, dreng,« sagde hun, »du skal tisse dem ind i munden!«

Det blev ikke prøvet.

Der var meget sjov på den store gård, men også plan i arbejdet. Kosten var bedre. En søndag aften, vi spiste sturbenegrød, kom der unge folk, som skulle have vores folk med til bal i Bramminge. Jeg havde spist temmelig meget, men kunne ikke komme ud. Jeg anstrengte mig til det yderste, men der røg en med en pibende lyd. Der blev fuldstændig stille, det var kun mig, der svedte, så udbrød bonden: »Pas nu på de andre, dreng! Denne her er rendt sin vej!« Nu kom jubeludbruddet fra dem alle, men jeg gik stille i seng.

Fæstemålet hørte op 1. november. Jeg fik 40 kroner og et par træsko og skulle komme igen til næste år.

Jeg skulle nu i den store skole, altså til degnen. Hans navn var Peter Jacobi Nielsen og en meget omtalt mand under navnet Den Darum Degn. Der var næsten ingen vej uden om degnen. Han var meget politisk interesseret. Han var højremand. Den eneste, han var bange for, var folketingsmand Jens Busk.

Vestjyderne var vældig opvakte. Min far var ikke tabt bag af en vogn. Det var særlig gendarmerne, han skældte ud over. Der var kun to partier, højre og venstre. Der kunde dukke en enkelt socialist op, men det var sjældent. Jens Busk forstod rigtig at sole sig. »I gue Darum bønder,« kunne han sige, »sku' ham Jørgensen fra Bramminge komme og fornærme nogen, så send bud efter mig!« Det var overgendarmen fra Bramminge. Vi havde tre gendarmere i flere år. De var hadet blandt beboerne. Engang ved et folketingsvalg i Ribe blev hele banden drevet sammen i en klynge ved Bispegården. Min far var heldig at ramme den ene. Det var en hel heltegerning.

I en diskussion kunne Jens være sjov: »Ve' do spell' kort mæ' me', du Darum Degn, skal du have gode kort på hånden, ellers bliver du beet.« Ja, han var meget slagfærdig, og afholdt var han også af Darumboerne. Hans besøg varede gerne et par dage, og han havde tilhold hos gårdmand Niels Chr. Boesen. Folk kunne komme til ham i en slags audiens. »Er der noget, I har i sinde, så sig det til mig, jeg bringer det frem på tinge.«

En gang skulle han skaffe en jernbanestation ved Sejstrup. Det blev kun til et trinbrædt, så han var nær blevet sat til vægs med et par skrappe indlæg. Men nu havde der samtidig været forhandlet i tinget om told på sukker, så han drejede sagen sådan, at det kom til at se ud, som om

de Darum bønder måtte vælge mellem sukkertolden og jernbanestationen; for — som han påstod — kun en af tingene kunne gennemføres, og så skulle der endda underskrifter til fra hver kommune for jernbanestationen.

Han endte næsten altid med at blive dagens mand, og alle ville trykke hans hånd.

Den 5. juni var han taler i Kjærgård skov i Hunderup sogn. Det var en gammel herregård, der ejedes af omegnens kommuner, og som blev brugt til fattiggård. Her var grundlovsfest hvert år, og her var han rigtig i sit es. Han var måske ikke nogen klog mand, men han var vældig slagfærdig. En præst fra Ribe, Uffe Birkedal, fik en gevaldig medfart, en kaptajn Hammer fra København gik det ikke bedre. I de fleste tilfælde havde han folketingsmand Niels Frederiksen fra Ærø med.

Grundlovsfesten varede i to dage. Den 6. juni var det for børnene. Bønderne i de tre kommuner kørte for dem. Det var fra Darum, Hunderup og Gredsted. Så blev der arrangeret sækkeløb og vendt vejrmølle. Præmien var enten en sodavand eller en 5-øres kage.

Her mødtes søskende fra alle tre kommuner, idet nogle fra Darum tjente i Vilslev eller Hunderup eller omvendt. I samme vogn som jeg var der et år en dreng fra Vilslev. Han mødte sin søster ved indkørslen og sagde så:

Goddag, Sine, hvormange penge tror du, a har nu?

Det ved a itt'!

A har 14 øre!

Der var fattigdom i Darum og omegn.

Jeg begyndte så skolen hos degnen og var nu mellem de store, selvom jeg sad på nederste bænk. Vi sad 5 på hver bænk. Jeg blev snart gode venner med degnen. Han opdagede hurtigt, jeg gerne ville læse. Først fik jeg Erik Menveds Barndom med hjem, derefter Birger Jarls Sønner og Marsk Stigs Døtre. Det var særlig Danmarkshistorie, og når han selv fortalte i skolen om Christian den Fjerde, Tordenskjold, Gustav Adolf af Sverige, var han rigtig i sit es.

Han varskoede os tit om, at vi skulle sige til, når vore forældre skulle til alters. Det skulle nemlig noteres, før det kunne foregå. Det gik for sig på den måde, at vi gik op til degnen og sagde: »A sku' vå'er for mi far og muur te di kommer te' alters i må'en!«

Vi sang hver morgen »Den signede Dag med Fryd vi ser« og om midt dagen »Klokken slår, Tiden går« eller »I Jesu Navn går vi til Bords«. Om aftenen sang vi »Altid frejdig når du går«. Der blev ikke forandret meget ved sangen. Kun ved højtiderne. En af pigerne læste »Fader vor« hver morgen. Så kom lektierne udenad og derefter skrivning. Vi havde to skrivemåder: den almindelige og de spidse danske bogstaver. Det var formiddagen, med to små frikvarterer. Om eftermiddagen skrev vi diktat og havde regning eller historie.

Den 1. april 1889 kom jeg til Mulvad igen — karle og piger var også de samme. Denne gang fik jeg 50 kroner i løn, 1 pund uld og et par træsko.

Næste vinter var jeg hos degnen igen. Hans ældste datter var 14 år og kunne nok passe skolen, når han var fraværende, og det var tit. Han var jo også kirkesanger og med til alt, hvad der hed bryllup, barsel og begravelse, et fremtrædende medlem af svineslagteriet i Esbjerg og i bestyrelsen for brugsforeningen, som lige var oprettet.

Til 1. april 1890 kom jeg i tjeneste i Darum Nørreby lige ved mit hjem. Der var en gårdejer, der hed Hans Therkildsen. Han var ungarl og havde tuberkulose. Han var 30 år gammel og var en klog og boglærd mand, meget politisk interesseret og meget kamplysten.

Han kunne ikke enes med andre folk, specielt ikke med sin familie. Det var hovedparcellen af hans fødegård, han havde. 1 ældre og 2 yngre brødre havde delt gården, og alle var de den mest forurettede. Der var stort spektakkel, før bygningerne blev brækket ned og delt.

Jeg var jo nu 12 år, stor og stærk, og skulle være både karl og dreng. Vi havde en husbestyrerinde, der hed Trine, 26 år gammel, og næste år en anden, Ane Møller. Jeg fortsatte, og vi kom godt om ved det med hinanden.

Præst og degn kunne han ikke lide. Det morede ham kosteligt at skælde en anden krukken fuld.

Redaktør Viggo Hørup, det var den rigtige type på et mandfolk!

Jeg tog fra ham et år, men kom så igen og var der den sidste vinter og sommer, før jeg kom i smedelære. Da var han blevet gift med en ældre pige fra Tjæreborg, der hed Lisse. De fik en søn, og han fik navnet Jens Viggo Hørup Therkildsen, men den dag, der var barnedåb, var Hans på kroen, så længe det stod på.

Gendarmerne var han en hund efter. Han fik drengene til at råbe: »Ned med Estrup, Scavenius og Ravn!«

Vi havde selv håndværkere på gården, og en murerarbejdsmand skulle hive en spand op på stilladset og en anden sende stroppen ned igen. Kom der nu en gendarm, skulle manden råbe: »Ned med æ strop!« Det kunne gendarmen ikke fatte og han ville notere. Det var noget for Hans Therkildsen til at diskutere om. Han var svært med på at få mig til at gå til møder. Jeg var i Bramminge en aften og hørte to socialister. Den ene var en udlært maskinarbejder, A. C. Meyer, og den anden Jeppesen Borgbjerg, men uden skæg dengang.

Medens jeg tjente hos Hans Therkildsen, fik jeg den højre tommeltot forstuvet. Den hævede meget, og jeg kunne ikke arbejde. Læge brugte vi jo ikke meget dengang i Darum, kun når vi skulle dø, men vi havde to kloge koner. Jeg fik nu ordre af bonden til at gå om til Karen Jepsen, som den ene hed, for at få en ende på den jammer.

Efter at jeg havde forklaret hende, hvor ondt det gjorde, tog hun mig med ind i et mørkt rum og sagde til mig: »Når du nu går herfra, må du ikke sige farvel eller tak, men bare gå uden at se tilbage.« Hun var en fæl kælling at se på, men jeg vovede alt, for det gjorde jo ondt i hånden.

Døren blev lukket, og hun strøg nu varsomt over den dårlige hånd og mumlede en hel ramse, og jeg fik et puf og gik stille hjem.

Efter nogle dages forløb var hånden rask — men det var den nok blevet uden hendes behandling.

Efter at jeg havde været hos Therkildsen i to år, tog jeg plads i Lille Darum igen hos en stor gårdejer, Niels Mortensen. Der tjente jeg sammen med min næstældste søster Laura. Hun var jo en voksen pige. Der var en pige og en karl. Bonden selv var en gammel mand på 60 år og konen 40. De havde seks børn, men stort skulle det være. Jeg blev et par gange hentet hjem fra marken og sendt til Bramminge efter en lammeferding til aftenselskab. Jeg kom der den 1. april og blev konfirmeret den 9. april. Jeg gik hjem lørdag aften og var fri til tirsdag.

Der var ikke stor fest ved konfirmationen i mit hjem. Jeg lånte et par snørestøvler af min ældste søster Dorthea og fik en skarp hvid gummistrimmel syet i min sorte halskrave. Den skar mig i halsen, hver gang jeg drejede hovedet. Mit konfirmationstøj havde min mor selv syet.

Hun syede alt vort tøj sammen af brugt og nyt. Vi var ni drenge og otte piger på konfirmationsgulvet. Darum-Bramminge var eet pastorat dengang.

Pastor Feilberg rejste fra Darum i 1892, og pastor Jacobsen kom i stedet for. Vi havde gået til præsten, som vi kaldte det, to gange om ugen. Pastor Jacobsen var en kendt afholdstaler, men var lidt sygelig. Det var astma, men en flink mand var han. Han var grundtvigianer og



kunne samle folk i kirken. Ved konfirmationsundervisningen var han en god fortæller og sang for os. »En kokosnød på havet flød«, lærte han os og: »Kvinden på sin krykke«. Han ville nødig have det sagt om os drenge, at de, der går igennem Darum uden at blive skændt, går gennem helvede uden at blive brændt!

I konfirmationsgave fik jeg et halvsilke halstørklæde af min ældste søster og en broderet livrem af den næstældste, en pengepung af husbonden. Det var alt. Mit fine kravetøj tog jeg af, da vi kom hjem fra kirke. Det var på høje tid. Blodet viste sig. De lånte snørestøvler måtte jeg ikke gå med. Det var heldigt, for jeg var næsten lammet. Det var tæerne.

Jeg var nu konfirmeret og var den sommer i Lille Darum for 60 kroner i løn. Det var en stor løn, men jeg fortjente den, og til november kom jeg til Hans Therkildsen igen. Det bondearbejde passede mig ikke rigtig.

Om foråret 1894 kom der en ny smed til Darum, og jeg fik min far med op til ham. Vi blev enige om, at jeg skulle i lære til 1. november, og jeg skulle stå i lære i 3 år og have et sæt tøj om året og kost og logi.

Smeden hed Hans Peder Jensen, konen Ane, og der var to børn, en pige Margrethe på 6 år og en dreng Poul på 4 år. Det var alt. Det blev sagt, at han var en dygtig smed, men glad for flasken. Han havde været mester i Outrup, var så i Esbjerg i 2 år og kom derefter til Darum. Han var en flink og livsglad mand, men der var to smede mere i Darum, så udkommet var småligt. Havde vi noget, fik vi det, ellers sugede vi på lappen, men der blev drukket mange punche. Vi lavede kun een eneste arbejdsvogn i de 3 år. Der var en del arbejde med vandsneglene ude i engene om foråret. Om sommeren gik jeg på slet en månedstid og i høst en måned. Jeg var kun i smedien en gang imellem, når vi slog sko.

Allerede det andet år jeg var der, blev jeg klar over, at jeg ikke kunne lære meget her; men der var kommet en ny andenlærer efter Jens Pejser, og han holdt aftenskole om vinteren. Han fortalte mig: »Se at få så meget ud af det som muligt. Det er først, når du bliver svend, du lærer noget!«

Han hjalp mig med bøger om teknik. Det var noget helt andet end Tordenskjold. Penge tjente jeg ikke mange af om vinteren, men nu var der oprettet en brugsforening i Darum, og jeg leverede træskoringe, ti øre pr. sæt. Jeg måtte smede så meget jeg kunne af gamle hestesko. Det var slæb, men nødvendigt. Jeg skulle jo med til dans og festligheder. Den anden vinter købte mester rigtige træskoringjern til mig, og nu kunne jeg levere til købmanden også, men han var også kromand, så kortspil og ægtoddy tærede hårdt på lommepengene.

Om søndagen stangede jeg ål på Sneum å og solgte til kromanden. Jeg gik også til gymnastik og på danseskole. Når mester og konen var til gilde, smedede jeg til klokken 12 nat. Der skulle penge til. Aftenskolen passede jeg godt. Pigebørn sværmede jeg ikke meget for endnu.

Nu kom den før omtalte nye bro over Sneum å, og mester fik smede-arbejdet, men da han ikke var forretningsmand, blev han ikke rig af det. Penge havde han ingen af, så entreprenøren købte jernet, der skulle bruges. Der blev spist mange frokoster, og dem måtte mester give her-hjemme.

En af arbejdsmændene kom daglig og hentede det færdige arbejde. Han var missionsmand og spurgte mester en dag, hvordan han havde det med Jesus?

»Jow, det stur møj godt, a ser ham jo aldrig,« svarede mester.

Men snapse og punche så han tit. En dag min far og mester havde fået en punch, skulle der een mere til, men flasken var tom.

Jeg blev så sendt efter en ny forsyning, men nu var brændevinen steget fra 25 til 27 øre, så jeg kom hjem med den besked, at der var 2 øre for lidt. Det blev taget meget ilde op. Nu kunne han beholde sin brændevin selv. Det blev næsten sådan, at en fattig mand ikke kunne få en punch mere. Nu var det slut! Men det svandt lumsk i flasken, og dagen efter hentede jeg en ny.

En gammel smed i Darum lagde nu op, og vi fik temmelig meget arbejde. Jeg kunne nu selv sko en hest, det pralede mester selv med, og vi var de eneste, der kunne sko på engelsk, d. v. s. vi holdt selv benet op, hvad der var en stor lettelse for bønderne. Men jo mere jeg kunne lave, des mere gik mester i byen. Han havde en egen måde at gøre sig et ærinde på, og punch vankede der overalt. Han var en gemytlig fortæller og egentlig godheden selv.

Når vi om sommeren skulle lægge hjulringe om, sørgede han altid for, at vi havde en 10—12 stk. pr. gang. Så var der foruden os to et par fugtige sjæle med til hjælp. Da ringene ikke var lige store, men lå inden i hinanden, tog de ikke mere plads op end den største ring, og nu blev der fyret op med hedetørv. Det var store flager hedejord med lyng og græs på den ene side og sandet mosejord underneden. Alle ringe blev varme på een gang, og der stod et stort kar vand parat. Mester råbte op og for rundt med en lille forhammer. Vi tre havde hver en stang og strækhager. Mester bandte og råbte, for at folkene omkring skulle høre, der foregik noget. Når vi var færdige, vankede der en stor aften med historier om alle de ringe, han havde lagt på.

Den 1. november 1897 var jeg svend. Jeg skulle blive der til næste forår, da det var skidt at rejse ud til vinter. Svendestykke var der ikke noget, der hed. For en løn af 3 kroner om ugen blev jeg der til den 28. april 1898.

Jeg ville til en beslagsmed, og jeg var også klar over, at det var galt med mine taleevner; men der var kun een vej at gå. Penge og kundskab kunne ikke fås i Darum.

Jeg havde 28 kroner og tog billet til Strib på Fyn. Jeg var nu på valsen, som jeg havde læst noget om. Jeg havde en tung trækuffert med et sæt arbejdstøj, træsko og skødeskind og mit beslagværktøj. Hen under aften

kom jeg op til Røjle, det var lørdag, men smedemester Lorentzen havde lige antaget en svend. Da jeg nu var rejst den lange vej, skulle jeg blive der nogle dage. Det var en flink mand, men da vi kom op søndag morgen, havde jeg fået nok.

Der var to svende og en dreng foruden mig, og da vi sad ved morgenbordet, kom smedekonon, en tyk, fed een, og hun sagde: »Den nye smedesvend skal sku' da have en ren kop.« Hun snapper så den overkop, som stod foran mig og tørrede den af i et beskidt forklæde, og så fik vi kaffe. Men op på formiddagen listede jeg stille af ned til Middelfart og tog billet til København. Det var ganske vist et »bumletog«, så det gik dagen med. Jeg kom til København søndag aften, og en betjent forklarede mig, hvor Skt. Peders gæstehjem var.

Det var en flink herbergsfatter, han troede, jeg var kommet til København for at få gjort noget ved snakketøjet; men det varede lidt endnu. Dagen efter skulle jeg se København — der var nemlig noget at se. Jeg fik en fortegnelse af herbergsfatter over de steder, hvor jeg kunne gå gratis ind; men da det kostede 98 øre i døgnnet i Skt. Pedersstræde, var det snart slut med kapitalen. Jeg gik ind på et vognværksted der i nærheden for at få arbejde, men blev gjort opmærksom på, at jeg skulle være i en fagforening og fik at vide, hvor jeg kunne henvende mig. Det var også i Skt. Pedersstræde, men da jeg kom derop, fik jeg forståelsen af, at når jeg ikke havde arbejde, kunne jeg ikke komme i fagforening, og var jeg ikke i fagforening, kunne jeg ikke få arbejde.

Jeg rejste derfor fra København efter tre dages ophold og tog billet til Tåstrup. Jeg havde en farbroder, der boede i Thorslunde og var bødker. Han hed Peter Hansen, og ham havde jeg aldrig set. Da jeg nåede byen, spurgte jeg en gammel mand om vej og sagde, at jeg var smed. Da jeg drak kaffe hos min farbroder kom en af byens smedestrene, Niels Hansen. Han havde hørt, at der var kommen en fremmed svend til byen, og vi enedes om, at jeg skulle begynde i morgen. Der blev jeg så til 1. august 1899, 15 måneder.

Der var meget hestebeslag, vi havde en lille herregård Barfredshøj og proprietærgården Thorslunde, bryggeriet og en del bøndergårde. Vi smedede ikke hestesko her. Dem fik vi færdige. En dag om måneden kørte vi op på Barfredshøj, og alle hestene blev efterset, og hver tredie måned blev patentvognene smurt. Mester arbejdede ikke med andet end at smede



Fra beslagsmedjen.



Fra beslagsmedjen.

låse og mindre ting. Mester var en lille tyksak, men stor i ånden. Når han fortalte om en anden, var det gerne med omkvædet: en mand på min højde!

Konen hed Bodil smed, og de havde en datter, der havde fransk vask og strygning — det var noget fint dengang — og så havde vi en lærling Peter. De sagde alle De til mig. Det var også fint. Vi fik spegesild og øllebrød hver morgen. Det varede noget, før jeg kunne tage det. Jeg fik



6 kroner om ugen, men allerede på grundlovsdagen fik jeg tillæg til 7 kroner.

Sjællænderne var et helt andet folkefærd. De levede dårligere, men var mere forfinet, og der var mere klasseforskel, og jeg kunne ikke så godt forstå dem, og de kunne slet ikke forstå mig. Smedens datter talte jeg med en eneste gang i den tid, jeg var der. Der var indvielsesfest på en bygning, der hedder Tåstruplund. Mester og konen var med til spisning, og datteren skulle så komme senere. Hun kom så ud i smedien og sagde:

Ah, Hansen, vil De ikke lige vaske Deres hænder og komme ind til mig?

Drengen satte sig på enden, og jeg tænkte også: Nu eller aldrig!

Jeg skrubbede mig ren og kom ind. Hun stod nu foran et stort spejl, og jeg skulle knappe hende i ryggen. Der var en masse små knapper og det tog tid!

Hen på efteråret fik jeg en dårlig tand. Jeg kom op til Tåstrup til dr. Føg, og han siger så:

De har jo ganespalte! Bliver der ikke gjort noget ved det?

Han fik forklaringen og lovede at hjælpe mig, og lige før jul kom der bud fra Det kgl. Frederiks hospital om, at jeg var bevilget gratis ophold og ville få nærmere besked. Den kom den 23. januar 1899. Jeg skulle være der den 25. Den 24. tog vi til Barfredshøj, og mester mente nok, jeg kunne være hjemme igen inden en måned.

Der var et papir med, jeg skulle aflevere i Bredgade, og det blev så ombyttet med et andet, jeg skulle aflevere der i den bygning. Der var tre fine, hvide damer, og den ene lagde hånden venlig på mig og sagde:

De kan godt begynde at tage Deres tøj af!

Jeg tog nu jakke, vest og kravetøj af og satte mig på en stol. Nu kom en af de andre damer og sagde:

Nu skal jeg hjælpe Dem med resten!

Og et øjeblik efter stod jeg helt nøgen med tre damer. Jeg blev nu puttet i et badekar. Et sådan et havde jeg aldrig set før, og nu blev jeg skrubbet i alle ender og kanter. Det var dejligt. Derefter op at tørres og lagt på en bære, og to karle traskede af med mig gennem døre og gange op i en stor stue, hvor der lå 9 i forvejen. Der kom nu en lille sød sygeplejerske og spurgte, om jeg var sulten. Det var jeg altid dengang, og jeg fik både mad og mælk.

Ud på aftenen kom en ung mand og undersøgte mig i alle kanter og skrev op samtidig. Næste morgen blev vi alle vækket kl. 5. Nogle stod op, og jeg var ikke sen til at stå op også, men den lille sygeplejerske var hurtig i vendingen, og jeg kom i seng igen med den bemærkning, at jeg var syg. Op på formiddagen kom den unge mand igen, og kort efter kom professor Oscar Bloch med en lille stab af andre unge mænd. Min kandidat læste op af sin rapport, medens professoren undersøgte mig. Efter den tur sov jeg lige til middag.

Nu lå jeg stille i to dage. Mester kom op og havde en halv flaske konjak med. Den tog den lille sygeplejerske fra mig, til jeg skulle hjem. På trediedagen kom sygeplejersken og gjorde mig opmærksom på, at der ville komme mange fremmede, men jeg skulle bare forholde mig rolig. Og så kom professoren og to andre herrer med skæg og mindst 25 unge damer og herrer. Der var bord og stole til de tre. — En flot fyr kom nu hen til mig og undersøgte og spurgte mig ud om alt mellem himmel og jord. Det tog vel en halv time. Så gik han hen og bukkede

for de tre herrer, og han kunne nu fortælle alt om mig. Han blev dog jævnlig afbrudt af en af de tre, og de unge morede sig. De tre gik så ind på sygeplejerskens værelse, og sygeplejersken fortalte mig senere, at han havde klaret sig godt.

Dagen efter kom så professoren hen til mig og spurgte, om jeg havde forståelsen af gårsdagens begivenhed. Han kunne operere mig, men han ville anbefale mig en protese, som han ville sørge for jeg fik.

Jeg kom nu op, og sygeplejersken fulgte med om i Dronningens Tværgade nr. 5. Der boede en professor Lindhardt, som var tandlæge, og her blev jeg nu behandlet. Det var en hård negl, den professor Lindhardt. Han var forstander på tandlægeskolen. Min konsultation blev lavet om, så jeg skulle møde om aftenen to gange, og da havde han en del damer og herrer, og de skulle alle se mig i kæften. Behandlingen begyndte nu, og jeg fik en stor varm klump i halsen, og det stivnede og blev hårdt. Der var en til at holde mig nede, imedens han fik det brækket ud af munden på mig. Der blev nu lavet en kunstig gane med et par messingkroge, og derefter blev der savet huller imellem to tænder i hver side af munden, så blodet flød, men efter otte dages forløb kunne jeg begynde at bruge den. Det var en vældig hjælp for mig, og den 1. februar blev jeg udskrevet efter kun godt 14 dage.

Mester lagde 2 kroner på lønnen, og 9 kroner om ugen dengang var mange penge. Jeg blev der til 1. august, og da var jeg både pukkelrygget og skævbenet af hestebeslag.

Jeg tog nu til Herrested på Fyen. Smeden der havde en lille hest, der gik i rundgang og trak boremaskinen og en stivarmet forhammer. Smeden kaldte de for buksesmed. Hans kone havde syet ham et par bukser, men enden var sat for langt ned.

Vi havde ingen bønder at smede for. Det var mest nogle små jagtvogne, vi lavede. Jeg kunne nu tale med folk og var hjemme i Darum en tur. Penge havde jeg altid rigelig med. Jeg så i avisen, at de manglede en smedesvend på herregården Ravnholt. Der tog jeg ned og fik arbejde, men herremanden kom hjem, og smeden måtte fyre mig, da jeg sikkert var en af de udelukkede. Der var jo lockout dengang. Derefter kom jeg over på en anden smedie, i Hellerup, som også hørte under Ravnholt, men smeden her var selvstændig.

Jeg blev nu forlovet med en sy pige, og vi blev senere gift i 1903. Her-

regårdslivet kunne jeg ikke finde mig i. Det gav for lidt penge. Jeg rejste atter til Thorsslunde, men nu havde jeg jo tøsen på Fyen og kom så til Brendekilde. Det var en rigtig bondesmed. Han havde 3 køer og en hest, men her skulle vi arbejde fra klokken 5 morgen til 7 aften for otte kroner om ugen. Den gik kun en sommer.

Jeg blev nu bestyrer for en smedeenke i Aunslev ved Nyborg, hvor jeg havde en læredreng, og vi fik temmelig godt med arbejde. Her fik jeg indblik i, at det var mesteren, der tog profitten. Men der var for meget arbejde ved bondesmederiet, og julen 1902 rejste jeg hjem til Darum.

Den 3. januar 1903 fik jeg arbejde hos Jensen og Olsen i Esbjerg. Nu kom jeg i fagforening og i Socialdemokratisk Vælgerforening. Om foråret fik jeg en dejlig toværelses lejlighed til 11 kr. om måneden, og den 30. maj blev vi gift.

Vi begyndte med et ovalt bord og fire stole. Min kone havde et klædeskab, et porcelænskab og lidt udstyr, som jeg havde købt; men senge havde vi ikke, så den første tid måtte vi ligge på gulvet. Det varede imidlertid ikke så længe, så købte vi en seng. Endvidere havde vi en puf. Da lejligheden var fugtig, satte jeg selv et bræddepanel op hele vejen rundt og malede det. Det måtte lejerer selv lave dengang.

Sommetider, når man kommer til at tænke tilbage på det, har det alligevel været lidt tarveligt.

Hos Jensen og Olsen var vi 4 grovsmede. Ialt var der 60 mand. Lønnen var 32 øre i timen. Det var mest skibsarbejde, men vi byggede også en del viadukter under jernbanen og et stort jernvandtårn. Vi havde et stort jernstøberi. Efter et par års forløb ville jeg ud på montage, men det kunne ikke lade sig gøre. Jeg tog så ned til Christoffersen & Larsen, også i Esbjerg. Der blev jeg til 1915. Der var meget udearbejde. Den ene af fabrikkerne Larsen havde været førstestemester på N. J. Fjord.

Vi havde alle smørbåde, der gik på England. N. J. Fjord, Fikaria, Nidaros, Eos, I. C. la Cour, Riberhus, Hengest og Botnia, og til sidst kom A. P. Bernstorff. Vi havde også Vandbygningsvæsnets redningsdamper Nordsøen og slæbedamperen Vildanden. Vi var fire mand med vores hjælpere, der passerede udearbejdet, og lønnen var ti øre mere i timen ombord. Den ene meldte sig hos hovmesteren, 2 på dækket ved styrmanden og jeg i maskinen hos anden- eller trediemester.

Det var fabrikant Larsen, der havde os. Han var ikke særlig populær.

Vi kaldte ham den lange. Den anden fabrikant Christoffersen var en lille undermåler, men rask og altid i fart. Det var jern det hele! Han var brandmajor, og vi var næsten alle brandsvende.

Efter to måneders forløb forlangte jeg lønforhøjelse, men »Stoffer«, fabrikanten, inviterede mig hjem til sig, og jeg fik en branduniform. Så var den klaret i første omgang. Vi fik 30 kroner årlig og 2 kroner ved hver øvelse samt 1 krone ved teatervagt. Men »Stoffer« sparede sine penge. Der var en tillidsmand på hver fabrik dengang, men hans magt var endnu lille. Esbjerg var en by i rivende udvikling. En motorfabrikant Mollerup havde mange unge svende, og der var tit uoverenstiltfælde. Så kom Emanuel Svendsen, der var sekretær i De samvirkende Fagforbund. Det var en hel guttermand. I. A. Hansen, forbundsformanden, var mere rolig, men sikker, og vor egen Sundbo var som politiker skrap til at svale dem af. Vores festtalere var ellers P. Knudsen og K. M. Klausen. I foråret 1906 havde vi folketingsvalg. Der var en vældig spektakel: Sundbo kunne ikke vælte kommandør Blume, så længe de havde bønderne med.

I efteråret var de to tænder, Lindhardt havde savet igennem helt rådnet, og jeg kunne ikke holde ganen på plads. Jeg rejste så op til en professor Ernst Warming i Århus. Her fik jeg en ny gane. Nu var teknikken langt fremme, men det varede seks uger. Behandlingen var gratis, men jeg skulle holde mig selv med kost og logi. Warming var forstander for Det Jyske Taleinstitut. Jeg havde da kone og to børn i Esbjerg.

Da jeg kom hjem var fabrikant Larsens søn blevet ingeniør, ganske vist kun tysk, men han var mere moderne til at skaffe arbejde, og da han havde været læredreng i sin tid under mig, fulgte jeg med ham på nybygningen nogle år.

I 1912 fik vi monteringen af Struer Svineslagteri, en filial af eksportslagteriet i Esbjerg. Det var et stort arbejde. Jeg rejste derop den 12. september 1912 og kom først hjem igen den 2. september 1913. Da jeg aldrig havde haft lejlighed til at besøge teknisk skole, var det ikke så let for mig.

Men ingeniøren, som vi kaldte ham, var sikker til at hjælpe mig. Han blev deroppe sammen med mig i tre dage, for at jeg rigtig kunne få tegningerne gennemgået. Det var først omkring november, der kom rigtig gang i det for mig. Jeg antog tre svende og fire arbejdsmænd.

Ingeniøren, Orla Larsen hed han, kaldte mig selvfølgelig for overmontør. Familien blev i Esbjerg til foråret 1913. Jeg havde jo fri station og boede hos et par ældre mennesker, hvoraf konen var meget missionsk. Manden, Jens Hansen, skulle også være det, men han ville gerne snyde lidt engang imellem. Han var stationsbud ved Statsbanernes kontor og havde megen frihed. Så handlede han med fisk og gulerødder, og særlig fisken kunne lugte lidt sommetider.

Jeg var jo nu ene og kun hjemme hver anden lørdag, men værtsfolkene ville gøre det så godt som muligt her i Struer, der jo ikke var købstad dengang.

Der var næsten kun to slags folk: enten socialdemokrater eller indremissions. Kirkebetjenten havde fødselsdag, og jeg blev budt med. Der var mange gæster, og på de lange borde var der lagt en del små bibelbøger, som jeg ikke havde set før. Og efter at have hilst til højre og venstre, blev vi bænket, og værten slog tilsyneladende tilfældigt op i bogen: »Hvornår har kristendommen haft sit højeste stade?«

Der blev stilhed i stuen, alle grublede. Det varede længe, syntes jeg, og jeg slog op i min bog, og jeg så mig omkring, og nu mente jeg, at de alle så på mig. Jeg fik så den forrykte ide, at det var mig, der skulle svare, at de ville høre, hvad jeg vidste. Jeg siger da: Det må vel være nu. For der har aldrig været så mange mennesker, som der er nu!

Nu blev der rigtig stilhed, og jeg var klar over, at den var gal. Endelig rejser værten sig og siger:

Jaja, unge mand. Jeg kan bede for dig, og jeg kan græde over dig. Bare det kunne hjælpe noget!

Det var hele forklaringen. Det andet blev aldrig opklaret, og jeg kom ikke til møde mere.

Jens Hansen havde en lille hest og vogn til sin handelsvirksomhed, men da der blev klaget til konen over sildene, blev han tvunget til at sælge og fik 400 kroner for køretøjet, men nu viste det sig, at hesten var stokstædig, og køberen ville have nogle penge tilbage, eller komme med sagfører. Konen bad nu mig følge med Jens for at få sagen overstået. Jeg fik 100 kroner med og bød efter megen diskussion 75 kroner og underskrift på alt. Så var den i orden.

På slagteriet havde jeg autogenskærer og en 5 hestes stockholmermotor, der skulle lave lys til alle håndværkerne og den elektriske borema-

skine. Vi var henved 100 mand i alle brancher. Atlas leverede dampkraft, Kemp & Lauritzen den elektriske installation, muremester var Frøkjær, Esbjerg, og tømremester var Thomsen fra Skive. Vi prøveslagtede i juni måned. Til første maj tog jeg familien herop, og børnene gik i skole her.

Som tidligere nævnt kom jeg hjem til Esbjerg i september 1913, men nu kunne jeg ikke få lov til at blive hjemme. Jeg blev sendt til Bovbjerg fyr. Det var vandbygningsvæsenet, der havde høfdearbejdet der. De brugte tipvogne med et spil ovenpå til at hive cementblokke op på, hvorefter de firede dem med stålwire fra skrænten og ned i havstokken 150 meter ud i havet.

Da jeg kom hjem igen, blev jeg sendt til Varde. Det var Varde stålværk, der senere blev overtaget af Ø. K. Der var jeg i fire måneder. Det var ejeren af Varde trådvævsspinderier, fabrikant Brun, der startede værket. Her boede jeg på et værtshus, og jeg tog hjem hver lørdag. Jeg tjente penge, men jeg er en hjemmets mand og ville se at få en anden plads og helst på Fyen. Men vi havde nu fire børn, så jeg ville sikre mig.

Jeg kom hjem fra Varde sidst i februar, men blev derefter sendt til et stort mergelleje et par mil nord for Varde. Det var en gravemaskine, der skulle forlænges. Det var ude i en øde egn. Der var langt til naboer, og vi boede i store træbarakker, et hundeliv. Kålrabi med saltede svinehoveder var vor varme aftensmad.

Det var en blikkenslagermester Mathias Andersen fra Esbjerg, der var entreprenør, og der var ca. 50 »børster«, alle mulige mennesker. Vi havde 5 små lokomotiver. Der var en fører og fyrbøder til hver, en over- og en underformand, gravemester, maskinformand, en smed og en tømmer. Mit arbejde ved gravemaskinen varede kun en månedstid, og jeg var nu i Esbjerg et par måneder på en stor nybygning, der hedder Paladshotellet, og på den store lokomotivremise satte jeg ny skorsten eller røghætte op. Det var omkring august 1914, da krigen udbrød.

Vi var på Esbjerg banegård den aften, mandskabet blev indkaldt. Der var mange, og de var nemt kendelige, for de bar alle et par lange støvler over nakken. Selv om humøret ikke var helt nede, var stemningen alligevel vemodig, og det varede ikke længe, før der kom tropper til Esbjerg og blev anvist plads i en sommerrestaurant, der kaldtes Tivoli.

De tyske zeppelinere sejlede ind over Esbjerg og forsvandt ud over Fanø. Havnen blev fyldt med skibe. Smørbådene måtte forandre kurs, og til sidst blev sejladsen helt indviklet. Bådene gik fra Århus i stedet for fra Esbjerg. Der blev fra tyskernes side angivet sejlruuter, der skulle være minefri, men for at komme til England skulle skibene sejle på højde med Skagen.

2 af mine søstre var gift med sønderjyder og boede i Bredebro. De to svogre blev indkaldt straks — den ene blev kun grænsevagt, medens den anden var med i Rusland, ved de Mauriske søer, sagde han.

De slap begge godt fra det, men var lidt skøre i ballonen. Den ene døde tidligt, — det var ham russeren.

En tredie svoger, der var sønderjyde fra Ellum, men som boede i Darum, var der bud efter, men han blev hjemme ved mutter. Herredsfogeden i Ribe ville ikke udlevere nogen til tyskerne.

I februar 1915 kom entreprenøren til mit firma og ville låne mig en månedstid. Han havde ingen smed ved mergellejet. Han ville give et godt gratiale. Men det var nu rævestreger, for så snart jeg var kommet derned, kom maskinformanden og bød mig 35 kroner om ugen for at overtage pladsen der. Det ville jeg sove på, og om lørdagen, da jeg kom hjem til mutter, blev vi enige om, at jeg skulle hæve lønnen lidt og tage pladsen til hen på sommeren og så rejse til Fyen. Og sådan blev det. Jeg fik 42 kroner om ugen og tog familien med til Tistrup. Der havde vi et lille hus. Børnene gik i skole, og det var sjovt for dem at komme på landet. Skolelæreren havde selv køer, og dem skulle børnene flytte i frikvartererne. Jeg havde vel seks kilometer til mit arbejde.

En søndag tog jeg så til Odense for at orientere mig lidt og kom ud til Fruens Bøge, hvor jeg traf en mand, der anviste mig plovfabrikken Sanderum. Der tog jeg ind og fik aftale med fabrikanten C. M. Rasmussen. Han havde lige fået fabrikken flyttet fra Sanderum til Fruens Bøge og ventede en større ordre på dobbeltplove, der skulle til Rusland, og den 10. september kom der brev fra ham om at komme straks. Jeg havde flyttet min fagforeningsbog til Varde, og jeg meldte mig nu fra og gled til Odense. Men det var nær gået galt.

Plovmanden var i konflikt med fagforeningen, og Rasmus Hansen fortalte mig, at fabrikant Rasmussen skulle have kniven nu. Men da jeg var en ældre svend, ville han ikke helt afvise mig. Vi fulgtes så ad op

til Wilhelm Verner, der var formand for Odense afdelingen og var hjemme i middagsstunden. Han arbejdede ved Ny Allerup. Vi blev så enige om, at jeg skulle prøve. Verner sagde, det var måske bedst, vi fik en af vore egne derud, og det gik. Da jeg rejste fra ham i februar 1917 var både smede og arbejdsmænd i fagforening.

Det var en underlig arbejdsplads. Manden var flink og omgængelig, men lidt smålig. Vi var 18 mand ialt med tre læredrenge. Smedene var forhenværende landsbysmede og ligesom fabrikanten fremmede og modvillige overfor organisationen. Han havde budt dem to øre mere i timen for ikke at gå ind i fagforeningen. Her var ellers mest akkordarbejde. 2 mand lavede underplove, 1 samlede dem, og desuden var der 2 grovsmede, 2 slibere og 1 hærdemand, 1 maler og 1 kontormand, resten arbejdsmænd, næsten alle ældre folk.

Jeg lavede udelukkende dobbeltplove og fjedertandsharver og var en slags entreprenør. Jeg fik 5 kroner for hver plov. Smedearbejdet blev leveret mig. Jeg skulle bare slibe og samle dem. Efter 14 dages forløb antog jeg selv to mand, 1 sliber og en boresvend — dem betalte jeg selv og tog 100 plove i arbejde på een gang og fik 100 kroner om ugen — med opgørelse for hver 100 plove.

Mine arbejdsmænd tjente mere end Rasmussens svende pr. uge. De forstod slet ikke at tilrettelægge arbejdet. Alle deres små akkorder skulle være færdige torsdag aften, ellers fik de ingen penge om fredagen. De havde både $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{2}$ øre med i deres udregninger, så torsdag eftermiddag gik med udregninger. Fabrikanten kom tit ned til mig på værkstedet. Han var ingen dårlig forretningsmand, men ikke fagmand. Han havde været cyklesmed. Jeg fortalte ham om fagforeningsforhold. Hvor de var indført, var der altid stabile forhold; men han havde hørt både Lyngsie og Marott, og de var væmmelige. De ville regere det hele, mente han. Men da han blev klar over, at de kun var politikere, var de alligevel helt dygtige talere.

I efteråret 1916 var der stor demonstration af landbrugsmaskiner i Maribo, hvor vi havde dobbeltplove fremme. Der bød han mig over, og jeg var der i to dage. Han betalte både rejse og ophold for mig, og der på hotellet var der om aftenen store diskussioner mellem fabrikanter fra hele landet. Fabrikant Nordsten fra Hillerød stod op og sagde blandt andet: Se til Nordstens plove — de står overalt! Men fabrikanten fra

Fraugde sprang straks op og sagde: Se til Fraugde plove — de går overalt!

Jeg var en slags tillidsmand på fabrikken og fik oprettet en ugespareforening og fik en udflugt ordnet. Plovmanden betalte både tog og spising til Langeskov kro, men i januar måned 1917 kom revolutionen i Rusland, og al udførsel fra os til Rusland ophørte. Så sendte jeg mine papirer ned til maskinmesteren på Dalum papirfabrik og blev antaget med det samme.

Jeg blev antaget som kedelpasser og havde mit eget lille værksted i fyret. Virksomheden var dengang på ca. 400 arbejdere, deraf de 25 håndværkere. Der arbejdedes i skiftehold fra 6 morgen til 6 aften, og fra 6 aften til 6 morgen, men det var kun selve papirarbejderne, der skiftede. Håndværkerne og dagarbejderne kom fra 6 morgen til 6 aften, men jeg og flere kunne blive tilkaldt på alle tider af døgnet.

Lønnen her var 52 øre i timen, men forskellig for alle 11 smede. Vi havde egen tømrer, modelsnedker, murer, maler og sadelmager. Det var maskinmesteren, der var manden for det hele. Han var en dygtig, klog mand, men det vidste han selv, og han satte ikke sit lys under en skæppe. Udenfor fabrikken var han en hel gentleman, men så snart han kom over broen og ind på fabrikken, fik hatten et skub. Så var det ham, der rådede. Vi havde kun to mestre.

Krigen rasede nu i al sin vælde. Det kneb med at skaffe råvarer, klor, harpiks og petroleum, og for at fremskaffe erstatning måtte der nye maskiner til.

I 1918 kunne vi ikke skaffe arbejdsfolk. Vi var nu gået fra toskifte til treskifte, sådan: kl. 6—14, 14—22 og 22—6. Der skulle antages mange arbejdere, men tørvemoserne og skovene tog folkene. Da var den lille mand i knibe. Vi havde otte timers arbejdsdag, men arbejdede 70 timer om ugen. Jeg skulle ikke arbejde selv, men sørge for, at det holdtes i gang. Vi havde otte dampkedler og 5 papirmaskiner, masser af motorer. Der kom funktionærer i massevis lige på een gang. Den gamle mester kunne ikke rigtig følge med. Der kom en del ingeniører. Det var kloge hoveder, der kunne sætte ham på plads, men han gav ikke op, men blev en flink mand, man kunne tale med. Men hans forhandlingsevne duede ikke. Fagforeningen var i rivende fremgang. Lønninjerne steg, og der kunne han ikke være med. Vi fik flere gange ekstra

penge, for eksempel 25 kroner til hver mand og 10 kroner til hvert barn, vi havde. Vi havde en maler, der havde otte børn. De blev skrevet på alle, selv om de tre var konfirmeret. Den gik dog kun een gang. Der kom en undermester rundt til hver enkelt og noterede antallet op. »Morten asketriller« opgav to børn. En kollega til ham gjorde opmærksom på, at det var løgn. Han havde kun et barn. Undermesteren gik til mester den næste dag med sladderen, og Morten blev kaldt over:

Hør, Morten, hvor mange børn har De? spurgte mester ham.

Jeg har tre, lød svaret.

Jamen, der står jo kun to på listen?

Ja, men her kan mester selv se!

Og Morten viste ham et brev fra Assens byråd, der gjorde ham opmærksom på, at da han havde giftet sig med Mathilde, så var her to børn af hende, han skulle forsørge. »Og jeg og min kone har een sammen, og den ene fra Assens kom i aftes og den anden i dag, så passer tallet!«

Endelig fik krigen ende i 1918. Freden blev underskrevet, men kampen for tilværelsen fortsatte. Alt var i ulave. Mange ting var rationeret, og der var en masse dårlige varer. Skråtobak var små pinde dyppet i sovs. Røgtobak avlede vi selv. Kaffe var nogle små skaller, vi hældte kogende vand over. Det var en god gang brækpulver. Smør blev lavet af kærnemælk og revne kartofler og lidt havregryn. Franskbrød kunne ikke fås. Sæbe og soda slap op. Vi brugte ler og skarp grus til håndvask. Tøj var af dårlig kvalitet. Men penge havde vi mange af, især 1-kronesedler. Vi havde en julesparemand på fabrikken. Han brugte vadsæk til at samle sedler i. Det var ikke let for sogne- og kommunalråd eller regering. Ove Rode var Danmarks store mand en lang tid.

I 1920 stod vi overfor generalstrejken, som blev afblæst i sidste øjeblik. Vi i Dalum var samlet i forsamlingshuset. En syndikalist, Lauritz Hansen fra kanonfabrikken i København, agiterede for at gå i strejke, enten vi kunne få understøttelse eller ej. Bare gå i strejke! Strejken blev afblæst og arbejdet gik, men dårligt var det. Der var kommet politik i skidtet. Det gik i første række ud over arbejderne.

Krigsudbruddet i 1914, revolutionen i Rusland 1917. Arbejderne gik mod hinanden, og selv her i Danmark dannedes kommunistiske grupper. Den lille radikale Zahle blev afsat og Liebe blev ministerchef et par

dage. Greven fra Ledreborg kunne heller ikke rigtig, og da Madsen-Mygdal kom til, fik vi at vide, at klokken var faldet i slag.

Når jeg ser tilbage på de sidste 40 år af mit liv, vil jeg ikke gøre turen om igen. Jeg er godt tilfreds med tilværelsen. Jeg er rask til bens og kommer meget ud omkring. Mange af mine jævnaldrende er derimod meget utilfredse. Det, de særlig anker over, er, at de får for lidt i aldersrente. De ser kun sagen fra een side.

Da jeg var 14 år, altså i 1892, døde min farfar i Tyskland i nærheden af Kristiansfeld. Jeg var med min far til begravelse dernede. Han døde på en stor fattiggård. Der var mange gamle folk. Forstanderen var tysker, og så snart vi havde spist til middag, rejste han sig og stillede sig op ved døren, og alle gamle mænd og kvinder bukkede pænt for ham, da de gik ud. De skulle alle arbejde, skønt de næsten ikke kunne gå.

Det har jeg fortalt til mange, men kan godt få det svar: ja, sådan var det dengang, nu er det anderledes! Man kan selvfølgelig godt sige, at 244 kroner pr. måned ikke er meget til et ægtepar, når der skal betales 35 kroner i husleje, men det er en rivende udvikling, socialt set, gennem 40 år.

Jeg har aldrig haft det bedre end nu, er måske også en af de bedst stillede. Jeg får 244 kroner i aldersrente pr. måned og 800 kroner om året fra et arbejderfond på Dalum papirfabrik, fordi jeg har været der i 32 år, og fra mit forbund får jeg 120 kr. pr. kvartal.

FRA DET GAMLE KØBENHAVN

Den gamle smed fortæller om sin barndom i et håndværkerhjem i 70'ernes og 80'ernes København. Sygdom og dødsfald opløser det trygge hjem. Han kommer under kommunens forsyrg, bliver udlært som maskinarbejder, og han beretter fra sine lære- og svendeår om hovedstadens udvikling, og om arbejdernes kamp for at hævde sig.

Min fader var skomager og født i København omkring 1840. Hans fader var skræder, men da han døde først i halvfjerdsene, kan jeg ikke erindre ham; men jeg ved, at min oldefader drev en høker- og værtshusforretning i Møntergade omkring 1815.

Min fædrende bedstemoder var født i Holbæk, hvor hendes fader vistnok var møller og muligvis også brygger. Da han døde, solgte min oldemoder forretningen og rejste til København, hvor hun blev godt modtaget af børnene, når hun viste sig. Hun kom også til børnebørnene, og hos mine forældre spiste hun til middag een gang hveranden uge. Hun havde da altid 2 stk. halvskillingskryddere med, og disse måtte jeg og min broder spise, medens hun så på det. Hun ville sandsynligvis ikke risikere, at mine forældre spiste dem for os. Hun døde i 1878 i en alder af 97 år, og det viste sig da, at hun ikke ejede mere end lige til begravelsen. Hendes børn kiggede lidt mistænksomt til hinanden, og da min fader tillod sig at le af situationen, blev de fornærmede på ham.

Min moder stammede fra Nyboder. Hendes fader blev såret i 1864, og han døde vistnok, kort før jeg blev født. Hendes moder mistede da sin boligret i Nyboder, men det blev ordnet således, at en pensionist flyttede ind i værelset til gaden, medens hun og den mindreårige søn måtte klare sig med en ganske lille stue og et endnu mindre, mørkt kammer. Hun måtte så holde værelset i orden samt lave mad til pensionisten, men han var vist meget skikkelig.

Nogen tid efter deres bryllup flyttede mine forældre ind i Kristen-Bernikowstræde nr. 12, hvor de boede til huset omkring 1880 blev revet

ned. Det var en lykkelig tid for os børn og forhåbentlig også for vore forældre.

Fader havde sammen med en anden skomager en lille biks i Borgergade. Der var mange gode kunder, og fortjenesten må have været nogenlunde god; men vi børn fik aldrig nærmere underretning om disse forhold. Jeg havde en broder, der var 3 år yngre end jeg. Senere kom der en til, men han døde kort efter fødselen. I 1881 fik jeg en søster, der ligesom min broder lever endnu.

Huset i Kristen Bernikowstræde var egentlig et underligt hus. Det bestod af et forhus, et sidehus med svalegang til gården samt et lille baghus. Man kom fra gaden ind i en lang gang, hvorefter man drejede til venstre og kom efter et kort stykke gang ud i gården; et stykke henne i gården førte en trappe op til første sal og videre; men kun een trappe mellem hver etage. Efter at have passeret den tredje trappe kom man op på en platform, hvorfra der førte en dør direkte ind i stuen samt til højre en dør ind i køkkenet. Når man gik lidt frem i stuen, førte en dør til venstre ind til mine forældres sovekammer. Stuen strakte sig så til højre, og kakkellovnen stod ca. $1\frac{1}{2}$ alen fra døren. På den anden side af kakkellovnen, fandtes i nogen afstand en sofa med plads til 3 personer. Helt henne i enden af værelset stod en læderbetrasket sofa. Når man løftede sædet i denne sofa, kunne man trække en skuffe ud, og i denne sov min broder og jeg. Mellem de to sofaer stod to stole med front mod stuen og mod vinduerne og på disse lå vort tøj om natten. Ved sofaens ende var der en rummelig krog, hvor der stod en flot mahognikommode. Ovenpå denne lå et hæklet eller fileret tæppe, hvorpå der stod nogle porcelænsfigurer og andet smånips, heriblandt en firkantet flaske med påsmeltet hals, hvori der fandtes en del smukke, små konkylier, der var samlet eller købt i Østindien. Over kommoden hang et spejl med en ramme af mahogni, der var udskåret i snirkler og sving. Ved siden af kommoden stod en stol ved vinduet, og det var min yndlingsplads, når jeg kunne læse lektier ved dagslys.

Foran den polstrede sofa stod et firkantet malet fyrretræsbord ca. $1\frac{1}{2}$ alen langt og ca. 1 alen bredt; men ved siderne var der klapper, som kunne løftes op, og som blev holdt i vandret stilling af to knægte, der sad bøjet ind under bordet. I midten af halvfjerdserne blev dette bord erstattet med et rundt bord, der kunne trækkes ud og forlænges med tilhø-

rende plader, så det blev ovalt. Omkring bordet stod 3 stole. Stolene var af mørkt, poleret træ med polstrede sæder, der kunne løftes af. På bordet lå et tæppe, der vistnok var et ostindisk sjal, det lignede i hvert fald et sådant, som jeg senere har set, med sommerfugle eller blomster i de mærkeligste farver, hvoraf det gule var særligt fremtrædende.

Mine forældre fik som bryllupsgave en lampe, der bestod af en søjle, som gennem nogle figurer var forbundet med en trefod. Over søjlen fandtes en petroleumsbeholder af klart glas og derover en fladbrænder med en rund kuppel, som var matteret på den øverste halvdel, medens den underste halvdel var klar, men pyntet med nogle vistnok indsløbne stjerner. Om dagen havde lampen sin faste plads i et køkkenskab. Ved festlige lejligheder kom der to lysestager med tre lys i hver på bordet.

På væggen over sofaen hang der to litografier af kronprins Frederik og kronprinsesse Louise i firkantede rammer. Under disse fandtes forskellige familiebilleder, men disse blev efterhånden så blege, at man dårligt kunne se, hvem de skulle forestille. Dengang var fotografikunsten jo endnu i sin barndom. Over lædersofaen hang et olietryksbillede fra et eller andet sted i Svejts og under dette et familieklenodie bestående af en pennetegning, der forestillede en klippeskrænt, hvorimod bølgerne brødes og langt i baggrunden en smilende ø.

Da jeg i 1935 en dag kom kørende fra Åre i Sverige langs Trondhjemsfjorden mod Trondhjem, så jeg et parti, som jeg mente at have set før. Efter nogen tids forløb kom jeg til at tænke på den gamle tegning, der var forsvundet 60 år tidligere.

På væggen mellem indgangsdøren og døren til mine forældres sovekammer hang et ur af en den gang almindelig type. Skiven var firkantet forneden og afrundet for oven. Pendulet svingede frit under urskiven, og uret gik ved lodder, der hang i to messingkæder. Under loftet fandtes der fire eller fem svære tværbjælker, og afstanden til underkanten af disse vil jeg anslå til godt tre alen. Vinduerne var temmelig korte, men ret brede. Der var seks kvadratiske ruder, men vindueskarmen var så bred, at der kunne stå en stor tallerken. Stuens størrelse vil jeg anslå til 9×6 alen.

Helt inde ved gadesiden var døren til mine forældres soveværelse. Dette var kun ca. 3 alen bredt. I baggrunden stod et klædeskab, derefter sengen på langs og under vinduet en kommode. Madrassen i sengen var

en stor sæk, hvori der lå et knippe halm. Ved de to årlige flyttedage blev sækken båret ned og tømt ud på gaden, hvorefter den blev vasket. Om aftenen blev den nye halm fyldt i, og jeg og min broder fik så et job med at presse den flad. Vi tumlede os af hjertens lyst i den. Over madrassen lå en underdyne og derover et lagen.

I stuen blev gulvet hvidskuret hver lørdag, og det blev derefter strøet med sand; men om søndagen blev alt sandet fejtet af igen. Det var min bestilling at feje gulvet hver morgen. Trapperne var ligeledes hvidskurede og sandstrøede. Dette måtte de tre beboere skiftes til hver lørdag formiddag, og det samme var gældende for lokummerne i gården, men til disse fik de hjælp af de tre andre beboere i nr. 10.

Når man fra trappen drejede ind ad døren til højre, kom man ind i et dejligt stort køkken. Straks til højre for indgangen fandtes en muret skorsten, som var ca. 3 alen bred og ca. 1½ alen dyb. Man tændte ild direkte på den murede flade, og røgen trak ud af et hul, der højt oppe førte ud i husets skorsten. Min fader løftede mig engang op, for at jeg skulle se, hvordan der så ud, og da jeg stak hovedet ud af røghullet, kunne jeg se den klare himmel over det rektangulære skorstensrum.

Der fandtes tre eller fire triangler af forskellig størrelse, hvorpå gryderne kunne stå under kogningen, og desuden var der en tværgående jernstang, som kunne sættes ind i forskellige højder, men denne brugte vi kun, når vi gav os af med røgning af skinker f. eks.

Køkkenet var godt forsynet med skabe. Imellem de to vinduer fandtes et højt skab, som gik helt op til loftet, og som var lukket med fire halvdøre. Køkkenbordet strakte sig fra midt på den ene side langs endevæggen hen til vasken, der stod i en krog, og under bordet var der hele vejen skabe, der kunne aflåses. Derimod var der den skavank, at faldrøret var uden for husvæggen, og vandrøret var også dårligt anbragt, så efter nogle få graders frost var de begge frosne, hvorefter alt spildvand måtte bæres ned, og alt vand måtte hentes fra posten i gården. Da jeg var noget magelig anlagt, foretrak jeg at vaske mig i gården om vinteren i stedet for først at slæbe vand op og siden slæbe det ned igen. Det var tit en drøj omgang; men jeg har senere haft gavn af at være hærdet.

Fra gangen ved gadedøren førte trappen op til svalegangen, hvorfra der var to døre ind til hver lejlighed. Den lige ved trappen førte ind

til et mørkt rum, hvorfra en dør tilhøjre gav adgang til et gadeværelse, medens man gennem døren tilvenstre kom ind i et langt smalt køkken. Døren for enden af svalegangen førte ind til et værelse i baghuset, hvorfra der igen var adgang til køkkenet. Belysningen i køkkenet var meget dårlig, da der kun var eet vindue ud til svalegangen, og baghuset stødte lige op til brandmuren om Ny Østergade kvarteret. Disse tre lejligheder havde vistnok gadenummer 10. På tredje sal boede en militærmusiker, og denne familie var den eneste, som vi kom sammen med, men min moder kunne nok sludre med madammerne på første og anden sal i nr. 12, samt drikke eftermiddagskaffe sammen med dem enten nede hos dem eller oppe hos os.

Om morgenen stod vi op ved syvtiden og drak kaffe og spiste sigtebrød med smør på til. Ved ottetiden gik min fader, og han kom så hjem igen ved ettiden, hvor vi spiste til middag, derefter kom han sædvanligvis hjem kl. syv for at spise til aften, men fredag og lørdag gik han igen, og så vidste vi ikke, hvornår han atter kom hjem.

Dengang gik arbejderne med træsko til daglig, og kun om søndagen gik de med støvler. Når de så kom hjem fredag eller lørdag aften, kom de i tanke om, at deres flikker eller såler trængte til en lap, og så var det med at komme ned til skomageren med dem, hvorfor skomageren ofte måtte arbejde hele lørdag nat for at kunne udlevere fodtøjet igen søndag formiddag.

Søndag eftermiddag kunne vi gå på besøg hos min mormor i Nyboder eller hos min faders søster, der blev gift i 1875, eller også kom de hjem til os.

Mandag var forretningen lukket, så var det fredag. Den dag blev der ikke lavet middagsmad, men rester fra søndagen måtte holde for med mindst muligt arbejde. Når vejret var godt om sommeren, gik vi ud til en eller anden af de små restaurationshaver, som der fandtes i byens omegn f. eks. ad Langelinie og ad en sti, som var der, hvor nu det vestlige fortov på Strandboulevarden er, til en lille have ved Ny Kalkbrænderi og omtrent ved Middelfartsgade. Eller over Fælleden til Store Vibenshus. Ad Ågade til Brohuset ved Brohusgade eller til Åhuset ved Falkoner alléen. Eller ad den gamle jernbanelinie til broen ved Carlsberg for gennem Søndermarken at nå over til Roskildevej, hvor der den dag i dag drives restauration i en lille have. Vi havde så aftensmaden med

og tog først hjem ved ni-titiden. Flere af disse steder fandtes der en mindre græsplæne, hvorpå der var tøjret en lille gedebuk, som var meget opsat på at lege, og det var netop noget for os børn. Da der sjældent var andre gæster end os om mandagen, havde vi det også rart for os selv. Da jeg havde en god hukommelse, bevirkede disse ture, at jeg hurtigt blev fortrolig med at færdes overalt i byen, og det hændte ofte, at jeg i en alder af 5—6 år gentog turen om tirsdagen, men naturligvis uden at gå på værtshus.

Een gang om sommeren tog vi i skoven om mandagen. Min morbroder tog fri en halv dag, og sammen med ham og min mormor blev vi et helt selskab, der tog ud med banen med de morsomme kulørte vogne, røde, grønne og blå, hvor farverne angav de forskellige klasser. Efter at have tumlet rundt i skoven og tømt madkurven, tog vi ved ni-titiden hjem med en kapervogn. Vi kørte ad Ordrup Jagtvej, men jeg sov det meste af turen. Jeg kan dog endnu erindre det sammenspil, der fremkom ved lygternes skin på de lysegrønne blade i Charlottenlund skov. Ved Sluk efter standsede vognen en stund, hvorunder opvarterne kom styrtende ud med hænderne fulde af store krus med gammelt øl. Jeg fik lov at smage, men husker ikke, hvorledes det smagte, og heller ikke hvordan jeg kom hjem.

Den 15. august skulle vi i Tivoli; men hvis den indtraf på en lørdag, kom min fader ikke med, og så var der ingen rigtig sjov ved det. Det var dog vistnok ikke så meget ham, vi savnede, som hans pengepung.

Når min moder skulle i byen, havde hun vænnet sig til at tage mig med, og jeg lærte hurtigt vejen til Stranden, til Amagertorv (Højbroplads), til Store Kirkestræde, hvor vi købte smør hos en, der hed Svendsen, samt ost hos Ludv. Ågård. Her var jeg særlig glad for at komme, fordi der vankede et stykke chokolade indpakket i et hefte med et billede af en af Nordens guder, og jeg var glad for begge dele. Billederne samlede jeg omhyggeligt på, og jeg nåede vist også at få samlet en halv snes af samtlige guder og gudinder. Denne samling har sikkert ikke været særlig appetitlig at rode i; men en skønne dag forsvandt hele bunken.

Flæskevarer købte vi hos en gammeldags høker, der boede i udkanten af Thalias bygning, altså lige overfor vor gadedør. Senere har jeg ofte undret mig over, at han kunne eksistere der; for man så næsten aldrig

nogen kunder i forretningen; men rygtet gik, at han havde givet sin yngste datter 50,000 i medgift ved hendes bryllup. Urtekramvarer købte vi i Mercur på hjørnet af Grønnegade og Didrik Badskærs Gang. Derfra fik vi til jul gratis chokolade og spillekort samt hver søndag morgen et kræmmerhus bolcher. Jeg skulle nok huske at spørge min moder søndag morgen, om der nu ikke var noget, som hun havde glemt at købe hos Mercur. Forretningen var jo lukket fra 9—16, men om eftermiddagen vankede der ingen bolcher, selvom man forsøgte at rykke for dem. Medisterpølse købtes i en kælder i Gl. Frederiksborggade vistnok hos Sally. Søn- og helligdage blev der til morgenkaffen købt to sukkerkringler og fire kryddere hos hofbager Albrecht på Østergade. Der kunne man se fruene selv i forretningen hver morgen, skønt hun var et godt stykke over de 50 år.

Efter mine begreber levede vi godt, men det er muligt, at det var ret almindeligt den gang. Om søndagen stod den som regel på steg samt risengrød eller sagesuppe eller kødsuppe, og resten blev spist om mandagen. Om tirsdagen fik vi fisk, hvoraf resten blev spist om aftenen. Om onsdagen gule ærter, bønner, grønkål, hvidkålssuppe eller sådanne retter, og om vinteren blev der da lavet mad til tre dage. Om lørdagen øllebrød og et eller andet nemt, der ikke kostede megen tid. Varme kogte kartofler kunne fås i et par kældere i Holmensgade. Der lå de indpakkede i dyner, og man fik så sin bestilling pakket ind i et medbragt uldklæde, der lå i en kurv. Hjemme måtte vi så selv pille dem, og de var endnu så varme, at jeg brændte mine fingre på dem.

Som treårig begyndte jeg min bygang med at købe for 2 øre skrå et par gange om ugen. Cigarhandleren forlangte, at jeg skulle tælle efter, om de penge, som jeg fik tilbage, nu også var rigtige. Han gav mig til at begynde med lidt vejledning, og det varede ikke længe, før jeg kunne klare en tiøre, men så fik jeg 25 øre med og måtte begynde forfra igen. Da min fader mærkede, at jeg havde let ved at lære tal samt lyst til det, lærte han mig talrækken, samt gav mig opgaver i den lille tabel, og efter godt et års forløb var jeg blevet så dygtig, at man kunne sende mig i byen med en krone for at købe smør eller bønner eller andet samt være sikker på, at jeg var klar over, hvad jeg skulle have med tilbage. Jeg tror nu også, at de handlende morede sig over at se mig alvorligt stå og tælle de penge, som jeg modtog.

Om eftermiddagen købte vi Aftenposten hos en madam Bøtcher, der stod med en trækvogn henne på hjørnet af Østergade og solgte røgede sild og radiser og lignende. I bladet fandtes løst indlagt et lille billede, som tilfaldt mig, når mine forældre havde læst det. Moder fortalte mig, hvad der stod under billedet, og jeg var stolt over at kunne fortælle min fader dette, når han kom hjem om aftenen. Jeg var imidlertid meget nysgerrig og ville vide, hvordan man kunne læse teksten, og der var jo en anledning til at lære mig et par bogstaver hver dag.

Nogen tid efter fik jeg en ABC samt underretning om, at hvis jeg var flittig til at læse i den, så ville hanen, der stod på forsiden, måske give noget. Noget flittig må jeg vel have været, for det var ikke så sjældent, at der lå en 2 øre i bogen, når jeg lukkede den op om morgenen. Resultatet blev, at jeg i 6 års alderen kunne læse H. C. Andersens eventyr, som jeg fik foræret til min fødselsdag.

Skrås overfor vor bopæl lå Thalia. Når der var varmt derovre, blev vinduerne lukket op, og vi kunne så ikke undgå at høre musikken og klapsalverne. Når det var lunt i vejret, og vi lukkede vore vinduer op, så kunne vi høre hvert ord af sangerindernes sang, og disse sange kunne vi børn så gå og tralle på hele dagen.

En dag, vistnok i 1876, sagde en bekendt fra gaden til mig, at der blev holdt søndagsskole et sted i Thalias bygning, og hvis jeg meldte mig nu, ville jeg få lov til at komme med til juletræet. Da jeg fortalte det hjemme, sagde min fader: »Gå du blot derover!« Og det gjorde jeg så. Der blev man taget op på skødet af en eller anden halvgammel dame, som fortalte et stykke af bibelen, som man skulle gentage. Derefter sang man et par salmer, som man skulle lære udenad. En dag fik vi besked om, at næste søndag skulle vi ud at spadsere. Vi travede så ud ad Nørrebrogade til Stefanskirken, hvor der mødte mange børn fra byens andre søndagsskoler. Der sang vi så de lærte salmer og hørte på en eller flere prædikener, hvorefter vi spadserede hjem igen og blev trakteret med kaffe og wienerbrød.

Søndagsskolen morede mig nu ikke, men jeg holdt pinen ud og deltog i juletræsfesten, hvilken var en skuffelse for mig. Jeg kom hjem med en pose med mandler og rosiner samt nogle papirblomster, og derefter måtte søndagsskolen klare sig uden min assistance. Søndagsskolen virkede imidlertid på en uventet måde, idet jeg derefter hver førstejuledags morgen

blev halet op af køjen kl. 5½ for at gå med moder til froprædiken i Trinitatis kirke. At jeg sad og knagfrøs, måtte jeg finde mig i, og jeg blev ikke menneske igen, før jeg efter hjemkomsten havde fået et par kopper skoldhed kaffe.

Fester holdt vi aldrig. Min faders tre yngre brødre opholdt sig i Leipzig, hvor min farmor også var et par år. Her i byen var kun hans søster og hendes mand. De kom om søndagen efter hans fødselsdag og gratulerede, hvorefter de blev og spiste til aften, men såvidt jeg erindrer, blev der aldrig gjort noget særligt ud af dette, udover at der var levende lys på bordet, samt at der blev drukket nogle toddyer om aftenen. Mormor og morbroder indfandt sig ligeledes ved sådanne lejligheder, men hun havde jo svært ved at komme hjemme fra, før hendes pensionist havde fået sin aftensmad. Vi tilbragte ellers søndag aften i Nyboder, indtil mormor i 1876 måtte flytte derfra, fordi pensionisten døde.

Når vi kom derud, blev jeg sendt hen i en butik i Ny Kronprinsessegade efter en pægl brændevin og en flaske hvidtøl. Det kunne man dengang købe uden hensyn til kirketiden. Der fik man så gratis en rød- og hvidstribet sukkerstang. Da jeg en søndag eftermiddag i 1911 eller 12 tilfældigvis kom forbi den samme forretning, så jeg en dreng komme ud derfra suttende på en sukkerstang nøjagtig magen til den, som jeg suttede på i 1875.

En dag i efteråret 1878 blev jeg lidt benovet, da jeg fik at vide, at jeg skulle i skole. Sammen med nogle og tredive andre unger mødte jeg en dag i kommuneskolen ved Nørrevold. Det var i det gamle Vor Frues Arbejdshus, hvor der midlertidigt var indrettet nogle klasser for begyndere. Det viste sig, at de fleste kendte bogstaverne og kunne stave lidt, men vi skulle jo igennem staveøvelserne, og det morede mig slet ikke stadig at skulle gentage det samme. En dag jeg var på vej til skole, havde jeg nede på det nuværende Grønttorv, hvor cirkus havde stået, og hvor der lå en masse brædder og flød. Pladsen var meget kuperet med store og små vandhuller, hvori man kunne sejle på brædderne mellem små bjerge af jordhøje. Der tumlede sig en flok unger, og det var lige noget for mig. Jeg slog mig i selskab med dem og lod skole være skole; men da jeg kom hjem om aftenen, spurgte min fader mig, hvor jeg havde været henne, og så måtte jeg jo gå til bekendelse. Resultatet var en god endefuld og i seng uden aftensmad. Næste dag mødte jeg i skolen, hvor

ingen sagde noget, før jeg ved skoletidens afslutning fik besked på at melde mig hos inspektøren. Han sagde blot: »Nå det er dig, der brænder den af.« Derpå lagde han mig ned over sine knæ, og så måtte min endnu ømme hale modtage en halv snes slag af et spanskrør. Jeg brændte aldrig skolen af mere. Min skolegang betød noget af en revolution i hjemmet. Mandagsudflugterne blev strøget, der skulle spises tidligere til middag, og jeg skulle have skolemad med, skønt jeg aldrig havde været vant til at spise udenfor de reglementerede måltider.

På hjørnet af Krystalgade og Peder Hvidtfeldtsstræde ligger der et lavt hus med stue og første sal. I dette var der indrettet fire skoleklasser, og der tilbragte jeg det andet skoleår i 5. klasse A. Fagene der bestod i højtlesning af en eller anden bog samt regning og skrivning. Desuden skulle vi lære nogle salmer udenad. Den lille tabel voldte mange af mine kammerater ulidelige kvaler, men jeg tror nok, at lærerinden var ret godt tilfreds med vore præstationer. Hun lovede da at traktere med kager, hvis vi var flinke til eksamen, og da denne var overstået, kunne man se hende i spidsen for ca. 30 unger trave ned hos en konditor på Købmagergade, hvor vi fik to kager hver. Jeg kom så op i 4. klasse A i skolen i Larslejstræde. Der fik vi udleveret en bibelhistorie, en geografi og en fædrelandshistorie. Da jeg kom hjem, kastede jeg mig over disse bøger og var ikke til at komme i nærheden af, før jeg havde læst dem alle. Fædrelandshistorien interesserede mig; men de andre blev jeg hurtigt ked af. Jeg anede jo ikke dengang, at jeg et par år efter skulle kunne dem alle udenad. Skoletiden var fra kl. 8—13, hvorefter et hold piger tog skolen i brug til kl. 18. Hjemme måtte spisetiden lægges om igen, og da min broder året efter begyndte sin skolegang, blev der rigtig kludder i spisetiderne, da han gik kl. 12,30 og jeg kom hjem kl. 13,30. Vor lærer var viceinspektør Andresen. Han var en flink og rar mand, der kun brugte spanskrøret, når spilopperne blev for grove, og nogle af drengene fra Brøndstræde og Vognmagergade kunne finde på det utroligste; men vi andre var vist heller ikke for kønne. Vi fik hver måned en karakterbog med hjem, som fader skulle underskrive, og i klassen sad vi ordnet efter karaktererne og blev flyttet om hver måned. I de første måneder havde jeg plads midt i klassen, men da Andresen havde en søn, der læste til skolelærer, kom denne af og til ind i klassen for at øve sig med os, og han blev så henvist til mig. Han tog sig så af

mig og min sidemand en månedstid, og i den følgende måned sprang jeg op på den første bænk, og der holdt jeg mig resten af min skoletid. I den klasse var der fem borde, der gik tværs over klassen. På de fire første bænke sad der 7 elever og 6 på den sidste.

En del af skolelærereksamen afholdtes på denne skole under ledelse af skoledirektør Holbech. Hele skolen havde fri undtagen øverste klasse og 4. klasse A, og kandidaterne måtte så i to hold øve sig på os. Noget af tiden blev anvendt til eksamination og noget til fortælling, og der var det interessant at lægge mærke til, at nogle fortalte så kedeligt som muligt, medens andre kunne fortælle livligt og kvikt, således at vi alle var interesseret i det. Før frikvarteret fik vi underretning om, at vi måtte hente to stk. wienerbrød på direktørens regning, og glade var vi. Efter årets afslutning kom jeg op i 3. klasse A, hvor en løjtnant Nielsen var lærer. Han var myndig, men brugte ikke spanskkrøret. Der var nu heller ingen, der smurte lim på hans penneskaft. Hos ham plejede regning at være dagens sidste fag. Han kunne da give os et lidt vanskeligt stykke, samt udsætte en præmie på 25 øre for den første rigtige løsning. Som regel var det mig, der snuppede 25 øren, og som derefter fik fri resten af timen. I 3. klasse fik vi katekismus samt en times ugentlig gymnastik, sang og tegning, og disse tre fag var alle henlagt til sidste time, hvorved hver af lærerne kunne klare tre 3. klasser og to 2. klasser samt en 1. klasse med en time om ugen.

Sanglæreren var en musiker, der hed Petersen, men blev kaldt Syngepeter. Han forsøgte at lære os noderne, men dette gik ikke så godt. Resten af tiden blev anvendt til at lære os at synge salmer, og dem var der nok af. Ved skoleårets udgang kom jeg i 2. klasse, og her måtte vi give os af med dyrearterne. Ellers husker jeg intet fra denne klasse udover, at læreren forlangte, at jeg skulle stave Christian med K. Jeg lystrede, men da min fader så dette, fik jeg en lussing samt ordre til fremtidigt at skrive Ch. Da læreren så dette, blev han gnaven og gav mig en lussing til, før jeg kunne nå at sige til ham, at det var sket efter min faders forlangende. Han hævnedede sig så ved at give mig et minus i stil på grund af navnet, men nu blev min fader gnaven og gav mig et brev med til læreren, og derefter skete der ikke noget mere. Efter årseksamen i sommeren 1883 rykkede jeg op i første eller øverste klasse. Da jeg altid kunne findes på en af de fem første pladser i klassen, gik det let

nok for mig, men ellers var konkurrencen meget hård. I hver klasse efterlod vi en del elever, som af en eller anden grund ikke kunne følge med, og disse blev efterhånden opsamlet i en særklasse. De elever, som havde gået to år i øverste klasse, fik ved udgangen af skolen en flidspræmie bestående af et lommeur med inskription, og denne præmie var meget eftertragtet. Da vi nu kom ind i øverste klasse, sad der ti elever, som ville gå klassen igennem et år endnu af hensyn til præmien. Da øverste klasse kun kunne rumme femogtredive elever, blev der således kun femogtyve pladser ledige til oprykning af eleverne fra to 2. klasser à 30 elever. Det må have været meget svært at finde de 25 bedste mellem de ca. 60 elever, og der var jo også en del misundelse over, at netop den eller den var blevet foretrukket. Som en slags trøst blev det meddelt os, at der næste år ville blive oprettet en fortsættelsesklasse. I april 1884 skulle der indsendes en slags ansøgning fra de trettenårige, der ønskede at træde ud af skolen ved skoleårets udgang; men da vi samtidig atter fik underretning om fortsættelsesklassen, mente min fader, at jeg skulle tage denne med. Der blev også oprettet en sådan klasse, men kun een for alle Københavns skoler, og som følge deraf kunne min skole kun sende en eneste elev til fortsættelsesklassen. Den lykkelige blev udtaget ved lodtrækning. Klasselæreren hed Jordan og var en glimrende lærer. Skolen havde en temmelig stor fysiksamling, og undervisningen heri interesserede os alle i høj grad. Derimod var undervisningen i botanik nærmest en misforståelse, den interesserede ingen; men man kunne jo sagtens jappe det af sig, som stod i bogen, enten man forstod det eller ej. I øverste klasse var religionsundervisningen indskrænket til 6 timer om ugen. I efteråret 1884 fejrede Det kongelige Teater 200 års festen for Holbergs fødsel, og der blev så inviteret en del skolebørn til generalprøven på en eller flere af festforestillingerne. Halvdelen af eleverne i min klasse så Den politiske Kandestøber. Vi sad i parterret, og det var en vældig oplevelse for os alle. En gang om måneden ofrede vi en time på skriftlæsning af gamle gotiske bogstaver. 40 år efter fik jeg brug for dette og var da glad over at have lært det. Derimod har jeg aldrig haft brug for de par hundrede salmevers, som jeg på et givet tidspunkt var i stand til at remse op.

Det var efter min mening en god skole, som jeg var kommet i. Det var meget sjældent, at spanskrøret kom i brug. Man skulle kunne aflire

sin lektie nøjagtig, som den stod i bogen, og de elever, som ikke kunne lære dette, måtte finde sig i at sidde en time over gang på gang, men således var det vel i alle Københavns kommuneskoler på den tid.

København var i halvfjerdserne en hyggelig og rolig by. Vi drenge lærte jo hurtigt, at man skulle holde sig i størst mulig afstand fra politiet. Vi så næsten hver dag, hvorledes betjentene behandlede en beruset mand eller kvinde, og når de kom med deres brøsigte »Passér gaden«.



så skulle vi nok flytte os. Kom en voksen ikke hurtigt nok afvejen, fik han et puf, og hvis han vovede at sige blot et ord, blev han også slæbt på stationen, hvor der ihvertfald ikke blev kælet for dem; men for betjentene gjaldt det jo at få stof til så mange rapporter som muligt. Den gang var den offentlige politiret endnu ikke blevet til den folkeforlystelse, som den blev til i halvfemserne og ved århundredskiftet, hvor aviserne endog bragte spaltelange referater derfra. En af de største forbrydelser var at sælge ud af huset efter kl. 9 om søndagen. Hvis betjenten påstod, at der var solgt for 2 øre skrå kl. 9,01, faldt der en bøde på 10 kr. første gang. Det var også galt med værtshusholderne, der skulle lukke præcis kl. 1, men disse fandt snart på metoder, som afværgede tiltale. Der var dog en nat om året, hvor politiet gik lempeligt frem. Den 8. april var det Christian d. 9.s fødselsdag. Ved 1 tiden om eftermiddagen marcherede alle de soldater, der havde garnison i byen, med fuld musik ind på Rosenborg eksercerplads, og ved 14-15 tiden var der parade for kongen. Hvis man da opholdt sig ud for Refor-

mert Kirke i Gothersgade, kunne man høre de forskellige orkestre spille honnørmarchen, medens de passerede forbi kongen. Om aftenen samledes håndværksmestrene dels i Håndværkerforeningen i Kronprinsessegade og dels i Arbejderforeningen af 1860 ved Nørrevold og ved 1-2 tiden kunne man se og høre en værre samling bøhmænd, som støttende hinanden bedst muligt travede hjemad. Politiet kendte dem jo efterhånden, som de kom hjem i deres egen gade, og de hjalp til med at lukke gadedøren op og fik dem puttet indenfor.

Grundlovsdagen spillede husarernes orkester til hest tappenstreg udenfor kasernen på Toldbodvej, og der samledes da en ca. 2—300 mennesker. Disse spærrede fuldstændig St. Kongensgade og Toldbodvej, men det gjorde ikke så meget; for der var ingen kørende færdsel. En del drenge i 10—12 års alderen morede sig da med at sy damernes kjoler sammen, og jeg havde mit mas med at holde dem væk fra min moder.

I forhold til byens størrelse fandtes der egentlig ikke så mange forretninger i halvfjerdsene. Der var mange urtekræmmere, men der var alligevel god afstand imellem dem. Bagerne sad spredt i deres gamle bagergårde vel en snes stykker ialt, men nogle ganske få bagere havde startet et lille bageri for fint brød. Desuden fandtes en halv snes konditorer. Brødbutikker fandtes endnu ikke, men tæt ved kasernen fandtes nogle forretninger for soldaterrekvisitter, og disse købte soldaternes 8 punds rugbrød, hvilke derefter solgtes til liebhavere for 30 øre.

Af de gamle høkere fandtes nogle få stykker fordelt i byen samt en 4-5 stykker på Nytorv, der var flæsketorv. De købte mange svin, som de selv behandlede og nedsaltede. Derimod var der mange viktualiehandlere, der ikke købte mere flæsk, end de kunne sælge på et par dage. Slagterne solgte ikke flæsk dengang. De havde forretninger i Maven ved Nikolaj Tårn og på Gråbrødretorv, og der fandtes kun ganske enkelte forretninger i byen. Grøntsager og frugt købte man på Højbroplads og Gl. Amagerterv samt Christianshavns Torv. Desuden havde nogle såkaldte amagerkoner installeret sig i forskellige porte rundt om i byen. I en kælder i Bredgade ved siden af hotel Phønix fandtes vistnok den eneste frugtforretning i byen. I frugttiden var der en del prangere, der solgte frugt fra en trækvogn. Blommer for ca. 5-6 øre snesen. Kejserindepærer for 8—10—12 øre snesen. Man måtte selv have emballage med, når man købte noget i sådanne forretninger. Hvis der var meget

fisk på torvet, var der nogle raske skovshovedkoner, der tog en kurvfuld på nakken, og så vandrede de rundt i byen og råbte med levende fisk, torsk, hornfisk, blanke sild og rejer er godt, 1 mark en pot eller måske en rigsfort en pot. Hvis rejerne kostede 2 mark, kunne det ikke nytte at komme i vor gade.

Møntforandringen fandt sted i 1874, og dengang blev markens ansat til 33 øre, senere var en mark ufravigeligt 35 øre, en rigsfort 50 øre og 2 mark 65 øre.

Mælkeforsyningen foregik oprindelig fra en halv snes brændevinsbrændrier, der havde kohold. Vi købte mælk hos en sådan, som boede i Springgade (den nordligste ende af Pilestræde), og hvor køerne havde stald på en første sal. Københavns mælkeforsyning havde sat sine røde mælkevogne i gang. Mælken blev aftappet på gaden, og kusken meldte sin ankomst ved at ringe med en stor klokke. Der var nu mange, som mente, at brændevinsbrændriernes mælk var bedre. I 1880 var der en driftig mand, der vovede at åbne et ismejeri i en kælder på selve Østergade skrås overfor Halmstræde. Da jeg en dag kom hjem og fortalte dette, sagde min moder, at vi kunne prøve at købe mælk og fløde der. Da jeg havde været der nogle gange, fik jeg tilbudet om at bringe nogle pakker med smør ud om eftermiddagen, og dette gik jeg med til mod et vederlag af 1 krone om ugen. Senere fandt han på at lade kunderne bringe deres mælke- og flødespande over til ham om eftermiddagen, så ville de få mælk og fløde bragt hjem om morgenen, så derfor måtte jeg stå lidt tidligere op om morgenen for at besøge en halv snes kunder. Jeg fik jo al den mælk, jeg kunne drikke, men jeg fik også en tyfuslignende sygdom, og en skønne morgen vågnede jeg op på kommunehospitalet i et værelse, hvor solen skinnede så dejligt. Straks efter fik jeg serveret en kop bouillon, og jeg tror ikke, at nogen drik senere har smagt mig så lifligt. Noget efter kom overlægen og fortalte mig, at jeg nu lignede et menneske, og at jeg hidtil havde lignet en abekat. Et par dage efter blev jeg flyttet ind i en sygestue, hvor der hverken skinnede sol eller måne, men kun et søvnt gasblus, og samtidig kom jeg på fuldkost. Så lå jeg jo der og var altid skrupsulten, da jeg med største lethed kunne have spist mindst 3 gange så meget, som jeg fik. Mine slægtninge tog nogle stykker wienerbrød med til mig, og dem puttede de ned under tæpperne, men straks efter at de var gået, kom sygeplejersken og slog

tæpperne op, og så skød hun wienerbrødet. Derefter trøstede mine slægtninge mig med en 5 øre eller en 10 øre, og under de 4 ugers sultekur fik jeg samlet en kronespence sammen, men et par dage før jeg skulle udskrives, skød vågekongen hele min formue. Den gang var der en sygeplejerske fra 7 morgen til 19 om aftenen og en vågekone de andre 12 timer. Da sygeplejersken så, at jeg lå og græd, så ville hun jo vide, hvad der var i vejen; men da hun hørte historien om den forsvundne formue, så trak hun blot på skulderen, og det samme gjorde den unge læge, der dagligt kom og så til mig, så den slags har sikkert ikke været usædvanligt den gang.

Da jeg senere kom ned i skolens gymnastiksal, opdagede jeg, at jeg var blevet så mat og svag, at jeg ikke engang kunne hæve mig op i bøjede arme, og det varede længe, før jeg nåede min tidligere standard.

Af cigar- og tobakshandlere fandtes der kun en halv snes stykker indenfor voldene, men de solgte vist ikke ret meget. Det var sjældent at se nogle ryge cigar på gaden. Man sagde, at de eneste, der røg cigaretter var drengene, der købte 2 stk. for 1 øre, og de eneste, der røg cigarer, var konfirmanderne, når de skulle på Alleenberg om mandagen. Urtekræmmeren solgte kardustobak, men ikke cigarer. Urtekræmmerne var sammen med frugtforretningen i Bredgade ligeledes de eneste, der solgte appelsiner og citroner. Prangerne måtte kun sælge indenlandsk frugt. Det samme gjaldt amagerne, samt småskibene fra »sydhavsøerne«, der havde liggeplads udfor Nybrogade. Slikbutikker kendtes ikke. Konditorerne solgte fin konfekt, og urtekræmmerne solgte billigere konfekt; men på alle de pladser, hvor der var nogenlunde færdsel, kunne man finde en kagekone med en lille trækkevogn. Hun solgte sukkerstænger samt granater og bismarksklumper, og i frugttiden havde hun f. eks. kirsebær på en pind.

Af skomagere var der mange, men det var kun ganske få, der havde noget, man kunne kalde for en butik. De sad sædvanligvis i en kælder med kun et enkelt lille vindue, eller som min fader i en høj almindelig stuelejlighed; men i slutningen af halvfjerdserne blev der på Østergade åbnet en flot butik, hvor der i et stort vindue blev udstillet masser af maskinfodtøj. De skomagere, der havde vinduesplads, fik nu travlt med at udnytte denne. Min far og hans kompagnon stolede på deres gamle kunder, og nogle af disse holdt også ud til det sidste; men da det maskin-

forarbejdede fodtøj kunne sælges for 10 á 12 kr. for et par støvler, kan man ikke undres over, at de nødtigt betalte min fader 16—18 kr.

Omkring 1880 startedes de første danske skotøjsfabrikker, og nu dukkede der skotøjsudsalg op rundt omkring i byen. De faglærte skomagere ville ikke arbejde på fabrikkerne, hvorfor disse selv måtte uddanne deres folk; men det gik også godt.

Omkring 1881 blev ejendommen Kristen Bernikowstræde revet ned, og



vi flyttede så over i en af Seiferts ejendomme i St. Regnegade, men efter et års forløb flyttede vi ud i en gammel ejendom i Borbergade.

Sent på efteråret i 1882 blev min moder syg og kom ud på kommunehospitalet i ca. 4 måneder. Medens hun lå der, fik jeg lov at gå ind og se til hende hver morgen, inden jeg gik i skole.

Jeg havde min frokost med i min lille madæske, og den måtte jeg hver eneste morgen deponere hos portneren på hospitalet, før jeg fik lov til at gå op til min moder. Dengang måtte man ikke engang have frugt med ind til patienterne, selvom de var på fuldkost. Hen på foråret 1883 kom hun hjem, men var meget sløj de første 3 måneder. I sommeren fik jeg en byplads hos en urtekræmmer, hvor jeg tjente 2 kr. om ugen. Jeg måtte så bringe varer ud til kunderne, af og til blot et enkelt pund af et eller andet og i andre tilfælde 20—30 pakker, som jeg slæbte af med i en kurv. De fleste kunder var flinke nok, og der vankede også af og til en 5

øre i drikkepenge. Der fandtes imidlertid også en meget konfus dame, som absolut troede, at vi ville snyde hende. Når jeg efter følgesedlen havde lagt alle pakkerne op på køkkenbordet, spurgte hun, om dette eller hint nu også var med, og så måtte vi igennem det hele en gang til. Engang kom hun hen til urtekrammeren og fortalte, at der i en tidligere sending havde manglet nogle risengryn. Da jeg kom hjem fik jeg en ordentlig balle, som jeg tog imod; men da jeg atter skulle op til den omtalte dame, nægtede jeg at gå den tur, og dermed var min medvirken i urtekrammerstanden forbi. Derefter fik jeg plads hos en porcelæns-handler i St. Kongensgade. Jeg fik 2 kr. om ugen plus middagsmad. Han havde en stor forretning med at udleje glas til herskaber, der skulle holde fest. Glassene var pænt emballeret i store kurve, som jeg kørte frem og tilbage på en trækvogn. Efter hjemkomsten hjalp jeg til med at vaske glassene af, og dette kunne godt trække ud til kl. 22 om aftenen. I så tilfælde fik jeg både aftensmad og skolemad til næste dag. Mange dage var der ikke noget at bestille, og så fik jeg fri ved 15—16 tiden. Da vi nåede hen i maj 1884, rejste folk ud på landet, og dermed hørte festerne og glasudlejningen op, hvorfor min hjælp ikke mere var nødvendig.

Da min moder var kommet hjem, var vi en dag oppe at besøge hendes moder, der var taget ind på Almindeligt Hospital i Amaliegade. Vi havde lidt bønner og sukker med til hende. Hun rejste sig fra stolen, hun sad i, og lukkede sædet op, og der fandtes et rum af 5—6 tommers dybde, hvori der fandtes smør og kopper samt nogle tørre kager, hvoraf jeg fik en, som jeg naturligvis straks spiste. Sådan gemte de gamle deres sager, for at de ikke skulle stjæle fra hinanden. Min moder var imidlertid nysgerrig og ville vide, hvad der var neden under gemmestedet. Den gamle åbnede så en låge på forsiden af stolen, og inde bag den stod natpotten. Lige under madvarerne.

I december kom min moder atter på hospitalet, og der døde hun i februar 1884.

Det var ellers meget dårlige tider, men til trods herfor blev der bygget mange butikker og påbegyndt mange blandede forretninger i disse år. Da huslejen for værkstedet blev betalt i oktober 1883, forlangte værten at lejen skulle fordobles; men dette kunne min fader og hans kompagnon ikke gå med til, og de blev så opsagt til fraflytning til april flyttedag 1884. Da de ikke kunne finde noget andet værksted i nærheden,

blev de enige om at ophæve kompagniskabet. Kompagnonen fik en kælder på Nørrebro, medens min fader flyttede værkstedet hjem til boligen. Disse to slag, moders død og forretningens ophævelse, tog på min fader i en højst uhyggelig grad, og en dag i januar 1885, da jeg kom hjem fra skole, hørte jeg, at han var blevet syg på gaden, og at han var kørt på hospitalet. Da jeg kom derind, fik jeg underretning om, at han var død.

Jeg fik nu besked om, at min broder og jeg skulle melde os på Frelserens arbejds hus i Prinsessegade, hvor vi så blev indlogeret i kommunens optagelseshjem. Der fandtes her ca. 30 drenge mellem 6 og 14 år. Disse var anbragt i de 2 øverste etager i den sydvestlige fløj af bygningen og med egen trappegang. I den øverste del af bygningen var der indlagt en del ældre damer, som ikke kunne bestille noget. En af disse, en ældre pige ved navn Dorthea, fungerede som plejemoder for drengene, og det hverv egnede hun sig godt til. Hun regerede mildt, men bestemt. Hun sørgede for, at vi kom op om morgenen, samt at vi fik vores varme mælk, inden vi gik i skole. Når vi kom hjem kl. 13,15, var der varm middagsmad til os, og selvom der var nogle værre små bisser iblandt os, lystrede vi alle hendes mindste vink. Da afdelingen nogle måneder senere blev flyttet ud på Sortedamsdossering, skulle der være lønnet opsyn, og så blev Dorthea vraget, hvilket vistnok ramte hende hårdt. Jeg traf hende tilfældigt et par år senere, men da var hun blevet en stakkels gammel, udslidt kvinde ligesom de øvrige på anstalten.

Udenfor skoletiden var vi drenge lukket inde på anstalten, men ved henvendelse til inspektør Bülow kunne vi få lov til at gå i kirke søndag formiddag samt til at gå ud og spadsere søndag eftermiddag.

En af de første dage i februar meldte jeg mig i skolen i Bådsmandsstræde. Det var en forholdsvis ny skole og indretningen var noget mere moderne. Der var således 16 borde med plads til 2 elever ved hvert bord; men jeg kunne ikke lade være med at undre mig over, hvad de elever havde brugt deres skoletid til, for de var langt tilbage i alle fag. Som begynder blev jeg anbragt som nr. 32, men allerede den 1. marts avancerede jeg til nr. 1, hvilken plads jeg også beholdt til 1. april. Derimod var der adskillige ting, hvori de var meget klogere end jeg. Når der forekom et mindre yndet pensum, kunne det hænde, at den ene halvdel af eleverne pludselig fik mavepine, og så var den time ødelagt. Her var sæderne på retiraden lige, så man kunne sidde og hvile på dem,

medens de på den tilsvarende anstalt i Larslejstræde var bøjet op i en vinkel på 45 grader, hvilket ikke indbød til hvilestilling. På denne skole var der ingen tegnetimer, ingen sangtimer og heller ingen filosofiske diskussioner om kronblade og støvdragere. Derimod var gymnastiksalen forsynet med trapetz og ringe, hvori nogle af eleverne var rene mestre. Gymnastiklæreren optrådte altid med et spanskrør i hånden, og han uddelede med ødsel hånd mange velmente rap under øvelserne. Klasselæreren derimod var næsten for skikkelig. Spanskrør så vi aldrig, og så vidt jeg erindrer, kendtes oversidning heller ikke, selvom en snes elever ikke kunne et hak af den opgivne lektie. I så tilfælde fik vi det samme for en gang til, og hvis dette heller ikke hjalp, måtte vi sammen skrive det efter diktat. Skolespisning kendtes heller ikke her. Kammeraternes frokostmad lignede den fra Larslejstræde, hvor røget sild og appetitost var særlig fremtrædende. Vi fra anstalten så dog aldrig disse retter. 2 stk. med flæsk eller fersk kød eller spegepølse og 2 stk. med rigtig ost var vor frokostmad. Iøvrigt levede vi godt, men ensformigt på anstalten. Middagsmaden var ens hver ugedag, men der var store portioner, og vi fik ligeså meget, som vi kunne spise. Aftensmaden bestod af tykke sigtebrødshumpler med tykt smør på samt mælk. Kaffe eller the så vi aldrig; men jeg savnede det heller ikke. Da vi kom ind på anstalten, havde vi ikke vort bedste tøj på, og den første søndag, hvor vi havde fri udgang, gik vi til vores gamle lejlighed for at få lidt bedre tøj og nogle af vore private ejendele. Jeg havde f. eks. en snes bøger, som jeg havde fået foræret ved forskellige lejligheder; men af ejendommens beboere fik vi underretning om, at vores lejlighed var blevet ryddet 2 dage efter faders død, og vore ejendele så vi aldrig mere noget til.

Da vi kom ud på anstalten, blev vore huer taget fra os, og i stedet fik vi udleveret de trekantede jænerhuer, hvilke vi skulle gå med for at alle kunne se, hvor vi nu hørte hjemme. Ligeledes fik vi udleveret kapsko til hverdagsbrug. Dette var noget uvant for os, da vi aldrig tidligere havde gået med træsko.

En dag i april 1885 blev min broder syg og kom ind på kommunehospitalet, hvor han kom til at ligge på samme stue, hvor jeg var nogle år tidligere. Om søndagen ville jeg se til ham, men jeg fik ingen adgang. Onsdagen derefter fik jeg udleveret en jernbanebillet til Hillerød, hvor jeg på stationen ville træffe en mand, som skulle tage imod mig, og

hvem jeg skulle forklare, at min broder var blevet syg og først kunne komme om en månedstid, hvorom han så ville få nærmere underretning. Jeg traf også den pågældende, der var meget ked af, at jeg var alene; men det kunne jeg ikke ændre noget ved. Jeg travede rundt med ham i byen, hvor han havde nogle ærinder, og hen ad eftermiddagen kørte vi ud på landet. Da han nærmede sig hjemstedet, var vi inde flere steder, hvor han skulle have præsenteret sine nye drenge; men nu måtte han nøjes med mig. Hvert sted fik vi mad, og jeg undrede mig over, at han



kunne blive ved at spise. Jeg spiste mig mæt det første sted, men så kunne jeg heller ikke mere. Henad aften blev jeg afleveret til skolelærer Hansen i Ramløse.

(Her tilbragte han et halvt år, og her blev han konfirmeret.)

Den 1. november fik jeg penge til en jernbanebillet og en stor pakke mad, og så gik turen mod Hillerød med en vogn, som havde ærinde dertil. Det var en væmmelig kold morgen, og gentagne gange måtte kusken og jeg løbe ved siden af vognen for at kunne holde os varme. Ved middagstid kom jeg til København og henvendte mig i magistratens 3. afdeling, hvor jeg blev henvist til at melde mig på Skt. Johs. Stiftelse i Ryesgade. Jeg travede så derud med min kuffert på nakken, og der blev jeg indlagt.

Det var en meget broget forsamling, som jeg kom ind i. Der var en blikkenslagerlærling og en snedkerlærling, men de var 17 à 18 år, hvorfor de jo så lidt ned på mig, der kun var et barn. Resten var ældre, der havde taget logi her for vinteren. Nogle arbejdede på Dyrehavsbak-

ken i sommertiden og rejste senere lidt rundt på markederne, indtil det blev for koldt. Et par andre led af krampe. Uden nogen påviselig årsag dinglede de pludselig om, og derfor har de vel ikke kunnet være på noget værksted. En var opvarter, en anden var barber. De samledes i små klikker, og jeg var udenfor dem alle. I den samlings- og spisestue, hvor jeg hørte til, var der en snes mennesker. De havde alle en eller anden bestilling på anstalten, og jeg blev sat til at hjælpe en anden med at vaske trapper. Dette gik for sig på den måde, at jeg måtte besørge arbejdet, medens den anden sad i en krog og røg sin pipe; men hvis der lød skridt på trappen, forsvandt piben ned i lommen. Det var nemlig strengt forbudt at ryge i bygningen.

Efter en måneds forløb blev jeg forflyttet til oldfruens domæne, og det var en fin tjans i vintertiden. Dels var der varmt, og dels vankede der en kop kaffe om eftermiddagen.

Maden var tarvelig, men man kunne spise sig mæt. Der var 7 forskellige middagsretter, som hver blev serveret på sin bestemte dag. Der var rigeligt med rugbrød, og hver dag fik vi en brik smør, omtrent så stor som en femøre og ca. $\frac{1}{2}$ tomme tyk, den måtte vi klare os med hele dagen. Den dag, hvor vi fik ærter, kunne man gemme flæsket til om aftenen; men de fleste dage var der ikke noget at gemme.

Samlings- og spisestuen lå i kælderen ud mod Ryesgade, og der havde vi hver et lille skab, hvor vi kunne opbevare eventuelle madvarer, men i de fleste fandtes der kun resten af smørrationen.

Ved juletid gik der rygter om, at vi skulle have noget ekstra juleaften, og spændingen var stor. Om middagen fik vi dagens ret, øllebrød og spegesild, og om aftenen måtte vi klø væk på rugbrødet som sædvanlig.

Aftentimerne var som regel trivielle, men en gang imellem kunne der komme liv i kludene. Nogle optrådte da som tryllekunstnere, andre dannede en kvartet, der efterhånden fik et stort program. Atter andre klædte sig ud med de beskedne midler, som fandtes, og optrådte med komiske sange. Spil af enhver art var forbudt. Sang var nok tolereret, men hvis vi blev for højrostedede, kom opsynsmanden ned og gjorde vrøvl, og det holdt vi ikke af, da det kunne betyde nægtelse af udgangstilladelse om søndagen. Lørdag middag lå der en liste, hvorpå man kunne søge om udgangstilladelse om søndagen, og om aftenen ved 6-tiden stillede

vi så på kontoret, hvor vi fik underretning om, hvem der kunne gå ud næste dag. Udgangstilladelsen gjaldt til kl. 10 søndag aften, men hvis man kom hjem kl. 6, kunne man kun med store vanskeligheder få lov til at gå ud igen. Nogle kom søndag aften hjem med aviser og blade af enhver art, og disse blev så i ugens løb studeret så grundigt, at der kun blev laser til rest. Andre kom hjem med lidt spiritus til en opstrammer i ugens løb; men hvis dette blev opdaget, fik de ingen udgangstilladelse i et par uger.

Jeg fik lov til at gå ud hver søndag, men jeg havde ikke mange steder at gå hen. Som regel gik jeg en lang tur søndag formiddag, og derefter hjem for at spise til middag. Så ud i Kastellet, hvor der var musik fra kl. 1—2, og derefter på eventuelle familiebesøg. En af mine farbrødre var kommet til København med sin familie, og der var jeg altid velkommen. Det var jeg også hos min faders søster, men disse steder turde jeg dog ikke komme hver søndag. Jeg forsøgte også visitter hos min morbroder og hos andre af min moders slægtninge, men jeg mærkede hurtigt, at disse ikke just var begejstrede ved at se mig, og så blev jeg væk derfra. Derimod kom jeg af og til ud i den ejendom i Borgergade, hvor vi havde boet, nærmest for at sludre lidt med jævnaldrende kammerater, og der vidste de ikke alt det gode, de ville gøre mig. Med en af disse kammerater fra barndomstiden sluttede jeg et varmt venskab, der holdt lige til hans død i 1944. Min faders gamle værksted var nu lavet om til en moderne butik. Gulvet var sænket ca. 1 alen, og der var direkte indgang fra gaden 2 små trin op, medens der var en stor rude ved siden af indgangen. Da jeg havde gået og drevet på anstalten i 4 måneder, blev min farbroder utålmodig. Han gik op og talte med borgmesteren samt lovede at skaffe mig en læreplads, men magistraten måtte jo sørge for at skaffe mig opholdet.

En gang i marts blev jeg så kaldt op til borgmesteren, der spurgte, hvad jeg ville være. Jeg svarede, at jeg helst ville læse til et eller andet, men fik det svar, at det kunne jeg ikke få lov til, og dermed var den audiens forbi. Magistraten gjorde sig også nogle anstrengelser, sandsynligvis gennem annoncer i bladene. Der kom flere ældre damer (pensionatsværtinder) ud på stiftelsen, hvilke jeg blev præsenteret for, men de ville formentlig se flere kontanter, end magistraten ville spendere.

På den måde gik det meste af april uden resultat. Min farbroder for-

handlede atter med borgmesteren, og det blev så ordnet således, at jeg blev anbragt hos min faders søster og mand, der havde en lille forretning i Slotsholmsgade. De havde selv 2 drenge i alderen 7 og 9 år og havde plads nok i lejligheden, men ellers var de selv småt kørende. De havde en cigarforretning, men der fandtes ialt 6 cigarforretninger mellem Børsen og Knippelsbro. Den største forretning lå i en pakke tobak til 10 øre og i et stykke skrå til 2 øre, hvorfor der skulle bestilles noget, når der skulle skrubes 800 kr. sammen til husleje, før der blev noget at leve af. Min arme onkel måtte også åbne butikken kl. 4 om morgenen, hvorefter dagen varede til kl. 11 om aftenen. Min tante hjalp lidt til med at sy handsker, men hvis hun kunne få tid, overtog hun pasningen af forretningen en times tid om eftermiddagen, for at min onkel kunne få en lille lur. Om søndagen var forretningen lukket fra kl. 9—4, men denne periode blev benyttet til en spadseretur i det frie, når vejret ikke var altfor slemt.

Her begyndte jeg så min tilværelse i maj 1886, og en af de første dage i maj stillede jeg kl. 6 om morgenen på værkstedet hos maskinfabrikant Drost i Jakobsgade (nuværende Hessensgade) i Sundbyøster. Jeg var iført blå maskinjakke og benklæder samt et par ægte danske træsko. Disse skramlede fælt, når jeg travede igennem Torvegade, men de var uhyre praktiske, når jeg kom på den lange Køhlersvej (nuværende Holmbladsgade), fordi den til tider næsten var bundløs af pløre.

Jeg blev overgivet til en lærekammerat, der skulle male en færdig dampkedel. Jeg blev så kendt med mysteriet i at blande mønje i blyhvidt og røre det ud med fernis, samt med at ligge inde i kedlen og tjære væk, men hvor så dog mit fine arbejdstøj ud om aftenen.

Lønnen var 2 kr. om ugen det første år, 3 det andet o. s. v. til 6 kr. det 5. år. Arbejdstiden var fra kl. 6—6 med ½ times frokost og 1 time middag.

På værkstedet var der 8 svende og 20 lærlinge; men det viste sig snart, at såvel svendenes som lærlingenes antal var meget variabelt. Et par måneder efter min ankomst var der en lærling, der syntes, at arbejdet var for hårdt, og han gik i skomagerlære, og den kammerat, der indviede mig i malerkunsten, gik efter et års forløb i lære som skibstømmer. Desuden var der en, og der kom senere en anden, der kun skulle stå 4 år i lære. Der kom også en ung mand, der var dumpet til optagelsesprøven

på Polyteknisk Lærestanstalt. Han skulle kun være der 3 år for at kunne blive indstillet til maskinisteksamen, så han da havde en eksamen, når han trådte ind i faderens virksomhed. Svendenes antal svingede endnu mer. Til tider var der kun 2 svende, og til andre tider var der en snes svende på værkstedet. Svendene sad i værkstedet ved en stor drejebænk og indtog deres måltider, men lærlingene var delt i 2 klasser, idet de 10 ældste holdt til i et skur, hvor der stod en del gammelt ragelse, men hvor en jernplade på et par bukke dannede et prægtigt bord, udenom hvilket der lige netop kunne blive 10 siddepladser på 3 bænke. De 10 yngste måtte sidde på filebænken i et andet lokale end det, hvor svendene sad, men dog således at svendene kunne kalde på en, hvis de ønskede at få bud efter noget i spisetiden. Den yngste af de hjemmeværende lærlinge havde ellers det hverv at hente øl og brændevin til svendene, og dertil måtte han tage et kvarter før spisetidernes begyndelse.

Jeg havde den tjans i ca. 5 måneder og var egentlig ikke så ked af den; for om mandagen kunne det godt hænde, at der faldt et par øre af her og der, og så havde jeg jo også kongelig mønt mellem fingrene.

Den dag jeg fik min første ugeløn, begyndte kammeraterne at rykke for inddand, og da jeg fortalte dette hjemme, var min onkel meget forstående og gav mig penge med, så jeg kunne købe 20 flasker hvidtøl à 6 øre, hvorefter kammeratskabet var i orden. Ellers drak vi vand, det var billigt, men selv om jeg ikke tog skade af det, så er jeg ikke sikker på, at det var særlig sundt. På pladsen var der en stor brønd, hvorfra maskinen tog vand til kedlen. På brønddækslet stod der en vandpost og foran denne et trug ca. 2 alen langt og ca. 16 tommer bredt, og deri vaskede vi vore hænder om aftenen. Først svendene, derefter de ældre lærlinge og sidst de yngste, og når de var færdige, blev truget simpelthen væltet, så vandet flød ud over brønddækslet samt ud over jorden foran brønden. Derefter vaskede vi ansigtet i noget mere rent vand, der ligeledes blev hældt ud på jorden tæt ved brønden. Nu tror jeg ikke, jeg ville have drukket af den post, men den gang var man ligeglad.

Om aftenen måtte de yngre lærlinge foretage en let oprømning, feje gulvet og fjerne de værste spåner. Det varede et kvarter, men lørdag aften skulle der foretages en ekstra oprømning, hvor alle spåner skulle køres ud og filebænken og gulvet renses, så lokalet om fornødent kunne bruges som balsal, og dette varede en timestid.

Hver femte uge var der kedelrensning, og så måtte de fleste af os møde om søndagen kl. 6 morgen. Det var et infamt stykke arbejde at sidde nede i den varme kedel og hugge kedelsten løs med en håndhammer, der var beregnet til dette brug. Sveden trillede ud af alle porer, og den tur var mindst lige så virksom som en halv snes romerske bade, men hvad jeg tjente ud over den fastsatte løn var mit eget, og om lørdagen efter var jeg slet ikke ked af de 50—60 øre, som jeg tjente på sådan en dag.

Noget af det første mester spurgte mig om var, om jeg var kendt i byen, og jeg fæ svarede ja, hvilket han var meget glad over, fordi mine yngre kammerater dels var fra provinsen og dels fra Amager, og flere af de sidstnævnte havde aldrig været på den anden side af Knippelsbro.

Firmaet havde en trækvogn, der blev anvendt til at hente materialer hjem med, og ved denne fik jeg fast ansættelse i ca. 1½ år. Hvis det drejede sig om særlig tunge varer, fik jeg en kammerat til hjælp, men ellers måtte jeg klare vognen alene, og der var mange byærinder. Da der var kommet en 3 à 4 yngre lærlinge, gjorde jeg vrøvl over bygangen, og min deltagelse blev så indskrænket til de store ture som at hente støbegods fra et jernstøberi på Godthåbsvej eller hente kedelplader hos Jørgen Jensen på Vestergade. Den sidste havde endnu spegesild fra sin hørkræmmertid, og dem kunne man få som foræring, og næste dag stod den så på ristede spegesild til frokost; men det var ellers også et vældigt slid at slæbe 7—800 pund plader hjem på en tohjulet vogn. En dag var den også blevet så overbelastet, at den ene fjeder sprang, og dermed var vognen sat ud af funktion for nogen tid.

Den belæring man fik, var egentlig ikke meget indgående. Man måtte bruge sine øjne og så ved given lejlighed se at udføre arbejdet på samme måde. Hvis man hjalp en svend med at udføre et bestemt stykke arbejde en 3 à 4 gange, kendte man jo fremgangsmåden; men derfor var det jo langt fra sikkert, at man selv kunne lave det den femte gang. Den meste belæring foregik indbyrdes mellem lærlingene, og der var god anledning hertil, idet fabrikken havde 3 à 4 specielle arbejder, der kun blev udført af lærlingene i akkord. Da der i så tilfælde var 3 à 4 deltagere i akkorden, så skulle de ældre nok sørge for at holde de yngre i fuld aktivitet.

Fabrikken uddannede kun maskinarbejdere og kedelsmede, men da

man selv skulle smede sit svendestykke, måtte man jo have en del kendskab til smedearbejdet, og derfor måtte vi alle tage en ca. 4 måneders tur som smedemedhjælper.

I oktober 87 blev det min tur. Om morgenen kl. 6 blæste jeg ilden op, og jeg fik så ordre til at hente en pægl brændevin til svenden. Der blev ikke bestilt ret meget i de 2 timer til frokost, men kl. 8 måtte jeg atter i byen efter en pægl brændevin. Efter frokost blev der så taget fat. 3—4 stykker i ilden og arbejde uafbrudt. I de første dage var jeg allerede ved 10-tiden så træt, at jeg dårligt kunne løfte forhammeren. Jeg fik så et lille pusterum og så på den igen. Til middag blev der igen hentet en pægl brændevin, men denne holdt til fyraften, og om eftermiddagen blev der ikke arbejdet slet så hårdt.

Vi lærlinge kaldte grovsmeden for Slæberen, fordi han havde den vane at skulle præstere det meste af en dags arbejde om formiddagen. Jeg fik halsbrand under det strenge arbejde, men da min gamle farmoder hørte dette, gav hun mig det råd at pulverisere en skefuld kridt og skylle det ned med en sjat vand. Denne kur gentog jeg en 3—4 dage, og så forsvandt halsbranden fuldstændig og kom ikke igen før 50 år efter, men da kendte jeg jo kuren.

I december blev det frostvejr, og da jeg mange gange om dagen måtte rode i essetruget uden at kunne få hænderne tørret, blev de ophovnede og fulde af revner og sprækker, men atter her kunne min farmoder give mig råd. Ved at vaske hænderne med petroleum hver morgen, blev de i løbet af en uges tid fine og hele igen.

Midt i januar blev jeg permitteret fra grovsmedeværkstedet og kom nu til assistance i kedelsmedien. Der fik jeg arbejdet med at varme nagler, og det skulle gå tjep. Jeg skulle samtidig kravle ind i kedlen, stikke den varme nagle op i det bestemte hul samt føre forholdet til naglen, og derefter selv se at komme ud af kedlen i en fart, for når de begyndte at hamre på naglen, blev der et infernalsk spektakel i kedlen. En fornuftig mand burde have sagt til mig, at jeg skulle putte vat i ørerne. Min onkel mærkede straks, at jeg var blevet noget tunghør, men dette forsvandt igen, og først en snes år efter var det blevet så generende, at jeg selv mærkede det, og da var det for sent at gøre noget ved det.

Mester var en økonomisk mand. På Christiansholms Fabrikker kunne han gratis få lige så meget koksafharpning, som han havde råd til at

køre derfra. Ved nu at harpe dette igennem en gang endnu, kunne der blive en del meget små koks på mindre end en centimeters størrelse, og disse anvendte han til fyring under dampkedlen. Over halvdelen var imidlertid smuld, der var uanvendelig. Som fyrbøder havde han en lille skånsk arbejdsmand, der passede fyret fortræffelig samtidig med, at han hentede koksene i en snes alens afstand samt harpede dem og kørte smuldet lidt længere tilbage.

En dag var der 2 lærlinge, der havde drillet fyrbøderen, og da han skældte dem ud, gik den ene hen og gav ham et par øretæver, men det ville fyrbøderen dog ikke finde sig i, hvorfor han straks tog sit tøj og gik ind til mester for at få sit tilgodehavende. Mester blev flintrende gal i hovedet. Han fo'r ind og stak den nævnte lærling et par drøje lusinger, trak ham derefter ud i fyrrummet og beordrede ham til at overtage fyringen. Dette nægtede den unge mand, og han blev derfor omgående sendt hjem. Mester fik derefter fat i ham, der havde været med til at drille fyrbøderen, og han overtog derefter pasningen af fyr og maskine. Da spændingen på kedlen i mellemtiden var sunket, måtte maskinen standses henved en time. Da den omtalte lærling havde været fyrbøder i 3 måneder, blev han afløst, og da jeg netop blev permitteret fra kedelsmedien, blev det mig, der måtte afløse ham, og det var en drøj omgang. Det var en 6 alen lang kanalkedel, og de omtalte småkoks brændte ganske vist godt, når der var klart fyr, men de afsatte en forfærdelig bunke slagger, hvorfor det kneb med at holde det blanke fyr, så der måtte slides i det hele frokosttiden samt i det meste af middagstiden, og da der gerne skulle spises lidt i løbet af dagen, var det ikke langt fra, at jeg måtte stå med en fyrskovl i den ene hånd og et stykke mad i den anden. Desuden måtte jeg møde kl. 5 om morgenen for at kunne sætte maskinen i gang kl. 6. Efter aftale med mester fik jeg 2 ekstratimer om dagen, men dette blev jo kun til en snes øre med overtidstillæg.

Efter 3 måneders forløb blev jeg afløst af en anden lærling, men jeg må vel have klaret det nogenlunde godt; for nu blev jeg sendt i byen ved forskellige lejligheder, hvor der kom til at mangle en maskinpasser.

Fabrikkens speciale var fremstilling af dampmaskiner på 2—4—6—8 og 10 hestes kraft. De skulle konkurrere med gasmaskinerne, og i brochurerne var det anført, at de kunne køre med et brændselsforbrug af en eller to øre pr. hestekrafttime, men det har muligt været beregnet så-

ledes, at de kørte uden at bestille noget. De var meget økonomiske i brug, og i flere nybyggede høje ejendomme i Sundbyerne blev de brugt til at pumpe vand fra en brønd op til en cisterne på loftet, således at beboerne kunne få rindende vand i køkkenet. Sundbyerne lå jo uden for København, så der fandtes ingen trykvand. Det kunne jo klares på en timestid, og det kunne let besørges af en gårdmand eller lignende; men hos en urtekræmmer, der havde en sådan ejendom, skulle maskinen også trække kaffemøllerne, og altså arbejde så længe som butikken var åben. Han måtte så have en billig mand til at passe den; men denne mand skulle i følge loven være over 18 år. Da en sådan mand havde stået ved urtekræmmerens maskine i lidt over et år, følte han sig som udlært maskinmester og ville have højere løn, og da han ikke kunne få det, løb han sin vej uden opsigelse. Jeg blev så sendt derhen for at klare den, til der kom en ny mand, samt for at instruere ham. Det var for mig det rene driverliv.

En tømremester på Nørrebro købte en 12 hestes maskine og var udmærket tilfreds med den. Der blev fyret med huggespåner og bjælkeender samt andet kasseret træ, hvilket maskinpasseren selv måtte gå og samle sammen på tømmerpladsen, og dette kunne udmærket lade sig gøre, så længe der kun var en maskine. Der blev efterhånden installeret flere arbejdsmaskiner, og tømremesteren købte så endnu en 12 hestes maskine. Den samme maskinpasser skulle nu passe 2 maskiner samt samle træ sammen, men dette var for meget, og da han ikke kunne få hjælp, løb han sin vej, og så måtte jeg ud for at klare den. Den anden dag meddelte jeg tømremesteren, at det kneb med at klare indsamlingen, og en af pladsens arbejdsmænd blev så engageret til at samle brænde sammen efter fyraften, og så gik det. Da jeg så havde instrueret den nye mand grundigt i en uges tid, stak tømremesteren mig 20 kr. til afsked, og glad var jeg, for det var jo en hel formue på den tid.

På værkstedet fik jeg ellers en præcisionsboremaskine, og senere kom jeg til drejebænkene, hvorefter resten af min læretid forløb uden særlige episoder for mit vedkommende.

Af større værksteder fandtes der kun nogle ganske få i København, men der fandtes flere af samme type som mit lærested, hvor fabrikanten selv deltog i værkstedets ledelse. Der var nok en værkfører, som fordelte arbejdet, og hvad der var langt vanskeligere, holdt lærlingene i ørerne,

men han fik jo sine direktiver personlig fra fabrikanten. På disse værksteder sagde svendene i tiltale »mester« til fabrikanten, og det samme gjaldt i omtale. Fra lærlingenes side var tiltalen hr. og navnet eller mester, men i lærlingenes omtale hed han altid »smeden«, og dette har jeg hørt anvendt endnu i 1916. Lønnen var ringe den gang, men de fleste af svendene var heller ikke organiserede. Hos os lå lønnen omkring 24—25—26 øre pr. time, og kun ganske enkelte kom højere op.

Ved bænken foran min stod en dygtig drejer, hvem jeg ivrigt studerede. En dag kom mester som sædvanlig ned og gik frem og tilbage i værkstedet. Han standsede ud for drejeren og sagde: »Hør, Sørensen, tror De ikke, at den bæk kunne løbe lidt hurtigere.« »Jo, mester,« svarede svenden, »men den løber for 27 øre i timen, og hvis mester vil have, at den skal løbe for 30 øre i timen, så kan den også det.« »Så må De hellere stoppe den helt,« sagde mester, og svenden svarede javel, hvorefter han stoppede bænken og gik ind og fik sin afregning.

Løvrigt skiftedes der ofte folk, men det havde vi lærlinge ingen grund til at være kede af, for dels så vi nye metoder, og dels fik vi selv lov til at lave specielt arbejde, som ellers ikke ville blive betroet til en lærling. Mester havde den sædvane, at de unge udlærte skulle afskediges straks efter læretidens udløb, og da 2 unge mennesker udlærte i oktober 1889, blev de som sædvanlig opsagt til den følgende lørdag. Det var ikke sædvanligt at afholde svendegilder, hvorimod der gaves indstand til svendene på værkstedet (2 flasker brændevin og 2 flasker skibsøl); men disse 2 udlærte havde velhavende forældre, hvorfor de gav bajerskøl i stedet for det sædvanlige skibsøl, og desuden havde de inviteret svendene til gilde den følgende lørdag. Den dag, hvor de nye svende gav indstand, var der jo noget slinger i valsen, og hen på eftermiddagen gik nogle af svendene ind til mester og forlangte, at han skulle beholde de 2 udlærte noget længere samt true med strejke i modsat fald. Mester svarede, at han ikke havde ret meget at bestille, så for den sags skyld kunne de godt strejke, men han ville ikke have nogen ballade, hvorfor han tog opsigelsen tilbage, men en halv snes dage senere blev 2 af de ældre svende afskediget, og ugen efter de 2 udlærte samt grovsmeden. Denne havde den omtalte dag fået langt mere end de normale 3 pægle og havde derfor rigtigt fået gang i mundtøjet. Han plejede ellers at være noget fåmælt. Men denne afskedigelse blev

nu noget kostbar for mester, fordi hans første afløser smedede en plejlstang i brokkassen, og de 2 næste kunne ikke præstere så meget arbejde som Slæberen.

Hele den vinter og næste forår kørte vi så med værkføreren og 1 svend samt ca. 16 lærlinge i selve maskinværkstedet. Der var jo en kedelsmed og en grovsmed, men de havde deres egne værksteder og 4 à 5 lærlinge til hjælp.

Vi fik dog produceret 2 dampmaskiner i den tid, men hen på sommeren kom der mere sving i det, og der blev så efterhånden antaget nogle ældre svende.

Det var da 33 år siden, at laugstvungen var ophævet, men laugsånden var slet ikke uddød endnu. I sommeren 1890 hændte det, at 2 af de nyantagne svende en søndag mødte 2 af de ældste lærlinge, der lystig dampende på deres cigaretter spadserede gennem Frederiksberg allé. Lærlingene hilste og gik videre, stadigt dampende væk, og svendene sagde ingenting, men næste dag fik de unge mennesker et par knaldende lussinger og en hvas formaning om ikke at ryge, medens svendene så på det. Jeg røg ikke den gang. Da jeg var en 17—18, sagde min onkel en dag til mig, at jeg måtte ryge så meget, jeg ville, men jeg måtte selv rulle mine cigarer. Jeg fik så nogen undervisning, og det lykkedes mig også at fremstille noget, der nok kunne ligne en cigar. Jeg tændte den og dampede væk, men efter nogle drag, blev den lagt til side. Næste dag blev den tændt igen en stund, og dette gentog sig et par gange endnu, hvorefter den resterende stump blev smidt i kakkelovnen. Jeg brød mig ikke om at ryge mere, men det var mærkeligt nok, at som skole-dreng købte jeg af og til 2 cigaretter for 1 øre, og jeg havde gentagne gange været med til at sidde i Grønningen og ryge på pibe; men det har vel været for at være rask på det.

I april 1887 blev jeg indskrevet som elev i de Massmannske søndagsskoler, hvormed fulgte retten til også gratis at deltage i det Rejersenske fonds tegneskoler. Tegneundervisningen foregik kun om vinteren fra oktober til udgangen af april, medens søndagsskolen fortsatte hele året med en måneds sommerferie af hensyn til lærerne. Undervisningen foregik fra kl. 6—9 om sommeren og kl. 1—4 om vinteren. Der var 3 afdelinger. En prøveafdeling med 3 klasser à ca. 20 elever i Nansensgades skole. En fortsættelsesafdeling i Suhmsgades skole og en slutningsafde-

ling med 3 fortsættende klasser på Polyteknisk Lærestalt i Studiestræde. Undervisningen i Nansensgade omfattede regning og dansk. Efter årets udgang fik jeg et diplom og blev derefter henvist til Studiestrædes yngste klasse sammen med en halv snes andre. Fra Suhmsgade kom der ligeledes en halv snes, hvorved klassen var fuldtallig. Her blev der undervist i dansk, tysk og matematik, og jeg gennemgik her alle 3 klasser samt fik nogle sølvmedaljer. I de sidste 2 somre tog jeg flere gange en frokostpakke med i skolen; hvorefter jeg sammen med nogle ligesindede kammerater spadserede ud i det blå. Pengene var meget små, så vi måtte gå ud og hjem, men vi kom langt ud alligevel. En gang nåede vi endog til Hørsholm, men vi var heller ikke fri for at være noget trætte, da vi ud på aftenen atter mærkede de københavnske brosten under fødderne.

Om vinteren gennemgik jeg det fornødne tegnekursus, deraf de 3 år i fagklassen. Undervisningen foregik 2 aftener om ugen på Polyteknisk Lærestalt i Studiestræde, dels i stueetagen og dels på kvisten. Jeg ved ikke, hvor mange klasser der fandtes, men eleverne fra metalfagene var jo samlet i en klasse. Vi opmålte selv en maskine eller maskindel på værkstedet, og den blev så tegnet i nedsat størrelse, så den kunne få plads på tegnebrættet, der var en alen i kvadrat.

Det var dygtige og flinke lærere, som vi havde i begge skoler, og hvis nogle ikke lærte nok, så var det deres egen skyld; men der var jo en del hjemmearbejde, særlig i dansk og tysk stil. Jeg var ellers ganske godt spændt for den gang. Op kl. 5 om morgenen og til bageren efter morgenbrød og hjem for at drikke kaffe. Kl. 5½ afsted til Amager, arbejde fra 6—6 og kom hjem kl. 6¾, vaske mig anden gang, spise middagsmad og derefter enten på tegneskole fra 8—10 eller besøge det skriftlige arbejde samt læse morgenavisen, hvilket sidste var det vigtigste af alt, og så endelig til køjs kl. 10 à 10½.

I slutningen af 1890 blev jeg og en kammerat anmeldt til aflæggelse af svendep prøve til april 91. På værkstedet var det moderne at lave enten en skralde eller en plejlstang i svendestykke, og det samme gentog sig med os, hvorfor jeg påtog mig en plejlstang til en 4 hestes maskine, da mester netop havde fået bestilling på nogle sådanne maskiner.

I januar fik vi så besked om at give møde en morgen hos ankersmed Holm på Wilders Plads for at tegne svendep prøvetegningerne. Da disse var blevet godkendt, fik vi anvist et laugsbestyrelsesmedlem, smedemester

Svendsen, som skuemester, og med ham aftalte vi så, hvilken dag vi skulle smede svendestykket; men han var alt andet end glad for at skulle trave gennem Holmbladsgades mudder. Han kom og så på den sidste del af smedningen samt lod os stemple emnerne, og derefter så vi ham ikke mere. Det havde heller ikke nyttet noget, om han var kommet ud for at kontrollere, da alt skruestikarbejdet blev udført på søn- og helligdage. Nu var der nemlig blevet travlt på værkstedet, hvor der fandtes 18 svende og 22 lærlinge. Drejearbejdet på metalpander og bolte samt borearbejdet måtte jeg udføre, medens maskinen var i gang, men ellers måtte jeg ofre alle 4 påskedage for at få svendestykket færdigt og uden at få en øre ekstra for dette overarbejde.

Nå, det blev færdigt og rettidigt afleveret til oldermanden på Wilders Plads, hvor vi fik besked om at afhente dem igen en bestemt dag. Denne dag, en tirsdag aften, mødte så alle laugets udlæringe, og efter et par pæne ord fik vi svendestykker og svendebrev udleveret.

Da jeg næste morgen kom på værkstedet gratulerede mester mig og sagde: »Du får nu 20 øre i timen, og så må du holde op på lørdag.« Svendestykket blev leveret ind til en svend, hvorefter det blev monteret op på en næsten færdig maskine. Min kammerat var af mere velhavende familie, så han købte selv sin skralde som erindring. Onsdag til frokost rykkede vi ind til svendenes frokostbord sammen med 6 flasker brændevin og 6 skibsøller, men det var jo ikke ret meget til 20 svende, og der kom jo også nogle ubehagelige forespørgsler om, hvornår der skulle være rigtigt svendegilde. Det havde jeg i og for sig intet imod; men jeg havde ingen gysser, og jeg var klar over, at det ville vare noget, før jeg fik noget tilovers. Min kammerat tilbød så, at han ville betale, og at jeg senere kunne godtgøre ham halvdelen. Det gik jeg ind på, men da jeg ikke har hørt noget til ham eller set ham senere, så har jeg været ude af stand til at opfylde dette løfte. Det var nu ellers ikke nogen særlig stor kapital, det drejede sig om, 20 middage med skibsøl og brændevin i ubegrænset kvanta à kr. 1,50, 20 kopper kaffe med et par flasker cognak à kr. 0,25. samt en bolle punch à kr. 12,00 var det stipulerede. Jeg har ingen anelse om, hvad der senere blev fortæret, men kl. 5 om morgenen listede jeg hjem fra værtshuskælderen i Strandgade, hvor festen blev afholdt, og den var gruelig gal, for kl. 1 skulle jeg stille til mundtlig afslutningsprøve i søndagsskolen.

Da jeg kom hjem, fik jeg en stærk kop kaffe og derpå i seng, hvor jeg sov til kl. 11½. Kl. 1 var jeg på min plads i skolen, men da klasse-læreren og censorerne kom ind i klassen, gik læreren en omgang for at se, om vi alle var mødt, og da han kom hen til mig, sagde han: »Hvad er der i vejen med Dem, Jensen, er De syg?« »Nej,« sagde jeg, »syg er jeg ikke, men jeg har været til svendegilde i nat.« »Nå, sådan,« sagde han, »men gør nu Deres bedste.« Jeg tror nu nok, at historien om mit svendegilde gik rundt til de forskellige censorer, og navnlig dr. Kaper, der var censor i tysk, har sikkert moret sig over mig, men han havde jo mine tyske stile liggende foran sig.

I matematik trak jeg spørgsmålet om beviset for den Pythagoræiske læresætning, og det slap jeg let fra, den gang, men i dag ville det være mig umuligt at tale med om dette.

Nå, jeg klarede prøven, og nogle dage efter kunne jeg hente min medalje i Frue kirke samt aflevere et kejtet buk for Christian den 9., der sikkert nok har moret sig over mig og mange andres bukken.

Lørdag aften sagde jeg farvel til min læremester og takkede ham for de 5 år, og jeg fik så en lille anbefaling. Samtidig meddelte han mig, at han havde talt med værkefører Buchardt i centrifugeværkstedet hos Burmeister & Wain, og hvis jeg henvendte mig hos ham, ville jeg muligvis få arbejde der. På hjemvejen gik jeg op på den opgivne adresse i Overgade neden Vandet, og der fik jeg underretning om, at jeg kunne begynde at arbejde mandag morgen.

Det er jo ikke min mening at skrive Københavns historie, men da jeg har oplevet en del store ændringer, synes jeg, at jeg må fortælle om nogle af disse.

Omdannelsen af stuelejligheder til butikker fortsattes gennem firserne. Udstillingen i 1888 skabte store forventninger om de formuer, der ville flyde til byen, og mange søgte at få del heri. I mange tilfælde var det sådan, at manden havde et nogenlunde vellønnet arbejde; men konen ville også gerne være virksom, og så åbnede de en forretning samt flyttede ind i det værelse med køkken, der som regel fandtes bag butikken. Lørdag aften kunne manden være hjemme lige så tidlig som de øvrige lønmodtagere, og han kunne så ekspedere i forretningen i de travle timer fra kl. 7 til 12 samt søndag morgen fra kl. 5 à 6 til 9. Den gang var man jo tidligt på tærne om morgenen.

Når de fleste af disse nye forretninger kunne gå nogenlunde godt, så måtte det gå ud over de ældre, større forretninger, og efterhånden forsvandt også nogle af disse. Fra gammel tid havde Nordsjællands bønder haft ret til at handle fra deres vogne på Kultorvet. De solgte smør og æg, tørv, pindebrænde og trækul; men det salg blev nu forbudt til ærgrelse for de værtshusholdere og hørkræmmere, der boede på Kultorvet. Der var 4 à 5 hørkræmmere, som solgte jern og bindegarn samt klipfisk og spegesild med mere til bønderne, og disse forsvandt efterhånden. Da jeg en dag i 1929—30 passerede Kultorvet, så jeg dog endnu en bonde, der kom ud fra den sidste hørkræmmer med et bundt rundjern, som han læssede på sin vogn.

Omtrent samtidig forsvandt Loppetorvet (i 1880'erne). Dette var på Vandkunsten. Der kunne man købe alt muligt fra skårede tallerkener og kopper til brugte klæder. De handlende sad i 4 à 5 rækker ned langs torvet, og den fine ende med de brugte klæder fandtes ned imod Gåsegade. Senere blev Loppetorvet flyttet over i Nybrogade, og til sidst blev det helt forbudt.

Klædehandlerne ville dog ikke med til Nybrogade; så for at blive i nærheden blev der i Kompagnistræde startet en del marskandiserforretninger, hvilke dog senere blev spredt ud over byen.

Den gamle skik at smide sengehalm og kasserede sager på gaden på flyttedage blev ligeledes forbudt. De nytilkommende urtekræmmere var alt andet end glade for den gamle skik at give kunderne spillekort, chokolade og vin til julen, og der var vel også de kunder, der regnede ud, at ved at købe mindre ad gangen kunne man være kunde i 2 eller flere forretninger. Som følge deraf vedtog urtekræmmerne at ophøre med al tilgift; men det var meget svært for dem at få gennemført, og børnenes søndagsbolcher holdt sig i mange år derefter.

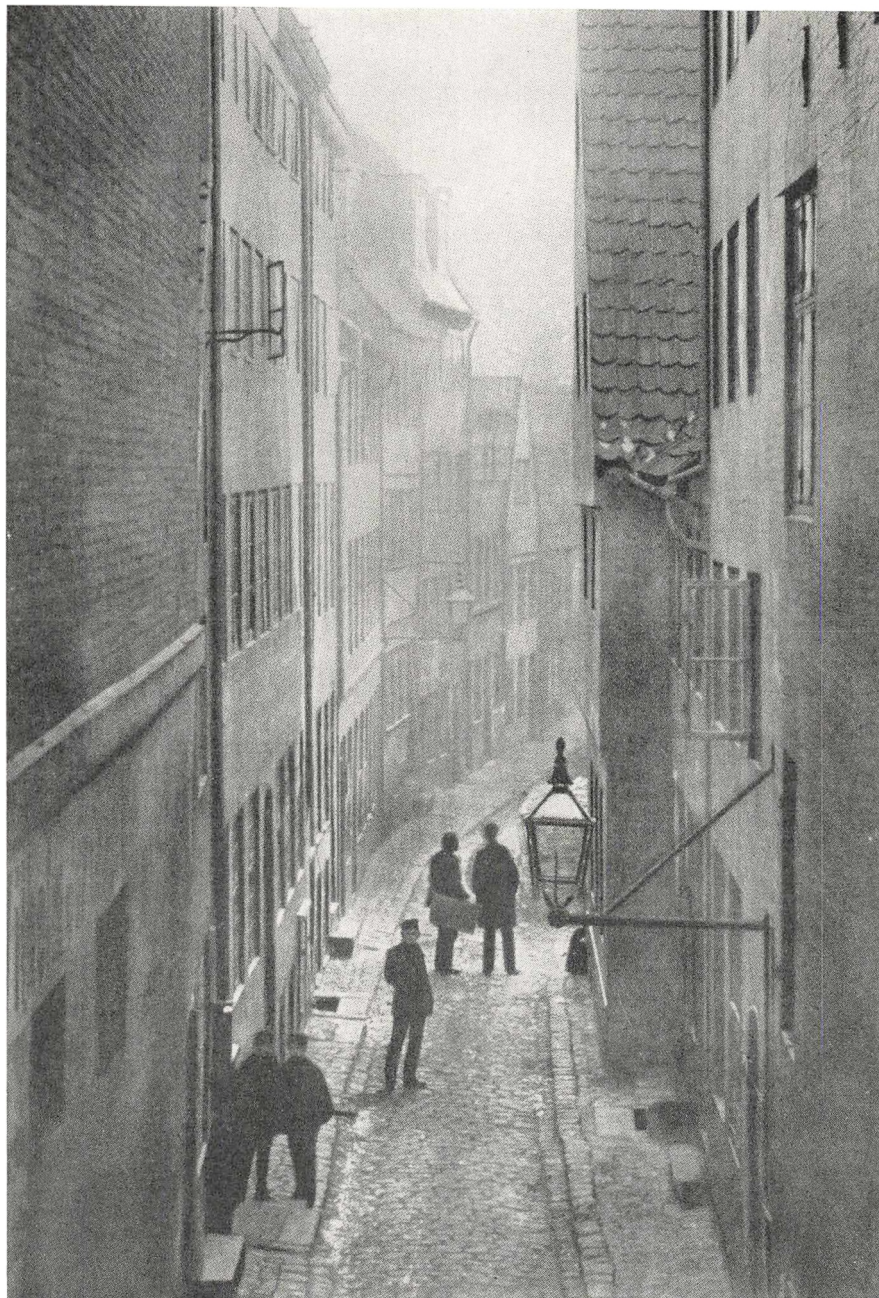
I november 1888 holdt Christian den 9. sit 25års jubilæum, og det blev den flotteste illuminationsaften, som København vist nogensinde har haft. Nu havde vi jo gas, og den blev der ødslet med i en grad, som nutiden ikke kan forestille sig. At der var levende lys i hvert vindue, selv i gader som Borgergade og Adelgade, var vel nok set tidligere, men den mængde af transparenter med små lysende og hvæsende gasflammer er ikke set hverken før eller senere, og der er vel også dem, der har fået hovedpine, da regningen kom.

En søndag eftermiddag afhentede min ven Peder mig ved søndags-skolen, hvorefter det hurtigst muligt gik ud til Rømersgade, hvor skue-spiller Emil Poulsen læste op for medlemmerne af Arbejdernes Læseselskab. Det var en oplevelse, og da jeg nok kunne tænke mig at høre mere af den slags, indmeldte jeg mig i læseselskabet. Kontingentet var 30 øre om måneden, og medlemmerne havde gratis adgang til de fleste søndagsunderholdninger samt til foredrag af oplysende art hveranden onsdag. Af disse mindes jeg endnu dr. Pingels beændede foredrag om geologi. Et emne jeg gerne ville sætte mig lidt mere ind i; men desværre fandtes der ingen bøger i læseselskabet herom. (Han kommer i sit sidste læreår ind i læseselskabets bestyrelse og beretter i et her udeladt afsnit om selskabets udvikling).

Mandag den 20. april 1891 tiltrådte jeg så arbejdet i Burmeister og Wains centrifugeafdeling. Ved indgangen fandtes der trykte plakater, som strengt forbød alle uvedkommende adgang, og jeg fik derved indtrykket af at være deltager i en eller anden hemmelig sammensværgelse. Dagen efter blev der ved siden af de nævnte opslået andre plakater, som meddelte, at de, der holdt fri den 1. maj, ville blive afskediget. Lørdag den 25. april gik jeg ind i Rømersgade og meldte mig ind i Smede- og Maskinarbejdernes Forbund, hvoraf jeg stadig er medlem. Ved indmeldelsen spurgte kassereren, hvor jeg arbejdede, og jeg opgav da Centrifugen, hvorefter han svarede, at der var jo strejke. Jeg blev noget hed om ørerne, men han fortalte da, at der var erklæret strejke i 1886, og at denne ikke var hævet. Men han tilføjede dog, at jeg kunne godt fortsætte, for han troede nok, at der fandtes 3 à 4 medlemmer derinde. Jeg var slet ikke ked af den advarsel, som han derigennem gav mig. Den gang kunne en purung mand ikke bralre op om fagforeningsforhold uden straks at blive smidt ud.

I centrifugeværkstedet var der beskæftiget ca. 100 mand, og der var ingen, som forlangte indstand. Som ung mand måtte jeg jo af og til spørge om et eller andet, men de svar, jeg fik, var ikke altid lige velvillige.

Efter ca. 14 dages forløb sagde en kammerat til mig, at jeg en lørdag aften skulle gå over i haven til restauranten »Det grønne Træ« i Torvegade samt give en bajer til de arbejdskammerater, som jeg traf derovre. Om lørdagen havde vi fri kl. 4. Efter at have vasket mig og klædt mig



Fra det gamle København. Peder Madsens gang. Fot. i Bymuseet.



Lokomotivværkstedet i København, 1867. Fot. i Jernbanemuseet.

om samt spist til aften, drev jeg ved 7tiden ned imod »Det grønne Træ«, idet jeg tænkte, at der fandtes ingen mere, men deri tog jeg fejl. Midt i ejendommen fandtes en lang, smal gang, der førte ud til gården. Til venstre fandtes værtshuset, men der har jeg aldrig været inde. For enden af gangen fandtes en smal gang, hvori der var toiletter og skarnkasser, og til venstre antydede en havelåge og et par stakitter, at der var der noget. Jeg gik ind gennem lågen, og der til højre stod det berømte træ bag eller ved siden af nødtørftusene. Under træet stod en 3—4 borde, der var stillet sammen, og rundt om dem sad der en halv snes kolleger fra Fugen, som endnu ikke var nået længere på vejen hjem. Jeg fik straks en stol og bestilte lige så omgående en omgang øl. Senere var jeg med til at splejse til et par andre omgange, og ved 9½tiden brød hele selskabet op. Siden den aften mødte jeg kun venlige ord fra arbejds-kammeraterne.

Jeg fik 26 øre i timen, hvilket var den almindelige begyndelsesløn, men jeg fik snart opsuset, at der kun var nogle ganske få, som havde 27 eller 28 øre i timen. En del af arbejderne arbejdede i akkord, men fortjenesten måtte ikke så gerne overstige 30 à 33 %, og i mange tilfælde kunne der ikke engang tjenes så meget. Jeg havde meget forskelligt arbejde, dels ved skruestik og dels ved forskellige boremaskiner, men det var kun daglønsarbejde. Der gjorde jeg bekendtskab med en borekasse, der kun var af træ, men effektiv nok til sit brug.

På et maskinværksted findes der altid en del fællesværktøj. Hos min læremester havde dette en bestemt plads i et skab, men der fandtes det aldrig. Man måtte gå rundt i værkstedet for at lede efter det, som man skulle bruge. Her fandtes der et magasin, hvor man mod aflevering af et tegn kunne få udleveret det fornødne værktøj, men man kunne også hente sig noget andet. En dag var en kollega kommet i tvist med værktøjsmanden om et eller andet, og pludselig røg der en knyttet næve ud gennem lugen og ramte kollegaen i ansigtet, og dermed var den diskussion forbi.

Den del af værkstedet hvor maskinerne fandtes, var indrettet i et mægtigt rum, der havde været anvendt til militæreksercits. Der fandtes meget store vinduer; men i den ene halvdel af dette værksted var der bygget et andet værksted uden for vinduerne, så lyset her måtte passere gennem 2 sæt vinduer. Lysforholdene var dog tålelig gode. For enden

af dette værksted og vinkelret derpå fandtes en lang bygning af nyere dato, hvor skruestikarbejdet og samlingen af centrifugerne fandt sted, og i fortsættelse af denne hal fandtes en anden, hvor en halv snes blikkenslagere havde deres pladser. I denne hal fandtes endvidere et par smedeesser. Den gang måtte maskinarbejderne selv smede deres drejestål og andet håndværktøj, og man vil forstå, at det for drejerne var en hel rejse fra maskinen til smedien, hvilket jo slet ikke var praktisk.

Sådanne foranstaltninger som vaskerum, opbevaringsrum til tøjet eller spiselokaler fandtes ikke den gang. Ved arbejds pausernes indtræden tørrede man sine hænder i en tot fedtet tvist. De, der boede i nærheden, gik så hjem og spiste i deres snavsede arbejdstøj, medens de, der ikke kunne nå hjem, måtte anbringe sig, hvor de bedst kunne finde en plads, f. eks. siddende på en gammel pakkasse ved drejebænken eller oppe på filebænken ved siden af deres skruestik. Her var der heller ikke noget, som hed at sende lærlingene i byen efter øl og brændevin. Dette måtte svendene selv skaffe sig. Hver mand havde sin forsyning med sig om morgenen, men det kunne vel også hænde, at forsyningen var opbrugt før frokost. Der var iøvrigt kun nogle enkelte lærlinge i dette værksted, fordi der kun udførtes præcisionsarbejde.

Den gang var det også ret almindeligt, at arbejderne færdedes på gaderne med træfodtøj. Jeg kendte flere af kollegerne, som gik langt ud på Amager med træsko, men Amagerbrogade var jo heller ikke en så fin gade, som det nu er blevet, og sidegaderne var ofte smalle jordveje, der egnede sig bedre for træsko end for læderfodtøj.

Mesteren var assisteret af 3—4 kvartermænd, som var posteret forskellige steder. Deres opgave bestod i at eftermåle det afleverede arbejde samt udskrive rekvisitionssedler for emner til nyt arbejde, og disse emner måtte man selv afhente på hovedmagasinet, der fandtes i en anden bygning. Mesteren udskrev selv akkordsedler og færdedes ellers rundt i værkstedet. Gennem nogle hemmelige kanaler havde han god underretning om arbejdernes færden også uden for værkstedet. Såfremt en mand en aften havde været ude at solde, så kredsede han næste dag rundt om denne mands plads for at se, om han passede sit arbejde. Da en kollega i et sådant tilfælde havde været væk fra pladsen nogen tid, blev han skældt ud, og da han svarede igen, blev han omgående afskediget. Et par dage efter stod der en ny mand ved den ledige drejebænk, men han

forsvandt efter et par ugers forløb, og derefter blev jeg sat hen til bænken. Her var der akkorder, men de var så sløje, at der ikke kunne tjenes noget synderligt på dem. En dag, da jeg diskuterede med mesteren om en for lav akkordpris, sagde han, at han godt vidste, at der ikke var meget at tjene ved dette arbejde. Han var heller ikke bange for at give noget mere; men han måtte så til gengæld forlange, at når man blev vant til arbejdet, skulle man selv sige til mesteren, at nu kunne man godt lave arbejdet noget billigere. Dette tyggede jeg lidt på, og det var med en vis spænding, jeg næste dag modtog akkordsedlen, men der var ikke givet noget mere.

Jeg agiterede for Arbejdernes Læseselskab på værkstedet og fik også nogle medlemmer. Jeg fik også en halv snes deltagere fra værkstedet med på læseselskabets sommertur til Helsingør. Jeg forsøgte også at agitere for fagforeningen, men blev hver gang skarpt stoppet. En lidt ældre kollega fortalte mig ved en sådan lejlighed, at der var mange, der gerne ville melde sig ind, men at de ikke turde, fordi de var bange for at blive afskediget. Samtidig fik jeg underretning om, at fra marts til eftersommeren var der meget mindre arbejde, og det viste sig også, at i midten af august blev ca. $\frac{1}{3}$ af arbejderne og deriblandt jeg afskediget. Dette gik til på den måde, at da lønskriveren ved 2tiden opnoterede mit arbejde for lørdagen, gav han mig samtidig underretning om, at jeg skulle holde op kl. 4. Noget efter kom en kammerat hen til mig og fortalte, at han og mange andre også var fyrede.

Jeg var nu faldet godt til på værkstedet, så jeg var ked af at skulle væk, men der var jo ikke noget at gøre ved det, og så begyndte farten efter nyt arbejde. Der var nu ikke så mange værksteder i byen, hvorfor man kunne have løbet dem igennem på et par dage, men de fleste var jo aflukkede, og portnerne var afrettede til at svare nej, hvis ledige folk henvendte sig til dem. Man måtte derfor stille lidt før kl. 6 om morgenen for at fange værkføreren, før han gik på arbejde, men hos dem fik jeg for resten et nej. Dog efter en snes dages forløb var jeg så heldig at træffe en værkfører, der nok kunne bruge en drejer en månedstid, og jeg begyndte der.

Jeg fik 26 øre i timen. Der var en drejer og 5—6 skruestiksarbejdere på værkstedet, og jeg slap med 8 bajere i indstand.

Arbejdet var noget spjæld, på hvilket der ikke kunne gives akkord.

Småting af al mulig slags til reparationer af alle mulige maskiner og rørledninger, men der var nok at bestille til os begge i de første 4 uger. Derefter blev jeg sat til at dreje kakkelovnsringe, men det var et modbydeligt arbejde. Modellen til ringene havde nok været rund engang, og var det måske endnu, men ringen havde kastet sig under støbningen, så den nærmest var 20-kantet, og der måtte man med et spidst håndstål arbejde sig gennem støbeskallen. Derefter var det nogenlunde let at glatte, pudse og polere hulningen og de skarpe kanter.

En smed skulle jo ikke være bange for at blive sort, men her var det sorte så overvældende, at jeg blev ked af det. Det sorte støbejernsstøv fra glatning, pudsning og polering trængte langt ind i porerne på hænderne og i ansigtet, og hvor det nu kunne nå ned på kroppen. Efter fyraften gik jeg hjem og skrumpede mig med soda og grøn sæbe, men 2 timer efter lignede jeg en fuldblods neger igen. Jeg skiftede skjorte hjemme om aftenen, men næste morgen var den rene skjorte næsten lige så snavset som den, jeg havde haft på under arbejdet, og som jeg nu måtte krybe ind i igen. Jeg havde desværre ikke så mange skjorter, at jeg kunne skifte et par gange om dagen, og da jeg snart indså, at jeg ikke kunne spinde guld ved dette arbejde, meddelte jeg værkføreren, at jeg vist ikke egnede mig til at dreje kakkelovnsringe. Han var slet ikke ked af det; for han havde nu intet andet arbejde til min drejerkollega, hvorfor han kunne afløse mig. Kollegaen havde moret sig godt over mig, fordi jeg var gnaven over alt det sorte. Nu måtte han selv gå til biddet; men en uges tid efter mødte jeg ham på gaden. Han var også blevet ked af kakkelovnsringedrejriet.

Da jeg var blevet udlært, var det min mening, at jeg snarest muligt ville læse til maskinisteksamen, men hertil fordredes nogle bøger, der kostede lidt over 50 kr., og jeg måtte se at få dem sparet sammen, hvilket imidlertid var meget vanskeligere, end jeg havde tænkt mig. Mit udslidte tøj kunne jo ikke holde evigt, og det måtte fornyes lidt efter lidt. Desuden ville jeg også gerne mærke, at jeg nu tjente penge, selv om jeg selv syntes, at jeg var meget beskeden. Dertil kom så arbejdsløshedsperioderne, hvor jeg jo slet ingen indtægter havde, og da jeg så oven i købet begik den dumhed at gå hen og forlove mig, så kunne jeg godt foreløbig sige farvel til al opsparing.

Til daglig fortsatte jeg min trælse gang efter arbejde, deriblandt gen-

tagne gange på Refshaleøen, selv om det var en drøj tur at trave ud ad Refshalevejen for at kunne stille kl. 6 uden for lågen til virksomheden. Hvis der trængtes til folk, kom de forskellige mestre og udpegede dem, som de kunne bruge. Kl. ca. 6¼ var antagelsesceremonien forbi, og de skuffede kunne så gå hjem. Som regel foregik hjemturen i små klynger, der udvekslede forskellige erfaringer med hinanden. Jeg kunne jo ikke fortælle ret meget, men der var mange kloge mænd iblandt, og disse var ikke bange for at lade andre høste godt af deres viden. Jeg fik f. eks. den oplysning, at på den tid af året var min chance lig nul, men at jeg blot skulle gå derud alligevel, idet der kunne blive en chance, hvis der tilfældigvis var kommet en havarist ind i nattens løb.

Efterhånden lærte jeg en del kolleger at kende, men jeg var ikke længe om at opdage, at det stod meget sløjt til med organisationsforholdene. Kontingentet var kun 25 øre om ugen, hvorfor forbundet var alt andet end velhavende. Der var dog startet en arbejdsløshedskasse, som netop begyndte sin virksomhed på denne tid; men den søgte jeg ikke, fordi jeg mente, at hvis jeg efter nytår blev nødt til at gå på landevejen, var det rart at have lidt støtte. Når de andre hjemtravende kolleger heller ikke søgte den, så var det derimod, fordi der var brist i deres organisationsforhold. Når vi på hjemvejen nåede til Prinsessegade, stak de fleste op hos Brandi, hvor vi nød en mælketoddy (en stor snaps og et lille glas mælk), som kostede 4 øre, og derefter gik vi hver til sit.

En dag i november hørte jeg på hjemturen, at et bryggeri havde købt en drejebænk, og at der var sandsynlighed for, at de skulle have en mand, som kunne betjene den. Et par timer efter var jeg på bryggeriet, hvor jeg efter nogen parlamentering fik fat i maskinmesteren. Jeg blev antaget, men jeg fik den besked, at der ikke ville blive meget drejearbejde foreløbig, hvorfor jeg måtte forpligte mig til at hjælpe de øvrige svende med reparationsarbejdet. Noget af dette viste sig senere at være noget fælt svineri, men snavset kunne da i hvert fald vaskes af igen. Lønnen var 20 kr. om ugen, og derfor skulle der arbejdes de sædvanlige 10½ time om hverdagen samt 6 timer fra kl. 6—12 på søn- og helligdage. Det sidste var jeg nu alt andet end glad ved, men jeg ville jo gerne have lidt at rive i, og jeg tænkte, at det muligt kunne ændres engang i fremtiden.

Da jeg begyndte, var der 2 mand i maskinværkstedet, hvoraf den ene

fungerede som formand for den anden og nu også for mig. De var over 40 år og havde arbejdet der i nogle år, men de var begge uorganiserede. Den ene ventede at blive ansat som formand, og så havde han ingen brug for forbundet, og den anden havde jo fast arbejde, hvorfor han heller ikke mente, at der var nogen anledning til at betale kontingent.

Der var ligeledes beskæftiget nogle grovsmede ved hestebeslag og mindre vognreparationer, men dem havde vi ingen forbindelse med, fordi deres værksted var beliggende langt fra vort.

Så gled da tiden. Den gang holdt man ikke juleaften så hellig som nu, og det generede derfor ikke mig at tage 3 timers overarbejde denne aften.

1. juledag blev der arbejdet fra kl. 6—1, og vi fik så helt fri 2. juledag som erstatning for de 4 timers overarbejde.

Der var iøvrigt ikke ret meget overarbejde, og om søndagen var der ofte kun arbejde til nogle få timer, men vi skulle jo være der de 6 timer.

Kort efter nytår fik jeg det eneste stykke drejearbejde, som jeg opnåede under min virksomhed på dette arbejdssted. Det var et par lædermanchetter til en pumpe, ca. 1 times arbejde.

Da vi nåede hen i marts, var jeg til fest en lørdag aften til kl. 4-5 stykker, og da jeg ikke var særlig oplagt til at gå på arbejde om søndagen, brændte jeg den af. I stedet gik jeg en lang tur og nød den dejlige friske forårsluft, men da jeg kom på arbejde om mandagen, fik jeg mig en værre overhaling. Den tog jeg med ro, men da mester var færdig, så talte jeg lidt fornuftigt med ham om søndagsarbejdet. Jeg henstillede til ham at finde en eller anden omordning af det. Selv skitserede jeg flere ordninger, der kunne give fritagelser engang imellem. Han lovede at tænke over det samt at tale med direktøren derom, men da jeg fik mine penge den næste lørdag, fik jeg samtidig underretning om, at firmaet ville forsøge at klare sig uden min assistance i fremtiden. Jeg havde nok været bærer af alt for farlige ideer.

Samme vinter opstod Frilandsbevægelsen. En energisk og velmenende mand, hr. F., havde fået oplyst, at England gerne ville have Kenya i Afrika koloniseret. Efter henvendelse til konsulatet fik han underretning om, at danskere ville være velkomne, og at der foreløbig ville blive reserveret jord til 20 store landbrug for os. Derefter fik han nogle artikler optaget i hovedstadsbladene om organiseringen af det danske fællesskab.

Da stemningen var kommet lidt til vejs, blev der indkaldt til møde i Rømersgade, hvor der mødte et par hundrede mennesker. Hr. F. holdt et meget optimistisk foredrag, hvorefter det blev vedtaget at danne en forening til at arrangere det fornødne, ligesom der blev nedsat et udvalg til at udarbejde love m. m. Ved nogle borde blev der indtegnet medlemmer mod betaling af 25 øre, og jeg lod mig også indtegne. En månedstid efter blev der afholdt konstituerende generalforsamling, hvor der blev valgt bestyrelse med hr. F. som formand. Et nysgerrigt medlem spurgte om, hvor rejsepengene skulle komme fra, men dette næsvise spørgsmål blev afvist med en bemærkning om, at det ordnede sig nok. Vi skulle blot agitere og få mange nye medlemmer, så ville foreningens kasse kunne klare meget, og der var også hemmelige velyndere. Kontingentet var 25 øre pr. måned.

Nogen tid efter blev der afholdt et agitationsmøde, hvor Borgbjerg havde påtaget sig hvervet som indleder. Han anbefalede tanken med et forbehold og holdt derefter et almindeligt politisk foredrag. Hans sædvanlige modstandergarde var også kommet til stede, og de begyndte at kritisere ham, men blev stoppet af dirigenten, fordi deres indlæg slet ikke berørte dagsordenen. Hr. F. fremlagde derpå en bunke reklamer, som han allerede havde modtaget fra en snes dampskibsselskaber, der hellere end gerne ville transportere deltagerne til Østafrika.

Ved disse møder fik jeg lejlighed til at iagttage en del af medlemmerne. Det var arbejdere i alderen 30—50 år, og flere af dem var allerede halvt opslidt af det daglige slid; men deres øjne strålede ved drømmen om at føle sig som små godsejere, der kunne gå med en pibe i munden og inspicere de sorte, som skulle arbejde med deres jord.

Jeg meldte mig ud af foreningen kort efter, men jeg fik senere oplyst, at et par år efter lykkedes det at sende en mand til Afrika. Der var jord nok, men der var heller ikke andet, hvorfor han og konen måtte tage dårligt betalt arbejde hos andre farmere, indtil han kunne slippe hjem igen.

Et par dage efter at arbejdet på bryggeriet var ophørt, søgte jeg ind i centrifugeværkstedet, hvor jeg straks blev antaget, samt fik min gamle bæk igen. Den havde iøvrigt stået og ventet på mig siden august. Antagelseslønnen var i mellemtiden blevet hævet til 27 øre i timen, men akkordpriserne var ikke blevet højere, så det var jo noget småt med overskuddet.

Denne gang var 1. maj en søndag, hvorfor deltagelsen i demonstrationen for 8 timers arbejdsdag var ualmindelig stor. Man samledes i udkanten af Nørre Fælle langs Tagensvej, som den gang var en 8 alen bred sti, samt langs Blegdamsvejen. Smedene samledes ved Holger Danskes Briller, 2 små vandhuller, der lå tæt ved hjørnet af Tagensvej og Nørre Allé. På et eller andet signal satte de forskellige foreninger med musik og faner i spidsen sig i bevægelse og marcherede op mod talerstolen, der var beliggende i nærheden af Store Vibenshus. Da afstandene var forskellige, kunne de enkelte tog let undgå at kolliderer med hinanden, og opmarchen blev tilendebragt på en god halv time. Det var et forunderligt syn at se den næsten tomme, grønne fælle pludselig blive befolket med de mange mennesker og de brogede faner. Den gang så man jo endnu mange af de gamle laugsfaner.

En dag i maj, vistnok den 26., havde Christian den 9. guldbryllup. Et par dage forinden blev der opslået en plakat på værkstedet, hvorpå der stod, at på grund af indstændig anmodning fra arbejderne, var værkstederne lukkede den dag. Denne plakat vakte en del skumleri på værkstederne, fordi det var umuligt at få oplyst, hvilke arbejdere der havde fremsat en sådan anmodning. På den tid af året var der rigeligt med helligdage, så vi brød os ikke om at få flere end nødvendigt. Desuden var vejret koldt og blæsende i dagene forud, men guldbryllupsdagen blev pludselig en meget varm sommerdag, hvilket forsonede os lidt med den tvungne fridag.

Grundlovsdagen var ikke halv helligdag den gang, men i 1892 var det en søndag. Der var 3 forskellige grundlovstog den dag, og de konkurrerede naturligvis om, hvem der kunne stille med det største antal deltagere. Social Demokratiet samledes på Nørre Boulevard, og herfra gik turen ad Nørregade, Stormbroen, forbi Frederik den 7.s statue ad Holmens Kanal, Kongens Nytorv, Store Kongensgade, Østerbrogade til Nørre Fælle. Det var en drøj tur, men arbejderne var godt gående den gang, fordi de ofte havde lang vej til arbejdet. (Omstigning mellem de forskellige sporvognslinier kendte man ikke, og 5 øres taksterne kendte man kun på den senere linie 7 fra Kgs. Nytorv til Kapelvej eller fra Boulevarden til Baldersgade samt ovenpå vognen. Sporvognene kørte heller ikke tidligt om morgenen, hvorfor man måtte gå).

Højres grundlovstog samledes på Ridebanen, og når arbejdnernes tog

var passeret, gik det over Holmens Kanal, Kgs. Nytorv og Gothersgade til Kongens Have, hvor porten på hjørnet af Kronprinsessegade var lukket op i dagens anledning.

Den liberale vælgerforening samledes vistnok i Reventlowsgade, hvorfra turen gik til Frederiksberg Have.

Når man dagen efter læste de forskellige aviser, da viste det sig, at alle 3 processioner havde været den største.

Jeg undrede mig over, at der kunne være så mange musikere i byen,



så der kunne opstilles så mange orkestre, som der faktisk fandtes i de 3 tog, men det kunne jo tænkes, at når nogle af de første musikkorps var nået ud til talerstolen på Fælleden, så skyndte musikerne sig ud i Nørre Allé, hvorfra de ved hjælp af et par drosker nok kunne nå at fortsætte deres gerning i et af de andre tog.

På værkstedet gik alt som året forud, men det lykkedes dog at få nogle flere af de lidt ældre arbejdere indmeldt i forbundet. Ved at tale med nogle af kollegerne fra de andre af Burmeisters værksteder på Christianshavn, fik jeg oplyst, at forholdene der var ligesom i Centrifugen. De ældre arbejdere, som havde stået i fast arbejde i en del år, ville ikke organiseres, hvorimod de yngre under 30 år var til at tale med. Nogle af de organiserede mente, at det kunne hjælpe, hvis vi fik startet en værkstedsklub, og en dag i juli blev der indvarslet til et møde i et lille

lokale, der fandtes på en 1. sal i Strandgade, tæt ved hjørnet af Torvegade. Det blev vedtaget at danne en klub, og der blev nedsat et udvalg til at udarbejde forslag til love. Udvalget bestod af 3 medlemmer, hvoraf jeg var den ene.

Et af udvalgets medlemmer fik anledning til at afskrive lovene for en af de allerede eksisterende værkstedsklubber, og på grundlag af disse blev der så udarbejdet et sæt love. Der blev indkaldt til stiftelsesmøde den første lørdag i august. Nu blev der røre på værkstederne. I middags-tiden samledes kollegerne i Centrifugen i små klynger, der ivrigt diskuterede forbunds- og klubspørgsmål. Samme lørdag som generalforsamlingen skulle afholdes, fik jeg meddelelse om, at der ikke var mere arbejde til min drejebænk, hvorfor jeg måtte holde op. Jeg kunne derfor gå hen til mødestedet og aflevere det renskrevne lovforslag til de øvrige medlemmer af udvalget. Klubben blev dannet, men den gik senere i stykker igen.

Efter nogle års forløb blev der dannet en ny klub, som eksisterer den dag i dag.

Den gang fik man en arbejdsseddel, når man holdt op på et værksted, og denne seddel skulle man forevise, når man søgte arbejde andre steder; men det hændte jo, at værkførerne glemte at forlange sedlen. Jeg sammenlignede sedlerne fra 1891 og 92, men der var nogen forskel på sedlerne, så jeg var ikke så helt glad ved at forevise den sidste, da jeg af en kammerat fik underretning om, at der var en chance på et andet af Burmeisters værksteder.

Jeg fik fat i mesteren, men han forlangte ingen seddel, og han havde heller ingen brug for folk til værkstedet. Hvis jeg derimod gik ud på Sukkerhuset i Helsingørsgade og spurgte efter montør N. N., så kunne jeg muligt få arbejde der.

Jeg fik fat i den nævnte montør og blev antaget. Lønnen var 27 øre + 3 øre i udearbejdspenge.

Sukkerhuset havde selv et lille maskinværksted, hvor der var beskæftiget nogle mand, men nu var der nogle hejsespil, der skulle have en ekstra reparation. Det kunne de ikke overkomme, hvorfor de fik folk og værktøj fra Burmeister. Arbejdstiden var fra 6—6 med en halv times frokost og en time middag samt om søndagen fra kl. 6—12, hvilket var den sædvanlige arbejdstid for Sukkerhusets arbejdere, men om hverdagen

havde de også $\frac{1}{4}$ times vesperkost ved 4tiden om eftermiddagen, og vi holdt da også fri i det kvarter.

Jeg måtte så opgive mine søndagsmorgenture, men da koleraen kort efter brød ud i Hamborg, holdt disse op alligevel. Det hed sig, at man kunne blive smittet under de større ærinder på toiletterne, og derfor var der mange, som dårligt turde vove sig længere ud. Samtidig blev der fremstillet en bunke forskellige bittere, der skulle kunne holde maven i orden eller måske snarere ødelægge den. En ting havde de i hvert fald tilfælles, nemlig at de var temmelig dyre.

Sukkerhusets arbejdsstab, som færdedes på de samme lofter, hvor vi arbejdede, vidste imidlertid råd derfor, idet de lærte os at drikke ølhøvl. Denne bestod af kogende hvidtøl, hvori der blev opløst en stor portion sukker, og blandingen blev derefter passende fortyndet med rom. Denne mikstur nød vi så til frokost, middag og vesperkost, og om søndagen bestilte vi ikke ret meget andet. Nede hos Neiiendam kunne man få den dejligste flaske rom for ca. 75 øre. Kuren viste sig at være probat, for så vidt som ingen af os fik kolera.

En dag i oktober var vi færdige med vort arbejde på Sukkerhuset. De 2 af os blev antaget til fast arbejde på Sukkerhuset, og vi andre 4 fik vor afregning samt en arbejdsseddel, der udviste, at vi havde arbejdet ca. 2 måneder hos B. & W. At vi slet ikke havde set værkstedet indvendigt, stod der ikke noget om.

Jeg var jo nu arbejdsløs igen og tænkte stærkt på at gå på rejsen, men da jeg også gerne ville have militærtjenesten af vejen, gik jeg på sessionen og trak et pænt og sikkert nummer.

Så gik den trælse vandring efter arbejde igen. Der fandtes den gang en halv snes smede og maskinarbejdere, som var kendt på de fleste værksteder, og som blev regnet for nogle rene unika af dygtighed. Når de var ked af at være et sted, holdt de op, og de kunne straks få arbejde, når de viste sig på et andet værksted. Det var næsten som om maskinfabrikkerne og kleinsmedene sloges om dem.

En dag i slutningen af november, da jeg sammen med andre lidelsesfæller travede hjem fra øen, kom vi ind på et værtshus, hvor der netop sad en af disse. Jeg kendte ham ikke, men det gjorde kammeraterne, hvorfor jeg blev præsenteret for ham. Inden vi skiltes, gav han mig et lille vink, som jeg straks fulgte, og så fik jeg arbejde på et mindre, men fint

og nobelt værksted. Da jeg var blevet lidt fortrolig med forholdene der, ærgrede jeg mig grundigt over, at jeg netop var gået på sessionen i det år, men nu var det jo for sent.

Som ny mand på værkstedet fik jeg det mindst efterspurgte arbejde, men lønnen kom dog op på en snes kroner, og jeg stod så lunt og godt i arbejde resten af vinteren, selv om den vinter ellers var nederdrægtig kold. Først i april måtte jeg så forlade mit gode arbejde for at melde mig til soldatertjenesten. Der er jo mange, som har skrevet så vittigt om denne periode, men det var nu ikke bar sjov altsammen. Lønnen var 55 øre om dagen + 800 gram rugbrød om dagen, og for denne svimlende sum skulle man så skaffe sig pålæg til brødet samt betale vask af undertøj og pudserekvisitter. Man måtte jo også købe brændevin, hvilket var noget af det vigtigste i soldaterlivet, idet det repræsenterede morgenkaffe, middagskaffe og aftente, foruden at det måtte hjælpe til at få skorperne til at glide lettere ned.

I ca. 3 uger var der tvungen middagsspising i marketenderiet, hvortil der blev fradraget 35 øre pr. dag, og hvad skulle man så stille op med 20 øre pr. dag. Man måtte også selv sørge for støvler og den øvrige undermundering. Herfor fik man 8 øre pr. dag, men disse blev først udbetalt efter tjenestens afslutning.

Nu er der foreninger, som sørger for soldaternes underholdning i fritiden, og det er meget prisværdigt; men sådan noget fandtes ikke i halvfemserne. Det var i og for sig heller ikke så nødvendigt; for de overordnede skulle nok sørge for, at vi ikke fik stunder til at kede os alt for meget.

I oktober slog frihedens time, og jeg stppede ned på min tidligere arbejdsplads, og der gik det, som jeg ventede. Min afløser havde arbejdet der i 6 måneder, medens jeg kun havde 4 måneders arbejde bag mig. Desuden var han familieforsørger, det var jeg ikke, og derfor måtte jeg resignere.

Jeg søgte forbundets arbejdsløshedskasse, hvorfra jeg fik understøttelse i 14 dage à 50 øre, derefter kunne jeg fortsætte som rejsende, da jeg var ugift, eller også måtte jeg klare mig selv i 2 måneder.

Jeg havde nu ikke lyst til at rejse på den tid af året, og da jeg stadig var på tæerne om morgenen, så håbede jeg, at der skulle vise sig et eller andet. Om middagen gik jeg sammen med nogle venner på Amalienborg

for at høre musikken, og derefter splejsede vi til en omgang mælketoddy hos brændevinsbrænderen i St. Kongensgade. Om aftenen gik vi flot i teatret, hvis vi da kunne skaffe de 10 øre til garderoben.

En dag først i december løb jeg tilfældigt på en tidligere arbejdskammerat, der nu var beskæftiget på en vognfabrik, men som havde været et ærinde i byen. Han mente, at der på dette værksted muligt kunne blive en halv snes dages arbejde. Jeg var jo ikke grovsmed og slet ikke kendt med vognarbejde; men han mente, at det kunne jeg nok klare, og firmaet havde meget travlt lige i øjeblikket. Jeg fulgte ham hen på værkstedet, hvor han talte med formanden, og jeg blev så antaget på den udtrykkelige betingelse, at arbejdet kun varede en halv snes dage. Efter 2 ugers forløb var vognen færdig, og jeg havde tjent 36 kr. Jeg måtte naturligvis give indstand, men det drejede sig kun om ca. 2½ kr., hvilket da ikke var så slemt.

I februar var vi nogle stykker, som indkaldte til et møde i Læderstræde på hjørnet af Hyskenstræde, hvor der fandtes et mindre mødelokale. Det drejede sig om dannelse af en socialdemokratisk vælgerforening for 2. kreds, hvori jeg den gang boede. Foreningen blev dannet, og jeg blev valgt til sekretær, men da jeg nogle måneder efter rejste fra byen, blev min virksomhed inden for denne forening ikke af større betydning.

Iøvrigt var der travlt med agitationen i anledning af valget til borgerrepræsentationen. Hvert år i marts blev der valgt 6 medlemmer til denne forsamling. Der blev også holdt vælgermøder, men her gik det mere roligt til end ved vælgermøderne til Rigsdagen, hvor de 2 kandidater stod overfor hinanden og søgte at overgå hinanden med rammende bemærkninger.

Det var en oplevelse forud for folketingsvalget i 1892 at overvære vælgermøderne mellem P. Holm og Frederik Hansen, 2 gode talere, der ikke gav hinanden noget efter i åndrige og vittige bemærkninger til næsvise vælgere.

I marts fik jeg en lille tjans på Refshaleøen, men arbejdet varede kun 9 dage, hvorefter jeg blev sendt hjem med besked om at melde mig igen efter påske.

I januar havde jeg været i Roskilde, Hillerød og Helsingør for at søge arbejde, og sidstnævnte sted havde mesteren opnoteret min adresse. Nu

fik jeg en skrivelse derfra med underretning om, at jeg kunne begynde onsdag efter påske. Jeg bestemte mig så til at prøve Helsingør skibsværft.

Der var ingen ledig drejebænk, hvorfor jeg blev sendt ned i et sjak, hvoraf flere var antaget samme dag. Vi kom om bord på dampfærgeren Kronprinsesse Lovise, hvor vi under ledelse af maskinmesteren deltog i de reparationer, der blev foretaget under færgens årlige eftersyn.

Ved antagelsen måtte man højtideligt underskrive på, at man havde modtaget værftets reglement, og at man ville overholde samme, og man fik derefter udleveret et sammenfoldet blad ca. 5" bredt og ca. 4" højt. Når man kom hjem og foldede det ud, viste det sig at være ca. 20" langt, og det indeholdt en længere serie af straffe og bødebestemmelser. Såfremt disse skulle overholdes strengt, var det tvivlsomt, om lønnen kunne slå til. Lønnen var 26 øre i timen, men ved reparationsarbejde om bord på gamle skibe fik man 5 øre ekstra, og på færgerne fik man 2 ekstratimer pr. dag som erstatning for manglende akkorder.

Fabrikkerne skulle jo gerne vide, hvad arbejde de enkelte folk udførte. Hos Burmeister var der en lønskriver, som gik rundt og opnoterede arbejdet, og når han havde været rundt ved 2-tiden, kunne man få sin løn ved 4-tiden. På øen skiftede man ikke synderligt med arbejdet, så der kunne den ledende formand klare det samme, men de fleste andre steder sluttede lønningsugen om fredagen, hvorved der til stadighed blev indestående en dag. Dette er senere de fleste steder ændret således, at der nu indestår 3 dage. Man fik så om morgenen udleveret en timeseddel, der blev udfyldt og afleveret om aftenen.

På Helsingør Skibsværft brugte man træbrikker. Om morgenen fik man ved en luge udleveret en træbrik ca. 10 cm lang, ca. 6 cm bred og 1 cm tyk, hvor ens nummer var indstemplet i kanten. Ved hjælp af fugtighed og lidt kridt præparerede man den således, at der kunne skrives på den med en blyant, og denne brik afleverede man så samme sted om aftenen, når man forlod værftet. Man måtte skrive på brikken, hvor man havde arbejdet, og lidt før fyraften gik maskinmesteren rundt og noterede de 2 ekstratimer på hver brik. Næste dag måtte man så vaske og kridte brikken igen. Det har nok knebet for nogle at huske deres nummer om morgenen, men efter mindre end en uges forløb kunne kontrolløren huske nummeret, og så fik man brikken, før man kunne nå at sige det.

Mærkværdigt nok har jeg, mere end 25 år efter at have forladt værfttet, drømt om, at jeg stod uden for lugen og var helt elendig over at have glemmt mit nummer.

Værfttet beskæftigede nok en 6 à 700 mand, og blandt så mange er »sen« navnene jo langt i overvægt. For nu at kende den ene fra den anden fik de efterhånden et øgenavn, og under dette blev de kendt over hele værfttet. Jeg har kendt mange ret godt uden at kende deres borgerlige navn. Jeg undgik jo heller ikke min skæbne.

1. pinsedag skulle det meste af Helsingørs befolkning op og ud for at se solen danse over Skåne. Man gik så i små eller større klynger ud til Julebæk, hvor man drak morgenkaffe, og senere op i Hammermølle-skoven, hvor man nød den medbragte frokost.

Fra nogle af de øvrige kammerater kom der forslag om, at vi skulle samles på Maria Kirkeplads kl. 3½ for at følges ad til Julebæk. Da jeg nu havde let ved at skrive en lille kvik sang, skrev jeg en og fik den hektograferet, samt uddelte den ved kaffebordet. Nogen tid efter kom nogle forsinkede kammerater, og en af dem siger så, hvem har skrevet den sang, hvorefter en anden svarede, at poeten sidder der. Dette navn hang derefter ved, så længe jeg havde forbindelse med værfttet. Det var i hvert fald et pænere navn end »Drukfeldt«, som en af kammeraterne måtte finde sig i, selv efter at han var blevet afholdsmand. Navnet forsvandt først, da manden var rejst til Sverige.

Helsingør viste sig at være en død by, og i de lange kedelige aftener savnede jeg livet i læseselskabet.

Når jeg havde spist frokost om søndagen, gik jeg en tur til Julebæk og hjem igen. Efter at have spist middag gik jeg en tur til Julebæk og hjem igen, og efter at have spist aftensmad gik jeg en tur til Julebæk, hvorfra jeg så vendte hjem i mørkningen. I sommertiden gik jeg over til Grønnehave i middagstiden og tog mig et bad, før jeg gik hjem og spiste, og jeg havde da den kilometerlange Grønnehave strand helt for mig selv.

Om aftenen var der kun værtshusene. Jeg blev nok medlem af håndværkerforeningen, hvor der fandtes en læsestue med Helsingørbladene, men når man kom ud fra læseværelset, da var det også et værtshus. På torvet boede en papirhandler, hos hvem man kunne abonnere på Socialdemokraten fra København, pris 20 øre pr. uge, og der hentede

jeg min avis hver dag, da de helsingørske blade ikke interesserede mig særlig.

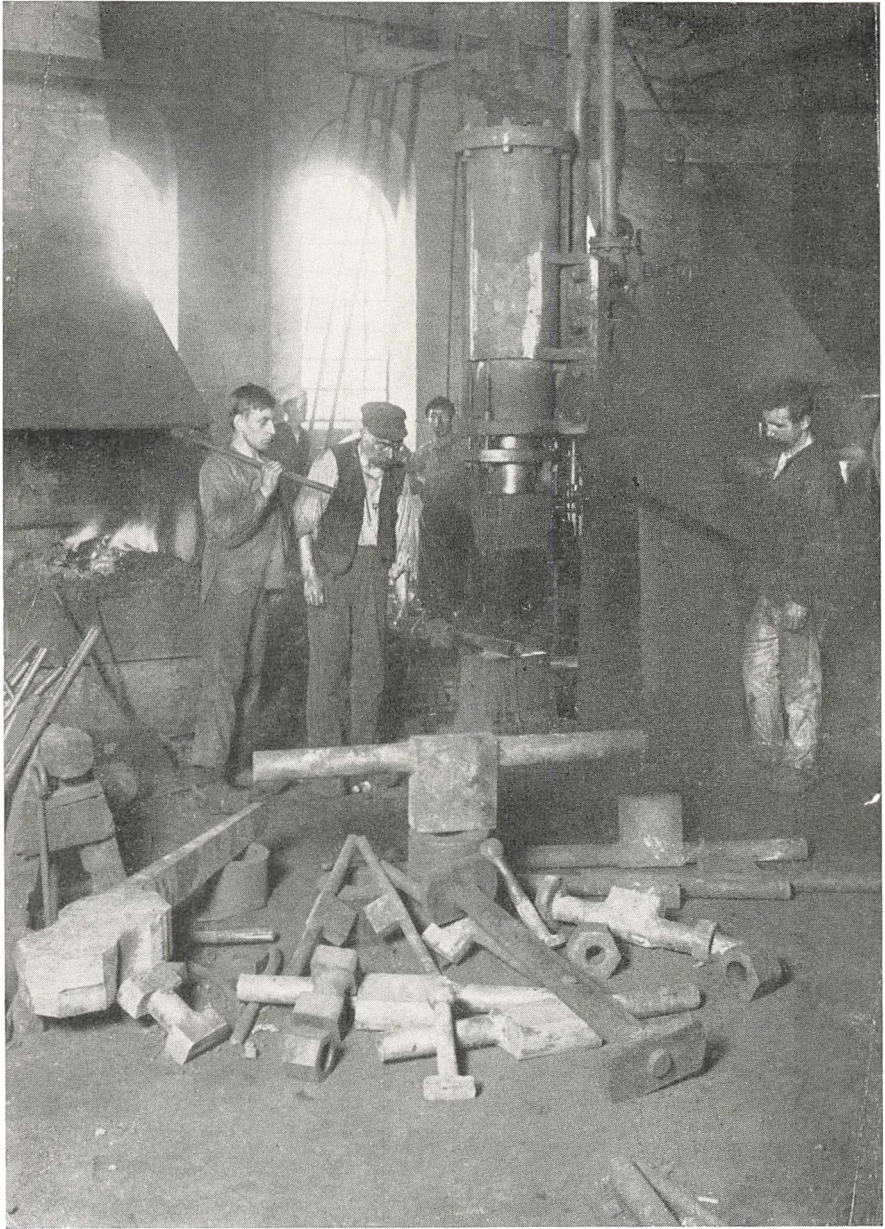
Kort fra Julebæk og bag Hellebæks fabrikker lå Hammermølleskoven, populært kaldet Pinseskoven. Der blev der hver pinse afholdt en slags dyrehavsbakke. Teltene blev stillet op om lørdagen. Om søndagen var der kun åbent i restaurationsteltene, selv om man vel nok kunne købe et blæsehorn eller 2, hvis man trængte til det. 2. pinsedag kl. 4 blev der officielt lukket op for karruseller, gynger, lirekasser og alt det andet gøgl, men da kom der fortrinsvis folk fra badestederne samt turister på bakken. Det var en smuk bakke, der skrånede ned imod Bondedammen, hvorfra der var en nydelig og idyllisk udsigt. Et drømmerige.

3. pinsedag kom Helsingørs befolkning. Værftet lukkede til middag, og ved 2-tiden vrimlede det af kørende og gående dels på stien til Julebæk og dels på Gl. Hellebæksvej. Denne var jo den nemmeste vej for kapervognene, fordi den førte lige til festpladsen.

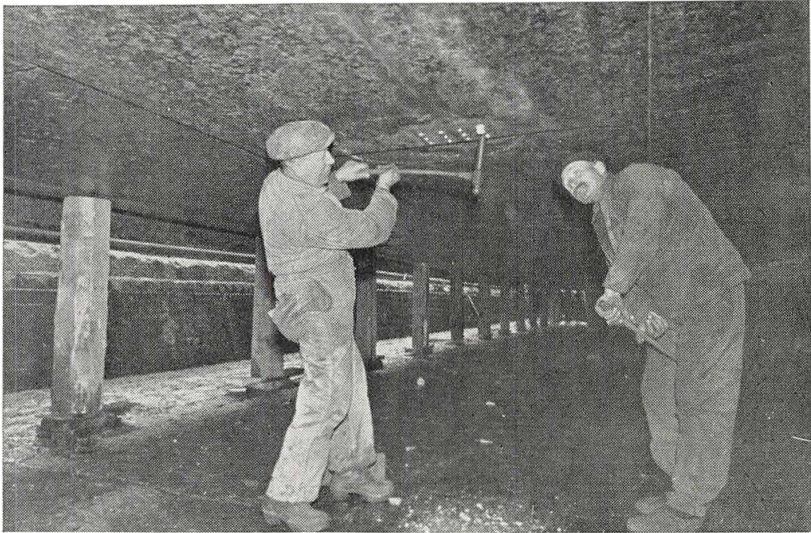
Befolkningen i Helsingør var egentlig delt i 3 klikker, som hver for sig holdt sammen. 1. Helsingørs oprindelige befolkning, der ikke kunne glemme sundtoldens gyldne dage, samt deres afkom. 2. Den indvandrede besætning på skibsværftet samt deres afkom, og 3. den senere indvandrede ungdom; men 3. pinsedag i Pinseskoven var alle skranker slettede, og jeg stiftede flere bekendtskaber, som jeg senere havde megen glæde af.

Jeg var sammen med 2 ligestillede arbejdskammerater, og vi lavede så meget sjov, at alle og enhver ville hen og hilse på os. Den ene af mine kammerater var iøvrigt en russer, som syntes, at det var sundere at leve i Danmark end i Rusland, så det er i al fald heller ikke noget nyt.

På værftet gik det jævnt og roligt. Når den ene færge var ved at være færdig med eftersynet, kom der en ny, og det samme sjak flyttede så over på denne. Vi var 3, der havde arbejde på dækket ved styremaskiner, spil og andet. Det var slet ikke så rart, når det var regnvejr, men i godt vejr var det en herlig arbejdsplads, især på de dage, færgen lå på ophalingsbeddingen, og man fra dækket kunne se langt op og ned ad sundet, medens man nød den friske luft. Nu fik jeg også selskab søndag eftermiddag, idet vi 3 kammerater tog vor aftensmad i den ene lomme og en snaps i den anden, hvorefter vi travede ud til Julebæk, hvor vi så fordrev aftenen med diskussioner om, hvordan man kunne rette lidt på samfundsmaskineriet.



Fra det gamle B. & W. Damphammeren i funktion.



*Fra Helsingør skibsværft. Rekonstruktion af gamle arbejdsmetoder.
Nitterne i arbejde.*



Specialarbejderne Valde og Stoffer viser, hvordan man borede nagler ud.

Da færgerne var færdige, blev vi skilt fra hinanden, og jeg kom ned på eller rettere til en nybygning, der endnu lå på beddingen, hvor jeg hjalp en kammerat med at slå huller i bunden af skroget, men her vankede der ingen ekstra 5 øre og heller ingen ekstratimer, så lønnen androg kun de velkendte 16 kroner. En månedstid efter kom der en reparation, som skulle behandles hurtigst muligt, og jeg kom så om bord på denne.

Mandag, tirsdag, onsdag, torsdag og fredag arbejdede det samme hold dag og nat. Når man havde arbejdet om natten og skulle fortsætte om dagen, kunne man gå hjem fra kl. 6—8½ med betaling for de 2 timer. Det var sovetid. Desuden sov vi i den natlige middagspause fra 12—1 samt ofte noget længere. En af nätterne sov jeg til kl. 4½, men da vi ikke havde nogen mester om natten, så gik det godt.

Maskinmestrene fra skibet tog jo opholdet som en behagelig ferie. 1. og 2. mester rejste til København, og de laverestående gad ikke rende og se efter os om natten.

Jeg fortsatte så arbejdet, dels på reparationsarbejde og dels på nybygninger, indtil hen i november, hvor jeg fik arbejde i værkstedet en 14 dages tid, og først i december blev jeg fyret med en besked om at opgive min nye adresse, hvis jeg rejste fra byen.

Organisationsforholdene var alt andet end gode, og som følge deraf var lønnen sløj. Vi der begyndte samtidig fik vistnok alle 26 øre i timen, men senere fik jeg oplyst, at der fandtes maskinarbejdere om bord med lønninger helt ned til 22 øre pr. time, medens de højstlønnede kun fik 28 øre. Nogle af disse havde nok akkorder på specielt arbejde, men ellers var 90 % af alt arbejde timeløn. De 5 øre i smudspenge på havaristerne kunne nok bøde lidt på den lave løn, men ellers var vi henvist til at hente fortjenesten hjem på overarbejdet. Vi var mange, som var modstandere af overarbejdet, og det lykkedes også at få det bremsset noget. Men de kolleger, som gerne ville arbejde over, blev gnavne over, at forbundet søgte at få værftet til at antage nogle flere folk, for derved at undgå i hvert fald det meste overarbejde, og som følge deraf ville de ikke være medlemmer.

Der blev i sommerens løb antaget mange folk på værftet, men de fleste holdt dog op igen efter nogen tids forløb. Der kom også en del svenskere og iblandt dem mange gode kammerater, men de fleste af

disse var ikke kendt med organisationsforhold. Når man talte med dem, kunne de nok forstå organisationens betydning, og de var egentlig ikke uvillige til at være med, men betale kontingent (25 øre om ugen), det kunne da ikke falde dem ind.

Blandt de ældre mere faste folk i værkstederne var det lidt bedre, men også der var der mange uorganiserede. Det lykkedes mig at få flere til at indmelde sig, men i flere tilfælde kunne jeg et par måneder efter finde dem i forbundets sletteliste, som slettede på grund af restance efter kort tids forløb.

Da jeg meddelte, at jeg var blevet fyret, og at jeg tænkte på at rejse, tilbød min vært mig, at jeg kunne blive boende på kredit. Han mente, at hvis jeg blev i byen, ville der hurtigere blive arbejde igen, end hvis jeg rejste. Jeg kunne dog slet ikke tænke mig at gå på lykke og fromme og drive i en by som Helsingør, og 14 dage før jul rejste jeg til København.

VENDELBOEN

C. O. Christiansen er opvokset og udlært i Hjørring. Da han ikke kan få arbejde, tager han billetten til Amerika, og her får han snart vellønnet arbejde. En nedgangsperiode får ham til at vende hjem, men her finder han sig først til rette, da han kommer til at arbejde for en anden »amerikaner«, Th. B. Thrige, De Forenede Automobilfabrikker.

Ja, nu skal jeg så skrive, hvad jeg kan huske om mine fædre. Min fader stammede fra vestkysten af Vendsyssel, norden for Hirtshals, som den gang kaldtes Lilleheden. Hans fader var en gammel sømand, som i sine unge dage drog på langfart med store sejskibe som styrmand; men efter flere års forløb kom han hjem og kastede anker, som han selv sagde. Han blev så gift og ansat ved Tornby redningsstation, og der hørte han til i 25 år og var med til redde mange mennesker. Det var jo i sejskibenes tid, og det er som bekendt en farlig kyst. De havde mange drøje ture.

I ægteskabet var der 4 sønner, og de blev jo selvfølgelig sømænd; men min fader blev, som de andre drillede ham med, landkrabbe. Den ældste blev borte, de hørte næsten aldrig fra ham. Han var det sorte får i familien. Den gamle sagde, han var en skidt knægt. Der blev fortalt, at han var havnet i Grenå og var gift der. Den næstældste var jo også sømand. Ham var den gamle stolt af. Han tog styrmandseksamen og tog selvfølgelig på langfart. Den 3. søn hed Peter, han var i marinen, da krigen kom i 64, og han var med i slaget ved Helgoland på fregatten Jylland. Efter træfningen ved Helgoland sejlede de danske fregatter til Kristianssand, hvor de døde og sårede blev bragt fra borde, og så gik skibene til København. Da de blev afmønstrede, rejste Peter til New York. Han havde ikke fået krig nok. I New York lod han sig hverve til den amerikanske hær. Det var det sidste år af slavekrigen. De fik brev fra ham, at han havde fået 800 dollars i hvervepenge. Dem havde han sat i en bank i Philadelphia, men siden hørte de aldrig fra ham. Så kom det afgørende slag ved Getysburg, det varede i 3 døgn. Der faldt så mange soldater, og der er han selvfølgelig faldet.

Min fader var ved 11. regiment i 64 og var med ved Dannevirke,

Sankelmark og Dybbøl. Ved Sankelmark var det østrigerne, de sloges med. De danske soldater fik ordre til fremfor alt at bruge bajonetten; den havde østrigerne en vis respekt for. Så trak danskerne sig tilbage og tændte bivuaqbål og lod dem brænde. Det var jo om natten. Så stak de af nord på til Dybbøl, og 9. regiment dannede bagtroppen. Det var en drøj tur. Der var faldet isslag. Jorden var så glat som et spejl, og hundekoldt var det. Hestene, som var forspændt kanonerne, gled i det glatte føre. Soldaterne slæbte i kanonerne sammen med hestene, men 11. regiment fik alle sine kanoner med til Dybbøl, mens 1. regiment måtte fornagle nogle af deres og lade dem stå. Mandskabet var udmattet af kulde og strabadser. Københavnerne var jo ikke så hårdføre som Vendelboerne, der var mere vant til kulden; men »de sloges Fanden lyneme godt,« kan jeg huske, han sagde. Det var, hvad far fortalte om krigen, ikke for os børn, men når der kom en gammel krigskammerat. Så kom der gerne lidt fra krigen, og jeg var jo lutter øre.

På Dybbøl blev han taget til fange og sendt til Posen i Polen, som den gang var tysk. Der blev de interneret i en fæstning og sat til noget jordarbejde; men min far og nogle stykker andre blev ansat inde i fæstningens køkken. Køkkenchefen var en polak, og ligesom alle polakker hadede han tyskerne. Han behandlede de danske fanger godt. De levede som grever. »Jeg har Fanden lyneme aldrig haft det så godt, hverken før eller senere,« sagde den gamle. Da de skulle hjemsendes, fik de en pakke med sig af gode sager, og han stak dem alle på næven og sagde farvel dänen.

Da han så kom hjem efter krigen, var der meget dårlige tider. Folk havde ligesom tabt initiativet og modet. Der var ingen arbejde. Den gang var der ingen jernbaner i Vendsyssel. Al tilførsel skete pr. fragtvogn fra Ålborg. Vendsyssel var jo den gang betragtet som uden for lov og ret, og disse fragtvogne blev tit overfaldet af røvere, der holdt til i de øde egne omkring Vildmosen og Il Bjerger. Det var en garver Svendsen i Hjørring, som havde denne fragtkørsel; men han døjede med at få kuske til det. Så var der en krigskammerat til far, der hed Frantz Mikkelsen. De havde kendt hinanden fra børn. De tog så pladsen, og de var ikke så nervøse. De var bevæbnet med en dobbeltløbet forladerpistol og en knippel, og så havde hver en stor hund med. Det gik også godt nogle gange, men så var det nær gået galt. Min faders vogn var

hårdt lastet fra Ålborg. Han kørte i forvejen, mens Frantz Mikkelsen skulle supplere sin last i Nørresundby. Så sagde den gamle: »Nu ruller jeg langsomt nordpå, du kan sagtens indhente mig«. Men en timestid efter sprang der to mænd frem på vejen. Den ene greb fat på hestene, og den anden ville springe op til min fader. Han holdt noget i hånden, men min fader kunne ikke se, om det var en pistol eller kniv, men hans klub havnede i krukken på banditten, og hunden ordnede den anden. Så vendte han om for at møde Frantz, så de kunne følges ad, og så skete der ikke mere.

Senere fik min fader arbejde på T. C. Nielsens maskinfabrik og støberi, og der blev han hele sit liv. Min moder tjente hos fabrikanten som kokkepige. De blev så gift og satte bo, og resultaet var fire drenge, hvoraf jeg havde den ære at være den første. Arbejderne havde det fatigt og elendigt den gang. Lang arbejdstid fra 6 morgen til 7 aften. Nå, vi havde det jo fattigt. Jeg husker, min moder sagde, at vi kunne være glade, der var mange, der havde det dårligere end os.

Min barndom gik, og jeg blev konfirmeret. Jeg havde endda fået et par støvler på benene. Der var mange, der stod i deres træsko på kirkegulvet. Jeg kom så i lære som maskinarbejder, og det var ikke altid sjov i de tider. Vi blev ikke taget på med silkehandsker. Vi skulle være i smedien det første år og slå med forhammer, og der vankede temmelig ofte nogle på skrinet. Den morgen jeg begyndte, var der en fattig dreng oppe fra Han herred, der hængte sit skødeskind om halsen på mig og ønskede mig til lykke med det. Vi blev venner for hele livet og fulgtes senere ad i England og Amerika.

Den første morgen fik jeg en ordentlig en på torsken af den smed, jeg kom til at hjælpe. Det var en rå børste. Da jeg kom hjem til frokost den morgen, spurgte min mor, hvordan det gik. Jeg sagde, jeg havde allerede fået den første på torsken. Hun syntes jo, det var forfærdeligt; men jeg sagde, det hørte med til professionen. Det hjalp siden noget, at min far hviskede lidt til ham; for han var ikke til at spøge med. Nå, jeg sled jo tiden. Det sidste halve år i smedien kom vi til at smede småting; så gik det bedre. Så oprandt den dag, jeg kom ind i maskinværkstedet. Der kom jeg til at hjælpe en gammel maskinarbejder, der havde rejst mange år i udlandet. Han var en flink mand, og han lærte mig meget, som jeg senere i livet var glad for.

Så gik tiden, og den store dag kom, da jeg fik udlært, og nu skulle man jo til at være en fandens karl; men så var der ingen arbejde. Der fandtes ikke arbejde i Danmark. Håndværkssvendene rendte ad landevejene i hundredvis, og en streng vinter blev det. Sneen lå over hus-tagene oppe i Vendsyssel. Så fik jeg arbejde med at kaste sne på banen; for da var banen jo kommet helt til Frederikshavn. Jeg tjente 40 kr. ved det. Det var hele 25 øre i timen.

Jeg besluttede så at gå til søs, så snart der kom sejlads igang igen. Jeg købte olietøj, sydvest og søstøvler og havde fået hyre med en kaptajn fra Lønstrup, men så kom jeg hen til vores købmand en dag, og han sagde: »Det er jo skidt sådan at gå ledig. Har du ikke lyst til at rejse til Amerika?« »Jo, det kan De tro, jeg har; men jeg har ikke noget at rejse for.« »Det skal jeg nok skaffe dig. Din fader kan låne 300 kr. i Våbenbroderkassen, og så skriver jeg under, så kan du betale dem tilbage, når du kan, det haster ikke. Nu kan du sige til din fader om at komme hen til mig, så skal vi ordne det.« Det var vel nok en glad dreng, der løb hjem til sin far. Nu lysnede det endelig, jeg fik de 300 kr.

Der var en snedker, som jeg kendte, han stod og skulle rejse til Amerika til en broder, han havde ude i Iowa State. Broderen havde skrevet, at der var arbejde nok derude, men snedkeren var bange for at rejse alene, og så fik han mig overtalt til at rejse med ham derud. Det var jo den gang i Det Vilde Vesten. Det var i 1886.

3 dage efter var vi i Hamburg. Vi kunne ikke komme andre veje; for der var istransport over Storebælt. Vi kom så med en gammel plimsoller, der hed Rugia fra Hamburg. De sagde, der var 1500 emigranter om bord, mange russere og polakker. Vi var så uheldige at have en forrygende storm hele vejen over, det varede i 24 døgn. Det var et forfærdeligt svineri. De var søsyge allesammen. Jeg har aldrig været søsyg, så jeg klarede det helt godt.

Og så på midten af Atlanterhavet gik maskinen i stykker, og vi lå og væltede i de svære søer. Der blev så råbt på tysk og dansk, om der fandtes smede og maskinarbejdere om bord. De skulle melde sig hos første maskinmester, og der gik jeg jo ned. Jeg kom til at hjælpe en rødhåret maskinist, og det gik på plattysk, men vi kom godt ud af det sammen. Det var kl. 3 om eftermiddagen, at maskineriet klappede sammen, så arbejdede vi den nat og næste nat og natten efter, så først om efter-

middagen kl. 4 fik vi rokken i gang igen. Vi var så søvnige, at vi faktisk gik og sov. Der blev sendt stærk kaffe ned til os hver time for at holde os vågne, men da vi fik rokken i gang, var der en søvning mand, der gik ned i sin køje og sov i 24 timer, og det var mig.

Jeg vågnede ved, at en mand kom og ruskede i mig. Det var hovmesteren, han var sønderjyde og talte dansk. Han sagde: »Du skal op til kaptajnen!« »Hvad skal jeg derop for?« »Jo, de kan tvinge dig til at arbejde i havsnød, men de skal betale dig for det.« Jeg sjokkede så op til kaptajnen, og han var meget venlig. Jeg fik et kollegialt håndtryk, og så sagde han: »Ich danke sehr für Ihre Assistance, jetzt sollen Sie etwas Geld haben.« Han sagde noget mere, som jeg ikke forstod. Han nævnede et ord, dänen, det vidste jeg, hvad var. Jeg var pludselig blevet helt stolt af, at sådan en fattig pjalt som mig pludselig havde fået nogen betydning her i verden. Så fik jeg et papir, hvor der stod stemplet Hamburg Paket Aktiengesellschaft, og der stod noget skrevet derpå, som jeg ikke kunne tyde, men hovmesteren oversatte det for mig. Der stod jo, at jeg havde hjulpet dem i havsnød. Så betalte han mig 43 mark. De penge var jo ikke meget værd, hvor jeg skulle hen, men jeg fik da nogle dollars for dem i New York, og hvad jeg ikke fik i penge, det fik jeg i lus. Vi blev så fyldt med lus af de russere. Mit bryst sad i et blod. Jeg forstod senere under verdenskrigen, at de tyske soldater var mere bange for de russiske lus end for de russiske kugler.

Vi kom jo så til New York på den 24. dag, og nu var der højt humør over alt det, vi skulle få at se. Vi blev drevet i land ind i det gamle fort, der ligger ved indsejlingen til New York, og som nu er omdannet til aquarium. Vi sov på det bare cementgulv, og næste dag blev vi indladet i emigranttogene, og så rumlede vi vest på. Det var jo meget interessant i førstningen, men senere blev man ligegyldige og trætte og for manges vedkommende vel nok sultne. Jeg ved ikke, hvor de fik noget at spise fra, men somme tider kom der en kæltring ind og solgte nogle kager og frugt; men de tog også nogle gode priser for det. Min makker og jeg havde en god madkasse med fra Danmark. Vi havde 2 pund smør, et par gode lammerullepølser og et stykke speget lammekød og et rugbrød og et sigtebrød, så vi klarede den helt godt; men efterhånden blev man trætte og længtes efter at nå målet, og jeg for mit vedkommende, jeg havde jo i grunden ingen mål.

Vi kom til vort bestemmelsessted om aftenen kl. 8. Byen hed Avoca, og herfra var en lille bane ned til en lille by, der hed Carson, der skulle snedkeren ned, og der skulle komme en dansker og modtage ham. Der skulle han blive, til broderen kom og hentede ham. Han ville absolut, at jeg skulle tage med til Carson. Hans broder havde jo skrevet, at der var arbejde nok dernede. Vi tog så med stikbanen og var i Carson ved 10 tiden om aftenen. Der var godt nok en dansker til at tage imod ham. Han hed Laurits Nielsen og var fra Lønstrup. Han arbejdede på banen. Vi blev godt modtaget af konen, fik noget godt at spise. Så skulle snedkerens broder komme at hente ham i løbet af natten.

Han kom også ved 12 tiden, men inden han kom, kaldte Laurits mig udenfor og sagde: »Du skal ikke gå med ham derned, han er en skidt karl. Der er ingen danskere, der lider ham. Han vil kun have jer derned for at arbejde for sig. Bliv du hellere her. Jeg skal nok finde noget arbejde til dig. Det haster jo ikke. Slå dig til ro en tid her.« »Ja tak,« sagde jeg, »men jeg er så fuld af lus.« »Skidt med det, det skal mutter snart få dig kureret for, når hun får dig under behandling. Du kan jo også tage derned. Du kan jo altid komme tilbage igen.«

Så tog jeg med, og det passede godt nok, hvad Laurits havde sagt. Broderen var en skidt karl. Vi bad om at få noget varmt vand og sæbe for at blive af med lusene. Vi fik en kedel vand, men det hjalp jo ikke spor. Det skulle jo være hver dag, dersom det skulle hjælpe.

Søndag morgen sagde jeg til makkeren: »Nu rejser jeg, så kan du sende mig min kuffert, når jeg skriver om den. Jeg skal nok finde arbejde til os begge to.«

Så traskede jeg afsted nordpå. Der var ingen, der bød mig hverken vådt eller tørt. Det kneb med at finde vejen; for der var ingen veje. Jeg kunne se hjulspor, hvor der havde kørt en vogn. Huse var der langt imellem. Jeg havde fyldt lommerne med majs. Det var det eneste, jeg fik at spise, men det gik helt godt. Remmen fik et træk en gang imellem. Den 4. dag kom jeg til en lille farm, der stod der en lang skægget farmer og huggede brænde. Han lignede mest en røver, men jeg tog mod til mig og spurgte ham om the road to Carson. I det samme kom konen ud i døren og råbte: »Dinner is ready, John.« Han sagde så: »Come in and have some dinner.« Og jeg kom jo så med ind. De kunne jo nok se, at jeg ikke var en almindelig bisse. Jeg havde jo mit bedste tøj på. Vi fik

stegt flæsk og kartofler, og det var lige noget for en sulten dansker. Så fik vi æblepie og kaffe. Jeg blev til et helt andet menneske. Hun var forfærdelig flink den kone, og hun gav mig en pakke mad med. Jeg stak dem på næven begge to, og så gik manden med mig et stykke og pegede i en bestemt retning og sagde: »This is the road to Carson«. Og det var rigtig nok.

Et par timer efter kom jeg til Carson og traf Laurits Nielsen og hans kone, og de var glade ved at se mig igen. De lus skal vi snart få has på. Jeg blev skrubbet hver dag i varm sæbelud, og konen syede 3 nye skjorter til mig. Jeg har aldrig været så glad, som da jeg kom af med russerne. Jeg så straks lysere på tilværelsen. Der var en mekaniker, som lovede mig arbejde, når farmerne kom ind med deres maskiner hen på foråret, men det blev jeg ked af at gå og vente på. Jeg ville til en større by, og så var der jo ikke andre end Council Blufs og Omaha. Jeg kunne få penge af ham. Han bød mig en 10 dollar med det samme, men jeg tog kun de 5 dollar. Så gik jeg hen på stationen og købte en billet til Council Blufs. Han havde givet mig et brev med til en mand derude, som han havde boet hos. Jeg var glad; men så skete der noget, som jeg ikke anede. Der var 2 forskellige jernbanekompagnier, der benyttede denne station. De er jo alle privatbaner i Amerika. Så købte jeg billet på den ene banes kontor og tog med den anden banes tog. Konduktøren rystede på hovedet og forlangte 50 cent. Jeg kørte til Avoca, den station jeg kom til den aften fra New York. Her kom det store vestgående Pacifictog, og jeg gik så ind i det; men det var det samme igen med billetten. Toget blev stoppet, og jeg blev hældt ud. Så stod jeg der og kløede mig i nakken. Jeg gik så tilbage til Avoca igen.

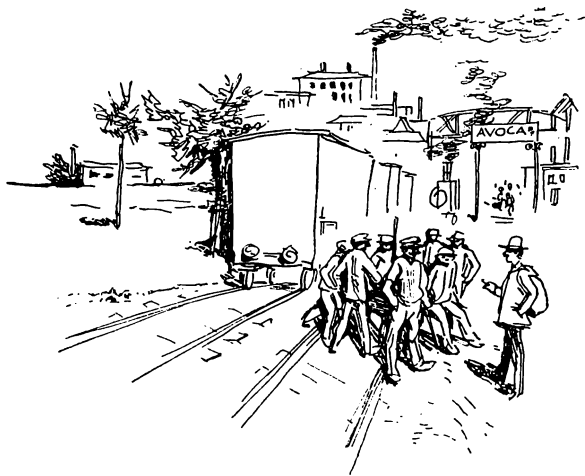
Jeg vidste, at der boede mange danske der, og da jeg kom ind til byen igen, stod der en halv snes mand og løftede en draisine af sporet. Så spurgte jeg dem, om der var nogen, der kunne tale dansk, og det kunne de, for de var danskere allesammen. Så fik jeg jo klaring over billetten. Så sagde en af dem: »Hvad vil du derud efter. Vil du ikke have arbejde her i byen?« »Jo, det vil jeg gerne!« »Der er begyndt et construction her for et par dage siden, og de mangler vist folk. Nu kan du gå med mig hjem, så skal jeg gå med dig op til formanden i aften og spørge, om du kan få arbejde.« Jeg gik så med ham hjem og fik noget at spise, og så gik vi op, hvor formanden boede. Han sagde det samme. »He can start

to-morrow morning.« Så gik han med mig hen og købte en dinnerspand; for jeg skulle have mad med næste dag. Det sørgede konen for. Jeg blev der så om natten.

Næste morgen sjokkede jeg så af sted med min madspand. Der var lavet en banevogn om til arbejderne. Der mødte vi, og den første jeg mødte var en af mine læresvende, der hed Lassen. Han var rejst for 4 år siden. Han havde kun været der i to dage. Vi kørte så ud, hvor vi skulle arbejde. Vi havde 5 fladvogne med og en stærk kran og al slags værktøj, skraller og dunkrafte. Vi blev kaldt ud, hvor der var sket sammenstød over hele staten. Det gik helt godt for mit vedkommende. Jeg lærte hurtigt at tale engelsk og nu tjente jeg jo penge. Jeg flyttede så hen til Lassen at bo, og da jeg fik min første løn, vi fik månedsløn, købte jeg en fin silkeparaply og forærede konen, der behandlede mig så godt.

Nå, det bliver for trættende at fortælle om alt det, jeg oplevede med dette tog den sommer. Vi fo'r fra den ene ulykke til den anden; men en lille historie skal nu med. Der var et sted, hvor hovedbanen havde en skarp kurve, og der havde de i mange år fyldt jord og sten ned i slugten, og nu havde det ligget i så mange år, at de mente, det var fast nok til at rette kurven ud. Det skulle jo gøres imellem de store eksprestog, og der blev så sendt vagt ud til begge sider med røde flag for at stoppe dem. Når så banelegemet var rettet ud, var det sjældent, at det kunne passe med længden. Så måtte de hugge 2 skinner over og passe dem til, men så skulle der jo bores huller i skinnerne. Så skete det en dag, at de ikke kunne få boret til at skære, og formanden, det var en irlænder, stod og bandede så til en anden irlænder: »Gå op og slib det bor, og du går op og drejer slibestenen,« siger han til en anden dumpap. Så kunne det slet ikke skære. Det var slebet som en syl, og der blev bandet igen. Så sagde jeg: »No good!« »Can you grind that drill?« »Yes, I can!« »Go up and grind it!« Og så fik irlænderen et spark i enden, og nu skar fladboret, så spånerne røg omkring. Da toget var kommet over, sagde formanden til mig: »Kan du tage og slibe alt værktøjet her om bord.« Og til Lassen sagde han: »Du kan dreje slibestenen for ham.« »Nu skal du få at vide, hvad det vil sige at være slibestensdrejer,« sagde jeg, »nu skulle de se hjemme i Hjørring, at du stod og drejede slibesten for mig.« »Ja,« sagde Lassen, »det går op og ned i denne verden.« Vi havde det godt. Når de andre arbejdede, stod vi og drev.

Så blev toget forflyttet til en anden by i det østlige Iowa, og Lassen rejste til Omaha i Nebraska, medens jeg fulgte med toget øst på og blev der til sidst i august. Så fik jeg brev fra Lassen om at rejse til Omaha. Der var masser af arbejde, og han havde været inde på baneværkstedet og talt med formanden, og han lovede, at han skulle huske ham. Så rejste jeg derud; men før jeg rejste, sendte jeg 50 dollar hjem til afbetaling på min gæld.



Jeg kom til at bo hos Lassen, og vi havde det godt. Jeg arbejdede forskellige steder, bl. a. på et stort tømmerlager, og der havde jeg det godt, men jeg boede sammen med en gammel dansker, som arbejdede på New York Centralbanen. De skulle have en del folk ind, og det blev vinterarbejde, og det var jeg efter for at tjene så meget, at jeg kunne rejse østpå til foråret; men Nebraskavintre er ikke til at spøge med. Det frøs 44° under 0. Vi skulle lave en dæmning ud i Missourifloden for at dreje strømmen udefter; for den truede med at rive flodbredden bort på Nebraskasiden, og der lå New York Centralbanens spor. Det var et koldt job. Vi var klædt på som eskimoer. Hovedet var bundet ind, så kun øjnene var blottet. Ørerne og næsen frøs hver morgen, så snart vi kom udenfor. Vi skulle tø dem op med sne, så kunne de holde hele dagen, når de var pakket godt ind. Vi havde støvler og uldforede oversko på. Der blev rammet 2 rækker svære træstammer ned i flodbunden med 4 meter mellem rækkerne og en meter mellem hvert træ. Vi var 55 mand. Formanden var

svensk, en dejlig mand. De fleste var svenskere. Vi var 3 danske, 2 nordmænd og 3 finner.

Så begyndte forestillingen med, at vi blev sendt ned til Platte River, hver bevæbnet med en langskaftet økse. Der lå vi i 3 uger og fældede træer på 3—4" tykkelse. Vi måtte sove ude i den kulde. Der blev lavet et stort bål, som vi så skulle ligge uden om og sove. Der skulle 4 mand have vagt i 2 timer med at holde bålet vedlige og passe på, at ingen blev brændt, men det gik skidt, for i søvne trak de jo efter varmen. Der blev holdt krigsråd, og der var så en gammel nordmand, Tomsen, han stod og vrøvlede noget på sit brede norske om fyra bål. Så sagde jeg til Brown: »Det er vist ikke hel tosset det, Tomsen siger.« »Hvad siger han den jævel?« »Han siger, vi skal lave 4 bål og sove inde imellem bålene.« »Du er ta' mig faen inte så dum, som du ser ud til, Tomsen.« Så var der en gammel svensker, der stod bagved, han sagde: »Hvis han var det, da var han ta' mig faen ulykkelig.« Så blev der jo grinet lidt af det, men så skulle jeg også have mit besyv med. Jeg foreslog at gå ned på floden, hvor der var en hel skov af visne rør og siv, og slæbe nogle knipper herop. Det blev enstemmig vedtaget, men så var det galt igen, for nu lå vi jo helt dækket til. Det var ikke til at finde afløsningen, man fik fat i den forkerte mand. Det blev så ordnet sådan, at vagterne blev taget fra en ende af. Jeg har aldrig sovet så godt.

Der gik nu det ene tog efter det andet nordpå til Omaha med ris, og da vi kom derop, sikken en skov. Det var ikke til at kende igen. Så begyndte forestillingen her. Vi blev interneret i en stor lokomotivstald, der lå inde på flodbredden. Der var varmt derinde. Der lå store dynger af varmt sand. Der sov vi godt. Så skulle vi til at save hul på isen; men det var et stort arbejde at få hugget hul i den tykke is, så vi kunne få saven ned. Og så skulle vi fiske isblokke op; men det var næsten umuligt. Der blev rekvireret lange granspir til at fiske dem op med, men næste morgen var det hele frosset til igen. Så reddede den gamle Tomsen situationen igen. Han stod og vrøvlede noget om, at floden løber 9 mil i timen, og vi kunne dykke dem under isen. Det måtte jeg til at forklare Brown. »Du har ta' mig faen ret, Tomsen!« Så satte vi en halv snes granspir på stykkerne og dykkede dem under isen. Så kunne de gå ned til St. Louis, og så kom der gang i støvlerne, så vi kunne begynde at kaste ris og sten ned, for der var også kommet mange vognladninger kampesten dertil, og

det blev vi ved med, til isen brød op i foråret. Men da var der tørt land bagved dæmningen, og strømmen blev vist udefter. Den ingeniør, der regnede den ud, var ikke helt dum. Det var et stolt syn at se disse store isblokke derude i strømmen, da floden brød op.

Nu var det jo begyndt at blive forår, og jeg tog en rask beslutning. Nu ville jeg hen, hvor der var maskinfabriker. Da jeg fortalte Brown det, sagde han: »Kom ud til mig i morgen aften, jeg har noget, jeg vil tale med dig om!« Jeg gik så derud. Hans kone var meget elskværdig. Hun var meget vigtig af, at hun kunne tale dansk. Hun havde været i Danmark et par år i sine unge dage. Han havde en datter på 18 år. Hun så godt ud, og jeg begyndte at blive bange, men det var noget helt andet. Han fortalte mig, at han var tilbudt pladsen som inspektør for Omahas banegård og de baner, der udstråler derfra. »Det er jo en god stilling, men jeg har for flere år siden taget et stykke jernbaneland, 155 acres, der var visse forpligtelser forbundet med det, inden jeg kunne få skøde på det, men det er i orden, og jeg har papirerne på det. Nu er det min jord, det har kostet mig 400 dollars til dato. 10 acres er beplantet, og det vil jeg, du skal have. Du er ung og har tiden for dig. Så kan du betale de penge, når du synes, du kan. Det haster ikke.«

Det var jo ikke rigtig efter min kagebog, men jeg skulle så tænke over det. Jeg sov sammen med en gammel dansker. Det var ham, der skaffede mig ind til banen. Jeg fortalte ham historien, men han sagde ingenting hverken for eller imod før næste aften, så sagde han: »Jeg har gået og spekuleret på det, du fortalte i aftes, og nu er jeg kommet til et resultat. Ser du, jeg er nu 66 år gammel, og det var meningen, at jeg ville rejse hjem til Danmark. Jeg havde en søster der, men nu er hun død, og jeg har ikke anden familie, jeg ved af. Nu har jeg over 3000 dollars stående i en bank. Tag den jord, så betaler jeg papirerne i dit navn; men så vil jeg gå med derud og blive resten af mine dage, og jeg er kendt med farming, så jeg kan hjælpe dig med det hele. Når jeg dør, så er alt hvad jeg ejer dit. Men jeg vil foreslå, at du rejser til Danmark og ser at finde dig en kone, så kunne vi jo have det godt. Og du må huske på, at det varer ikke mange år, før der er bebygget rundt omkring os med den fart, det går, så er vi ikke så isoleret mere.« Og det havde han ret i.

Men der skete noget, som ændrede hele programmet. Dagen efter fik jeg et brev fra 2 af mine lærekammerater. Det var fra ham, som hængte

sit skødeskind om halsen på mig den dag, jeg kom i lære, og fra en svensk lærekammerat. Han var fra Halland. De fik udlært året før mig og havde fået arbejde i Newcastle i England. De var nu rejst til Amerika og havde fået arbejde i Philadelphia. De skrev, om de skulle rejse ud i Vesten, om der var noget derude, der var værd at rejse efter. Jeg skrev til dem, at dersom de ville have land og blive farmere, så var der land nok at få, men det kunne jo ikke nytte at sidde på et stykke bart land, når man ikke havde lidt driftskapital. De skrev tilbage, at så måtte jeg hellere rejse hen til dem, da der var godt med arbejde i Philadelphia. Jeg tog en rask beslutning og sagde min plads op hos Brown. Han tog det på den rigtige måde, han sagde: »Landet bliver liggende, dersom du kommer i tanke om, at du vil herud igen. Mit tilbud står ved magt.« Kammeraterne arrangerede et stort afskedsgilde i Odins Hall, der var en dansk vært. Vi spiste og drak, og der blev holdt taler og skåler. Brown holdt en fin tale om det gode forhold, der havde hersket hele vinteren, og så var der en gammel svensker, der stod og sagde: »Nu vil jeg foreslå, at den unge mannen inte skal betale en rød cent til dette kalas. Han får nok brugt sine penge, hvor han kommer hen.« Og det blev enstemmig vedtaget. Den gamle svensker havde været med som frivillig i treårskrigen i Danmark og havde været med i slaget ved Isted. Næste dag rejste jeg, og da jeg kørte over den høje jernbanebro over Missourifloden, stod de allesammen og vinkede farvel. Så var mit eventyr i Vesten forbi.

Jeg kom til Chicago om natten kl. 2, og jeg var sulten, men restaurationen var lukket. Der var en times ophold. Så stod der en stor natpoliti på stationen, jeg spurgte ham, om ikke man kunne få noget at spise nogen steder. Han spurgte mig, om jeg var tysker. »Nej, jeg er dansk.« Han var svensk. »Nu skal jeg gå med dig over i gaden der. Det er nogle jävla keltringer alle i hop. De snyder fremmede; men jeg kender en, som er rigtig nok.« Jeg fik 3 spejleæg med et stort stykke flæsk og 2 kopper kaffe, og det forlangte han 15 cent for. Så sagde jeg pænt farvel til den store svensker og kom i toget igen og rullede øst på i 3½ døgn.

Jeg kom til Philadelphia kl. 10 om aftenen, og jeg var godt træet. Jeg fandt selv mine kammeraters adresse. De boede hos en tysker, og der var et stort fødselsdagsgilde, så jeg kom lige tilpas. Vi var jo glade ved at mødes igen.

Næste morgen blev jeg vist hen til den store lokomotivfabrik Baldwin Locomotive Work. Det var en bestemt bygning, jeg skulle prøve. Der sad en gammel irlænder vagt udenfor. Jeg spurgte ham, om de manglede maskinarbejdere, og det sagde han ja til: »Værkføreren på 1. sal sagde, dersom der kom nogen, så send dem herop. Bare gå op ad trappen der og spørg efter mester Norris.« Jeg traf ham også med det samme. En pæn og venlig mand, han spurgte om jeg var tysk, og jeg sagde, at jeg var dansk. Så spurgte han, hvad jeg hed, og jeg sagde mit navn. Det udtalte han helt korrekt. »Ja,« sagde han, »det er fordi nede i Virginia, hvor jeg kommer fra, der havde min fader en farm, og ved siden af var der en dansker, der havde en. Han hed Christiansen. Han havde 6 sønner, og jeg havde 4 søstre, så jeg var jo altid ovre hos Christiansen. Min moder sagde så tit til fru Christiansen: I må hellere beholde ham, vi ser ham sjældnen hjemme. Jeg kan aldrig glemme mrs. Christiansens kaffe. Hun havde en pose, hun satte ind i kaffepotten, og den hældte hun bønnerne i og skænkede kogende vand på og så tyk fløde. Jeg kan smage mrs. Christiansens kaffe endnu.« »Nu kommer det jo an på, om det er noget, jeg kan lave.« »Det går nok. Jeg har forresten en dansker her, mr. Nielsen. Han er en meget dygtig mand.« »Ja, det ved jeg nok; for det er min lærekammerat.« Han og jeg blev venner for livet. Jeg har korresponderet med ham, til han døde. Vi havde vores 25 dollars hver uge. Han betalte godt. Vi havde en slags akkord.

Jeg var der i fem år, så syntes jeg, det kunne være morsomt at rejse en tur hjem til mine forældres sølvbryllup. Jeg gik hen i banken og hævdede 4000 kr. på en check på Landmandsbanken i København, og så fik jeg 36 dollar mere, end jeg skulle have. Jeg spurgte om, hvad det var for penge. Han svarede: »That is the interest.« Jeg var så dum, at jeg ikke vidste, der var noget, der hed rente. Så havde jeg 10 stk. 20 dollar i guld i min pung. Billetten kostede 26 dollar. Jeg rejste hjem med en stor Hamburgdamper Columbia. Vi gik over på syv dage og havde fint vejr. Min svenske lærekammerat rejste med, han ville også hjem og se til sine gamle forældre.

Glæden var stor på begge sider, men jeg var ikke kommet hjem for at spille rig amerikaner. Jeg købte et lille dejligt hus til mine forældre, men det blev skrevet i min blinde broders navn, og de penge, jeg ikke skulle bruge, satte jeg i en bank i Hjørring, så dersom de kom til at mangle,

kunne de hæve af dem. »Ok nej,« sagde min moder, »vi har skam selv penge i banken. Alle de penge, som du har sendt hjem til os, har vi skam ikke brugt.« Jeg så og betrådte min barndoms stue, og min svenske lærerkammerat besøgte mig i nogle dage. Vi tog så en tur til København og derfra op til hans hjem i Halland, og der var vi i godt 14 dage. Derefter tog vi til udstillingen i Gøteborg og til Trolldhättan. Så tog jeg damperen til Frederikshavn, og så var jeg hjemme igen.

Men så kom den anden lærerkammerat hjem fra Tyskland, hvortil han var rejst året i forvejen. Vi besluttede at rejse til England og være der en lille tid, før vi rejste til Amerika. Vi fulgtes ikke ad. Han var der en uge før mig, men vi traf hinanden i Newcastle. Herfra tog vi ned til Jarrow on Tyne for at finde en læresvend, som vi havde hørt var dernede på et skibsværft, og vi traf ham også. Vi skulle nu mødes oppe i Newcastle om søndagen, men den dag begyndte det at regne. Så der lå en stor flot ny bygning med glastag, ovenpå stod der med store bogstaver Palmers Ordnanceworks. For at komme ind i læ for regnen, spurgte vi portneren, om de manglede nogle maskinarbejdere derinde. Ja, det mente han, for det var en helt ny kanonfabrik. Den havde ikke eksisteret mere end et par uger. Så kom vi ind i portnerhuset, og han gik op og hentede driftslederen. Det var en fin mand med cylinderhat og diplomatfrakke. Han spurgte, hvad vi kunne lave. Jeg svarede, at vi kunne lave, hvad det skulle være. Ja, så kunne vi begynde mandag. Ja, fanden, så lad os prøve, så kan jeg da sige, jeg har arbejdet i England.

Vi mødte mandag. Jeg kom til at lave et stykke til en drejebænk, som mester gav mig besked på. Jeg gav mig i lag med det, men der kom en splejs og sagde, at det ikke var rigtigt, som jeg lavede det. »Sådan har jeg fået besked af første mester, og sådan bliver det.« Så gik han. Nu stod der en mand ved en drejebænk lige ved siden, han siger: »Er du dansk?« »Ja, det kan du lige tro, jeg er. Sig mig engang, hvad er det for en abekat ham?« »Han skal være anden mester; men han er allerede så forhadet. Der er ingen, der kan tåle ham.« Danskeren var en rask københavner med K. Han havde lært hos Nielsen og Winther. Så kom denne her flab igen, men så fik han besked. Derefter kom tillidsmanden. Det var en skotte. Han skældte ham også ud. 3 dage efter blev han kørt ud på en trillebør.

Københavneren hed Fred Petersen og min læresvend hed Hansen. Vi

blev uadskillelige og har holdt sammen hele livet. Vi blev der i 4 måneder, og vi var helt godt tilpas med forholdene. Driftslederen var et dejligt menneske og en klar hjerne, og vi danskere stod højt hos ham. Men vi fik jo hjemlængsel. Vi måtte til Amerika igen. Så rejste vi alle fire.

Vi tog til Liverpool og ville med en White Star Liner til Amerika, men den var optaget. Agenten oplyste, at der gik en damper om 3 dage lige til Philadelphia, så var vi fri for at komme til New York. Den var lang-sommere, men til gengæld var den et pund sterling billigere pr. billet. »Den er fin,« sagde Petersen, »det er til øl om bord.« Og så blev det vedtaget.

Da vi kom ned i havnen og så den gamle kasse, blev vi lidt skuffede, og så var vi så heldige at få en forrygende storm hele vejen over. Skibet blev faktisk helt slået i stykker. Skorstenen blev slået overbord, og kommandobroen var helt raseret. Fyrbøderne stod i vand til knæene. Den trak vand som et sold, lastpumperne gik hele tiden. Den gamle kaptajn var ikke af tøjet hele turen over. 24 døgn.

Så begyndte jagten efter arbejde. Da de 3 havde fået arbejde, stak jeg af vestpå. Det var meningen, jeg ville til Californien; men jeg kendte en mand fra Randers, der arbejdede i Alliance i Ohio som værktøjsmager. Han var syg, så jeg tog kun billet til Alliance for at se til ham. Han overtalte mig til at blive der til foråret. »Du kan let få arbejde her, dersom du siger, at du er værktøjsmager. Det kan du sagtens klare. De er nogle store klovner allesammen.« Jeg gik så derned. Der var en fin fabrik på 3000 mand. De lavede elektriske kraner, damphamre, kanonlavetter m. m. Jeg gik op på kontoret. Der kom en ung mand hen til mig. Jeg spurgte, om de havde brug for maskinarbejdere. »No!« »Toolmakers?« »Are you a toolmaker?« »Yes sir, I am a toolmaker.« Så gik han og hentede direktøren. Han spurgte mig om det samme og jeg gentog frækt, at jeg var værktøjsmager. Så spurgte han mig, om jeg var tysk. Jeg sagde så, at jeg var dansk. »Vores bedste værktøjsmager er en dansker, men han er syg for tiden.« »Jeg var på vej til Californien, men jeg stoppede her for at se til ham. Så fik han mig til at blive her.« »Det var udmærket, vi mangler hårdt toolmakers.« Jeg syntes så godt om at være der, at jeg blev der i 5 år.

Der kom jeg til interessant arbejde, og jeg begyndte med 15 dollar om ugen, og jeg endte med 24 dollar. Jeg befandt mig godt. Vi gik meget på

jagt og fiskeri, og jeg købte en hest og red lange ture. Min hest var fanget vild på Ny Mexico Prærien. Derfra kom en hel del, som blev solgt billigt. Den mand, jeg købte den af, var bange for den, men hesten og jeg blev gode venner til sidst. Den ville gerne have sukker, men ride på den kunne jeg ikke. Jeg beskrev en bue i luften og havnede på jorden og gik så og humpede i lang tid efter en sådan omgang, men til sidst lykkedes det. Jeg og direktørens søn red en tur ned til Alleghanybjergene for at se, hvordan der så ud. Det var en lang tur, men han kunne ikke følge min hest. Så snart jeg var i sadlen, så var det i strakt galop. Den kunne ikke gå i skridtgang. Da vi kom op i bjergene, lå der et stort blokhus med et skilt ovenpå, hvor der stod Saloon. Vi gik derind og forlangte en drink. Der stod 3 skæggede indfødte og hang op ad baren. Vi spurgte, om de ville have en drink med, og vi kom i snak med dem. Der lå en stor sort hund på gulvet. Jeg spurgte: »What kind of a dog is that!« »That is a bear. Du skal ikke være bange. Den er tam. Prøv og giv den en sjat whisky.« Det var en bjørn, og den var rent tosset efter spiritus. Senere læste vi i avisen, at den havde fået delirium og havde nær ødelagt en mand, inden den blev dræbt.

Så havde jeg en broder, der var kommet over til Philadelphia. Jeg rådede ham til at blive der, og jeg rejste selv derned; for jeg kunne mærke på formanden, han var jaloux på mig. Han kunne ikke lide, at direktøren altid kom til mig, når der var noget særligt, han ville have udført. I Philadelphia fik jeg en plads til min broder på det store epidemihospital som gartnermedhjælper, og senere blev han lagerforvalter. Så fik jeg et brev fra min moder om, at en bestemt dygtig pige i Hjørring var rejst til København og havde fået en god plads derovre. Hvad jeg fejlede, ved jeg ikke; men jeg fik pludselig sådan en lyst til at komme til Danmark. Jeg havde en yngre broder, som var i Schweiz. Jeg skrev til ham, dersom han ville komme hjem til jul, så ville jeg blive i Danmark, så vi kunne blive samlet igen. Jeg rejste så til København, men glemte ikke at få pigens adresse med, gik op og besøgte hende, hviskede hende noget i ørene, og Kirsten var min.

Jeg rejste tilbage til Amerika og tog arbejde på lokomotivfabrikken i Philadelphia, lejede et hus, købte nye møbler, rejste så til New York og hentede hende fra skibet. Vi blev gift med det samme. Præsten, der viede os, var halt, men det gjorde ikke noget, for det viste sig, at ægteskabet

holdt. Jeg tror ikke, der har eksisteret et mere lykkeligt par nogen sinde. Det gik i 3 år, vi fik en lille pige, og vi var lykkelige; men jeg kunne se, at min kone ikke kunne tåle varmen derovre, og så fik vi en varmebølge sent på sommeren. Pigen blev også meget syg, der var så mange børn, der døde af varmen. Jeg ville ikke risikere at miste nogen af dem. Nu blev det på én gang dårlige tider. Det var bankerne, der ikke kunne skaffe penge. Den ene fabrik efter den anden måtte stoppe. Turen kom til os,



og der blev afskediget 30.000 mand på en dag. Vi var 6 mand tilbage i min afdeling, og der var jeg og min lærekammerat imellem. Så sagde jeg: »Nu rejser vi hjem til Danmark, og så bliver vi der!« Det var hun glad ved.

Jeg fik 2 store pakkasser og pakkede alt af værdi deri, bl. a. et fint engelsk porcelæns spisestel på 140 stk. De blev sendt som fragtgods til Frederikshavn, der havde jeg en svoger, der boede. Vi havde så 2 kufferter, vi tog med som rejsegods.

Vi tog med »United States«, og det var meningen, at vi ville gå i land i Kristianssand og tage derfra til Frederikshavn; men en timestid efter, vi var afrejst fra New York, blev vi sejlet i sænk af en amerikansk damper. Et stort stykke af siden blev revet op, maskinrummet løb fuld af vand. Lodsens var om bord endnu. Han vidste, hvor der var en sandbarre, og der satte han skibet på grund. Da var vi også så langt nede, at vandet kom ind på dækket. Den amerikanske damper svingede alle

bådene ud og lå parat. Der kom to redningsdampere ud til os fra New York og begyndte at arbejde med skaden. Vi lå derude om natten i mørke; for dynamoen var jo sat ud af funktion. Vi fik en lygte hængt op nede i vor kahyt. Der var så mange koner, der rejste hjem med børn, og de døjede meget i løbet af natten. Næste dag blev vi ført tilbage til New York, og det danske selskab var så flinke, at de betalte os vores billet tilbage. Så kunne vi selv om resten. Jeg havde ingen amerikanske penge. Jeg havde alt på en check på Landmandsbanken. Jeg måtte låne 25 dollar af en betjent. Vi måtte jo ind på hotel. 3 dage efter gik en Cunard Lines damper *Coronia*, og den tog vi med.

Så var jeg jo kommet til Danmark igen. Jeg lejede en lille lejlighed i Hjørring, boede der om vinteren. Om foråret rejste jeg til Odense og fik arbejde på Allerups Maskinfabrik, men det var en værre brokkasse. Jeg prøvede flere steder, men så kom jeg i tanker om, at jeg var kommet sammen med en ung mand i Philadelphia i førstningen, jeg var der, som hed Thrige. Vi kom en del sammen, og han var også oppe at besøge mig på lokomotivfabrikken. Mon det skulle være ham, som jeg havde kendt, der nu havde fabrik i Odense. Jeg søgte så arbejde der og kom ind i værktøjsafdelingen. Der var en nordmand, der var værkfører, en dygtig mand, og det var et fuldt moderne værksted. Der følte jeg mig hjemme.

Thrige begyndte på at lave automobiler, og dertil skulle laves moderne værktøj. Han averterede i København og Århus efter dygtige værktøjsmagere; men der kom ingen, han syntes om. Den gang var moderne værktøj så at sige ukendt i Danmark. Så sagde nordmanden: »Sådan en mand har fanden hakkemig jeg, men De skal behandle ham ret, ellers bliver han her ikke.« Og nordmanden sagde til mig: »De skal op på kontoret til Thrige.« Jeg sjokkede så derop. Han kendte mig straks. »Hvad satan, er det dig, Christiansen. Det er snart mange år siden, vi var sammen; men det er jeg glad ved. Jeg spekulerede på at flytte bilfabrikken til København. Vil du gå med derover?« »Ja, det kommer an på, om man kan leve af det, man tjener, ellers går jeg vest på igen.« Men så købte han den gamle rytterkaserne i Odense, og der var jo plads nok.

Det begyndte småt, men blev til De Forenede Bilfabriker og voksede år for år, så den blev til den anselige fabrik, den er i dag. Her fik jeg min egen afdeling, og da krigen kom, fik jeg et par dygtige værktøjsmagere, som kom hjem fra Tyskland. Desuden oplærte jeg selv nogle

raske gutter. 2 af dem er ingeniører hos Burmeister i dag.

Tiden gik, jeg havde 10 dygtige svende. Vi lavede værktøj til 5 forskellige motorer og borekasser til hvert eneste stykke af en bil. Jeg befandt mig helt godt. Det eneste var måske de forskellige driftsingeniører, jeg havde lidt kvaler med. Enkelte af dem havde fået nogen teori forkert i halsen, men praksis var de mindre bekendt med. Jeg er ikke bange for at stå ved siden af det, jeg har konstrueret til dato.

Jeg blev så ved, til jeg blev 74 år, så sagde jeg stop.

Ja, nu har jeg skrevet så godt, jeg kan. Jeg er jo ikke så stiv i den ædle skrivekunst. Det danske sprog skifter jo kulør engang imellem. Da jeg gik i skole, skrev vi Muus, Huus, men så blev det jo forandret. Da jeg gik i skole, var det også lidt sløjt med lærdommen, men eet var vi altid sikre på: hvad vi ikke fik *i* hovedet, det fik vi *udenpå*. Den dårlige skolegang har hæmmet mig meget, særlig regning. Nå, lad det nu hvile i fred. Nu er der kun en af mine gamle rejsekammerater i live. Det er københavneren. Han bor ude i Ballerup. Jeg var ude at besøge ham i forrige uge, og vi opfriskede gamle minder med en god frokost med piber og trommer. Han er den samme gemytlige fyr, han altid har været. Jeg drillede ham med, at han kun var en dreng endnu. Han er 83.

Når jeg nu sidder og tænker på alt det, jeg har skrevet op, så dukker der jo noget op, som jeg har glemt. Mens jeg var i Alliance i Ohio, da havde jeg en tur til udstillingen i Chikago i 1893, og det var vel nok en oplevelse. Jeg skulle med 9 toget om morgenen, men så mødte jeg min barber. Han sagde: »Skal du til Chikago i dag.« »Ja, det var meningen.« »Så må vi have en afskedsdrink.« Vi gik så ind i en salon og fik et par bajere, og så gik toget. »Skidt med det,« sagde han, »der går 2 sektioner mere med et kvarters mellemrum.« Jeg kom så med det næste tog. Da vi havde kørt en halv time, blev vi kørt ind på et sidespor. Så kom der et tog med fuldt drøn med læger og sygeplejersker og ambulancer. Da var det første tog forulykket. Der var et tog fra en sidebane, som var kørt ind i det. Lokomotivet var væltet, lokomotivføreren og fyrbøderen blev dræbt og mange sårede. Det gik barberen og pralede med, at han havde reddet mit liv. Det varede 3 timer, inden vi kom af sted, og det var vel nok en oplevelse at se den udstilling. Der var så meget, at man blev træt af at se.

Så var der et andet tilfælde, som traf i Philadelphia nogle år efter.

Jeg var inviteret ned i Syd Philadelphia hos en dansker en søndag. Da vi havde spist, så siger manden: »Har du været nede og se, at de graver den gamle krigerkirkegård op. Det er alle de sårede i slaget ved Getysburg. De blev jo ført op til Philadelphia til lazaretterne, og der døde flere tusinde, og de blev begravet dernede. Nu skal deres ben graves op og begraves i en fællesgrav, for de skal bruge jorden til flodens leje.« Da vi gik derned ad, siger jeg: »Jeg havde en onkel, som vistnok var med og faldt der, for der er aldrig hørt fra ham siden. Han hed Peter Christiansen.« Vi gik igennem kirkegården, der lå jo dynger af ben der. Så var der et sted med nogle grønne buske, der var en hvid marmorsten, der skinnede igennem. Jeg svingede hen og så, hvad der stod på den. Jeg blev så sær, da jeg læste navnet, der stod Peter Christiansen med store bogstaver hugget ind i marmoret. At det var min onkel, var jeg ikke i tvivl om. Det var ham, som var med i slaget ved Helgoland. Det var de landsmænd, som boede i Philadelphia, de gik jo omkring og besøgte de sårede, og de satte så en pæn sten på deres grave, men det var så løjerligt, at der var noget, der trak mig derind. Var det et tilfælde, eller var det noget andet?

Ja, så må jeg stoppe mit skriveri. Til slut vil jeg sige, som københavneren sagde til mig, da jeg var derovre: Vi har aldrig, hvor vi end færdes, gjort det lille land, vi kom fra, nogen skam!

KØBENHAVNEREN

Viggo P. Olsen, en ægte københavner, fortæller ud fra en række omhyggeligt førte dagbøger om sit og sin families liv fra 1908, da han gifter sig, til han i 1946 går af med pension fra D. S. B.s centralværksted. Hans beretning giver på en lun og rammende måde billedet af den københavnske arbejders liv i hjem og på arbejdsplads.

1908. I december lejer min forlovede og jeg en toværelses med køkken, w. c. i korridoren, men ingen el-belysning. Det er med hængelampe til petroleum. Den koster 24 kroner om måneden, og der betales seks uger forud. Vi har samlet en del i de år, vi har været forlovede. Møbler til den ene stue har vi, buffet, spisebord, seks stole og anretterbord. Vi køber soveværelse, to senge, der står sammen, klædeskab, toiletbord, servante og to stole. Det er på afbetaling, 308 kr. Alt i køkkenudstyr og et spisestel til 12 personer har vi. Det har kostet 21 kr. Der er ragout-fade, sauceskåle, terrin m. m.

1909. Lørdag den 30. januar skal brylluppet så stå. Jeg tager fri denne dag. Om formiddagen sidder jeg i mit barndomshjem, spiser frokost med min far og mor. Vi er alene. Kl. 13 skal jeg ud og hente min tilkommende. Da vi er færdig med at spise, skal jeg tage afsked med mine forældre. Jeg siger dem farvel og takker for de 24 år, jeg har tilbragt her. De er begge bevægede. Det er, som skulle jeg på en lang rejse.

Der holdes ingen fest. Kl. 14 skal vi være i kirken, St. Andreas kirken på hjørnet af Gothersgade og Farimagsgade, hvor min kone har boet hos sin mor i nr. 27. Vi er ikke bryllupsklædt. Min kone er i spadseredragt, jeg i diplomatfrakke med sribede benklæder. Overtøj har vi på. Da vi når kirken — vi går dertil, og det er tøsne — står kirkebetjenten i døren. Han spørger forbavset: »Er det brudeparret?« Vi nikker, lægger overtøjet og går op til alteret. Her er ingen i kirken uden os. Da højtideligheden er til ende, kommer min mor og søster ind i kirken. Vi går sammen hen på Sølvtorvet i en restaurant og drikker kaffe. Så skilles vi, hver til sit, min kone og jeg går hjem til svigermor, spiser en bøf, og senere går vi til vort fremtidige hjem i Rantzausgade 47, 3.

Dagen efter har vi så gæster, mine forældre, søskende og svoger. Særlig min fader er forbavset over, så nydeligt her er. Det var nok ikke ventet. Gaverne er ikke store. Fra mine kammerater på værkstedet får vi den største, en forsølvet potageske, indgraveret med dato og år. Ellers er det småt. Af min far får vi to kroner, af min mor seks almindelige knive, og dem må vi give to øre for — mor er overtroisk. $\frac{1}{2}$ fl. cognac à 38 øre af min svoger og søster; men til gengæld er middagen heller ikke overdådig, kogt røget skinke og grøntsager, kaffe og øl.

Min kones lille pige er 10 år. Hun ligger om natten på chaiselongen i stuen til gaden. Om morgenen står vi op kl. 5,30 alle tre. Kl. 6 går jeg på arbejde. Den lille følger mig; hun skal ud og hjælpe bedste, som går med aviser. Kl. 7 går min kone på sit arbejde, et trykkeri, hvor hun er pålæggerske. Hun tjener 8 kr. om ugen for $8\frac{1}{2}$ times arbejde. Pigen passer sin skole, og når det er fyraften, laves der mad. Det er gerne stegetmad; der er ikke megen tid. Om søndagen laves der søbemand, om vinteren til 4 dage af ugen. Jeg er hjemme hver dag til middag. Så skal Yrsa i skole kl. 13. Jeg følger med. Jeg skal på arbejde igen kl. 13. Lørdag aften, den gang var der ikke week-end, så hjælpes vi alle til at gøre huset i stand.

1909. Om sommeren er der stor udstilling i Århus. Her har Weitemeyer sin stand, et stort pengeskab, boks og jerndør. Disse er pakket anderledes end hos min læremester, der fyldte rummet mellem yder- og inderside med aske. Her er grus med småsten. Når mellemrummet er pakket godt sammen, hældes der fra en dunk en vædske i. Jeg husker nu ikke, hvad det var, men det blev så hårdt som granit. Med de sneglebor, man dengang anvendte, kunne man ikke bore i det.

Formanden er derovre for at passe standen. Det er meningen, alle vi svende skal derover for at se udstillingen. Weitemeyer vil give 7 kr. pr. mand, og selv skal vi samle andre 7 kr. til turen. Der fradrages lønnen en krone om ugen, så mærker vi det ikke så meget, siger mester.

En fredag aften skal vi sejle med båden til Århus, vi er otte svende, og vi skal sejle hjem igen lørdag aften, så er vi i København igen søndag morgen. Vi har en fornøjelig overrejse. Ankommer til Århus lørdag morgen kl. 5. Her modtages vi af formanden. Det er en høj, kraftig mand. Han er jøde. Han bor på et lille gæstgiveri, her fører han os hen. Vi er smaddersultne. Ingenting har vi fået på overrejsen. Vi bænkes om et

bord. Der er tre kartofler, en lille kotelet, som man kan have i hånden. Vi får kaffe, et par stk. franskbrød. Formanden må have fået et godt foder forinden. Vi er alle mere sultne, men der er ikke mere.

Så går vi på udstillingen. Nå, til at begynde med er det interessant, men kl. 15 om eftermiddagen skriger tarmene af sult. Vi glori uinteresseret på alt. Der er ingen tegn til, at vi skal nyde noget. Formanden går rundt og forklarer. Jeg og en af kammeraterne kan ikke mere. Vi står oppe på det øverste trin og ser ned i dalen. Her er restaurant, det muntre hjørne, forlystelser, menneskeædere. Bare vi havde en stor bøf, ønsker vi. Så kommer de andre hen mod os. Så siger jeg til kammeraten: »Jeg lader, som jeg falder ned ad trappen.« Han griber mig. Så kommer formanden styrtende: »Hvad er der i vejen, Olsen, er De syg?« »Ja, ja, det er sult.« »Så må vi ned og få noget og spise!«

Der bestilles bøf; men jeg gør tjeneren opmærksom på, den skal være meget stor, og det er den. Nu liver vi op igen. Vi vil ha en snaps til, men formanden er nervøs. Han er bange, vi ikke kommer afsted i aften. Vi har nogle gode, gemytlige timer. Vi er uden opsigt, men han skal nok passe tiden, følger os til båden og viger ikke, før vi er ude. Søndag morgen kl. 6 er vi atter i København.

Nu er bilerne godt fremme. Der er en del vognmænd, der skifter fra droscher til bil, men min far synes, han er for gammel, så han sælger. Droscherne går til Helsingborg, hestene sælges, alt hører op, og lejligheden opsiges til fraflytning april flyttedag. Mine forældre og de yngre søskende flytter så til Brønshøj, Håbets allé 27. Der er tre værelser. Nu skal han leve af sine penge.

Den 13. september skal jeg i kantonnement 25 dage. Det er på egen kost. Vi er kommet lidt tilbage. Der er ikke mange penge, men jeg skal tilbage igen på værkstedet, når jeg hjemsendes 9/10.

1. oktober falder først i ugen, og hele huslejen er der ikke. Da jeg kommer hjem, er der en meddelelse fra husejeren. Lejen skal være betalt inden kl. 12 samme dag. På kvitteringen står: Uden Reservation. Vi tror nu, at selvom vi betaler, skal vi flytte. Han skal ingen penge have. Vi må flytte. Den gang var der lejligheder nok.

Jeg beder min kone om at gå ud og leje en anden, men hvor aner jeg ikke. Jeg får fat i en mand på et herberg for hjemløse, som dengang var i Dronningens Tværgade. Vi lejer en firehjulet trækvogn og begynder

at læsse på. Min kone er ikke kommet endnu. Vi er omtrent færdig, så spørger min hjælper, hvor vi skal hen. »Det aner jeg ikke,« svarer jeg. Men da læsset er bundet, kommer min kone. »Det er på Nørrebro Runddel 153, stuen o. g. Den koster 19 kr. om måneden.« Vi kører derhen, og så har vi lejlighed og endda 5 kr. mindre om måneden.

Her holder vi juleaften. Nu er det risengrød og gåsesteg. Nytårsaften den gamle tradition: røget, kogt skinke og grønlangkål. Vi har gæster. Har en god nytårsaften. Kl. 12 fylder jeg 25 år. Det er nytår 1910. Vi holder ud til på de små timer. Så er der ikke mere petroleum på lampen.

1910. Nytårsdag skal min fødselsdag holdes. Om morgenen må vi op og rydde op, hælde petroleum på lampen, og jeg ordner så stuen her. Her er mange kinesere og andet på gulvet. Jeg har pudset hængelampen, som er af messing, men glemt at lukke esserne til stropperne. Jeg fejrer, går baglæns, støder på lampen, der går ud af esset, hele herligheden går i gulvet. Alt i skår. Petroleummen løber ud, nu er der ekstra arbejde, og hvad i aften, ingen lys? Jeg må ud at låne en beholder, så kan den igen. Gæsterne kommer, men ikke til mad. Det er kaffe med rom eller cognac. En god marinerom hos August Strøh koster en krone en pot, eller vi køber ørnerom i Nyboder. Så er der øller. En bajer koster 11 øre, en menneskeporter 15 øre. Så er der fart i den, og vi fejrer dagen, men i morgen begynder arbejdet igen i sin gamle gænge.

En dag i juli er jeg hjemme i middagsstunden. Vi har en time, så jeg går hjem hver dag. Her er ellers ingen. Min kone er på sit arbejde, og Yrsa er i skole. Det ringer på døren. Det er målerkontrollen. »Må jeg se på måleren.« »Ja!« Så ser jeg, han forseglér hanen, lukker for gassen. Regningen var betalt den dag, men det var over fristen. »Det skulle jeg have vidst, så var du faneme ikke kommen ind, regningen er betalt i dag!« »Så lukkes der op igen i morgen.« Den middag fik jeg ikke varm kaffe.

De forlanger 30 kr. i depositum for at lukke op igen. Men ikke hos mig. Vi må flytte hen, hvor der er automatmåler. Vi går en tur, hen ad Jagtvejen lige over Runddelen, nr. 99, 2. er der ingen gardiner oppe. Den må være ledig. Der er god udsigt over fælled, der var ikke bygget, ingen huse, der var frit. Køerne gik og græssede, ja heste også. Der må vi op. Viceværten er maler, han gør istand her. Vi spørger, om vi kan få den. Der skal komme nogen i morgen og se på den, om de ikke er her

til kl. 19, så kan vi leje den. Det er en god lejlighed, solrig. Vi er spændte, sover ikke meget om natten. Der er automatmåler. Den næste aften, en fredag, er vi der igen, og får den. Den er også til 19 kr. om måneden. Vi har 3 måneders opsigelse, men hvad, vi flytter søndag morgen kl. 4. En kollega hjælper. Min kone har jo erhverv, så hun kan på sit navn få lukket op. Så er den i orden. Alt er klaret.

*

1911. 1. januar er her fødselsdagsgilde. Nu er der musik. Svigermor forærer Yrsa et piano. Min kone kan spille, så året indledes med fuld musik. Jeg får gaver, en barbermaskine af min kone, af Yrsa barberskål og spejl, skægbind. Jeg har stort overskæg, og det skal sidde flot, så bindet ligger jeg med om natten. Far giver to kroner, vi får flæskesteg og en aften ud af det.

Jeg er nu ked af at være hos mester. Ingen penge tjener man, det hele går til mester, nu har det varet længe nok her. I døren fra værkstedet til kontor er der kighul med en plade for, som kan skydes væk inde fra. Her står den ene og anden og lurer os af. En dag er der ingen derinde, jeg maler så kighullet til med sort lak. Jeg morer mig, da svigersønnen kom ind. Han er til hullet, kan intet se, så lukker han døren op for at se den anden side. Han tror, der er en, der holder sin hånd for. Da formanden kom, farer han på en af drengene, som er en spillopmager ellers, men det kan jeg ikke finde mig i. Så siger jeg, det er mig, der har blændet det. Der er ikke noget at lure efter for de skillinger, man får her. Så må jeg holde op. Det er 18/8 1911. Jeg er ikke ked af det. En ende må det have. Den næste dag begyndte jeg hos Fiedler på Ørstedsvejen; men det er det kedeligste sted, jeg endnu har været. Det er fletværk og hegn, 6 uger holder jeg ud, så går jeg.

Da jeg går, møder jeg overværkføreren fra Schæbel, Gl. Kongevej. Ham kender jeg fra Weitemeyer. Han spørger, om jeg er ledig. »Ja.« »Vil De ha' 14 dages arbejde? Vi har så meget på hovedbanen.« Den var da omtrent færdig. »Jeg kan ikke love Dem mere.« Jeg begynder her. Jeg er her 6 uger og har akkord på alt arbejde. Tjener gode penge. En eftermiddag, en lønningdag, kom han her på banegården — det var 15/10 1911. »Ja, Olsen, nu kan jeg ikke holde Dem længere. Jeg lovede Dem 14 dage, men det blev jo længere, men kan De ikke køre hen og få arbejde, inden De møder på værkstedet for at få Deres penge?« Jeg

gør mig istand, kører på cyklen til Magstræde. Her ved jeg, der er brug for en smed, og den næste dag begynder jeg her.

I Magstræde fremstilles jernsenge til hospitaler. Her har de så autogen-svejsning. Det er uddannet mandskab, der betjener det. De har været på Teknologisk og lært at svejse, men endnu kan der ikke svejses støbejern, kun smedejern og rør. Ham, der svejser, kalder de for løjtnanten. Han kan sine ting. Her drikkes meget på dette værksted. Den første dag, jeg er her, — der er seks svende, — kommer en af dem hen til mig: »Lykke med det ny arbejde!« »Den er god nok,« siger jeg, »men jeg har ikke midler til en øl.« »Gør intet, her er en bon. Du skriver bare summen, så kommer jeg med bajerne.« Til frokost er det med en 1/1 snaps på bordet, om man blot har været en 1/2 time på udearbejde.

16/11 vil jeg ikke mere. Nu må jeg ud til min læremester og se, om han kan skaffe mig ind på gasværket til en fast stilling. Han har stort bekendtskab blandt ingeniørerne på gasværket. Jeg går hjem til hans private bolig. Jeg modtages godt og spørger ham, om han kunne anbefale mig til en fast stilling på Vigerslev gasværk som smed. »Det kan jeg,« siger han, »men der går jo nogen tid. De kan begynde hos mig så længe, så skal jeg nok skaffe Dem ind.« Jeg er nu ikke glad for at komme tilbage, men kan ikke sige nej.

Jeg begynder så dagen efter. Om fredagen er det lønningsdag. Mester er gået, men pengene ligger til os på kontoret, hvor vi henter dem til fyraften. Der er afregnet 39 øre pr. time til mig, og de andre svende har 55—50 øre pr. time. Den vil jeg ikke finde mig i. Den næste morgen, da mester kom, går jeg til ham og forlanger mere. »Det kan jeg ikke give Dem Olsen, De har haft 39 sidste sted. Det er arbejdsgiverforeningen. Men De skal få lige så meget som mine øvrige svende.« Jeg vil ikke vente, jeg går hen, vasker mig, nu går jeg min vej. Mester er ærgerlig, han står og ser på mig, og udtaler til de andre: »De unge er så halstarrige. Jeg må jo ikke give mere til at begynde med, hvor gerne jeg end ville.« Jeg hører ikke. Den faste stilling er der ikke noget af nu, kan jeg tænke, men jeg klarer mig nok foruden. Jeg går min vej, selv om det er lige op til juleaften. Vi får risengrød og gås.

Mellem jul og nytår bliver jeg syg. Jeg er ikke i sygekasse, men går ind på Frederiks Hospital, som den gang var i Bredgade. Her undersøges jeg omstændelig. Lægen siger, jeg har anlæg for forkalkning. Jeg må

ikke ryge, drikke spiritus, ingen ting. Det var en køn en, hvad skal man så leve af. Nå, jeg må holde sengen nogle dage. Det var nu ikke godt, for her er ingen w. c. i lejligheden. Jeg må stå op af sengen, ned i gården på retiraden. Det går dog. Nytårsaften er jeg oppe.

1912. 2 januar skal jeg begynde at arbejde på et stort maskinsnedkeri Phønix på Godthåbsvej. Her er også stort smedeværksted. Maskinmesteren leder værkstedet. Her er også en formand, en ældre mand, han er nu



nærmest kollega, da han er i fagforeningen. Jeg modtages godt. Det er nogle låse, små, det er masseproduktion.

Vi er to svende. Den anden er en lille mand, en underlig fyr. Han har været i lære sammen med mesteren. Han har sit ur hængende på væggen overfor. For hver proces glør han på uret — $2\frac{1}{2}$ sekund — skæver til mig. Jeg tænker, han er ikke rigtig klog. Her er meget koldt på værkstedet. Et par graders kulde, så man er valen på hænderne til dette pillearbejde. Man må banke hænderne for at få lidt varme. Så kommer formanden hen. »Nå, du, hvordan går det?« »Sig mig engang, er han kammeraten der rigtig klog?« spørger jeg. »Ham skal du ikke regne med!« Jeg tror nu ikke, det er noget for mig, dette pilleri, og her er hundekoldt. Kan der ikke komme varme her?« Vi prøver med en jerngryde, der stilles op bag os. Det hjælper, men noget efter er her ikke til at være for røgen

og osen. Så stilles der en radiator op. Ledningerne ligger oven på gulvet over til dampmaskinen. Så er den i orden. Nu går det. Nu er der arbejdslyst.

Det er bygningsarbejde, gelænder, tagkonstruktion, jerndøre m. m. Her er svejseapparat. En mand er uddannet til at arbejde med dette. Støbejern kan man ikke svejse på den tid. Det er først senere, men man kan slaglodde. Det er lettere end i kulild. Her med svejseflammen kan man få varmen på rette sted. Vi tjener godt her. Timelønnen er på 50—55 øre i timen, og der er gode akkorder på alt. Her er jeg så 3½ år. Her er en grovsmed, som smeder. Der er meget at smede. Han er frelsermand. Vi spiser frokost — vi sidder i værkstedet — han pakker sin mad op. Der er otte stykker, det øverste er belagt med pålæg. Når han skal bide af det, trækker han pålægget tilbage, til sidst flytter han pølsen ned på det næste stykke, og sådan bliver han ved, til han kommer til sidste stykke. Så spiser han det hele.

1914. En dag, den sidste lørdag i juli 1914, skal vi på skovtur her fra værkstedet. Vi kører i charabanc. Vor ølmand forsyner os med en kasse øl og to flasker snaps, 1/1 solbærrom til kaffen. Vi er 10 svende. Her på værkstedet er en ældre svend. Han har ikke råd, siger han, han vil blive hjemme den dag. Da vi kører, bliver vi alle enige om at køre hjem til ham på vejen og indbyde ham til turen. Han er glad, og vi har nok af mad med, så der kan også være til ham. Vi skal spise middag hos Lille-Peter på bakken. Vi spiser frokost i Trepilelågen og ender så på Bakken. Vi er hos Lille-Peter, får lammesteg og jordbær.

Der er godt humør over hele linien. Vi sender vognen hjem. Der er ingen øl mere i den, og her på Bakken er liv og glade dage.

Nu og da hører man folk sige: Krigen er begyndt. Nu kommer vi med. Sludder, verden er for oplyst til den slags.

Vi går alle op og danser på Den Runde eller Ottekantede, som den kaldes — men, rygterne svirrer stadig. Til sidst er det uhyggeligt at høre. Stemningen er ødelagt.

Krig! Krig!

Folk tager hjem. Så vi må også hjem. Her er ingen glæde mere.

Den 6. august om morgenen skal jeg cykle til arbejde. Da jeg kommer på gaden, ser jeg de røde mødeplakater. Der er mobilisering! Min årgang 1908 skal med. Jeg er trodsig: »Nej, fanden, om jeg vil! Lad dem, der vil,

om det.« Jeg kører videre. Da jeg er på værkstedet og er klædt om i arbejdstøj, spørger de alle, om jeg skal møde. »Nej, gu' skal jeg ej!« Så kommer mester: »Olsen, skal De ikke ind som soldat?« Jeg siger: »Jeg vil ikke!« »Det er nu ikke rigtig,« siger mester, »gå nu, det varer ikke så længe, og De kommer jo her igen.« Jeg klæder mig om igen. Hjem. Min kone er gået på arbejde, husbeboerne er i vinduerne, mere rasende bliver jeg. Ind med cyklen i skuret, op i lejligheden, på 1. sal bor der et par ældre sygeplejersker, den ene står i døren: »Goddag, Olsen, vil De ikke komme ind og hilse på frk. Jensen?« Hun er sengeliggende. »De tror min sandten jeg skal slagtes,« tænker jeg. »Det har jeg ikke tid til,« svarer jeg. Jeg må op med det civile tøj og så ind til min kone på hendes arbejdsplads og sige, som det er. Men damen plager. »Når jeg har været oppe, så skal jeg komme ind på vejen,« lover jeg. Så går jeg op, ordner mine sager, lukker døren forsigtig, jeg vil liste mig ned, men hun står og passer på. Jeg må ind.

Det er første gang, jeg får øje for hamsteren. I det ene hjørne af stuen — 2 kvadratalen — er der opmagasineret en mængde varer, der er flere kasser kiks og mange andre ting.

Jeg har den tanke, at de tror, jeg nu skal skydes. Hun spørger mig, om det ikke var bedre, at de rejste over til Jylland. »Nej,« svarer jeg, »så er De nok mere sikre her.« Så dækker den anden bord. Det er overdådigt. Her er alt muligt. Jeg har nu ikke sans for en god frokost. Ikke for det jeg tror på krig; men jeg er rasende over, jeg skal være soldat. »Jeg kan ikke spise,« siger jeg; men hun kommer med snaps, en stegt sild frister, så går jeg til bords. Jeg må spise alene, for imedens pakker hun en stor pakke med alle gode sager. Jeg vil ikke tage den. Uha, bære så stor en pakke, nej! Men det hjælper ikke, jeg må. Så kommer jeg af sted. Da jeg kom ind på stuen i Kastellet, ligger kammeraterne fra landet på sengene. Jeg smider pakken i hovedet på en. Æd! æd! Og det var de ikke længe om.

Vi rykker om eftermiddagen ind i Hellerup havn, her skal undermineres, graves. Vi er en del i hver villahave. Vi er her til ud på aftenen; men får hverken mad eller drikke. Husets unge piger kommer med vandspande, går rundt og spørger os, om vi vil have vand på feltflaskerne. I villaen ved siden af går der unge piger med store fade, hvorpå der er det herligste smørrebrød med en øl til. Det går vore næser forbi. Sent om

aftenen rykker vi hjem til Kastellet, får lidt mad og så i seng. Ingen må forlade kasernen. Vi er ikke hjemme hos vor familie i lang tid. Aner ikke, når vi skal hjemsendes, eller om det varer en måned. Vi føler os som fanger. Sådan går den første uge, så skal vi til Avedørelejren og gøre vagttjeneste.

Det er meget varmt den dag, vi står opstillet til afmarch. Oberstløjtnanten er en stor og svær mand, vejer vel 250 pund. Han er almindelig forhadet af både befalingsmænd og mandskab. Han knækkede ryggen på fire unge heste, så svær er han. Solen bager ned på os. Vi har fuld oppakning. Så holder han en tale: »Hvor længe dette varer, er der ingen, der ved, heller ikke hvor mange af jer, der kommer tilbage.« Så er der mange af soldaterne, som falder besvimeede om. Der er mange civile familier her, en del af dem falder også om. Vi forbander ham i vort inderste.

Det er en hård tur til Avedøre, vi er jo ikke trænet. Da vi er her, står vi ret på linie, han skal igen til at holde tale; men nu drysser den ene om efter den anden. Han må kommandere fald ned. Da vi har sundet os, så fortsætter han: »Som jeg har sagt, hvor længe dette vil vare, er der ingen, der ved; men jeg skal nok sørge for et pænt juletræ til jer, og det eneste den danske stat ikke sparer på, det er straffe, og dem skal jeg nok uddele med rund hånd.« Ja, var det nu blevet alvor, så kunne han være sikker på, at de første kugler var kommet til at sidde i hans brede ryg.

Det var trist den ene uge efter den anden, i lejr, vagttjeneste. Ingen må forlade pladsen. Selv om der kommer familie og besøger os. De må opholde sig ude på vejen, og vi må tale højt med hinanden. Der våges over os. Når avismanden kommer med sine blade, er der ingen, der køber. Det er det samme hver dag; men en eftermiddag i slutningen af september råber han, at der står noget om hjemsendelser. Aviserne rives fra ham, ned i græsset og læse. Der er glæde. Den 12. oktober skal vi hjemsendes. En anden styrke skal ind. Nu kan vi se enden, så går det bedre. Vi kan begynde vort eget liv. Juleaften 1914 kan vi dog holde i vort hjem og ikke som soldat i lejr, som obersten spæede; men han skulle dog få ret, viste det sig senere.

1915. 1. januar. Min 30 års fødselsdag fejres i hjemmet. Alt går i sin gamle gænge. Nu må krigen da snart få ende. Men så kommer der igen indkaldelsesordre. Jeg skal møde 10. marts, være soldat i 2½ måned

igen. Nu får de gifte soldater understøttelse til familien, men meget er det ikke. Vi får nu 6 dages orlov, af med klunset, i eget tøj i disse dage, og jeg arbejder på Phønix og tjener mig en god ugeløn. Det retter på det. Så i trøjen igen; men soldatens glade liv er det ikke for mig. Den 29. maj hjemsendes vi. Nu kommer du ikke ind mere. Jeg vil nødig på hærens værksteder, der er så dårlig lønnet; men de smede, der arbejder her, er fritaget for militærtjeneste.

På mange værksteder er de begyndt at smede hestesko til de krigsførende lande. Fabrikkerne kan ikke overkomme de sko, der skal bruges. Fire grovsmede smeder hestesko hele døgnet, vi andre pudser dem af. Krigen laver om på meget. Mange mennesker bliver rige. Manden smider sit gamle kluns, og konen, som i går stod i vaskebaljen, er i dag i silke og pelsfrakke. Disse mennesker kaldtes gullaschbaroner; men da krigen var slut, så var de fleste i hyttefadet igen.

Man mærker ikke meget til selve krigen. Der er ikke mørkelægning, bomber, ikke ret mange flyvemaskiner, men der er dyrtid, rationering. Livet går sin vante gang, synes jeg. Jeg er så på Casino teatret og stille jerndøre op. Hele denne sommer er jeg her. Jeg får mange fribilletter, og vi er meget herinde med familien om aftenen. Resten af sæsonen er jeg så maskinmand til søndag eftermiddags forestillingen. Jeg får 4,69 pr. aften. Jeg har mange gode timer her. Da det har ende, får jeg tilbud om at blive fast mand ved teatret af maskinmesteren, men det vil jeg nu ikke. Jeg har nok af mit arbejde om dagen.

Henimod november får jeg den tredie indkaldelsesordre. Jeg skal møde 1. november. Vi kom til at ligge på Sølvgades kaserne, har vagttjeneste på flyvepladsen, vagtlokale på Bådsmandsstrædes kaserne.

Om ikke bøffen får ret, som han spæde. Juleaften er vi på vagt her, men vi får en god juleaften, som den nu kan være. Der er god julemad, der er mange velhavere blandt kammeraterne, der købes vin og andre gode sager, så vi skal nok få det morsomt. Jeg skal kun på vagt 2 timer hele døgnet, så jeg har god frihed. Premierløjtnanten, en herlig mand, må sidde alene i vagten. Han keder sig, tænker på sin familie. Vi andre har det morsomt, jeg synger en del. Vi morer os alle, så banker det på døren. Det er vagtkommandøren. Der er ganske stille i stuen. Han ser sig om og siger: »Hør nu, kammerater! Hvorfor er I nu så stille? Jeg sad derinde alene og kedede mig og nød den glæde, I har her. Må jeg

være herinde hos jer?» Det kan vi ikke nægte, men nu er der ingen, der synger. Han spørger så, hvem det var, der sang alle de morsomme sange. Det var smeden, som jeg kaldtes. »Syng så, smed,« siger han. Man kan ikke synge, når man skal være afholdsmand. Han går ind til sig selv, kommer så tilbage med nogle flasker vin, så er der gang i den igen. Jeg tror, det blev den morsomste aften, vi har haft som soldater. Der er nok mange af os, der tænker tilbage på den aften julen 1915. Første juledag kl. 17 afløses vi, så har vi juleorlov til nytårsdag 1916 kl. 24.

1916. Det er en kedelig fødselsdag. Man skal være hjemme til klokkeslet; men nu er der kun 12 dage tilbage, og de går også. 12/1 1916 hjemsendes vi. Så begynder det private liv igen.

I slutningen af maj ser vi ikke mester. Han har sin lejlighed i administrationsbygningen. Vi spørger formanden, men han siger intet. Der er et eller andet på færde. En dag siger han: »Vil du tjene penge?« »Hvad er det med?« spørger jeg. »Ja eller nej!« Det må jeg tænke over. Noget efter kom han igen. »Nå, hvad siger du?« »Ja,« svarer jeg så. »Godt, i aften, når du går hjem, skal du gå ind i café Stormly,« — det er på hjørnet af Godthåbsvej og Fasanvej — »der træffer du en herre, du kender ham godt.« Om aftenen møder jeg op. Jeg vil gå ind, min mester kommer mig i møde. Jeg vil gå uden om ham, idet jeg hilser. »Næ, det er mig, De skal tale med,« siger han. »Sæt Dem ned.« Vi får en øl. Så spørger han mig, om jeg kunne tænke mig at begynde på Dansk Stålvarefabrik i Lyngby. En garanteret timeløn af 90 øre i timen og akkord senere, når vi var oplært til at presse økser på store pressemaskiner. Det var til russerne. »Det vil vare en uge, så kan De, og så tjener De over hundrede kroner om ugen.« Den er jeg med på! Mester skal være overværkfører. Så beder han mig, om jeg vil udtage alle de svende, som jeg synes egner sig, og sende dem op til ham i hans hjem.

1. juni begynder vi. Der var ingen trafikbefordring som nu. Vi må køre på cykle, og vejene var heller ikke så gode som nu. Det er en stor maskinhal med fire store presser. Det er svenskere, der arbejder her. Underværkføreren er også svensker. Alle er de uorganiserede og nok ikke smede, men arbejdsmænd. Der er også en stor hal. Her er sliberiet, men her er det danske slibere.

Til hver af presserne hører to mand. På den ene side er første presser. Han får et stykke hvidglødende stål ud fra en stor ovn, som passes af

en arbejdsmand. Han begynder i den ene ende af pressen. Værktøjet går ustandselig op og ned. Han danner hullet i øksen, som, når han kommer til den anden ende af maskinen, er færdig. Så kommer den ind igen i ovnen, og anden presser gør så bladet færdig. Alt foregår i en varme. Øksen er færdig og sendes så til slibning. Det er meget fint stål, de fremstilles af. Så pakkes de i kasser og sendes til Rusland. Det er et meget varmt arbejde. Vi er nøgne til bæltstedet, har kun benklæder på og træsko.

Penge tjener vi, 110 kr. om ugen. Det var meget den gang. Vi arbejder på skiftehold, dag og nat, men støjen er slem for beboerne. De klager, og vi må så kun arbejde fra 6 morgen til 24 aften. Det er vi så to hold om. Det ene om formiddagen, det andet om eftermiddagen, og så er der cykleturen frem og tilbage, men vi var unge.

Det er som om mester går og venter, at Phønix skulle brænde. Han kan stå og se i retning af maskinsnedkeriet, og en dag i august kalder han på os. Det er Phønix, der brænder. Mystik er der nu om det; men hvad.

Vi skal tidlig op om morgenen, kører på cykle til Lyngby. Det tager sin tid, og vi skal være der kl. 6. Der er sommertid, den første i sin art, indført af Lemvig Møller, som der står i revyviserne. En dag vil direktøren have, vi skal flytte til Lyngby. Der bygges arbejderboliger. Det vil jeg ikke. Husk på, nu nærmer vinteren sig, så er det ikke til at køre på cykle. Så længe, jeg er ansat her, skal jeg nok være her til tiden. Men flytte herud, nej, det vil jeg bestemt ikke, og godt er det. Til julen får alle de gifte en and, de ugifte en $\frac{1}{2}$ kasse cigarer; men efter julen standser russernes aftagning af økser.

1917. 1. januar. Krigen vedvarer. Det er kedeligt arbejde, der nu presses. Fortjenesten er heller ikke som før. Jeg vil søge ind til Statens værksteder, så er jeg sikker på ikke at komme ind som soldat. Det har jeg været længe nok.

31. januar antages jeg på Orlogsværftet — sømineværkstedet — til en dagløn af 4,50. Der er akkord, men det er som at falde til jorden. Sådant en ugeløn, som vi har i Lyngby, bliver det aldrig. Den første løn her er 30 kr.. Jeg var lidt melankolsk. Før over 100 kr.; men det ender med, at alt går. Lønningerne bliver forbedret, og vi får pr. kvartal 180 kr. i dyrtidstillæg.

Det er den første store virksomhed, jeg endnu har været ansat på. Jeg kommer på pladeværkstedet. Her fremstilles ladningsrum til torpedoer — miner — alt skal være nøjagtigt. Ingen mærker af hammerslag i materialet. Vi har luftværktøj til at afmejsle svejsesømmen af de sammen-svejsede miner og ladningsrum. I værkstedet er der en afdeling for autogensvejsning. Uden for værkstedet er et Corfu gasværk, som en arbejdsmand passer. Der går så ledninger ind til svejseriet. Der er 8—10 svejsere. Her er det ikke som på privatværkstedet med at give indstandøl; men til gengæld ser de ældre arbejdere skævt til de unge. Det er, som de er bange for, de skal ud. Der er særlig en ældre svend, kaldet Kartofflen, han tror ingen kan præstere det, han kan. Han hamrer ladningsrummene op på en dorn, så de er glatte og blanke som poleret stål.

Når man møder til sit arbejde om morgenen, skal vi gennem politivagten. Her er så en tavle, hvorpå nummeret hænger. Det tager man, går op og klæder sig om. Her er ingen rigtig garderobe, kun en lang gang under taget. Til den ene side er der lange borde og bænke, hvor vi spiser, til den anden side er der åbne rum, hvor tøjet anbringes. Når man er omklædt, går vi ned til værkstederne. Der står en kvartermester med en kasse. Heri lægger vi vore numre. De første fire dage i ugen arbejder vi til kl. 19. Der er akkord på det arbejde, der kan sættes akkord på, ellers er der præmieakkord (en slags gennemsnitsløn).

En af de første søndage i januar indbyder min fader os alle — børn og svigerbørn — til frokost. Det er, som tænker han på at tage afsked med os. Han har i mange år udtalt sig om, at han kun bliver 74 år. Hele hans familie er kun nået denne alder. Der er købt ind, alt er i orden om lørdagen; men da vi kommer om søndagen, ligger han stille hen. Det er forkalkning. Det er en trist frokost. Hele måneden ligger han, og vi skiftes til at våge over ham. Om natten den 5. februar 1917 dør han 74 år gammel. Han begravnes fra Brønshøj kirke. Vi er fire sønner og to svogre, der bærer ham til graven. Vi går hjem til deres bolig, drikker kaffe, går så alle igen til graven.

De sidste par år før han døde, lejede far en villa med to lejligheder sammen med min søster og svoger. Disse bor så i stuen, mine forældre på første sal. Så min moder bliver ikke alene. Nogen tid efter køber min svoger og søster en villa på Svend Gøngesvej. Her har så min moder et lille værelse på første sal. Hun bor hos dem. Min svoger er maskin-

arbejder Albert Illum. Han blev ansat her på Søminen som drejer 1909. Han er gift med min søster Gerda.

Det var almindelig kendt, at min fader var en ret velstående mand, men da der bliver skiftet, er arven for vi børn kun 419 kr.

Min ældste stedsøster er gift med en stukkatør, han er værkfører for Dansk Gibs Industri, Mariendalsvej. Han byggede i 1906 en villa på Degnemose allé med stue og første sal, som han lejer ud. Efter faders begravelse kommer de en aften hjem til os på Jagtvejen og spørger, om vi vil leje den ledige første sal med have og stor kælder for 24 kr. om måneden, men jeg siger nej. Det ved jeg bestemt, at det kan aldrig gå. Men svoger synes, det må være herligt, at vi kan bo i hans hus. Min hustru synes også, det godt kan gå, og desuden har vor datter været syg og kunne trænge til frisk luft. Vi bliver så enige om at flytte derud til 1. maj. Her er elektrisk lys, men ingen W. C., der er retirade i gården. Vi får en fatning med pære i hængelampen. Kun tre måneder går det, så ramler det hele. Det er meget vanskeligt at få lejlighed nu. Han siger os op. Vi mødes i nævnet. Vi kan blive, til vi kan få en anden lejlighed. Vi må holde det ud. Det er et helvede. Det eneste gode er, at vi har elektrisk lys. Alle gamle ejendomme har kun petroleum, og det er vanskeligt at få. De må bruge stearinlys. Nogle anskaffer sig acetylenlamper, som er ret vanskelige at anvende.

Krigen raser endnu. Der er rationering på lys og gas. Rationerne er meget små. Store strafferenter, om vi overstiger. En krone eller halvanden for overskridelse. Koksene koster 11 kr pr. hl; men det er så til gengæld det eneste, vi mærker til den store krig ude i verden. Julen 1917 må vi holde hos min søster på Svend Gøngesvej. Der er ikke til at være i vort hjem.

1918. Jeg kender mange og spørger, om de ikke kan skaffe mig en lejlighed. En dag på værkstedet er der en kollega, der siger til mig, at Madsen ved en, men han må ikke bytte for sin vært. Jeg spørger ham, jeg skal få besked i morgen. Han vil ikke sige mig, hvor det er, men, siger han, det er på Solitudevej, en nydelig opgang er det. Da jeg kommer hjem og fortæller det til min kone, er hun spændt. Mon vi får den? Hun arbejder på et trykkeri i Rosengården og vil så den følgende aften komme ud til Orlogsværftet og hente mig. Hun kan ikke vente. Den næste dag siger min kollega, at jeg godt kan få den. Det er en tre værelses

med pigekammer. Der bor tre forskellige par. Det er en enke, som har den, og hun vil så ha' den ene stue og adgang til køkken. Det kan jeg ikke gå med til. Jeg spørger ham, hvor det er på Solitudevej. Hvilket nummer ved han ikke, men det er en flot opgang. Jeg er skuffet.

Om aftenen møder jeg min kone, hun bliver også ked af det. Vi har ingen lyst til at komme hjem. Vi spadserer herfra. Da vi når Dronning Louises Bro siger min kone: »Lad os gå derhen!« »Hvad nytter det, når jeg ikke ved nummeret.« »Du siger, det er en meget fin opgang.« Vi går til gaden, er inde forskellige steder, der kan det ikke være. Vi når nr. 14, her er så nydeligt, her må det være. Et skilt viser, at ejeren bor på første sal. Min kone går derop, jo det er rigtig nok, men der skal komme nogle fra Brønshøj og se på den. »Vi er fra Brønshøj,« siger min kone. »Min mand er ikke hjemme,« siger værtinden, »men kan vi ringe til Dem i morgen.« Min kone opgiver telefonnummeret på trykkeriet i Rosengården. Da hun møder om morgenen, er der telefonbesked om at komme hen på Solitudevej. Vi kan få lejligheden. Damen, som bor der, må ikke leje den ud. Min kone tager omgående derud, og vi kan flytte ind den 15. februar. Der er tre værelser, pigekammer, køkken, W. C. i korridoren og elektrisk lys. Det er på femte sal, men der er ikke meget skråt, og lejen er 32 kr. om måneden, seks uger forud.

Om aftenen kommer hun ud på Orlogsværftet og henter mig, og jeg hører den glædelige efterretning. Vi spadserer hjem. Nu skal vi feste. Der er spærret for udsalg af spiritus. Snapsen, som ellers koster 40 øre for en 1/1, skal op i pris. Jeg vil forsøge, om jeg ikke kan få en. Jeg er inde mange steder, men nej. Vi er kommet ud til Ægirsgade. Vi går ned ad gaden, der går jeg ind i en cigarforretning. Jeg kan se, det er den rigtige mand: »Lad mig få en flaske akvavit!« Han er duperet. »Ja — men den koster seks kroner!« Jeg betaler, får den i lommen, hurtigt, og ud. »Her skal du se, nu hjem og spise og få en dram.« Vi kommer op i sporvognen. »Men,« tænker jeg, »bare han nu ikke har narret dig. Det er måske det rene vand.« Intet kan man gøre. Om det nu er vand. Bare vi var hjemme. Jeg kan ikke vente, trækker proppen op her i sporvognen og smager. — Den er god nok! Det er snaps! Men den kostede kun 27 øre før spærretiden, men hvad.

Den 15. februar flytter vi ind. Vi har kun møbler til to værelser. Vi køber nogle kurvemøbler, sofa, bord og to stole, det hele koster 150 kr.

Hængelampen og den gamle ampel kasseres. Nu er det med lysekrone. Ejeren er meget jævn, han er sadelmager på D. S. B. Han fejer selv gade og gård. Værtinden holder trapperne. Det er ganske almindelige mennesker. Da vi har boet her et år, lægges der 4 kr. på lejen, som så udgør 36 kr. Vi bor her 12 år.

Vor datter er 19 år. Hun er nu forlovet med en ung mand, der er bogbindersvend. De søgne dage er der ikke meget med at gå ud om aftenen. Vi er jo på arbejde til kl. 19, så klokken er henad 20, før jeg er hjemme; men om søndagen kører vi på cykle til skov og strand.



På forsommeren raser der en epidemi, kaldet den spanske syge. Det er krigen, som er skyld i dette. Mange mennesker dør, både unge og gamle. Arbejdspladserne er tomme. Der dør flere, end der er faldet og myrdet i krigen. Hele familier uddør. I hjemmene dør manden den ene dag, og hustruen den næste dag. Man kan se det på kirkegården. Her på Orlogsværftet går den ene svend hjem efter den anden. Om morgenen, jeg går hjemmefra, er jeg sund og rask; men op ad dagen kan jeg dårlig stå på benene. Jeg sendes til lægevagten, temperaturen er 39,9. »De må hjem i seng, det er Spansk Syge.« Jeg har nu givet løfte om at flytte for min kones gamle tante og onkel fra Ewaldsgade ud til Ørnevejen. Det er fra stuen til stue. Dårlig er jeg, men jeg må op. Kammeraten er der med en firehjulet trækvogn. Vi lægger på, trække vognen kan jeg ikke, jeg må gå bag og skubbe med maven. Da alt er båret op, er jeg så sløj, at jeg lægger mig ned på gulvet. Den gamle onkel står og ser ned på mig. Hvad han tænker, ved jeg ikke. Min kone er med her. Vi må hjem, hun slæber mig til sporvognen og hjem. Aldrig har jeg sådan en hvile,

som her i min seng. Jeg kan hverken spise eller drikke de første dage, ikke engang en snaps kan jeg få ned, kun kamfer. De andre klarer sig fri.

11. november er der våbenhvile, nu er krigen slut, men den fryd og glæde og velsignelse, som vi oplevede, da den anden verdenskrig fik ende, var det nu ikke. Vi havde ikke prøvet så meget under den første krig.

Nu kan vi få en fredelig juleaften. Vi får risengrød og andesteg. Vi har en god jul, vi er kun fire. Så giver vi hinanden en lille julegave. Første juledag har vi gæster, familien, her til frokost, anden juledag er vi hos dem, men dyrtid er det. Nytårsaften får vi kogt røget skinke og grønlangkål. Kl. 24 ønsker vi ved et glas et glædeligt nytår.

1919. 1. januar fejres min fødselsdag. Her er hele familien samlet, men ikke til spisning. Kl. 19,30 møder gæsterne op til kaffe. Der er øl, marinerom m. m. Her er liv og glade dage til ud på de små timer. Så begynder arbejdet igen på Orlogsværftet.

Torsdag 9. januar er vi hos min gamle onkel, som nu bor hos sin datter og svigersøn på Ørnevej. Han er 87 og ligger på det sidste. Det raller ensformig fra ham. Han er uden bevidsthed. Vi sidder om bordet og drikker kaffe. Der er så stille, man hører kun hans dødsrallen. Så går damerne ud i køkkenet, jeg er alene. Man kan mærke, døden er i huset. Han bliver stille; men så begynder det igen. Men nu er det slut, han er død. Jeg venter, så kommer de ind. Så siger jeg til tante Clara: »Jeg tror, det er forbi.« Hun går hen til sengen, står stille, så tager hun sit forklæde, tørrer øjnene med snippen, og er så fattet. Hun er nok glad, at fatter er gået bort før hende. Der er ikke mange som disse to herlige gamle, der har levet så lykkeligt sammen gennem 55 år.

Jeg tænker på alle de mange år, vi kom hen i deres fattige hjem i Ewaldsgade. Pensionen var kun 16 kr. om måneden. Der var så hyggeligt i de små stuer i sidehuset over gården med udsigt til retiraderne. Der var en kommode, et stort bord og stole, en chaiselong med hvid broderet dug, på væggen et stort billede af Frederik d. 7., et meget gammelt vægur, pendulen gik så hurtigt. Der var hængelampe. I den anden stue var der også en kommode, en dobbelt ægteseng og et par stole. Her var vi glade for at komme. Søndag eftermiddag kl. 15 drak vi kaffe med en cognac. Den var hjemmelavet. Når de fik deres penge, købte de en pot hussprit à 85 øre, for 15 øre essens, så kogte de vand med 12 stk.

hvidt sukker. Der var så tre flasker, og den var god. En pot brændevin à 35 øre, der skulle være noget til dem, der kom og besøgte dem. Når vi havde drukket kaffen, spillede vi kort, Sjavs. Det var den gamles yndlingsspil. Kl. 18 dækkedes der aftensbord. Hvid dug på bordet, der var brød, margarine og fedt, fire små underkopper med lidt rullepølse, andre med spegepølse, ost. Vi nød det, og der var snaps og øl til. Det var herlige timer, vi havde her.

En dag i marts måned kom min kone til skade på sit arbejde på trykkeriet. Hun har stukket sin venstre tommelfinger på anlægget, men ænser det ikke. Dagen efter er hun dårlig. Det er halsen. Lægen hentes. Jeg tager ind til hendes principal og beder ham notere det op angående fingeren. Han vil ikke regne, det er så farligt; men jeg forlanger, at han skal notere det. Det gør han, og det viste sig også, der var blodforgiftning i fingeren. Det endte med, at hun mistede noget af sin finger og blev invalid i let grad. Hun fik 400 kr. i erstatning; men det dækkede ikke de hårde smerter, hun måtte igennem. Man må undre sig over den taktløshed, der mange gange forekommer på hospitaler. Da hun møder efter at være behandlet på skadestuen i fire uger, skal de operere igen. Hun er alene. De beder hende, om hun kan få nogen af familien til at komme. Jo, det kan hun nok, men hun må til en telefon. Så skulle hospitalet have ladet hende låne telefonen; men nej! Min kone må med store smerter gå ud. Hun har ingen penge på sig, går så ind til en cigarhandler for at låne telefonen; men da hun ikke har 10 øre, må hun sætte sin taske i pant. Sin kusine får hun dog fat i. Nu skal der skæres igen, men fingeren er mishandlet.

Jeg er stadig på Holmen, men krigen er forbi. Nu er vi for mange, der afskediges 25 mand (fordelt over værftet) om ugen, som slutter onsdag, med otte dages opsigelse til den næste onsdag. Jeg har en stor akkord, vippeapparater til mineudlæggere. Det er arbejde, der før er fremstillet, men der findes intet rigtigt værktøj. Det er vinkeljerns rammer med to runde hjørner. Jeg smeder en skabelon af kvadratkantet 60×50 stangjern og en gaffel til at trække jernet om hjørnerne. Det var nu nemmere at varme med svejsebrænder, så kunne man få den rigtige varme på bestemt sted, men så store brændere findes ikke endnu. Vi må varme i kulild (essen). Henad maj er arbejdet færdigt, nu venter jeg på min opsigelse. Om onsdagen er der tre mand her i pladeværk-

stedet, der får deres opsigelse. Jeg bliver forbavset, da formanden kom hen til mig, og giver mig ordre på et større parti vippeapparater. »Nå,« tænker jeg, »så er du sikret foreløbig.« Men henad dagen kom han igen: »Ja, Olsen, jeg skal sige Dem op. Det kan ikke undgås. Men hvormange kan De nå til næste onsdag.« Jeg er klar over, at han ville holde på mig, men administrationen har han ikke kunnet komme uden om, men hvad.

Værkstedschefen fra D. S. B. anmoder overingeniøren her på værftet om at få nogle af de afskedigede smede til kedelsmedien på Centralværkstedet. Klubformanden kommer til mig og spørger, om jeg vil derud. Nej tak. Jernbanen var meget sløj med lønninger, vel fordi der var udsigt til fast ansættelse og pension efter et år på prøve. Det vil jeg ikke. Så går han til andre. En af dem kom hen til mig: »Lad os bare tage derud. Vi kan gå igen, om det ikke passer os.« »Lad gå da.« Vi må tage derud i arbejdstiden. Vi får hver en ansøgning — vi er tre mand — så på arbejde igen, skrive ansøgningen, og ud igen den næste dag. Vi skal til lægeundersøgelse — det koster fem kroner — tilbage til D. S. B., så er vi antaget. Hvornår kan de herrer begynde, spørger chefen. Vi skal afgå 14. maj, så kan vi komme her den 15. maj.

Afgangen fra Orlogsværftet er ligeså kompliceret, som når man hjemsendes som soldat. Hele dagen går fra det ene kontor til det andet. Så afleverer vi værktøjet, får afregning, og så er det fyraften.

Vi begynder så den næste dag på D. S. B. i kedelsmedien. Der er tre kedelsjak. Vi kom hver i sit sjak, mit lønningsnummer er 1101; men vi har dog vort navn. Det er ingen god modtagelse, vi får. Det er alle folk, der har været her i mange år. De skæver til os og anser os vel for bolscheviker, der vil lave om på deres ve og vel. Vi er 8 til 10 mand i hvert sjak, en ældre er partifører eller sjakfører. Han får besked af mestrene, og så sætter han arbejdet i gang. Det har været sådan, at disse partiførere har følt sig som små konger, der bestemte, hvor meget man skulle have i ugeløn. Den, der gav en øl (helst flere) til formanden, var sikker på de bedste akkorder; men sådan er det ikke mere.

Jeg er antaget som kedelsmed og kommer op på et stillads og skal slå med forhammer. Det er ikke noget for mig. Her bliver jeg ikke længe. Det er gammeldags værktøj det meste. Der er nok lufthamre, men de er kun til at mejsle med. Der er også en nittemaskine, kaldet »Jumbo«,

til at nitte $\frac{7}{8}$ eller 1" nagler i svøb på kedlerne. Ophugning af støttebolte i ildkasser foregår med lange mejsler og forhammer. Det bedste ved det hele den dag er, at det er badedag. Der er en god badeanstalt, og vi er i bad $\frac{1}{2}$ time i arbejdstiden.

Der er mange af de ældre svende, som har arbejdet sammen her i 40 år, der siger De til hinanden, men vi siger du til dem. Det finder de dem også i. Vi går mod nye tider.

Der er nu gået 14 dage. Jeg får ordre på at gå op i en rundkedel og med lufthammer sprænge nogle ankre af. Jeg er ikke kendt med luftværktøj, så da jeg har klemt hænderne, siger jeg: »Nej, ikke mere nu.« Jeg smider hammeren, og ud af kedlen med mig. Så kommer partiføren. »Jeg vil ikke mere,« siger jeg, »nu går jeg.« »Det kan du ikke, du må gå til ingeniøren.« Det gør jeg, imens går han op og henter mesteren. Jeg forklarer ingeniøren, at jeg, om der ikke er andet arbejde til mig, vil gå. »Det kan De ikke, så må De tale med værkstedschefen, og ham træffer De ikke før kl. 13.« Så er jeg inde i værkstedet igen. Så er mester der. »Det er en skam, De har været hos ingeniøren. Det kunne vi nok ordne selv.« Jeg siger så som det er. Ingen kan give mig besked. Så spørger mester mig, om jeg vil i rørsjakket. Men uha, de er sorte som skorstensfejere, nej! Så askekassesjakket da! Det er pladearbejde. Ja, det kan gå. Der skal jeg så hen den næste dag. Og nu, når jeg er ved at skrive min levnedsskildring, er jeg glad for, jeg blev her. Det kom til at vare 30 år, og jeg høster endnu goder deraf.

Jeg har ikke haft ferie, siden jeg gik i skole, men i år er jeg berettiget til 6 dages ferie med løn, om jeg var blevet på Orlogsværftet. Nu forhandles der i fællesorganisationen om, at vi kan bevare vor anciennitet fra hærens værksteder. Vi er spændt. Den ene gang hedder det, at det er i orden, den anden gang nej, men endelig til august er det i orden. Vi kan få vor ferie fra den $\frac{3}{8}$, seks dage.

Min kollega, som jeg har arbejdet sammen med på Orlogsværftet, og jeg bliver enige om at tage til Hillerød med vore hustruer. Vi har fri rejse alle fire, har en madkurv med og snaps, men der er ølmangel, der må ikke brygges for at spare på kornet. Der er rationering endnu og dyrtid. Vi spiser i Slotskroen, vi drikker mælk til snapsen. Der er ikke andet. Efter dette er vi oppe på slottet og skuer denne vidunderlige kunst og skatte. Det blev ikke sidste gang, vi nyder dette.

Vi kører så i vogn til Nøddebo kro gennem smukke skove. Vi går ind i krohaven, tjeneren kom os i møde. »Må vi få fire Hof?« »Ja, gerne!« — Vi er så forbavsedede. Det var ikke ventet, og vi nyder den første øl i dag. Vi må have fire til, dem får vi. Det er noget for os. Damerne kan ikke, men vi hjælper dem gladeligt. »Vi prøver sgu igen!« Nu kan tjeneren ikke servere mere øl. Der skal være til stamgæsterne, siger han, men det ender dog med, at vi får den sidste omgang. Så skal vi hjemad.

Vi går gennem byen til toget. Det er efter fyraften. En skomager står i kælderhalsen til sin forretning og ryger den lange pibe. Jeg får et indfald. »Hør mester,« spørger jeg, »har De ikke noget øl i kælderen, som muligvis kunne være i vejen, så er vi meget tørstige.« Mester siger ja, der er øl i lange baner. Vi går derned, og nu kan det nok være, vi får slukket tørsten. Mester får en med hver gang, forretning er forretning, humøret er højt, der er stemning. Vi har fået en god dag, som ender i Den Mauriske Hal i Frederiksberg allé. Det var nu en nydelse, disse seks dage fri med løn. Vi er ved skov og strand. Dagene går kun alt for hurtig, så begynder arbejdet igen.

Timelønnen er kun 38 øre + akkord, som giver 30 %, men til oktober kommer den ny tjenestemandsløve. Så forbedres det, og arbejdstiden bliver 8 timer om dagen. De fem dage af ugen arbejder vi 8¼ time og lørdag fra 7 morgen til 14,30 med en halv times frokost og middag.

De sanitære forhold er bedre her på D. S. B. Der er omklædnings- og vaskerum, hver mand har sit vandfad med varmt og koldt vand. Der er jernskabe til tøjet. Marketenteri findes derimod ikke. På åben plads står en kone ved et komfur i fri luft og laver kaffe. Den koster 8 øre pr. kop; men det er begrænset, hvor mange, der kan nå og få kaffe på den halve time. De fleste har en termoflaske med kaffe med hjemmefra. En gang om ugen er der adgang til badeanstalten. Det foregår i arbejdstiden, fra kl. 11—16 på skift fra første til sidste badetur. Vi får sæbe og håndklæde for 5 øre. For dem, der har det mest snavsede arbejde af smedene, er der adgang til bad hver dag kl. 16.

Når man først er indarbejdet her, er der glimrende forhold, både fra overordnede og underordnede side. Et godt kammeratskab, særlig her i kedelsmedien. Fra chefen og ned til arbejdsmanden føler man sig som medarbejder. Det er nu ligesom kobbersmede og blikkenslagere føler sig noget store, som kunstnere. F. eks. tillader de ikke, at arbejdsmanden

siger du. Det er kun i de øvrige fag, de mere jævne, vi er dus. En arbejdsmand kan ikke undværes. Senere hen, når der festes, eller der er udflugter med damer, er det som en stor familie. Der er godt samvær, kammeratskab.

Juleaftensdag arbejdes der ikke meget. Vi rydder op, pudser. Vi ønsker hinanden glædelig jul. Efter frokost går chefen og ingeniøren rundt i alle værkstederne og ønsker personalet en glædelig jul. Så kommer mestrene. Der er et godt forhold her på D. S. B.

Lørdag den 27. december er der nytårsfest i den store lokomotivhal. Skydebroen er kørt væk, der er nedlagt træ i skinnerne, så gulvet er let at gå på. Der er et stort juletræ. Det er som en markedsplads. Der er restaurant med gærde om, »Rosenlund«. Her serveres kaffe, øl. Malerne har dekoreret forskellige partier som en skov. Der er en stor dansestrade, tribune. Her optræder tryllekunstnere m. m. Rigtig noget for børnene. Der er julenisse og meget andet. Hertil kan vi alle tage familier og børn med. De mødes ved Enghaven kl. 14. Her står jernbanens orkester og venter. Kl. 14,30 går det med orkester i spidsen ind af porten til festpladsen. Der er en vis hygge ved denne nytårsfest, hvor alle er med. Kl. 18 er det forbi. Hele overskuddet går til Børnenes Kontor. Der betales ingen entre, men der er overpris på kaffen, øl o.s.v., så der er en god skilling til et godt formål.

1920. Nytårsdag, torsdag 1. januar 1920. I dag fylder jeg 35 år. Solen skinner hele dagen, det er et meget fint vejr i dag. Om aftenen fejres min fødselsdag her på Solitudevej. Her er hele familien og en del venner. Vi fester til kl. 1. Den næste dag er der gilde for mig på værkstedet i frokostpausen.

Søndag 22. februar. Ud til min soldaterkammerat. Han bor i en lille to værelses i Istedgade. Vi er kommet meget sammen årene. Han har to børn. Jeg skal lave noget om på EL-lyset for ham, og af den grund er vi indbudt til at spise middag hos dem. Jeg spiser godt. Det er de ikke slemme til her, kan jeg mærke. Hans kone er nervøs, men der er mad nok. Da jeg endelig holder op, takker for maden, kan jeg mærke ironien i hendes spørgsmål: »Er du nu også mæt?« »Nej, det er jeg ikke. Jeg spiser aldrig mere, end jeg kan tage en stor bøf eller en halv and.« Hun er rød i hovedet, går ud i køkkenet, henter et fad, der er seks små koteletter på fadet. Hun tror, det er umuligt, men spørger mig:

»Kan du spise dem?« »Ja, men hvad skal I så have i morgen.« »Kan du, så spis dem!« Og det gør jeg, men siden blev jeg ikke indbudt til middag mere.

Jeg husker nogle år senere, de har da bygget et hus i Hvidovre, og en lørdag eftermiddag kommer vi derud for at se det. Hun er alene hjemme, min kammerat og børnene er ikke kommet endnu. Vi ser på køkkenet først. Det er meget stort. På køkkenbordet står en stor stegt flæskesteg. Hun kommer i tanker om den. »Lad os nu se stuerne først!« Hvorledes hun er kommet afsted med at gemme den, kan jeg ikke regne ud; men da vi har set lejligheden, er vi i køkkenet igen. »Ja, så er det køkkenet,« siger hun. »Ja, det er storartet indrettet alt sammen, men jeg forstår ikke, hvorfor I har to køkkener.« »Det har vi da heller ikke!« »Jo, jo, i det første, vi så, stod der en flæskesteg derovre.« »Nå, vi skal have gæster i morgen.« Hun er forlegen. Så kommer han og børnene. Der dækkes bord, fire kuverter. Hun kommer ind med en tallerken med fire små bidder. Hun lægger en bid på hver og tre kartofler. Vi, min kone og jeg, sidder på divanen og beundrer dem. Senere får vi så kaffe, og så går vi hjem.

Om tirsdagen får jeg et kort fra min søster og svoger, som min mor bor hos. Der står, at moder er syg. Denne gang er det galdestenen. Da jeg kom hjem om aftenen, er jeg selv noget dårlig. Min kone har været derude, da havde min mor det meget godt. Mor er kun godt 61 år. Jeg vil vente til i morgen. Om onsdagen er jeg på arbejde. Jeg er i gang med at klippe plader ud til fyrehullet. Det er store plader 2 × 4 m. Dem flytter jeg med kran fra vogn til nogle bukke ved saksen. Den ene halvdel er på plads. Jeg sætter klørerne på, giver tegn til kranføreren. Da de er ved bukkene, giver jeg tegn med håndfladen nedad. Han firer, da der mangler en halv meter, smutter den ene klo af. Jeg får mine hænder væk, ellers er de knust. Klokken er lidt over 13. Jeg føler mig så underlig. Jeg er nu ikke overtroisk, men var det et varsel?

Så er det badetur. De andre i sjakket kan ikke. Jeg går alene. Som jeg nu står under bruseren, ser jeg på forhænget til omklædningsrummet. Jeg tænker, om nu det går til side og Magnus kom for at sige mig, at mor er død. Tanken er ikke til ende. Magnus står der. »Viggo skynd dig hjem, din moder er meget syg!« Jeg er klar over, at hun er død. Da jeg kommer til Brønshøj, var hun død af et hjerteslag. Kl. 10,15 den næste

dag køres hun i kapellet. 2. marts begraves mor fra Brønshøj kirke. Fire sønner og to svogre bærer hende til graven. Vi går alle med hjem, drikker kaffe, senere går vi til kirkegården og ser den tilkastede grav.

29. marts er der regeringskrise. Kongen er ved at gøre statskup. Der er folkemøde i Fælledparken, og der er generalstrejke, men alt ender godt.

Den 1. april er skærtorsdag. Sangforeningen Hejmdal har fest på Eng-havevejen, Folkets Hus. Vor datter er igen forlovet. Den første døde af Spansk Syge. Vi er alle fire med her samt hele hans familie. Her er underholdning og bal. Vi er på balkonen. Vi får mange øller. Tjeneren siger til os, at nu er her snart ikke mere øl, men i den lille sal i kælderen er der ingen mennesker. Skynd Dem derved! Vi går derved, køber alt øllet, som vi får hen på og under bordet. Noget efter fyldes salen med gæster, men der er ingen bajere. De vil købe hos os, men vi nænner ikke at sælge. Hele selskabet ender på Solitudevej, hvor vi fester hele natten til den lyse morgen.

Da vi møder på arbejde påskelørdag, nedlægges arbejdet. Vi strejker. Den varer kun påsken over. Tirsdagen 6/4 er alt i gang igen, men bagerne fortsætter. Det er ikke til at få rugbrød, kun fint brød. Vi må tage til provinsen for at købe rugbrød. Det var også vanskelige tider den gang, der var krisetider, ingen varer kunne man købe. Der oprettes folkekøkkenet i Møllegade. Her må vi en tid hente middagsmaden. Det var nu ikke noget for os, dampkogt; men vi må. Der går en tid, så er det nogenlunde igen.

Så er vi i maj. Den første søndag skal vi på udflugt, på cykel. Vi er fem par, vi mødes på Nørrebro Runddel kl. 9. Så starter vi. Vi får frokost i Det danske Svejts, og således går det hele sommeren.

Søndag 21. er det første pinsedag. Det regner hele dagen, men anden dagen er det nogenlunde. Vi tager ikke langt væk. Vi spiser frokost i Gyldenlund, Charlottenlund. Der var nu mere hyggeligt end nu. Der var også Svanholm ved Svanemøllen, et yndet udflugtssted nær byen, men alt det gode gamle forsvinder. Det er væk.

1. juni henter vi rationeringsmærker. Vi kan mærke krigen endnu. Vi køber et par støvler til Dagmar. De koster 21 kr. Det var langskaftede knapstøvler. Mænd gik også med støvler. Man så sjældent sko. Det var kun få da.

16. maj får jeg mit ansættelsesbrev. Nu er jeg fast ansat, men har kun fri rejse til mig selv. Det er kun de, der er ansat før 1912, der har familiefripas til hustru og børn. I fortiden kunne arbejdere med familiefripas få fripas til deres børn, selv om sønnen eller datteren var voksne og gifte og havde børn. Personalet havde 24 familiefripas om året. Vi har vore cykler og rejser ikke meget. Har mange udflugter på cyklen, med stort selskab sådan en dag. Vi har selv en snaps med og madpakken, så kan sådan en tur fra morgen til aften gøres for 14 kr. pr. par, og så har vi en god dag.

19. juli har jeg igen seks dages ferie. Første dag kører vi alene på cyklen til Dragør. Det er første gang, vi er i denne lille fiskerby. Om tirsdagen skal vi sejle fra havnen til Helsingør. Vi er fire, datteren og svigersønnen er med. Cyklerne er om bord. Det er meningen, vi skal køre Sjælland rundt. Vi skal selv holde os med kost, og snaps har vi med på termoflaske, så den er kold.

Jeg ynder ikke at sejle. Det varer for længe, synes jeg. Alt det vand. På dækket er også et par gamle lærerinder med pigebørn fra 1. klasse. De er så små, men synge kan de. De to gamle stemmer i med »Dejlig er den himmel blå«, og de bliver ved. Det er ikke noget for mig. Jeg kan godt lide at høre dem synge, men der er grænser. Så siger jeg: »Bare de to nymfer og ungerne måtte blive søsyge, så var her fred.« Lidt efter vælter de om alle. Så er det mig, der er dårlig. »Det har du rigtig godt af,« siger min kone. Var vi blot i land. Det er for længe, den er om at lægge til. Lige så hurtig jeg kan, springer jeg i land, op på et værtshus, får mig en stor bitter, så er den i orden igen.

Vi kører så gennem byen til Håndværkerforeningen. Her er en herlig lille have, her kan vi spise frokost. Vi skal have værelser for natten, vi spørger tjeneren, der tilbyder os, at vi kan sove på bænke i dansesalen. Det vil damerne ikke. Han henviser os så til læderhandler Nielsen, der bor i St. Olaigade. Vi tager derhen. Der er to små værelser, og de koster fire kroner for en nat. Der er tre senge. Vi går i byen, køber cognac, øl og vand. Vi skal hen og se Helsingør revyen, og så er det rart at få en lille en, når vi kommer hjem.

Så går turen videre til Hillerød. Vi har fået besked, at i Slangerupgade 5 kan vi få husly. Der kører vi hen, der er også to værelser, og vi får morgenkaffe med alt det brød, vi kan spise, og det er kun 7 kr. for to nætter.

I dag kan vi ikke nå at komme på slottet. Vi lejer en båd og har en vidunderlig tur på slotssøen. Det er pragtfuldt, her er smukt. Den næste dag er vi oppe på slottet.

Svigersonnen tror, at jeg har masser af penge med, det har jeg nu ikke, og han heller ikke. Jeg bliver klar over det, da han spørger mig om, såfremt det skulle knibe for ham, om jeg kan betale. Så lægger vi kortene på bordet, vi må korte turen af; men i Birkerød kro spiser vi en god



middag og så til København. Vi slutter ferien om aftenen i Tivoli-Variete, som det dengang hed.

Om mandagen begynder arbejdet igen. Det er krisetider, materialmangel, kobber kan ikke fås. Ildkasserne, som før var forarbejdet af kobber, erstattes nu af jernkasser, som så engang, når tiderne bedres, skal udskiftes igen. Værktøjet er bedre nu. Vi har fået store håndnittehamre og store transportable boremaskiner. Nu er man fri for de lange mejsler, nu bores støtteboltene ud, alt går meget lettere. Der er også et par EL-svejsmaskiner, og med tiden vil det udvikle sig. Det er vanskelige tider endnu.

Søndag 10. oktober skal en ung dame springe ud med faldskærm fra flyvemaskine. Det foregår på den gamle traverbane på Lyngbyvejen. Det må vi ud og se. Der er en folkevandring uden lige. I hele vejens bredde

går eller cykler folk. Vi kører som sild i en tønde. Ingen kan komme i modsat retning. Det går langsomt, men sikkert. Endelig går vi i stå. Målet er nået. Nu er flyveren der. Vi ser en lille prik højt i luften. Skærmen folder sig ud. Nu ser vi tydelig damen svæve i luften ned mod jorden lige ud for os. Det var pragtfuldt at se; men var det slemt at komme herud, var det meget værre at komme tilbage. Vi må gå langsomt. Da vi når Østerbro, kan vi køre igen.

Lørdag 29. oktober skal vi holde torskegilde. Vi har mange fester her, der er god plads. Her er pyntet op med guirlander, kulørte lamper med EL-lys. Det er cykleklubben, der nu er omdannet til spilleklub, syv par. Vi har en god fest, der mangler intet. Den varer til 8 morgen; men det er søndag, vi kan hvile. Sådant en god fest, de fleste har næse på, koster 20 kr. parret. Vi nyder det.

Mortensaften, da jeg kommer fra arbejde, overraskes jeg af en russergås. Den står færdig, bordet er dækket, en gammel Carlsberg til hver. Jeg får ikke at vide, om det er en dansk eller en russer, før vi er færdig. Den er god og koster 8 kr.

Nu er vi i julemåneden. 9. december falder den første sne, og det er ikke småting. Juleaften holder vi her på Solitudevej. Der er risengrød og en russer igen. Vi har gæster, en god juleaften. Juledagene er vi så hos dem. Mellem jul og nytår er der igen juletræ og fest på jernbanen. Det er som en dyrehavsbakke. Familierne er her, vi kan så vise dem værkstederne. En øl må betales med 35 øre, vi kan få kaffe og varme pølser. Det er en hel markedsplads, der er tombola, tryllekunstner, julemanden morer børnene, der er julestemning, de voksne danser, jernbaneorkestret spiller. Kl. 18 er det slut, så skal alle være ude.

Det er nytårsaften 1920. Vi arbejder til frokost kl. 9. Efter frokost er der ikke lyst mere. Nu er det slut med det gamle år. Vi skyder det nye år ind. En af kollegerne er letsindig. Han tager en af dem, de bruger i driften at lægge på skinnerne, når toget skal standse på linien for et eller andet tilfælde, så lokomotivføreren kan høre, der er fare på færde. Han lægger en sådan på ambolten, slår med en stor hammer på den. Resultatet bliver en stor flænge i hånden. Han er hård, søger ikke læge, men pakker den selv ind, og det gik nu godt for ham. Vi skal arbejde til kl. 14,30, men jeg går hjem kl. 12, så har chefen været rundt og ønsket glædeligt nytår. Det er første gang i min tid, jeg ikke er hjemme i mit hjem en

nytårsaften. Vi spiser hjemme, men skal holde nytårsfest hos en familie i Ryesgade. Her er vi så samlet, familie og venner til en god afslutning. Her er engelsk porter og sprit i lange baner. Vi holder ud til morgen. Vi må spadserere hjem, men en øl har vi i lommen. Vi ønsker alle hinanden et glædeligt nytår 1921.

1921. Nytårsdag, lørdag 1. januar. Min fødselsdag fejres, familie og venner er samlede, men nu er det ikke mere med spisning, som der før var tradition for. Der er dyrtid og krisetid, efterkrigstiden, men man kan dog få varer. Jeg synes nu ikke, det var så langvarigt dengang som nu efter den anden verdenskrig. Det er måske, fordi det forlængst er overstået. Vi fester, så godt vi kan. Det er ud på de små timer, før de sidste gæster er gået, men det er søndag i morgen, så alle kan hvile ud.

Om mandagen er så arbejdet i gang igen. Jeg står op kl. 6 alene. Jeg vil ikke se nogen om mig den halve time. Jeg tager selv en kop kaffe, min madpakke er i orden, den skæres om aftenen. Kl. 6,30 går jeg hjemme fra, når jeg har sagt farvel.

Kl. 7 er jeg på værkstedet, omklædt fra inderst til yderst, min kontrolseddel er stemplet, så begynder arbejdet. Kl. 8,30 er det frokost til kl. 9, vi har spisestue, men nok er marketenderiet udvidet nu, der er dog ikke plads til os alle. Vi har $\frac{3}{4}$ times middag, de fem første dage i ugen er arbejdstiden $8\frac{1}{4}$ time, om lørdagen $5\frac{1}{2}$ time. Timelønnen er 1,30, men alt er akkordarbejde, der er faste priser, en akkordnøgle. Ved arbejde, der ikke er fast pris på, sættes akkorden mester og svend imellem. Anden gang dette arbejde forekommer, og der ikke har været anket over prisen, indføres den i akkordbogen som fast pris.

Kl. 16 er det fyraften. Lidt før vasker vi hænder i olie eller petroleum. Når så klokken ringer, går vi op i vaskerummet. Hver mand har sit vandfad udfor sit garderobeskab. Her er varmt vand i fadet, når vi er her oppe. Det sørger en arbejdsmand for. Ligeledes renses han den hver dag. Kl. 16,30 er vi færdig til at gå, men inden vi går, stempler vi kontrolkortet i uret.

Kl. 17 er jeg hjemme. Middagsmaden er færdig, gerne to retter, så lægger jeg mig på divanen, nu skal avisen læses. Til tider falder man dog i søvn, der er meget spektakel på værkstedet, og luftværktøjet, der tager på een. Vi må have vatpropper i ørene for at kunne holde ud at være i værkstedet.

Om vinteren er der ikke lyst til at gå ud. Man vil hellere nyde det hjemlige, men vi har en ugentlig spilleaften, vi spiller sjavs eller 66 (til en skovtur om sommeren). Vi er også i teater eller biograf, men det er jo stumfilm, vi ser. Det bedste teater jeg kan komme i er Casino med alle de gamle folkekomedier. Der er også nogle gode koncerter i Odd-Fellow Palæet. Disse koncerter er godt besøgt, der er fuldt hus, det er nu mest folkeligt publikum. Det er klassisk musik, der udføres, men forud for hvert stykke holdes der foredrag med en udmærket forklaring om den musik, man nu skal høre. Om det var kammersanger Emil Holm, der var arrangør af disse koncerter, det husker jeg ikke, men jeg tror det. Det var jo i radioens barndom.

Svigersønnen og en af hans brødre har købt en grund i Vangede op til Slangerupbanen. Det er udstykket jord, kaldet Alminden. Der er 2000 kvadratalen. De har bygget et lille hus, kun et rum. Jorden koster 45 øre pr. kvadratalen. Her er vi så ude i påskedagene. Vi kører alle på cykle herud, der var ingen sporvogn eller bus den gang. Der er nok at grave. Der er kvikgræs, men det er ikke noget for mig. Jeg er ikke haveinteresset. Vi har vor frokost med, og marketenderi er her. I påsken er det altid med kogt, røget skinke og grønlangkål. I mit barndomshjem skulle der altid være syv forskellige slags kål og kogt røget skinke. Når vi så om aftenen kører her fra grunden, ender vi dagen i Emdruplund eller Søborg kro. Anden påskedag, som alle, både damer og herrer, står på række og graver, jeg er en slags opsynsmand, falder min kone bag over. Hun er blå i ansigtet, hun besvimer, vi må bære hende ind i huset, lægger hende på gulvet (der er ikke andet), hun får dråber, så går det omsider over. Om aftenen kan vi alle køre på cykle til Emdruplund, hvor vi slutter påsken med et glas eller fire.

1. maj er fridag, så er vi ude og demonstrere for 8 timer, og den har vi nu haft længe.

Så er vi nået til den sidste spilleaften den 6/5. Der er så 530 kr. i kassen, så der kan blive en god skovtur. Men nu er det sommer, så begynder cykleudflugterne igen. Det er pinse 15. maj. Vi møder om morgenen kl. 7 hos min søster Gerda og svoger Albert Illum i villaen på Svend Gøngesvej. Her er alle vi søskende samlet. Vi er fire med koner og mænd og børn. Vi drikker pinsekaffen i haven, og madkurv har vi med. Drikkevarer er der sørget for. Vi har en god dag her.

Anden pinsedag er vi på cykle med spilleklubben. Vi mødes alle på Nørrebro Runddel. Vi er fem par. Kl. 9 starter vi. Turen går til Frederiksdal. Her indtager vi frokosten, slår så kegler, skyder til skive. Så vil vi ud og sejle på Furesøen i en lejet stor robåd, men de unge mænd er kåde. Vi er midt ude, damerne er bange, de huler og skriger. Vi må ind på den modsatte bred, men helt ind til land, kan vi ikke komme. To af de unge mænd smider sko og strømper, smøger benklæderne op, træder ud i vandet og rider damerne i land, jeg følger med; men nu har vi en lang tur at gå langs bredden. Varmt er det, og ingen steder kan man få en forfriskning, men hellere den spadseretur og så være fri for damernes jammer. Vi når da kroen og tager revanche, inden vi skal på hjemturen.

Det var herlige ture og i grunden ikke kostbare. En halv snes kroner parret for hele dagen, og så var vi godt tilpas.

Lørdag 23. juli har jeg seks dages ferie. Min svoger har også ferie, vi har bestemt os til en cykletur til Kalundborg, hvor hans broder er mester på skibsværftet. Jeg har lært min søstersøn Frede, som er 11 år, at køre på cykle. Han får min kones gamle cykle, hun har fået en ny. Jeg må ændre noget ved sadlen, så han kan nå pedalerne. Børn lærer hurtigt at køre. Det er aftalt, at vi skal komme hen lørdag aften og sove her i Brønshøj om natten, så vi kan starte tidligt søndag morgen. Men om morgenen er det regnvejr, det har regnet hele natten. Vi er oppe kl. 5, vi er skuffede, vi lægger os igen. Henad middag klarer det op, solen skinner, vi må af sted. Vi er ikke kommet langt, så kan Gerda ikke køre. Hun har ondt i sit ben, siger hun. Vi går så, vi prøver igen, men nej, hun kan ikke træde for sin dårlige fod. Vi må på den måde omtrent gå til Roskilde. Vi tager så toget til Kalundborg, vi vil derned.

Vi er i Kalundborg henad midnat. Der er ingen til at tage imod os. De har nok opgivet os, men vi finder ud til dem. De er oppe endnu, så opgivet os, har de altså ikke. Vi får en smuk modtagelse og beværtet. Vi skal så i seng. Svoger vejer 214 pund, jeg lidt mindre. Vi må gøre sengen bredere med et brædt. Det er nu hårdt at hvile på, så vi skiftes. Svoger den ene nat på pinden og jeg den anden. Det er den eneste ulempe. Det er et par pragtfulde mennesker Petra og Johan Illum.

Den første dag er vi ude og se byen, vi er inde på værftet og se os om, næste dag er vi med hest og vogn til Refnæs skov. Vi har en god madkurv med. Det skal Petra nok sørge for, de holder selv af god mad. Her

er et traktørsted, hvor man kan få øl og kaffe. Vi skal så i vandet, kun ikke mig. Jeg kan ikke lide vand, men alle de andre boltrer sig. Da vi kommer hjem, får vi hønsesteg til middag. Vi er her i fire dage og har det så godt. Nu skal vi hjem, men hvad med Gerda, skal vi gå hjem? Aftenen før foreslår vi, at Gerda og Frede tager toget hjem, så vil vi andre køre på cykle. Hun går med til det, men vil møde os i Roskilde. Hun vil se domkirken.

Fredag morgen tager vi afsked. Vi får en god madpakke med. Kl. 8 starter vi tre, det er en rask tur. I Elverdam spiser vi. Vi når Roskilde i god tid, så kommer toget, og vi møder Gerda og Frede. Hun er belæsset med fire store hvidkålshoveder og mange grøntsager. »Kan du tage dem på cyklen?« spørger hun svoger. Vi har nu begge stor bagage på. »Nej,« siger han, »men Viggo?« »Ja, ja, kom bare med dem,« svarer jeg, og en to tre stritter jeg dem ind på marken. Gerda er målløs, hun kan intet sige. Hun forstår ikke, jeg kan mene det. Jeg trøster hende med, at grønthandleren har nogle derhjemme.

Vi er inde og se kirken. I Fjordvilla drikker vi kaffe, så spørger jeg, om det ikke var bedre, at de kører med toget; men nej, hun kan godt køre, så vi starter. Vi er ikke langt fra banen. Så er det som på udturen, gå et langt stykke vej og køre en mindre. Nu vil jeg ikke mere. Jeg siger til min kone: »Lad os nu køre hjem!« Det vil hun ikke. Hun siger, når vi er taget ud sammen, følges vi også hjem sammen. Det ender med, at vi omtrent går til Brønshøj, men frem og tilbage er jo lige langt, som man siger. Vi overnatter her hos dem om natten. Trods alt glemmer jeg aldrig denne ferie, vi havde det så godt.

12. august skal vor datter Yrsa have bryllup. Han er værktøjsmager og mekaniker. De har borgerligt bryllup, som så fejres i vort hjem. Det er næsten hele hans familie, der er her. Til middag får vi Hamburger m. gemyse, is. Vi har en god aften. Det er bestemt, at de unge skal have vort sovekammer for natten. Det var heller ikke til at få en lejlighed den gang. Vi har nu lånt en del porcelæn, som nu står opvasket på køkkenbordet. Svigersønnens moder er tysker, hun er en meget temperamentsfuld dame, hysterisk og i det hele en original. Pludselig går hun af en eller anden grund amok, styrter ud i køkkenet. »Nu skal jeg den rive den altsammen ned,« råber hun. Hun er fuldstændig fra den. Jeg er derude, smider hende ud i korridoren, kalder på et par af sønnerne. »Få hende ud! Ellers må

jeg!« De tager hende begge og får hende ud. Medens alt dette postyr står på, er brudeparret forsvundet. Det er den ældste broder, der har overgivet dem deres hjem for natten. De vil ikke sove her denne nat. Min kone er nu meget skuffet. Hun havde lagt alt så godt til rette, men sådan er det nu engang. De unge går deres egne veje. Klokkeren er mange, før gæsterne går.

De unge skal bo her. De får pigekammeret for dem selv og spiser så her, og det går godt. Vi kom godt ud af det sammen, men det er nu engang bedre hver for sig.

Yrsa er gravid på niende måned, så mormor er nervøs. En sen aften i oktober står Yrsa op, går på toilet. Mormor vågner, hun kan ikke forstå, det varer så længe. Det er over en halv time. Han bare sover. Mormor kalder på mig. Jeg må op og se, hvad der er i vejen. Jeg banker, men der er ingen svar. Jeg lukker døren op. Hun er besvimet. Jeg kan ikke tage hende alene, kalder på Willy. Sammen bærer vi hende ind på vor seng. Han må efter jordmor. Det er ordnet så, at Yrsa skulle føde sit barn her hos os; men det bliver det ikke. Mormor reder op i den lille stue, men hvordan få Yrsa ind. Jeg må prøve hypnose. Jeg kalder bestemt: »Yrsa stå op og kom!« Hun rejser sig, går mekanisk efter mig ind i den anden stue, lægger sig. Jordmoderen kommer. Da hun ser patienten, er hun klar over, det er fødselskrampe. Hun sørger for ambulance, kører med ind på fødselsstiftelsen. Dagen efter føder Yrsa sit første barn, en dejlig dreng. Han blev så et søndagsbarn. Vi glæder os meget over ham. Det var den 22. oktober.

30. oktober skal vi til begravelse på Bispebjerg kirkegård. Det er min fætter, som skal begraves. Efter højtideligheden går vi alle over til en restaurant over for kirkegården, som kaldtes »Livet efter Døden«. Her var så hyggeligt, men nu er den også forsvundet. Nu ligger her socialt boligbyggeri. Her drikkes der kaffe og meget gravøl. Så må vi over på kirkegården hele følget for at se graven, der nu er kastet til. Så går hver til sit.

1922. Det er nytårsdag. Det har været en lang nat. I går aftes kom vi først hjem i morges, men henad aften er vi klar igen. Nu møder alle gæsterne, som plejer at komme. Her er så stort gilde, men i morgen skal vi alle på arbejde igen, så kl. 2 er det ikke for tidligt at bryde op.

På værkstedet fejres fødselsdagen også. Vi har dannet en fødselsdags-

forening. Vi er 30 mand. Når et medlem har fødselsdag, indbetaler vi en krone hver til snaps. Frokosten fejres så på spisestuen. Der er sang og fest, pyntet op, der holdes taler og skåles. Nogle medlemmer af sangforeningen Hejmdal synger et nummer, når fødselaren kommer ind. Det går meget festligt til.

Der fremstilles altid en eller anden ting af jernplade, mange er hele kunstværker, der karikerer hans vaner eller skavanker eller på anden måde minder om ham. Nu har kammeraterne af en eller anden grund fået den idé, at jeg har været politibetjent, fordi jeg engang søgte denne stilling. Der er fremstillet en politihjælm, en tro kopi af hjelmen, som brugtes den gang. Det er et meget fint stykke klejnsmedearbejde. En anden kollega, som aldrig går i teater, men læser sig alting til, til ham er der en tro kopi af et leksikon, udført af jernplader med guldsnit. En anden får et vækkeur, også af jern. Viserne forestiller dameben. Grunden er den, at han altid kommer i sidste stund. Han skal se efter pigerne, der er på cykle. Kjolerne er korte, når kun til knæene, og sådan er der noget for enhver.

Her på værkstedet er et godt kammeratskab og sammenhold i kedelmedien, fremfor nogle af de andre værksteder. Vi drikker kun øl, Stjerneøl. Ålborg er ikke mere for almindelige at nyde. Den koster for meget. Nu er den ikke mere fattigmandssnaps. Nu står den på bordet hos Wivex og andre større restauranter til kaffen for de bedrestillede, for dem er vin og cognac blevet kostbare. I gamle dage var det kun brændevin og skibsøl på værkstederne. Hver svend havde sit sæt, et sæt arbejdstøj, som de kaldte det. Når det blev lidt kedeligt at stå ved skruestik eller bæk, gik man en tur i værkstedet hen til en kammerat. Så kom flasken frem, vi drak af flasken, det var en fornærmelse, om man tørrede flasken af med hånden, så var den gal. »Vil du hellere kysse mig i end på munden?« Den, der bød, drak altid først for at vise, det ikke var vand eller gift. Når så flasken var omtrent tom, var der ingen, der ville drikke den sidste rest. Det var kun det bare mundvand. Men det var dengang.

De unge køber en grund i Vangede ved Vangede station. Her er 2000 kvadratalen, prisen er 40 øre pr. kvadratalen. Jeg hjælper ham med at bygge sommerhus, der er tre værelser og køkken. Vi er herude hver aften og søndag. Hele påsken er vi i gang. Om helligdagene kommer min kone og datteren herud med frokosten. De travler med barnevognen herud fra

Elmegade og tilbage igen. Medens vi arbejder på huset, kulegraver mormor jorden. Det er noget for hende. I slutningen af juni er huset færdig, og de flytter så herud.

Svigersonnen er i gang med at fremstille et lampeapparat. Han forarbejder al ting selv. Han har fået et par lange flagstænger, der skal rejses, en ude ved vejen og den anden i baghaven. Der er en kobbertråd, der for-



binder dem, og en fører ned til huset. Jeg er ikke glad for, han er optaget af al det skidt. Jeg må gå og rode alene. Ham på grunden ved siden af, han er brandmand, går og graver sammen med sin kone. Han spørger mig om, hvad disse master skal være til. »Antenne!« svarer jeg. Han ryster på knolden, det gør jeg med. Willy sidder derinde med hovedtelefonen, drejer på et par knapper i det uendelige. Jeg er gal nu: »Hvad fanden skal det være godt for?« Men så kalder han på mig: »Kom ind og hør!« Jeg er ikke meget for det, men går ind, får telefonen på, hører en stemme. Jeg vender mig om, tror det er ham Willy, der vil narre mig, men den er god nok. Han beder mig kalde på brandmanden, så han også kan høre. Han er heller ikke meget for det, men kommer ind. Da han får telefonen på, er han forbavset. »Det var fandens! Det havde jeg ikke anet. Kald på mutter,« beder han. Så er det hendes tur til at blive forundret. Han fremstillede af et gammelt syskrin et krystalapparat til os, som vi havde meget glæde af. Vi kunne både høre det hjemlige og fra Sverige.

Værkstedet er udvidet, nu vi har fået 10 store lokomotiver Ltr. D. Før var der kun plads til tre kedler her i værkstedet, nu kan der være dobbelt så mange. I det ene hjørne af værkstedet er askekassesjakket, som jeg nu er partifører for. Her repareres eller fremstilles askekasserne, kulvogne af de forskellige typer. Vi er fem mand her i sjakket. Vi gør ikke vort værktøj istand selv. I lokoværkstedet, som støder op til kedelsmedien, er der en lille værktøjssmedie og hærderi. Hver mand har 10 værktøjstegn, så vi i værktøjsburet kan låne specialværktøj mod tegn. Senere udvides denne lille værktøjssmedie og hærderi til et stort lokale. Det er nu et helt laboratorium: der er ovne, oliefyret, kulild, svejsebrændere og olie og vandbadekar. Her er så en svend, som udelukkende hærder og smeder værktøj i stand. Han har så en lærling til hjælp. De værktøjsmaskiner, der findes i kedelsmedien, er meget gammeldags. De stammer fra den gang, værkstederne var ved Svineryggen; men de kan dog bruges.

I juni er det pinse. Vi tager til Brønshøj som sædvanlig. Vi er her begge dage kl. 7 morgen. Så er vi søskende, svigerinder og svogre samlede hos min søster og svoger. Hver har sin madkurv med, så skyder vi sammen til kaffe og drikkevarer, som vi plejer. Vi tager hjem om aftenen og mødes igen anden pinsedag tidlig om morgenen. Sådan et par dage koster kun 25 kr. parret, og vi har et par gode, morsomme dage her.

Første uge i august har jeg ferie i seks dage. Vi skal på en skovtur med to ægtepar, den ene har sin gamle fader og faster med. De er henholdsvis 82 og 80 år, men rørige. Hver familie har så madkurv med gode sager og snaps. Vi kører med toget til Klampenborg. Vi spadserer gennem skoven, vi vil til Posemandens hus, hvor man kan drikke sin snaps. Vi køber øl og kaffe. Det er nu trukket over til regn, så jeg foreslår, vi går til »Kongekilden«. Den gamle Mogensen siger: »Der kan vi da ikke drikke vor snaps.« »Jo, det skal jeg nok sørge for, vi kan. Vi går bare ind i et lukket lysthus.« Da vi når derhen, kommer tjeneren mod os. Der er ikke mange gæster, så spørger jeg ham: »Kan vi spise vor frokost her samt drikke vor snaps, som vi selv har med, uden at blande værten i det. Hvis ikke, går vi igen.« »Det er der ikke noget i vejen for. Jeg skal komme med snapseglas,« siger tjeneren. Han anbefaler os en stor, gammel rom til kaffen à 1 kr. pr. glas. Det er vedtaget. Vi får os en god frokost her, så går vi ind i skoven. Ved en bænk vil vi anbringe de gamle. De kan så læse dagens aviser. Den gamle dame sæt-

ter sig også, men han vil med os en spadseretur op til Fortunen. Her skal vi have nogle bajere. Han følger med, drikker med os, og vi går tilbage igen, han følges med mig, støtter sig ved min arm. Vi taler sammen, så siger han: »Olsen, jeg er nu træt af det hele. Jeg kunne godt ønske, jeg lå i min grav.« »Det må du ikke sige Mortensen, du som er så rask og ung i sindet.« »Ja, ja,« siger han, »vent du Olsen, til du er gammel. Husk på, alle mine venner fra min tid, de er væk, alle mine venner, dem savner jeg nu.« Mon han har mærket, at vi helst ville have ham til at blive hos sin søster, medens vi gik alene, hvem ved? — Så skal vi på Gl. Bellevue, hvor vi får en god middag. Nu må de gamle da være trætte, så de vil med sporvognen hjem. Vi andre vil gerne en tur på bakken alene, undre friere former. Vi følger dem over til sporvognen, men her er det som ved bænken i skoven, han sørger for, at hans søster kom til sæde, han vil ikke med hjem endnu. Han vil med os op på Bakken. Glade for det er vi ikke. Det varer heller ikke længe, før vi alle tager toget hjem. Vi skal så slutte dagen med et glas øl hos Helmbeck på Gl. Kongevej. Den gamle følger trop, han tager sit glas, giver ikke op, men nu kan vi se, han er træt. Sønnen og svigerdatteren må tage en bil. Han bor hos dem. Det har engang været hans lejlighed, da hans hustru levede. Der er tre værelser, det ene har den gamle.

1925. Der har længe mellem administrationen og organisationen været forhandlet om fripasordningen. Det er sådan, at personalet, der er ansat før 1912, har 24 familiepas, medens dem, der er ansat efter 1912, ingen får, kun til dem selv. Der er henstillet til de gamle at afgive 6 fripas, så vil D. S. B. bevilge 6 andre, så alle fastansatte får mindst 12 familie-fripas om året. De gamle har så 18 pas, men de vil ikke gå med til den ordning. Der var heller ingen grænser for alderen af deres børn. Nu fratages de 6 pas, så de nu har 18 fripas til familien, og aldersgrænsen bliver 18 for børnene og kun såfremt de går til uddannelse. Fra 1. januar har alle vi andre, der er ansat efter 1912, 12 familiefripas. De frikort til bade-rejser enten til Rungsted eller Holte, der udstedes 1. maj til 1. oktober, er nu også et gode, og i år får vi 14 dages ferie.

Lørdag 1. august begynder min ferie. Nu skal vi ud og rejse. Kl. 19,20 rejser vi fra Hovedbanen til Lemvig. Vi skal besøge en slagtermester Larsen i Vebelsgade. Vi har været indbudt så ofte, men nu skal det være. I Vemb skal vi skifte med privatbane. Her kan kun jeg køre gratis, min

kone må løse billet. Da vi er i Lemvig, går vi til et hotel og får værelse, — det koster 7 kr. for en nat, — så går vi ned til byen. Den ligger nede i et hul, der fører mange trin derved. Lige straks kan slagteren ikke kende os. Der er også gået 6 år, siden vi så hinanden. Vi modtages så nydeligt og bydes velkommen. Han er nu enkemand, hans hustru døde under den spanske syge 1919. Larsen er hesteslagter, og foruden butikken er der to små værelser og køkken. Efter frokosten skal vi med bil til Bovbjerg og se Vesterhavet. Det er første gang. Det er meningen, vi vil rejse videre til Silkeborg dagen efter, men det må vi ikke. Om mandagen er vi i Harbøre, ser redningsbåd og redskaber. Det er nemt at få værelset en nat til. Det er på afholdshotellet.

Tirsdag middag tager vi afsked. Larsen vil, vi skal blive, men vi kan kun være ude et begrænset antal dage. Vi må se på pengene.

Vi rejser og ankommer til Silkeborg om eftermiddagen. Vi går ind på Jernbanehotellet, får værelse til seks kroner pr. nat. Vi skal spise, middag og øl. Vi får øllet og venter på service. Tjeneren kommer ikke. Der er dækket i et andet lokale, vi må derind. Da vi er færdig, beder jeg om regningen, jeg vil betale. Tjeneren siger, det går på regningen. Så slipper I med 3 % i Neergård skat, som den gang var bandlyst på restauranterne. Det var ellers 10 % af regningens pålydende. Ha, det kan nu være meget godt; men hvad der er i min tegnebog er begrænset. Jeg noterer, hvad jeg nu tænker middagen koster for at være klar over sagerne.

Vi er så ude at se den vidunderlige, smukke by. Den næste dag er vi på Himmelbjerget, vi har tasken med proviant, men ingen fotoapparat. Vi træffer et yngre ægtepar. Han tager en del billeder, og det varer ikke længe, før vi er rystet sammen, som har vi kendt hinanden i lange tider. Vi skal så til Svejlbæk. Vi spadserer over mark og sti, en meget lang tur. Tørstige er vi, men ingen steder kan vi få noget. Det er kun marker. Det kan nok være, vi stiller vor tørst, da vi når Svejlbæk. De unge skal have ål, men vi har vort smørrebrød. Der går lang tid med serveringen, så spørger han: »Kan vi få et par stykker hos jer, så deler vi ålen, når den kommer.« Det er en god ide, så kan vi sige, vi har spist Svejlbæk-ål. Så skal vi hjem. Vi tager afsked, han lover at sende foto og har vor adresse. Vort værelse er på første sal med udsigt til torvet. Vi nyder en sjus heroppe og nyder udsigten. Senere er der nogen, der fløjter dernede. Da vi ser ud, er det dem, der står dernede. »Går I med en lille aftentur,« spør-

ger de. Vi går med. Vi er ved havnen. Det er en eventyrby. Vi tager afsked med dem og ser dem aldrig mere, heller ikke billederne.

Om fredagen skal vi rejse hjem, jeg er lidt nervøs. Nu kommer regningen, den lyder på 38 kr. for disse tre dage. Jeg ånder lettet op.

Jeg vil her sætte regnskabet op for denne ferie:

Bil til Hovedbanen	1,75
Morgenkaffe i Vemb	1,30
Togbillet til Lemvig fra Vemb, retur	2,25
Kaffe og øl på Bovbjerg	4,50
Iskager til fire personer	1,00
Souvenir	4,00
Værelse to dage i Lemvig	15,40
Morgenkaffe komplet	2,00
Togbillet til Harbøre og retur	5,50
Øl til aftensmaden	2,00
Værelser og fortæring 3 dage i Silkeborg ...	38,00
Øl og kaffe i Svejbæk	4,00
Bil fra Hovedbanen	1,85
	<hr/>
	83,55

Det er juleaften. Som sædvanligt har mormor haft meget at udrette, stege gås, bage o. s. v.; for vi skal ud hos de unge i Vangede. Vi kommer for sent af sted. Sporvogn er det ikke til at komme med, og bil er der heller ikke at få, de er optaget alle. Vi står på gaden med hele op-pakningen. Vi har ventet længe, så kommer der en dame med sin bil. Hun standser og spørger os om, hvor vi skal hen. Hun er nok i julestemning, hun byder os ind i vognen, hun skal til Søborg, vi kan køre med dertil; men damen er så god, at hun kører os lige til stedet, og glade er vi. Her er vi så hele julen. Nu er her tre små drenge, og Willy er julemand. Vi har en god juleaften.

Første juledag kom der gæster, der er en dreng og pige, 8—10 år. Børnene fortæller om julemanden, som har givet dem alle de mange gaver. »Er I så dumme, at I tror på julemanden?« spørger de børnene, »det er jeres fader, der er klædt ud.« Men de små lader sig ikke rokke. For ikke at tage illusionen fra de små, spørger jeg pigen: »Tror du ikke,

der er nogen julemand?» «Det gør hun ikke. »Nå, men vil du da gerne se julemanden?» spørger jeg. Det vil hun. »Så må du vente, så skal jeg sørge for i aften, at du får ham at se!» Jeg synes, børnene skal have lov at bevare deres barnetro og taler med svigersønnen, om han igen vil klæde sig ud som julemand. Der er en lem i loftet inde i stuen. Vi får alle børnene ud af stuen, imens stiger han op, lægger lemmen på igen. De voksne er sat ind i det. Vi går så alle til kaffebordet. Jeg spørger så pigen, om hun gerne vil se julemanden. Ja, det vil hun da gerne. Så kalder jeg: »Julemand!» Lemmen bevæger sig. Alle stirrer op på lemmen. Julemanden kom ned, men da han er på gulvet, falder der nogle æbler og appelsiner ud af sækken. Den store dreng skynder sig at tage nogle op under blusen, men julemanden har set det. »Hvad er det for en dreng, der tog mine æbler?» Drengen skynder sig forsigtig bag ryggen af julemanden at få æblerne ned på gulvet i en fart. Vi morer os. Julemanden deler så ud til børnene, og så går han. Jeg spørger pigen: »Nå, tror du nu, der er en julemand?» Det gør hun, i hvert fald var hun ligeså spændt og forbavset som alle de andre.

1926. En lørdag aften er vi indbudt til en kollega Herman Jørgensen, som bor i Sverigesgade på Amager. Der er indbudt en hel del kolleger fra værkstedet med hustruer til kaffe med likør og en enkelt øl. Vi får kaffen, har en god aften, vi er ved at bryde op. Næ, ikke endnu. Så kommer fru Jørgensen ind med skåle, der er spegesild i. Der står en 1/1 arbejdsmand, altså snaps på bordet. Så kommer der et stort fad med fedteklemmer, alt er bare endeskiver eller meget tykke stykker rugbrød. Vi tænker nok alle, hvad er det dog? Så byder Herman: »Tag for jer af retterne, som huset formår.» Der er ingen af os, der ellers går på sådanne byggeklodser. Der skænkes i glassene, og alle går på, vel nok for den morsomme, originale idé. Men da alle klodserne er skyllet ned, kom der fade ind med det herligste smørrebrød. Så fanger vi an igen. Vi har en storslået fest her. Tiden er det lige meget med, det er søndag i morgen. Vi kom heller ikke af sted før med første sporvogn. Det er dejligt at leve godt.

Fastelavn er der ikke noget. Det er børnenes dag, dog er der strutter og fastelavnsboller i marketenderiet til kaffen.

Påskan er en kedelig historie. Kun for dem, der kan rejse på landet, er det noget. Vi er altid på arbejde om påskelørdag. Det er som den

skiller disse fire kedelige dage; men pinsen, den glæder man sig til, og to gange om året har vi vore torskegilder — sammenskudsgilder.

1927. Vi holder ferie sammen med en god ven og hans hustru, men det er kun dagture. Vi er i Malmø, det er hverdag. Vi ser på butikkerne. Der er en pålægsforretning, men det er ikke som herhjemme. I vinduet ligger et par pølser, en ost og noget konserver. Vi undrer os, men vi har vor egen madpakke med. Øllet og kaffen er heller ikke meget værd. Lad os bare komme hjem.

1929. 6. maj har jeg 25 års fagforeningsjubilæum i afd. 7 D. S. M. Da jeg møder op om morgenen, ønskes jeg til lykke. Der er pyntet op på spisestuen, og da vi til frokost skal op, er der en del af sangforeningen Hejmdal. Jeg modtoges med en smuk sang. Vor afdelingsformand er til stede. Her er snaps og øl og blomster. Af kammeraterne får jeg et stort linoleumtæppe. Der er mange telegrammer fra organisation, venner og familie, men hjemme er det en almindelig dag. En stor dag har det nu været.

Herman Jørgensen er formand for oplysningsforbundet her på D. S. B. Han er en udmærket arrangør. Hver sommer er vi således på de forskellige højskoler på en tre dages tur. I år er vi i Kerteminde højskole. Vi er op til 100 personer, damer og herrer. Vi rejser fredag eftermiddag, ankommer om aftenen på skolen, bydes velkommen af skolens forstander. Så får vi kaffe eller te, smørrebrød, så indkvarteres vi. Eleverne på skolen har ferie. Lørdag morgen er der morgenmad kl. 8. Her er så kaffe, brød, smør, ost og marmelade, dem der ønsker det, kan få havregrød. Om formiddagen er der foredrag. Kl. 12 er der en god middag, to retter og kaffe. Så er der udflugt pr. bil rundt i omegnen. Om aftenen kl. 18 er der smørrebrød, to slags pålæg, ost, en lille varm ret serveres først, så kaffe og te. Søndag middag tager vi afsked, rejser hjem. Prisen for sådan en tur er 14 kr. for parret, men rejsen har vi jo gratis.

En dag i ferien, det er hverdag, tager vi en tur til Malmø. Vi har datterens tre drenge med. Det er noget for dem at komme ud og sejle med så stort et skib. Vi går og ser på byen, sætter os på en bænk i anlægget, lige overfor er der en stor frugtforretning. Mormor beder mig om at købe blomster til børnene, men uha! I Sverige bruger de kilo og gram og dette femti fem og alt det, kender jeg ikke. Vi kan betale med dansk mønt, sådan set er det let nok. Men da jeg er inde i forretningen, forlanger

jeg lidt af de blommer der. Damen tager en meget stor pose. Jeg er i klemme. Nej ikke så stor! Så tager hun en mindre, nu vil jeg ikke protestere mere. Jeg havde tænkt en krone. Jeg må lade som ingen ting, men drengene kan godt se, at morfar er godt gal i knolden. Vi går over til mormor, idet jeg overrækker den dyre last, siger jeg: »Nu er jeg en ruineret mand, fire kroner!« Mormor smiler. Bare ungerne morer sig, gør det ikke noget. På færgen hjem skal vi spise; men her gør det ikke noget, hvad en snaps koster, siger mormor. Det gør det nu heller ikke; der er forskel på snaps og blommer for mig.

1936. I slutningen af marts måned er der afslutningsfest for studiekredsen. Det foregår i husassistenternes festsal i Fensmarksgade, med kaffebord og underholdning. Jeg får præmie, en god bog, jeg er den eneste af hele kredsen, der ikke har svigtet en eneste gang.

Så er vi kede af at bo her på Solitudevej, det er røgplagen. Vi kan få en lejlighed i Istedgade 128, den koster 50 kr. om måneden, og her giver vi kun 36, men så sparer jeg sporvogn. Værten er en ældre ingeniør og bor i en sidevej på Frederiksberg allé. Her skal vi ud og tale med ham om lejemålet. Det er en villa, der ligger langt tilbage i haven. Han og fruén sidder inde og mønstrer os, da vi er på vej ind til dem. Han må have fået et godt indtryk af os. Lejemålet går i orden. Vi flytter her til i juni, der er to værelser, spisekøkken, som de kalder det, en meget lille stue, så er der køkken og W. C., men kun stuen til gaden er jeg glad for. Vi bliver her nok ikke længe. Der er »Blomsten« lige overfor, pigernes restaurant. Her er ingen ro, fredag og lørdag nat.

3. juli har J. P. Nielsen og frue sølvbryllup. Det er vor afdelingsformand og medlem af studiekredsen. H. Jørgensen har sørget for morgenmusikken, men hvad det er, aner ingen. Hele kredsen skal møde kl. 5 morgen. Så lukker børnene os ind, min kone og mig er de sidste. Da vi kom, sidder der en gammel mand på stentrappen. Da vi kommer op, får vi løsningen. Herman, som den original han er, har lånt den gamles lirekasse med alle sølvbryllups melodier. Han drejer på svinget, og så toner den gamle »Det er så yndigt at følges ad« o. s. v. Nu kom sølvbrudeparret frem. De morer dem over hans påfund, tror jeg da. Vi overrækker en gave fra studiekredsen. Så er vi til morgenkaffe. Det går godt. Vi har alle permission til kl. 9, så er der tid til at nyde et par morgentimer.

1. august har vi ferie. Vi skal hele kredsen 8 dage på højskole. Det koster 25 kr. per. person, men sengetøj og linned skal vi medbringe. Vi er så seks par og børnene. Vi rejser lørdag morgen til højskolen i Vestbirk pr. Horsens. Vi modtages med en kop te, brød, smør og ost, så anvises vore værelser. Om søndagen regner det hele dagen, men vi får en god dag. Kl. 8 er der morgenkaffe, brød, smør, ost og marmelade, dem der ønsker det kan få havregrød. Det er nu ikke noget for mig. Kl. 12 er der to retter god borgerlig mad og kaffe. Kl. 18 er der aftensbord. Her er der tre forskellige slags pålæg og te. Vi får en morsom søndag ud af det, trods regnen. Der er bal i gymnastiksalen afbrudt af et par foredrag. Dem er vi med til, men der er andagt med i tilgift. Det er nu ikke noget for os, så vi håber, solen skinner de følgende dage. Der er et par udflugter med bil i omegnen til Himmelbjerget, Østbirk og Baunehøj, så har vi maden, smørrebrød, der er pakket ind, en pakke til hver. Der er øl og mælk med og kaffe, som nydes i det grønne. En sådan udflugt koster kun 1,50 pr. person. Så spiser vi varm mad om aftenen, når vi kommer hjem ved 17-tiden. Om mandagen er det min kones fødselsdag. Den skal foregå i al hemmelighed, men ingen tænker på Herman. Da vi kom til bordet for morgenmaden, studser Dagmar, der er pyntet op med blomster, og på væggen ved bordet hænger der noget, der er dækket til. Herman har set sit snit til at tage et foto ud af vort album. Man ser min kone i badedragt, og det var ikke af dem, der er todelt, en af de gammeldags. Så afsløres det. Hele forsamlingen råber hurra, ønsker tillykke Dagmar, så synger de alle: Oh, Dagmar o. s. v. Min kone er forvirret og glad, for at se sig i badedragt er dog for galt, men ingen bliver vred på Herman.

De otte dage er slut, om lørdagen rejser vi hjem, men gør ophold i Fredericia. Vi er oppe på købestævnet. Det skal vi også se. Så fortsætter vi hjem, og det går i den gamle gænge igen.

I midten af september skal kredsen på en to dages tur til Esbjerg højskole. Fredag morgen rejser J. P. og H. J. med alle damerne til Esbjerg. Vi andre rejser om aftenen. Om eftermiddagen som jeg står ved smergelstenen, får jeg smergel i mit ene øje. Jeg synes ikke, jeg kan mærke det. Der er ellers mange her på værkstedet, som er snilde til at pille det ud, men endnu til fyraften kan jeg ikke mærke noget. Vi mødes alle på banegården om aftenen, og vi har det morsomt, til vi når Nyborg. Så

begynder smerterne i øjet. Der er flere, der prøver på at fjerne smerglet, men vognene ryster for meget. Jeg må vente, til vi når højskolen. Det er en drøj rejse. Kl. 3 morgen er vi i Esbjerg, modtages af Herman Jørgensen. Det skal jeg nok få ud. Han roder en time, men kan ikke. »En skam så stille, du kan holde øjet,« siger han, »men vent til i morgen. Forstanderinden er samarit.« Sove kan jeg ikke, bare vente. Om morgenen kan fruén heller ikke, men ringer til lægen, at jeg kommer. Jeg tager til byen, han bedøver og mejsler så smerglet ud. »Er De i sygekasse?« spørger han. »Ja, det er jeg.« »Så er det otte kroner, og dem får De refunderet af sygekassen igen. Var De ikke i sygekasse, ja, så skulle De ikke betale som byens gæst.«

Jeg må tilbage igen. Vi skal med skib til Fanø. Den tur vil jeg ikke undvære, men sløj og træt er jeg. Det er ikke megen fornøjelse, jeg får. Og da vi kommer tilbage, går jeg i seng. Damerne sover i sovesal for dem og herrerne for sig. Om aftenen er der fest på festsalen. Jeg kan ikke være med, bare sove. De andre morer sig. Da festen er forbi, går alle til ro. En af herrerne tager et lagen over sig, går ud på den lange gang. Der kommer en dame, som skal på toilet. Da hun ser spøgelseset, hviner hun. Der er stor opstand, alle kommer ud på gangen. En lille svær herre vover sig derud, hans skjorte er stumpet, han ligner et gammelt bornholmerur. Da damerne ser ham, er der halløj. De skriger og morer sig. Det varer noget, før han er klar over fadæsen, trækker sig hurtigt tilbage. Den næste dag får han en klud af en af damerne til at forlænge, altså skjorten med. Vi har mange fornøjelige udflugter og et glimrende kammeratskab.

På værkstedet er der sket stor omvæltning på den halve snes år, jeg har været ansat. Værktøjet er mere moderne, værktøjsstålet er bedre, der er selvhærdende stål til bor, sneglebor og mejsler. Hvad man før måtte mejsle ud med hammer og mejsel, skæres nu med autogen, og det er nøjagtigt. Der er ikke det meget pudsearbejde som før. Det er nemmere at være smed i dag. Jeg tænker på gamle dage, det smukke smedearbejde, de udførte den gang uden disse tekniske hjælpemidler.

Jeg må sige, at i alle de mange år, der nu er svundet, har vi haft det godt. Vi har nydt livet og tiden. Vi har set os om, har været hele Danmark rundt, jeg har aldrig været arbejdsløs, og mange gode stunder i samvær med familie og venner har vi haft. Jeg synes, vi er kommet så

let gennem livet. Nu er det kun helbredet, det skorter på. Jeg vil håbe, at vi må få nogle gode år endnu sammen.

1939. I september bryder så den anden verdenskrig ud, mere rå og grusom end den første. Herman, der er formand for oplysningsforbundet, slår i frokosttiden de sidste telegrammer fra krigsskuepladsen op i det nye flotte marketenderi, men efter 9. april 1940 forbyder tyskerne det. Nu fyldes vi kun med løgn både gennem presse og radio.

Nu skal der mørklægges. Vi har vore spilleaftener og taler om, at når den mørke tid kommer, vil vi ikke gå ud om aftenen. Men da mørketiden kommer, går vi alligevel ud, trods den uhygge det er at gå i de mørke gader til og fra sporvognene, hvori der heller ikke er mere lys, end at man lige kan se.

Og så er der luftalarmerne. I vores kælder er der muret til for vinduerne, men der er ingen bænke, så vi må stå op, både gamle og unge. Men det er kun een aften, derefter bliver vi oppe, kun klæder vi os på, så vi er klar.

På værkstedet er bomberummene heller ikke meget bevendt. Kun for dem, der kan være i det bombesikre rum under det ny marketenderi, er der beskyttelse. Vi andre skal ned i kanalen i lyntogshallen, taget er af glas. Der er nok lagt et lag sveller over, men på skinnerne står en stor motormaskine, så kommer her en fuldtræffer, er vi sikre på tilintetgørelse. Jeg går ikke derned, selvom maskinen er flyttet, og der er otte lag sveller over. Jeg går ind i værktøjsrummet. Her er vi tre mand, til der bliver afvarsling.

Det er nogle frygtelige år, vi må igennem, med mørklægning og luftalarmer. Det virker nedbrydende. Tit er der varsling fra klokken 23 aften til 4 morgen, og klokken 6 skal man på arbejde.

Der er ikke lyst til at rejse ud i ferien. For det meste holder vi os hjemme, men tager vi ud om vinteren, er vi altid tidligt hjemme. Er man en sommersøndag i skoven eller i Tivoli, er der fuldt op af disse forbandede tyskere. Er der foreningsfester, begynder de tidligt om eftermiddagen og slutter kl. 22, alt som der er udgangsforbud, hvad der i sommeren 1944 er fra kl. 20 til kl. 5 morgen. Tyskerne lærer nu meget af Folkestrejken, af det enestående sammenhold, der var blandt os, kun ledet af en usynlig hånd.

Til at begynde med melder de unge sig til husvagter, der er en snes

mand med vagtleder, men det ender med, at alle under 60 år skal være med. Den gamle barak, der forhen var vort marketenderi, bliver omdannet til vagtlokale, der er senge med madras og tæpper, som går fra mand til mand. Vil man have lagner, må man selv have dem med. Der klages over tæpperne; får man benenden op til hovedenden, lugter de af fodsved. Der males så et stort H i den ene ende. Det hele virker meget enerverende. Når klokken er 16, og man har fyraften, så er første vagt- hold fra kl. 16—22, andet hold fra kl. 22—6, og så er man på arbejde kl. 7. Om lørdagen er vagten fra kl. 13—21 og fra kl. 21—8 søndag morgen. Næste hold fra kl. 8—19, og sidste hold fra kl. 19 til mandag morgen. Glad for det er vel ingen, men det er borgerpligt.

Der er også materialeangel. Vi må reparere med gammelt jern og med plader, som mange gange er defekte. Kobberet fra de gamle ildkasser må gemmes, så tyskerne ikke ser det, ellers stjæler de hele historien. De render og snuser herude. Vi har fået et tegn, som vi skal fremvise for portneren for at komme ind. Han kender ellers os alle.

Nu er det den femte krigsjul. Vi fejrer julen som ellers hos vor datter i Vangede. Min kone er taget tidlig herud, så jeg går her alene i mørket på Vangedevej. Min lønningspose har jeg heftet inden for mine underbenklæder; for man kan blive udsat for, hvad det skal være, — en trist tid.

1945. Nytårsaften, når klokkerne ringer det ny år ind, fejrer jeg år, og min kone vil fejre 60 årsdagen. Hun har længe sparet sammen til den. Gæsterne er indbudt til kl. 21, og så holder vi ud hele natten; før morgen kan ingen få befordring hjem, og gå på gaden om natten er der ingen der ønsker.

Så er det den triste hverdag igen, til vi når den vidunderlige 4. maj, en glædesaften, som den, der har oplevet den, aldrig glemmer.

Min kone er lidt dårlig og går tidlig i seng. — Skal vi høre pressen? — Nej, det vil jeg ikke. — Vore naboer er ældre folk, konen ringer så ofte på for at sige et eller andet. Min kone beder mig, såfremt hun ringer på i aften, at sige hun ikke er hjemme.

Det ringer da også. Det er nabokonen. Hun ser så forstyrret ud. Da hun får at vide, at min kone ikke er hjemme, omfavner hun mig: »Oh Gud, Olsen! Krigen er slut!« Jeg tror, hun har mistet forstanden, og vil lukke min dør. »Kom, Olsen; kom dog ind og hør radioen!« »Ja, ja,

nu skal jeg komme.« Jeg siger til min kone, at jeg går derind et øjeblik. Ved deres radio er der to lænestole. Hun er alene og tager plads i den ene. Jeg tager plads i den anden. Radioen er stum. Pludselig slår hun begge hænder om mit hoved, tager sig så til sit eget og siger: »Oh Gud! Krigen er slut!« Hun er skrupskør, tænker jeg. Men så hører jeg:

Her er London! — BBC sender til Danmark. — — »I dette øjeblik meddeles det, at Montgomery har oplyst, at de tyske tropper i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig —! — Tyskerne kom altså til fornuft og valgte *kapitulationen!*

Man føler det så underligt. Er det virkelig forbi?

Jeg går ind til mig selv: Krigen er forbi! Min kone kan ikke tro det. Jeg lukker radioen op. Nationalsangen spilles, og budskabet gentages. Min kone vil stå op, så ringer det på døren. Det er alle konerne i huset. Da jeg lukker op, styrter de alle ind, hen til sengen og omfavner og kysser min kone. De vil have hende med på Amalienborg; men vi vil være hjemme.

Mørkegardinerne kommer ikke ned. Vi sætter lys i alle vore vinduer. Alle vore lamper er tændt. Ud af det forbandede mørke. Vi er oppe det meste af natten. Nu er der noget ved at høre radio igen.

1946. Men så er der jo efterkrigstiden, som vi skal igennem, særlig er der kød- og flæskerationeringen. For en lille familie er det ikke til at få en flæskesteg. Det er kun for familier med mange medlemmer. Vi andre må tage til takke med en stump, så man kan ikke have gæster på spisning.

Med mit helbred bliver det vanskeligere. Jeg får mange hjerteanfald. Så må jeg ligge ned på gulvet. Kammeraterne tørrer sveden af mig, og jeg hører, de taler om ambulance. »Nej, det varer ikke så længe, så er jeg der igen.« Men mange gange tænker jeg, nu er det slut med mig. Jeg er stadig under lægebehandling. I januar 1946 bliver jeg sygemeldt for første gang i alle de år, jeg har været hos D. S. B., og i juli måned tager vi to ugers ferie til Halskov Rev. Den sidste uge gemmer jeg til senere.

*

Da jeg den første dag efter ferien møder på værkstedet, får jeg nogle slemme anfald. Kammeraterne råder mig alle til at gå hjem. »Lad dig pensionere, Olsen, så kan du leve mange år endnu. Dette her går aldrig.«

Jeg er på arbejde ugen ud, men da jeg møder om mandagen, klæder jeg mig ikke om. Jeg kan mærke, at nu kan jeg ikke mere. Jeg går op på kontoret, og beder om min sidste uges ferie. De råder mig til at gå til lægen, og da jeg møder her, siger han omgående: »Nu må De holde op med at arbejde. De kan ikke tåle det mere. Kom til behandling hos mig, så klarer De det.« Jeg får lægeattest, men jeg føler det, som om jeg er slået ud.

Næste dag er jeg på værkstedet med attesten. Jeg møder stor omsorg. Mester går med mig op på kontoret: »Olsen må afskediges med pension omgående. Han kan ikke klare sig med sygepenge.« 9 måneder med sygepenge går der almindeligt, når man er under pensionsalderen. »Det kan ikke lade sig gøre,« sagde assistenten, »3 måneder må der gå.« Det blev fire drøje måneder, men familien og venner var så opmærksomme og gode mod os, så vi kom igennem dem.

1. december 1946 træder pensionen i kraft.

BRANDENBURGEREN

Ferdinand Grune er medtaget som repræsentant for de tusinder af tyske håndværkere, der siden middelalderen har fundet arbejde i Danmark. Han er opvokset nær Frankfurt a. d. Oder, har været på valsen gennem Nordtyskland til Flensburg, hvor han bosætter sig. Efter 1. verdenskrig rejser han til Danmark, får arbejde i Kolding, hvor han siden har boet. Hans beretning giver livet i de tyske landsbyer og på de tyske værksteder.

Jeg er født den 28. august 1873 i Zielenzig, kreis Ost-Sternberg, provins Brandenburg, distrikt Frankfurt a. d. Oder, Tyskland.

Min fader hed Ferdinand Grune. Han var murerpolerer og indtjente ved sit håndværk 3 mark om dagen, hvad der var en stor løn. Almindelige murersvende fik højst 2,50 mark og ungsvende 1,50 til 1,75.

Om vinteren arbejdede min fader i skovene som skovarbejder og bragte efter fyraften en stor pakke træ hjem. På den måde havde vi varmt i stuen om vinteren. Hele lejligheden bestod kun af stue og køkken.

En murer havde dengang ingen waterpas, men en »setzwage« — et ca. 20 cm langt, trekantet brædt. På den ene kant var der slået et søm ind, hvorpå var knyttet en ca. 18 cm lang, tynd snor med en blykugle i enden.

Murerne havde under deres arbejde forklæde på. Det var for det meste af hjorteskindslæder og rakte lidt over knæet.

Det var en stor glæde for mig, når der var linedansere i byen. Cirkus fandtes der endnu ikke. Så tog min fader mig på armen og gik derhen med mig for at se kunststykket. Og det fik jeg godt at se, for min fader var meget høj. Han blev kaldt Den lange Grüne. Intet under, at jeg på session målte 180,5 cm.

Men en gang fik jeg dog nogle med remmen af min far. Min broder Gustav, som var to år ældre end jeg, legede bold med mig, og under legen kastede vi bolden over huset, og jeg kastede den gennem et vindu — men ikke med vilje. Det var også den første og sidste gang, jeg fik klø af min far.

Kort tid efter fik jeg at vide, at min fader var død. Jeg antager, at det skete under nedbrydningen af et gammelt hus. Han styrtede gennem tagværket og fik alle stenene over sig. Jeg har vist nok været 5 år gammel, for jeg gik endnu ikke i skole.

Min fader stammede fra Grochow, en by på landet i nærheden af Zielenzig, hvor jeg er født. Hans konfession var evangelisk. Mors pigenavn var Anne Gujadowsky, og hun stammede fra Posenprovinsen. Hendes konfession var katolsk. Vi børn er alle døbt evangelisk.

Efter faders død måtte moder arbejde for min bror og mig, for at vi kunne opretholde livet. Vi havde endnu tre søskende, men de var rejst hjemmefra og kunne ikke hjælpe mor med penge.

Min bror var kommet i »årleskole«, så han var ikke mange timer i skole. Det var en god hjælp for mor, for vi havde en ged og en gris, og så kunne vi begge plukke nælder til grisen og græs til geden.

Mor lejede et stykke havejord, hvorpå hun arbejdede efter fyraften og om søndagen; men der kunne vi ikke hjælpe mor meget. Så vidt jeg husker, var det kun om foråret ved at kaste kartofler i de huller, som hun lavede med sin spade.

Ved juletid blev grisen slagtet, og det var altid en stor fest — ikke ved at slagte, men ved at tilberede flæsket.

Når svinet var blevet rigtig koldt, kom slagteren tilbage og skar for. Vaskekedlen var allerede forinden blevet grundigt rensed og fyldt med rent vand, som var ved at koge. Det flæsk, som ikke skulle i salt for senere at røges, blev skåret i passende stykker og lagt i det kogende vand i kedlen.

Det varede ikke længe, før flæsket var mørt, så blev det taget op igen, og vandet blev så tilberedt til pølsesuppe. Det møre flæsk kaldtes »vælfæsk«.

Ofte var der omtrent ti personer, der hjalp til ved slagtefesten, men før arbejdet rigtigt begyndte, blev der ordentlig spist vælfæsk med brød til. Bagefter begyndte arbejdet efter anvisning af fagmanden, der bestemte, hvad der skulle til de forskellige slags pølser.

Til pølsesuppen blev der lavet en slags ekstra pølser ved navn grødpølser, og næste dag blev der til slægtninge og venner udbragt pølsesuppe med et stort stykke grødpølse og et lille stykke almindelig pølse. — Der var også nogen, der selv kom og hentede pølsesuppen.

Min bror og jeg var som børn altid med til at bringe pølsesuppe ud, og det gjorde vi gerne, fordi vi overalt fik en lille skilling, drikkepenge, og dem behøvede vi ikke at aflevere til mor.

Da jeg blev vaccineret mod kopper, måtte jeg af sted tre gange. Sidste gang var jeg allerede tre år gammel, og jeg undrede mig over, at jeg skulle gå mellem alle de små babier. Da min mor var hos lægen med mig igen, sagde han, at hun skulle komme igen næste år. Nej, sagde min mor. Det skal han ikke. Skal han dø, så lad ham dø!

Huset, vi boede i, lå på et lille bjerg ved et hjørne, hvor to hulveje mødtes, den ene kom fra landsbyen Gleissen, den anden fra landsbyen Herzogswalde. Husets ejer hed Strehmel, og når vi skulle sige, hvor vi boede, sagde vi bare: hos Strehmels på bjerget.

I skråningen foran huset, var der gravet et firkantet hul på den side, hvor vi boede. Deri blev alt kastet, som kunne bruges til gødning af havejorden. Vi havde jo selv en ged og grisen, og min bror og jeg var ofte ude med vores legevogn, og i den samlede vi ko- og hestegødning. Når vognen var fuld, blev indholdet kastet i hullet.

Om efteråret blev gødningen kørt til vores havejord af en vognmand. På vores havejord høstede mor så meget, at hun ikke behøvede at købe i forretninger.

Grisehandleren sørgede for, at vi fik en gris igen. Han kom tidligt om foråret med hjarde af grise, ofte op imod 100. Køberne kunne så selv søge det dyr ud, de ville have, og hvis de ikke kunne betale hele summen på een gang, fik de grisen på afbetaling. Til en sådan handel hørte en lille flaske snaps; dog glas til at drikke af behøvedes ikke, flasken gik fra mund til mund.

Fra det år, jeg skulle begynde i skolen, har jeg et minde om en grisehandel. Handelen var afsluttet, og de andre var gået ud af stuen. Jeg blev nysgerrig og ville vide, hvordan snapsen smagte. Jeg tog flasken for munden, og der var endnu en god slat tilbage, men den smagte ikke godt. Dog, når de andre kunne drikke deraf og være glade og lystige, måtte det da være godt at drikke. Så prøvede jeg en gang til og blev ved dermed, indtil flasken var tom. Da jeg nu kom udenfor, løb det hele rundt for mig, og jeg faldt om og rullede ned ad bjerget. Der var mange folk — også min mor. Hun bar mig hjem igen, jeg måtte kaste op, og min mor blev klar over, hvad det var for en sygdom, jeg havde.

Samme år ved påsketid bragte min mor mig til skolen og talte med læreren. Da hun vil gå igen, vil jeg absolut med, men læreren sagde til mig, at jeg skulle blive hos ham, så ville jeg få noget helt dejligt, og så blev jeg. Efter at alle mødre var gået, gik læreren op på kathedret og fortalte en hel masse. Hele tiden tænkte jeg på det dejlige, han havde lovet mig. Omsider blev han færdig med fortælleriet og åbnede kathedret og tog et kræmmerhus op, hvorpå der stod navnet på en dreng. Denne måtte så op til kathedret og hente det, læreren blev ved at råbe navne op og enhver fik sit. Det var altså slet ikke mig alene, der fik noget dejligt. Vi var alle glade derover.

Ellers løb de skoleår jævnt flydende som en bæk, og i ti-årsalderen kom jeg også i »årleskolen«. Min broder havde allerede plads hos en bonde, hvor han vogtede kvæg. Det måtte han hver dag, men kun om sommeren. Hele kvæghjorden blev om morgenen drevet i marken og hjem igen om aftenen. Hyrderne var forsynet med vogterhunde, lang pisk og stor pose med mad og drikkevarer.

Jeg fik så lov til at hjælpe min broder, så jeg blev vant til at passe kvæg også. Det varede heller ikke lang tid, før end jeg fik plads hos bonden August Schrøder i nærheden af, hvor vi boede, og mor var glad over, at jeg nu selv kunne tjene maden.

Schrøders August, som han kaldtes, havde en stor fejl. Han havde været med i krigen 1870—71 som vognmand med egen vogn og heste, og derved var han blevet forfalden til at drikke spiritus, og som følge heraf fik han let dilerium. Han var ugift, og gården var i fin orden. Den blev passet af en karl, en arbejdsmand, en husbestyrerinde og en kvæghyrde, det var nu mig. Efter arbejdstidens ophør gik jeg hjem til mor og fortalte hende om mine oplevelser —

Efterhånden blev det dog værre med Schrøders August, idet han om natten gik ud på gaden for at fange den sorte mand.

Så måtte jeg blive der også om natten i min plads og sove i samme værelse som Schrøders August. Jeg var kun knapt 11 år, men temmelig stor. Hele natten brændte en lille lampe, og når han stod op, kommanderede jeg: »Holdt! Vend tilbage og gå i seng!« Så blev han forskrækket, og uden at sige noget lagde han sig igen, og dermed glemte han den sorte mand.

Alle undrede sig over, at jeg kunne komme så godt ud af det med ham.

Om dagen søgte han ikke efter den sorte mand. Engang ville han dog se op på det store skab efter ham. Derved halede han hele skabet ned over sig, og jeg måtte hente hjælp for at få løftet skabet op igen. Dets indhold var porcelæn, og det havde døre med indsat glas. Alt gik i stykker, men Schrøder fik ikke en eneste rift.

Jeg tror dog, at hans indvolde kom til skade, for siden den dag blev



han mere rolig, og han gentog ikke mere sit ordsprog: »Når jeg ikke drikker brændevin, rå rådner mine indvolde op!«

På tysk lyder det sådan: »Wenn ich keinen brandwein trinke, dann verfault mir mein geschlinke.«

Brændevinen blev hentet i et lille anker af træ med 8—10 liter i og hældt over på en flaske. Engang kunne Schrøder ikke finde flasken, så tog han proppen af ankeret, og med begge arme løftede han det op for munden for at drikke, men han tabte ballancen og faldt bag over på gulvet, og brændevinen løb ud. Han måtte have tørt tøj på, og gulvet måtte vaskes.

Vogterhunden, som hjalp mig med at passe kvæghjorden, blev syg, og folk sagde, at den havde »kag«. Hvis den skulle blive rask igen, måtte jeg give den et stykke rå oksekød med en gammel mønt trykket ind i. Hunden åd det hele i een mundfuld, hvorefter jeg glædede mig i håbet om, at hunden nu nok skulle blive rask igen.

Næste morgen var min første gang til hundehuset for at løse hunden af kæden. Jeg undrede mig over, at den ikke stod foran huset, som den plejede, og da jeg så ind i det, lå hunden med alle fire ben strakt fra sig og var død.

Uden at jeg kunne hindre det, løb tårerne mig ud af øjnene. Siden den tid troede jeg ikke mere på alt, folk sagde, der var godt mod sygdomme.

Nu måtte jeg passe kvæghjorden uden hund; men det gik ikke godt. Når kvæget skulle vandes, måtte jeg drive det alene, og det løb ofte ved siden af vejen. Så måtte jeg ikke alene passe på dyrene fra siden, men også bag fra. Jeg manglede hunden. Den forstod af sig selv at holde kvæget på vejen. Der var omtrent en halv time til den nærmeste indsø, hvor kvæget kunne drikke, og der fik jeg også min middagsmad bragt ud.

Engang da jeg ville drive kvæget tilbage, bissede hele hjorden ind i en skov, og det var umuligt for mig at finde den igen. Så måtte jeg rende til min husbonds bror, som ejede en stor gård udenfor byen i nærheden af marken, hvor jeg vogtede kvæg.

Broderen, som hed Johann Schröder, ordnede allerede i forvejen alle anliggender for August. Han blev glad over, at jeg henvendte mig til ham, og han tog seks eller otte mand med sig, og vi gik alle ud i skoven igen for at finde det bissende kvæg. Det tog dog sin tid, først ved tusmørkets begyndelse havde vi fanget hele hjorden og fået den drevet tilbage til Johanns gård. Da jeg kom hjem uden kvæg, undrede alle sig. Efter at jeg havde forklaret dem, hvordan det hang sammen, svandt forundringen igen. August Schröder havde denne dag drukket så meget, at han sov hele natten igennem. Ikke engang næste morgen vågnede han. Jeg fik min brødpose pakket og gik tilbage til kvæget igen.

Om middagen fik jeg så meddelelse om, at August Schröder var bragt til et sygehus, og at jeg skulle blive hos Johann Schröder resten af den aftalte hyretid. Det havde jeg ikke noget imod. Det var også en stor afveksling for mig, og jeg sov der også om natten.

En dag kom min nye husbond hen til mig, gav mig hånden og sagde: »Jeg beder om tilgivelse, fordi vi havde mistanke mod dig om, at du havde stjålet lommeuret fra August. Efter at min broder er død og blevet begravet, blev hans stue gjort grundigt ren, og uret lå under skabet.«

Det var noget helt nyt for mig, at jeg skulle have stjålet lommeuret. Jeg kunne dog intet sige til mistanken, men kun gøre store øjne. Der var

nok en og anden, der havde spurgt mig, hvad klokken var; men jeg havde jo intet ur, og det vidste de andre godt; men nu vidste jeg så, hvorfor de havde spurgt.

Nå, så var hyrdetiden også slut for denne sommer; men jeg sagde til mor, at jeg aldrig mere ville tage plads som kvæghyrde.

Så begyndte skoletiden igen.

Næste sommer fik jeg plads som medhjælper hos en bonde i landsbyen Herzogswalde i nærheden af min fødeby. Der var allerede en kvæghyrde, så jeg skulle hjælpe ved alt forekommende arbejde.

Efter høsten gik min madmor en dag med mig til deres nåleskov. Jeg skulle tage en rive med, og jeg blev undervist i, hvordan nålene skulle rives sammen i store bunker. Så måtte jeg hver arbejdsdag til skoven og rive nåle sammen, som skulle bruges til strøelse i stalden. En madpose med smørrebrød og en flaske kaffe fik jeg med. Middagsmad spiste jeg så om aftenen.

At rive nåle sammen fandt jeg var helt fornøjeligt. Hver gang tog jeg et område med fem træer i kvadrat og rev sammen fra alle sider mod midten, så blev alle bunker lige store og regelmæssige.

Om søndagen gik jeg, efter at vi havde spist middag, hjem til min fødeby og besøgte mor og min broder. Vi havde jo altid meget at fortælle hinanden, hvad vi havde oplevet hele ugen. Helt hemmelighedsfuldt fortalte min bror mig engang, at han havde købt for en groschen (10 øre) cigarer. Han fik seks og gav mig to af dem. Mor måtte ikke vide noget om det, og jeg tog dem med til mit arbejdssted.

Allerede den næste aften måtte jeg vise mine jævnaldrende, hvor dygtig jeg var blevet, og jeg viste dem en af mine cigarer. De vidste godt, hvad det var, men sagde, at jeg ikke turde tænde den. Men jeg havde taget et par tændstikker med fra køkkenet, før jeg gik. Jeg rev en af dem af på mine bukser — det var endnu af den slags — og tændte cigaren. Jeg følte mig som en helt.

Så måtte de andre også prøve, og cigaren gik fra hånd til hånd. Enhver tog dybe drag, og gløden var hvid at se på. Det varede ikke længe, så kom de lidt ældre, der allerede var konfirmeret, og skældte os ud, og vi vendte hjemad. Jeg knuste gløden af cigaren, som lignede et stjernesud, og alle rendte så efter mig:

Jeg havde dog lange ben og var hjemme, før de fik indhentet mig, og

så lavede de ballade foran huset og skreg: »Købstdsdrongen skal komme ud!« Så gik min madfader ud og beroligede krakilerne; men da han kom ind igen, fik jeg også en ordentlig overhaling. Jeg blev mindet om, at det under trusel om politi var forbudt at ryge på gaden, hvad der også var gjort bekendt på opslagssteder på gaden, sogar på sprøjtehuset.

Næste søndag eftermiddag, da jeg ville hjem på besøg hos min mor og bror igen, så jeg på vejen en af mine forfølgere komme imod mig med en stok i hånden. Jeg gik væk fra vejen og ind på en mark og fandt et redskab, der bruges til at tage roer op med. Min forfølger kom over mod mig og tilbød mig klø. Jeg gav ham dog ikke lejlighed dertil, men rendte ned fra marken og slog ham på siden med roeoptageren, så han væltede om, og så stak jeg af. Hjemme fortalte jeg min mor om mit uheld. »Så bliver du bare hjemme,« sagde min mor, og jeg glædede mig.

Nogle uger senere kom min tidligere madmor med resten af mit tøj, min løn og en hel bunke madvarer. Hun roste mig hos mor og sagde, at jeg i skoven havde revet så mange nåle sammen som ingen dreng tidligere. Ved afskeden stak hun mor en daler (3 mark) i hånden.

Og så begyndte skolen igen. Nu kom jeg i øverste klasse, i anden afdeling. Min bror var i samme klasse, men i første afdeling. Hans skoletid løb ud til påske, men jeg skulle endnu blive der i to år.

Efter fars død blev mor mere og mere katolsk, og min broder skulle konfirmeres katolsk. Det betød, at han endnu et helt år måtte undervises katolsk i en anstalt, som hed Neuzelle. Alle omkostninger betaltes af anstalten. Og da han kom hjem efter konfirmationen, havde han ny klæder fra top til tå, uden at det havde kostet mor noget. Han kom i hjulmagerlære i samme by og skulle lære i fire år. Kost og logi fik han hos mesteren.

Jeg fik plads som bydreng hos en slagtermester, og det var meningen, at jeg skulle i slagterlære. Men efter skoletidens ophør måtte også jeg et år til Neuzelle og blive katolsk. Derfra har jeg endnu et tvivlsomt minde angående skriftemål.

Der blev lært, at man skal sige hele sandheden, ikke fortie noget eller sætte noget til — »så sandt Gud lever.« Jeg havde hugget nogle æbler i præstens have, og da jeg første gang var til skriftemål — det var hos kapellanen — skriftede jeg også om æblerne. Efter at kapellanen havde afhørt mig, sagde han: »Gå i Guds navn — dine synder er dig tilgivet!«

Men omtrent tre dage senere, da vi havde tegnetime i skolen, blev jeg kaldt op af læreren. Jeg skulle komme op til kathederet.

Uden at sige et ord tog han mig ved venstre arm og slog mig med et temmelig tykt spankrør overalt, hvor han kunne træffe mig, indtil jeg kunne rive mig løs. Nogle af de største drenge havde rejst sig fra deres pladser. Læreren sagde blot: Hvorfor du blev straffet, ved du vistnok selv. Jeg sagde ingenting, men ændrede mine udsagn ved skriftemål i fremtiden.

Også jeg fik ny klæder ved konfirmationen. Oversøsteren spurgte mig engang, hvorfor jeg blev katolsk. Dertil svarede jeg: »For det nye tøjs skyld!« Hun rystede bare på hovedet af det.

Der var stor gensynsglæde, da vi alle tre var samlet hjemme igen. Mit ønske om at blive slagter blev dog ikke opfyldt, fordi mor ikke kunne skaffe penge til alt det hvide tøj, og der blev også forlangt lærepenge.

Derefter måtte jeg tage plads, hvor jeg kunne få arbejde; men jeg ville absolut være håndværker. Far var murer, min ældre bror havde lært som naglesmed, (men eftersom nagler nu blev lavet på maskiner, måtte han også lære som murer), og min anden bror var i hjulmagerlære.

Der blev også snakket i nabolaget om mine ønsker, og nogle få dage efter blev der en aften banket på vores dør. Da mor åbnede den, kom en mand ind og ville tale med mig. Nu var jeg med mine knap femten år allerede en stor ung mand — sogar med et begyndende lille overskæg. Manden kendte jeg godt. Han var smedemester i nabolaget og hed Karl Prätsch. Han sagde, at han havde hørt, at jeg gerne ville lære et håndværk og spurgte, om jeg ikke havde lyst til at lære som smed. Det var lige som et lyn fra en klar himmel. Da mit ønske om at blive slagter var strandet, var det lige meget, hvilket håndværk jeg lærte, og jeg sagde ja. Så ville mor vide, under hvilke omstændigheder læretiden skulle afvikles, og smedemesteren fortalte, at læretidens længde var fire år, kost og logi hos mesteren, og når det var nødvendigt nu og da et nyt sæt tøj. Da nu fader var død, måtte min formynder, onkel Wilhelm Tonike, underskrive lærekontrakten.

Da alt var i orden, gik jeg i mit daglige tøj hen til smeden og blev venligt modtaget af mesteren, hans kone og tre børn. Efter et fælles kaffebord blev hele herligheden forevist mig.

Først smedien. Jeg løftede forhammeren op og syntes ikke, den var så

tung, som den så ud. Der var ingen maskiner, men to gammeldags boreapparater.

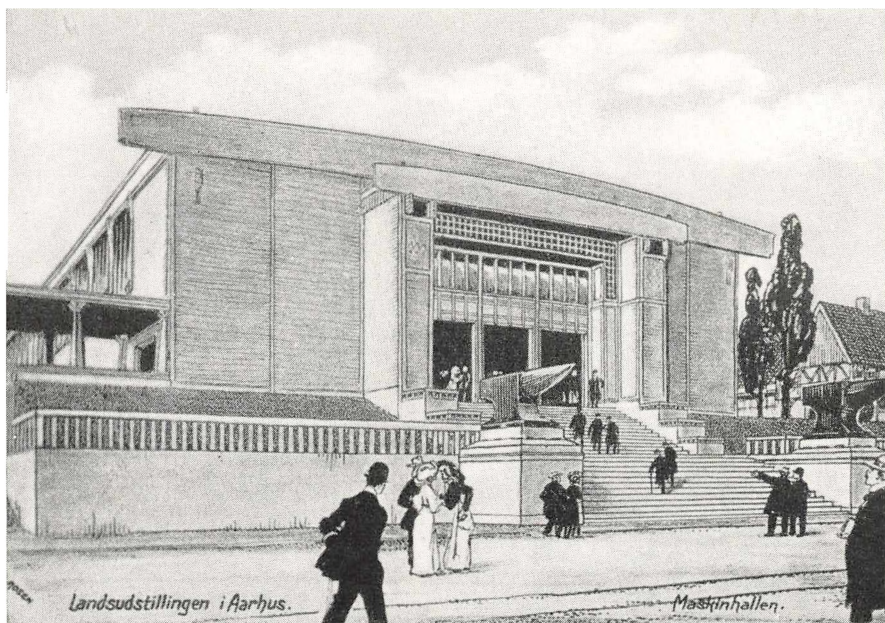
Ambolten så jeg med beundring på. Den måtte være tung. Den ene side var lige, den anden rund og spids og med to huller igennem, hvor rundingen begyndte, et stort og firkantet og et lille og rundet. På gulvet i et hjørne lå en mængde gamle hestesko. I essen var ingen ild, men under essen temmelig mange smedekul.

Så skulle vi også se, hvad der var over smedien, men der var kun mesteren med. På gulvet lå forskellige nye ting. Mester sagde, de hørte til plove. Blæsebælgen var også anbragt der, og på den anden side med benenden helt inde under taget stod en seng. »Der skal du sove,« sagde mester. Det fandt jeg mærkeligt, at jeg ikke måtte sove i en stue, og det sagde jeg også til mester.

»— Åh hvad,« sagde han, »der har sovet så mange drenge allerede, så du er heller ikke for god til det!« Og derved blev det.

Så gik vi ned i smedien igen, og mester tændte ild, hvortil han brugte træspåner af en sæk. »Det er hver arbejdsdag dit første arbejde,« sagde han. Ved siden af essen var anbragt en lille beholder med svovlstikker, som han brugte af. Gennem et hul i loftet ved siden af essen, hang en kæde med håndtag på og mester sagde: »Træk den ned.« Det gjorde jeg og undrede mig, da ilden pludselig flammede op, og håndtaget trak op igen. »Bliv bare ved,« sagde mester og han ragede op i ilden og kastede en skovl kul på.

Så tog han et langt stykke tyndt, firkantet jern, som lå ved siden af ilden, stak den ene ende ind i ilden, lagde håndhammer på ambolten og tog et aflangt fladjern med et lille firkantet hul på enden samt et »afskrot« med firkantet tap, som han stak ind i det firkantede hul i ambolten. Pludselig kom der gnister ud af ilden — de lignede stjerner, og mester fik travlt med at få det firkantede jern ud af ilden, gik over med det til ambolten, hvor han med håndhammeren hurtigt bankede på det glødende jern, huggede det ind på »afskrot«, stak det ind i det lille hul på det aflange fladjern, bukkede det helt af, kastede det lange firkantede jern tilbage i essen og bankede videre på det glødende jern i det aflange fladjern, indtil det ikke glødede mere. Så vendte han den øverste side af fladjernet ned, og med et lille slag på den yderste kant af ambolten faldt et hjulsøm på gulvet. Jeg undrede mig over, at sådan noget kunne ske.



Maskinhallen på udstillingen i Århus, 1909.



Københavnske smedesvends hjem i 1916. Viggo P. Olsens lejlighed, Jagtvejen 99.



Unge håndværkersvende. Stege 1906.



Tre maskinarbejdere, hjemvendt fra Amerika. 1897.

Mester lavede endnu to søm, og så skulle jeg smede et. Mester passede kæden med håndtaget. Men først måtte jeg lære den rette stilling ved ambolten, og hvordan jern, som skal smedes, skal holdes nøjagtigt mellem ambolt og hammer. Dog — desværre lykkedes det mig ikke at lave et søm. Jernet blev ikke firkantet, når jeg smedede på det, slet ikke rigtig spidst, og det blev altfor hurtigt koldt. Så sagde mester: »Nå, det er nok for i dag. Nu holder vi fyraften, men i morgen tidlig tænder du op i essen og prøver videre på at smede søm.« Derefter gik vi ind i stuen og snakkede med hinanden.

Efter at jeg havde spist aftensmad, som bestod af et 2 finger tykt stykke smørrebrød med pålæg og en pot kaffe, gik jeg op på loftet igen. Her var også en stol og en kuffert. Jeg lukkede et vindue op og betragtede omegnen, men efter alle de nye oplevelser var jeg blevet søvrig og gik straks i seng.

Næste morgen kom mesteren selv, rystede mig i skulderen og sagde: »Stå op igen.« Så gik jeg ned til smedien og gjorde, hvad mester havde bedt mig om i går. Han var ikke i smedien, så jeg smedede helt uden opsyn. Det gik bedre end i går — bare at hovederne på sømmene blev skæve. Så tog jeg min tilflugt til Jomfru Maria, som jeg lærte så meget om i Neuzelle, men det hjalp ikke. Hovederne blev stadig skæve. Men så kom mester med kaffe og en saltkage (salzkuchen), et håndstort fersk bagværk uden smør. Han rystede på hovedet, da han så mine søm, og jeg spurgte ham, hvorfor mine søm altid blev skæve.

»Du må ikke slå med hammeren ind mod dig, men fra dig, når du laver hoved!« Det prøvede jeg med det samme. Det hjalp denne gang, men kaffen var blevet kold, da jeg drak den.

Det tynde firkantede jern blev lavet af gamle hestesko. Også nye hestesko blev lavet af gamle. Det hørte med til mit første arbejde at rette gamle hestesko ud. Derefter blev tre stykker lagt sammen, spændt fast med en dertil indrettet tang og bragt i svejtsehede. Så måtte jeg efter mesters anvisning hurtig gå til ambolten og tage forhammeren i hånden og slå, når mester havde lagt det svejtsehede jern på ambolten, fast på, og blive ved til det havde den ønskede tykkelse og længde. Så bliver tangen skiftet om med en mindre, og den anden ende bringes i svejtsehede og udsmedet. Ved dette arbejde kom mester og jeg altid i sved.

Med tiden fik jeg lige så stor lyst til at blive smed som dengang slag-

ter. Det eneste var, at jeg kun måtte spise to gange inde i stuen, og det var til middag og aften.

Arbejdet begyndte klokken 5 om morgenen. Klokken 7 bragtes kaffe med salzkuchen. Klokken 9 fik vi et stykke rugbrød, to fingre tykt med smør og en pot kaffe. Klokken 12 middagsmad, så meget man ønsker; men mester spiste senere. Klokken 16 som om morgenen og klokken 19 et stykke rugbrød med pålæg og kaffe, som anført ovenfor. Hvilepauser gaves der ikke. Ofte arbejdede vi endnu to timer efter aftensmaden og om søndagen indtil kirketidens begyndelse.

Jeg var så omtrent to år i lære, da jeg engang var med min ungdomsveninde Alwine Bellack til fastelavn et sted på landet. Jeg kom ikke hjem til aftensmad, men den næste dag fik jeg til frokost mit stykke brød fra aftensmaden, men pålægget var taget af — man kunne se, hvor det havde ligget.

Jeg sagde så til mester: »Når brødet smager den næste dag, så smager pålægget også!«

»Du har ikke andet at forlange end at blive mæt!« Og dermed slog han mig med den flade hånd i ansigtet.

Derover blev jeg så forbavset, at jeg gik et skridt tilbage og støttede mig med hånden til forhammerskiftet, men mester blev bange for, at jeg ville slå ham med forhammeren, og tog en trækkebom, som vi brugte til at trække hjulringe på med. Da tog jeg forhammeren og sagde: »Slå bare til! Hvis det første slag ikke bliver så hårdt, at jeg falder om, så får De forhammeren her i hovedet.«

Så stillede mester trækkebommen i hjørnet igen og gik i byen. Men denne dag smagte frokosten ikke godt.

Det var en vane hos mester at gå i byen mellem klokken 11 og 13, til kros, og jeg troede, at han også var der den dag. Han var imidlertid et andet sted, for ved 14-tiden kom han sammen med min formynder, begge temmelig røde i ansigtet, antagelig af sprit, og min formynder sagde: »Karl, hent nu en ordentlig håndstok, så skal vi for en gangs skyld tugte drengen rigtigt.«

Han stod i den lange gang mellem smedien og køkkenet. Bag ham lå forskelligt skrammel. Så sagde han til mig: »Kom engang her hen til mig, din slyngel!« Så greb han om mig med begge hænder på brystet ved skødeskindsremmene. I det samme kom mester ud ad køkkenet med

håndstokken, så blev jeg bange og stødte mine lange arme mod formynderens bryst, så han faldt baglæns om i alt skramlet, og jeg stak af hjem til mor.

Hun var hjemme og så mig helt forskrækket an, men jeg kunne ikke sige et ord — ikke engang få vejret, og da jeg endelig fik det, kom jeg til at græde. Da jeg blev mere rolig, kunne jeg fortælle mor det hele. »Nu skal du ikke mere derhen,« sagde hun.

Så gik jeg til vores jernhandler for at spørge ham, om han vidste en plads til mig. »Du kommer, ligesom du er kaldet. Gå straks hen til Nesslerers hotel. Der holder en smedemester. Han har lige været her og bestilt kul og jern. Han søger en ung svend, og sig bare til ham, at jeg har sendt dig.«

Jeg havde endnu mit skødeskind på, men gik straks derhen, og smedemesteren antog mig som svend. Jeg skulle have 4,50 mark om ugen, kost og logis hos mesteren. Allerede den næste dag kunne jeg begynde.

Glad gik jeg hjem til mor og fortalte hende om mit held. Hun blev dog ikke så glad som jeg, men sagde, at der var kommet brev fra formynderen om, at vi begge i aften klokken 20 skal komme hen til ham. Jeg blev helt forskrækket derover. Jeg troede, at jeg skulle have klø af ham. Derfor gik jeg til min bror, som nu allerede var hjulmagersvend og fortalte ham, hvad jeg troede om formynderen. Så bad jeg ham om at skære en ege i en længde, der passede til mit ærme. Jeg gemte den så i ærmet. Mor vidste ikke noget om det.

Hos formynderen var også min mester. Han sad på sofaen. Mor og jeg tog plads på to stole, der stod ved bordet, ligeledes formynderen. De tilgav mig det skete og forlangte, at jeg skulle gå i arbejde den næste dag igen; men det ville jeg ikke. Jeg sagde, at jeg allerede havde fået arbejde som svend. Til sidst blev vi dog enige om, at jeg kun skulle stå i lære endnu et år hos mester, og han tilbød, at jeg efter fyraften kunne arbejde lidt for mig selv. Det blev jo kun om søndagen.

Efter at alt var i orden, spurgte min formynder: »Hvad troede du, vi ville gøre ved dig, slå dig?«

Jeg tog egen ud af ærmet, men da mester så det, løb han helt hen til den anden ende af sofaen og sagde: »Læg egen væk. Jeg kan ikke lide den.« Jeg lagde den så på bordet.

Så enedes formynder, mester og min mor om, at vi skulle have en

toddy, og jeg fik også en og klinkede sammen med de andre. Så var venskabet fornyet igen.

Mester lærte mig dog aldrig rigtigt at smede. Han tog aldrig forhammeren og gav mig håndhammeren. Så blev jeg enig med nogle landmandssønner om, at en og anden af dem skulle komme i smedien, når mester var til kros, så jeg kunne blive vant til at smede med håndhammer, når en anden brugte forhammeren. Det gik bedre og bedre, og til sidst kunne jeg smede hestesko og svejtse vogringer.

En dag sagde mester til mig efter frokosten: »Nu skal du gå til overmester Franke og lave det svendestykke.« Han vidste nok, at hvis jeg faldt igennem, måtte jeg lære længere endnu. Men det gik anderledes, for jeg fik svendebrevet, og da mester og jeg derefter ikke kunne blive enige om størrelsen af lønnen, gik jeg min vej.

Min mor ville ikke have, at jeg skulle rejse fra byen, men jeg pakkede min ransel, sagde farvel til mor og kastede hatten i luften. Den vej, den faldt, gik jeg så.

Efter omtrent tre timers gang kom jeg til landsbyen Langenfeld, hvor der var to smedier. Allerede ved den første, hvor jeg spurgte om arbejde, blev jeg antaget. Det var en lesmedie, og arbejdstiden var fra 6 morgen til 7 aften, kost og logi hos mesteren. Men der var slet ingen pauser efter spisetiderne og lønnen var kun 4,50 mark om ugen, som blev udbetalt hver 14. dag.

Der var mester, hans søn som svend, en læredreng og jeg. Der var meget at lære for mig, for det var stål, der skulle bruges til leerne; men jeg klarede den. Det var i januar måned, jeg begyndte, og nu havde vi påske, så fik jeg igen lyst til at arbejde et andet sted. Vi havde også lavet så mange leer, at de kunne strække til efteråret, så mester var heller ikke gal, da jeg holdt op.

Ethvert håndværkslaug havde sine kenderemser og skikke. Når smedsvende søgte arbejde, holdt de omskue. Ranselen måtte blive ude. De tre øverste knapper på jakken må være tilknapet og med højre hånd til hovedet stillede han sig foran ambolten og sagde: »Med gunst træder jeg herind efter håndværksbrug og skik« (Mit Gunst, dass ich hereinschreiten, vor Handwerks Gebrauch und Gewohnheit).

Så spørger mesteren: »Fremmed smed?«

Svar: »Fremmed smed!«

»Velkommen smed!«

»Mange tak, mester!«

»Hvad er du for en landsmand?«

»Brandenburger!«

»Hvor har du arbejdet sidst?«

»I Langenfeld!«

Er der ingen arbejde, får man fem eller ti øre, og så siger man igen med højre hånd til hovedet:

»Med gunst siger jeg tak for gaven, efter håndværks brug og skik. Lykke op!«

Hvortil mesteren svarer: »Lykke til!«

Jeg havde ikke sat mig noget mål og gik igen med vinden, og således kom jeg til en landsby ved navn Gleissen. Der var et stort gods, som selv holdt smedie, og der fik jeg arbejde af den slags, jeg havde lært som lærling.

Da solen kom højere på himlen, fik jeg lyst til en tur til Berlin. Enhver svend måtte have en vandrebog, hvori mestrene måtte skrive, når arbejdet begyndte og når det holdt op. Efter at jeg nu havde haft arbejde omtrent i seks måneder, behøvede jeg ikke mere at tippeln (vandre), men kunne benytte jernbanen til Berlin.

Fremmedherberget lå i Mulakgaden, og det første, der skete, når man ville logere der, var, at man måtte afgive vandrebogen og give indstand. Det var 25 øre.

Derfor fik jeg en lille ottekantet flaske med brændevin og et stort glas uden håndtag med brunøl. Flasken blev kaldt en »ottendedel«, og så snart jeg tog den fra munden, blev den frarevet mig, og så gik den fra mund til mund. Det samme skete med øllet. Men en ældre kollega sagde hemmeligt til mig: »Læg flasken på bordet!« Det varede ikke længe, så kom flasken tilbage igen med nogle dråber brændevin. Jeg drak resten og lagde flasken på bordet. Så gik hele flokken fra hinanden. Så længe man *stillede* flasken på bordet, betød det en omgang mere.

Jernbanefarten kostede mig næsten hele min opsparede kapital, og uden penge er den ikke god i Berlin. Så spurgte jeg »vicebasen« (værstens stedfortræder), hvor jeg kunne henvende mig for at få arbejde. Han viste på en stor sort tavle på væggen. Der var skrevet med kridt, hvilke håndværksmestre, der søgte svende. Der var også en, der søgte

en ung, kraftig smedesvend. Det var en strygejernsboltefabrik, og jeg gik derhen med det samme og skulle allerede begynde næste dag kl. 7.

Lønnen var 20 mark om ugen. Jeg følte mig ordentlig rig, da jeg hørte det. Fabrikken var grundlagt af smedesvendene. Nogle gik rundt til forskellige hjem og tog strygejernet med, hvor det trængte til bolte, og derefter bragte de det tilbage igen, når det var lavet. For det meste bestilte ejeren to bolte, så kunne den ene blive ophedet, medens den anden afkøledes.

Omtrent to måneder arbejdede jeg der, men så måtte jeg en tur til Mecklenburg, fordi min kæreste var på høstarbejde der. Men i den lille landsby Kleinen arbejdede jeg først et par uger hos smedemesteren der, fordi mine penge var »slidt« op. Jeg fik dog kun 6 mark og kost og logi om ugen. Da jeg besøgte min kæreste, havde hun allerede fået en anden, og jeg tippelte (vandrede) videre, indtil jeg kom til Güstro. Der fik jeg arbejde hos smedemester Isebarn. Han arbejdede selv med, og der var foruden mig endnu to svende. Vi var alle på kost og logi hos mesteren, arbejdstiden var ti timer og lønnen forskellig. Oldersvenden fik 10 mark om ugen, den anden 7 og jeg 6.

*

Det var i juletiden, jeg begyndte, og efter at de to første juledage var forbi, var det skik, at også den tredje blev fejret fra kl. 15. Der kom imidlertid en vognmand med to heste, der skulle skos, så vi måtte blive ved at arbejde. Som belysning brugte vi en stormbrænder, som brændte med benzin, og da jeg fyldte benzin på i smedien, kom den i brand, og det løb over begge mine hænder. Mester kom med en spand vand, og ilden blev meget større, men til sidst slukkede den af sig selv. Mester blev meget gal derover, tog mig på brystet, trykkede mig over mod filebænken og rystede mig. Han gik med fuldskæg, og jeg tog med begge hænder i det og rystede ham. Da vi holdt op, havde jeg begge hænder fulde af hår, men også af brandvabler, så jeg måtte på sygehuset.

Efter to ugers ophold der kom jeg tilbage igen og spurgte oldersvenden, hvor mester var. Så viste han hen til en, som stod og smedede på mesters plads. Det *var* mester, men han havde klippet sit fuldskæg. Jeg forlangte min afsked, men fik den ikke, for der var 14 dages opsigelse. Da tiden var omme, sagde mester, at jeg kunne gerne blive hele vinteren, men jeg ville til Rostock.

Det var streng vinter, og da tøvejret indtrådte, måtte jeg hænge mine sko over skulderen og gå i strømpesokker.

I Rostock fik jeg ikke noget arbejde, men lærte en kollega at kende, som ville vise mig, hvad der hørte til lauget. Jeg skulle bare gå med ham. Målet var Hamborg, og vi tippelte videre. Undervejs standsede han pludselig og sagde, at vi skulle gå hen til den gård. Han gik ind, og jeg blev udenfor. Så kom en frue ud af døren, og da hun så mig, sagde hun: »Nå, der er een mere!« Så bragte hun mig en tallerken mad. Jeg spiste indholdet, sagde tak for mad, og så gik vi videre. Det begyndte at mørknes, da vi kom til Itzehoe.

Der var mange svende i herberget, og da vi skulle i seng, måtte vi tage skjorten af, og vizebos så halskraven efter for lus. Når der var nogle med lus, måtte vi ikke ligge i senge, men på en briks i et andet rum.

Næste morgen kaldte vizebos på os, at vi skulle komme ind i en anden stue. Der var to politibetjente, der skulle hente os, fordi vi skulle have tigget på en gård på landevejen. Vi nægtede bestemt, men så skulle vi tilbage til gården for at folk kunne overbevise sig om, at det passede. Kammeraten ville ikke gå tilbage og indrømme, og så kunne vi gå ind igen og spise morgenmad. Politifolkene ventede så længe. Vizebos sagde til mig: »Hvis du har penge, så giv dem bare til mig.« Jeg havde 18 mark, og dem fik han.

Så gik vi til politiet med betjentene og blev sat i værnehæfte, begge i eet rum, og vi fik lært at klæbe papirposer. Efter en uges forløb måtte vi til retsforhandling, og jeg fik en dags hæfte for tiggeri, og så kunne jeg gå igen. Vizebos gav mig mine penge tilbage, og jeg fik en ordentlig frokost og vandrede så videre ad Hamborg til.

Der var det også forbudt at søge arbejde i værkstederne. Kun gennem arbejdsanvisningen kunne man få arbejde, men der var ikke noget. Så gik min vej videre til Holsten, men allerede i Pløen fik jeg arbejde på en vognfabrik, Kreuzfeld. Alle arbejdere var i kost og logis i fabrikken med undtagelse af gifte og mestre. Lønnen var forskellig. Jeg fik i begyndelsen 7 mark om ugen og efter en måneds forløb 8 mark. Arbejdstiden var 10 timer.

Ved udgangen af april fik jeg arbejde i Oldesloe hos smedemester Pemüller. Han arbejdede selv med, og der var to læredrenge, den ene

et halvt år ældre end jeg. Hans far var gårdejer på landet. Vi var begge i gymnastikforeningen, men han blev holdt knap med penge.

Engang, da vi skulle til fest, spurgte han mig, hvad han skulle gøre for at få ekstra penge af faderen. »Skriv bare, at du har knækket en skruestikspindel, og at mester ikke må vide noget derom,« sagde jeg. Spindelen kostede 20 mark, og allerede næste dag kom posten med pengene. Så måtte drengen gøre skruestikken ren og overmale spindelen grundigt med sort lak. Det var godt, han gjorde det; for næste dag kom faderen og talte med mesteren, og hans øjne dvælede nogle gange ved spindelen, men uden at han sagde noget.

En morgen tidligt hørte jeg, at der blev kastet småsten på vinduet. Jeg lukkede op, og der stod en sværm unge mænd, som gjorde mig opmærksom på, at jeg ikke måtte arbejde denne dag. Det var verdensfest, den 1. maj. Jeg tog søndagstøjet på og gik med til skoven. Der var koncert, og en sangforening sang arbejdersange. Omtrent kl. 11 gik vi til byen igen. Der var arrangeret et festmøde i en stor sal. Efter slutningen skulle jeg indmeldes i fagforeningen, hvad jeg også gjorde. Indmeldelsen kostede 50 pfennig med et ugentlig bidrag på 15 pf. Kort før middag kom jeg hjem.

Mester var ved at smede, så sagde jeg: »Hvad, arbejder De også på verdensfestdagen?« Han lo og sagde: »Den er ikke for mestre, men kun for svende, men De må gerne feste.«

Efter at jeg havde spist til middag, sov jeg to timer, og så gik jeg til det sted, hvor vi skulle mødes til udflugten. Herfra gik det med musik i spidsen til en skovrestaurant igen, og der var mange flere folk med end tidlig om morgenen.

Så gik turen til Kiel, men på arbejdsanvisningen søgtes der ingen svende.

På turen fra Kiel til Flensburg fik jeg heller ingen arbejde. Det var dog ikke forbudt at »omskue«, og jeg fik mange gaver af mestre og svende.

På min videre tur fik jeg arbejde i en lille landsby i nærheden af Kappeln ved Slien. Det varede omtrent 3 uger.

På herberget i Kappeln traf jeg en svend, der også var smed. Vi blev enige om at vandre sammen til Flensburg.

Da vi næsten var kommen gennem denne by, stak min kollega af, men

der kom ingen efter ham. Jeg gik roligt videre og var allerede kommet et langt stykke udenfor byen, da jeg så en hånd blive rakt over leddet ind til en kartoffelmark. Det var kollegaens. Marken var omgivet af levende hegn. Jeg kravlede derind og gik med ham. Et langt stykke fra leddet (porten) viste han mig en slagtet gås.

Nu vidste jeg altså, hvorfor han var stukket af, men spurgte, hvad vi skulle med gåsen. Det skal du nok få at se, sagde han, saml bare alt,



hvad du kan finde af brænde. Så gik han ud på marken og gravede med hænderne. Det varede ikke længe før han kom tilbage med en klump ler og forklarede mig, at jeg skulle tænde ild, men flammen måtte ikke brænde for højt, for at det ikke skulle kunne ses fra vejen.

Han skar gåsen op og tog alle indvolde ud. Så æltede han leret ud til en stor tyk plade, og i den rullede han gåsen ind. Ilden havde allerede brændt en stor bunke aske, heri lavede han med en lang, tyk gren en fordybning i midten, lagde den indrullede gås der og dækkede den med den hede aske.

Ilden blev holdt i gang, og jeg spurgte, hvornår stegen var færdig. Svaret var: »Den melder sig selv!« Vi samlede nu nogle kartofler sammen og lagde dem i den hede aske. Men vi var begge blevne sultne, og til trøst tog vi snart nogle kartofler ud af asken. De var allerede møre og smagte godt med en slurk af »tippelfinnen« (brændevinsflasken) til, som enhver rejsende svend havde med.

Pludselig kunne vi høre en stærk hvislen, og der kom damp ud af

den varme bunke i ilden. Det var meldingen fra gåsestegen, og med lange grene blev lerklumpen pillet ud fra asken af makkeren, medens jeg samlede kartoflerne ud. Med lommekniven blev lerklumpen skåret over i den ene side, og så kunne klumpen åbnes. Det var en dejlig lugt, der kom ud. Jeg pillede kartofler og lagde dem i min opkrammede hat, og så spiste vi gåsesteg med de bare fingre, uden sovs, tallerkener eller bestik — kun med lommekniven. Det smagte godt, og vores »tippelfinner« blev efterhånden tomme. Resten af gåsestegen og ildstedet skrabede vi ind med grene og udjævnede det hele.

Næste dag kom vi til Flensborg. Der var fremmedherberge i et værthus, som blev kaldt Murstenskroen, og her tog vi ind.

Jeg fik arbejde i Flensborg hos smedemester Christiansen. Han arbejdede med to drenge. Her fik jeg kost og logi hos mester og 8 mark om ugen, som blev udbetalt hver anden uge. Første udbetaling måtte fejres lidt, og i nærheden, i Nystad, var en lille restaurant, kaldet »Hos mor Bruun«, og der fik jeg øl. Den gang var der endnu hestebane, og medens jeg sad der, kom to vognkuske ind og fik hver en lille kop kaffe, hvad man kunne lugte. De tog nu en flaske, som stod på bordet, hældte noget af indholdet i koppen og drak kaffen ud.

Jeg gik nu tilbage til smedien og fortalte om min oplevelse, at hestebanekuskene hældte vand i deres kaffe. De lo mig ud og fortalte, at det var kaffepunch, at der ikke var vand, men brændevin i flasken.

De fortalte mig også, hvordan en kaffepunch skulle laves — at der allerede var sukker i kaffen, som derefter blev rørt ud, hvorefter brændevinen hældtes i indtil den blå streg på koppen, hvorefter der rørtes lidt mere rundt.

Jeg var blevet en smule nysgerrig og gik tilbage til mor Bruun og bestilte en kaffepunch, der kostede 10 pf. Men jeg var jo vant til at drikke øl, og kaffepunchen forsvandt i en slurk. Mor Bruun var endnu ikke ude af skænkestuen, før jeg bestilte endnu en kaffepunch. Denne gang var jeg mere forsigtig og tog kun små slurke. Den smagte bedre, end jeg havde troet; men kaffepunch blev dog aldrig nogen almindelig drik for mig.

I Flensborg arbejdede jeg på forskellige steder og fik kost og logi og 9 mark om ugen. Efterhånden blev kost og logi dog afskaffet. Hos smedemester Karl Martens i Angelborggade — han kaldtes Mansketsmeden

— fik jeg som det første sted løn uden kost og logi, men lønnen var kun 18 mark om ugen med ti timers arbejdsdag. Pengene gik altfor hurtigt, og til sidst måtte jeg om lørdagen, når jeg fik løn, betale middagsmaden forud for hele ugen, købe tørkost ind for samme periode, og så var pengene snart gået.

Den 5. november 1896 blev jeg gift i Flensborg. Min kones pigenavn var Christine Margarete Johansen, født i Bredsted ved Husum. Hun var et år yngre end jeg. Jeg var 23 år. Som vidner fungerede hendes onkel og en af mine arbejdskammerater, og de var også vore eneste bryllupsgæster.

Hele vores boligindretning bestod af en seng med sengetøj, et bord, fire stole, et spejl og et vækkeur, gardiner til to vinduer, køkken med en pande, nogle potter, tallerkener, skeer, køkkenknive og gafler og et par kopper. I sovekammeret var der ingen vinduer, men en rude i døren mellem stuen og køkkenet. Jeg ville ikke købe noget på afbetaling.

Med tiden blev min familie også stor. Min kone havde født 8 børn, hvoraf dog kun de 5 levede, og af disse har de tre fødselsdag den 5. marts.

Den eneste fritidsbeskæftigelse, jeg havde, var som medlem af Arbejdernes sangforening, hvor jeg sang bas, og det var min kone og mine børn stolte af, når vi var på udflugter og jeg marcherede i første række. Foruden fagforeningen tilhørte jeg også Socialdemokratisk forening.

Efter første verdenskrig, hvorunder jeg arbejdede i Kiel, rejste jeg tilbage til Flensborg, men der var hverken arbejde eller lejlighed at få. Jeg ansøgte derfor om at få bevilget rejseudgifter til Haderslev, som endnu var under tysk herredømme dengang. Det blev bevilget, og jeg kom derop og fik arbejde hos klejnsmedemester Pedersen med den klausul, at jeg også skulle smede.

Logi fik jeg hos trykkeriarbejder Holm i Slotsgade, men jeg holdt mig selv med tørkost og spiste middag i et pensionat. Allerede den første arbejdsdag måtte jeg vise, at jeg kunne smede, og mester var meget tilfreds dermed. Men det var en urolig tid, og næsten hver uge var der en dag, hvor det blev forlangt, at vi skulle deltage i strejker, optog m. v. Derved blev der næsten aldrig en hel arbejdsuge.

Jeg snakkede nu med min logifatter om, hvorledes jeg kunne komme til Danmark. Han mente, jeg skulle lære lidt dansk — bare at sige, at

jeg kunne næsten ligeså godt dansk som tysk. Jeg skrev sætningen op og stak sedlen i vestelommen, og allerede næste dag kunne jeg det udenad.

Næste dag efter fyraften gik jeg til viceborgmester, redaktør Svensson ved Modersmålet for at få den ønskede tilladelse. Jeg skulle opgive en kendt person i Flensborg, og jeg nævnede typograf Sørensen, der var brugsforeningsleder og en god ven af mig. »Den er fin,« sagde borgmester Svensson, »ham kender jeg.« Derefter ringede han ham op, og derfor måtte jeg betale 1 mark.

Så siger han til mig: »Herr Grune, hvis De vil til Danmark, så skulle De også kunne tale dansk.« Og jeg svarede: »Jeg taler næsten ligeså godt dansk som tysk!« »Det er godt,« sagde han, »men De kan kun få en uges opholdstilladelse i Kolding.« Og så gav han mig attesten.

I Kolding, hvor jeg havde en svoger, var de glade for at se mig, for vi havde ikke haft forbindelse med hinanden under hele krigen.

Jeg søgte arbejde forskellige steder, og der var fem forskellige virksomheder, hvor jeg kunne begynde. Jeg ville gerne vide, hvor der var bedst, og det blev sagt, at De Danske Mejeriers Maskinfabrik var bedst. Jeg gik derhen og spurgte om arbejde. Værkmesteren ville vide, hvad jeg lavede, og jeg sagde: Jeg er »schlosser« og maskinarbejder. Så viste han på låsen i døren, men jeg rystede på hovedet. Så kom en arbejder forbi, som værkføreren standsede og talte med. Arbejderen vendte sig om mod mig og talte tysk til mig og spurgte, hvad jeg ønskede. Han var sønderjyde og spillede tolk mellem mester og mig.

Han gik så med mig til kontoret, og der blev talt tysk til mig. Jeg havde ingen andre papirer på mig end mit pas og attesten på, at jeg måtte blive en uge i Kolding. Jeg fik at vide, at jeg kunne begynde at arbejde den næste dag. Jeg havde ingen arbejdstilladelse eller noget arbejdstøj, men de lovede at sørge for begge dele.

Jeg fik arbejde som skruestiksarbejder og arbejdstiden var fra 7 morgen til 18 aften med ½ times frokost og 1½ times middag. Timelønnen var kr. 1,27. Jeg fik også at gøre med stop- og sikkerhedsventiler. I det sidstnævnte blev jeg med årene næsten specialist.

ØSTJYDEN

J. M. Rasmussen er opvokset og udlært på Årbusegnen. Efter at have arbejdet som svend i ganske få år bliver han bysmed i Skejby, overtager senere smedien for egen regning og udvider den ved at optage fabrikationen af landbrugsmaskiner. Hans beretning viser, hvorledes landbrugets udvikling også gav landsbysmeden udviklingsmuligheder.

Jeg er født i Trige den 3. maj 1867 og blev døbt den 26. oktober samme år.

Min faders navn var Rasmus Christian Jensen. Han var født i Elsted. Min moders navn var Mariane Jakobsdatter. Hun døde i en ung alder og blev begravet på Trige kirkegård den 26. oktober 1867, samme dag som jeg blev døbt.

Efter moders død kom jeg i pleje hos en familie på Trige mark. Manden hed Kristen Mortensen. Hans kone, som skulle passe mig, var tungsindig og nærmest sindssyg. For at give et billede af hendes mentale tilstand kan jeg nævne, at når hun, da jeg var en 7—8 år, kom i vort hjem, tog hun gerne avisen og læste højt for os på den måde, at hun læste tværs over alle spalterne, og hun holdt ikke op, før hun kom til enden af avisen.

Det har vist ikke været noget godt hjem for et barn på 5 måneder. Så vidt jeg ved, var jeg der et år. Derefter kom jeg i pleje hos en anden familie på Trige mark. Manden hed Peder Nielsen. Det var et godt hjem, og efter at jeg var bleven voksen og selv havde fået hjem, holdt jeg forbindelsen ved lige, og vi kom jævnlig sammen med dem.

Hvor lang tid jeg var i pleje der, husker jeg ikke.

Et par år efter min moders død blev min fader gift med en pige, der hed Ingeborg Kristensen. Hun var en god hustru for fader og en god moder for mig. De levede sammen i 7 år. Hun døde tre dage efter, at hun havde fået min halvsøster Ingeborg.

Fader fik så en husbestyrerinde, som hed Mariane; men det var ikke det samme hjem mere for fader og mig, som medens Ingeborg levede.

Jeg var hjemme, til jeg 9 år gammel kom ud at tjene hos en snedker. Han havde et stykke jord, der lå omtrent ved Thomasminde, ca. 2½ km fra Trige. De havde kun en ko, som jeg skulle passe, så jeg var ikke overlæst med arbejde. Jeg kom op kl. 6 om morgenen, fik så lidt at spise, men det var også kun lidt; fik en lille madpakke med i lommen, og så vandrede koen og jeg til græsgangen. Men inden vi kom så langt, havde jeg spist den medbragte mad, så det var en lang og kedelig dag at gå i møde. Der var ingenting, jeg kunne tage mig til. Det var kun at vente til koen og jeg skulle hjem til middag, koen for at malkes og jeg for at få lidt at spise. Det var kun lidt, der vankede til mig, så jeg har prøvet at være sulten hver eneste dag i et halvt år. Hvor var en sådan dag lang.

Jeg har mange gange tænkt på den sommer, og jeg har lovet mig selv, at skulle jeg nogensinde få unge mennesker i arbejde, skulle de ikke komme til at mangle mad, og livet har jo forment sig sådan, at jeg har haft rig lejlighed til at indfri dette løfte.

Klokken halv to vandrede jeg og koen i marken igen til en lang og kedelig eftermiddag. Engang imellem kom jeg sammen med en anden dreng, der var lidt ældre end jeg. Hans moder var enke, hun havde en lille ejendom ikke ret langt fra vores mark. Der fik jeg mange gange noget at spise, og det var jeg glad for. Denne dreng, der hed Niels Kristian, var ualmindelig godt begavet. Han kom i latinskolen i Århus og blev senere adjunkt ved Ålborg latinskole. Han er død for nogle år siden.

Vi havde i Trige en lærer Damgård, der efter min mening var en udmærket lærer. Han havde en egen måde at undervise på, så at vi børn aldrig glemte, hvad han fortalte. Særlig var han dygtig i fysik. Han kunne med kridt demonstrere telegrafapparatet og forklare det sådan, at vi aldrig glemte det. Ligeledes var han enestående til geografi. Han sagde, at elektricitet og fysik i det hele taget ikke var på undervisningsplanen, men han mente, at vi ikke havde skade af at få lidt kendskab til det, og jeg tror også, at børnene var glade for de timer, vi fik. Endnu kan jeg tegne telegrafapparatet og gengive en del af hans forklaringer. Han kunne være streng på mange måder, men vi var glade for ham.

Da jeg var 10 år, kom jeg i den store klasse, som det kaldtes. I den klasse skulle vi om sommeren kun gå i skole 6 timer om ugen, hver ons-

dag fra kl. 6 til 12, så skoleundervisningen var ikke meget bevendt; men det var beregnet på, at drengene kunne få pladser som hyrdedrenge.

Efter at jeg havde passet omtalte ko en sommer, avancerede jeg til næste sommer at skulle passe 10 køer og en del ungreter. I den plads havde jeg det godt, hvad maden angår. Vi fik en god og rigelig kost, og det har meget at sige for en dreng. Arbejde var der nok af, men søvn var der mindre af. Vi havde en udmark, der vel nok lå en 4 km fra gården. Der skulle jeg ud hver morgen for at flytte kreaturerne. Når jeg kom til Trige kirke, stod solen op. Når jeg kom tilbage derfra, skulle jeg ind og have noget at spise, og når jeg var færdig, skulle jeg have køerne ud, så der blev tiden ikke lang. Jeg havde det godt og var glad for at være der. Jeg blev endda vinterdreng, som det kaldtes, og var der til 1. maj.

Derefter — jeg var nu 11 år — kom jeg til at tjene hos Niels Hjulmand i Lisbjerg. Han var berygtet for sin store gerrighed, men han var god ved mig, og særlig var hans kone rar. Vi fik rigelig kost, så det var en god plads. Jeg husker, at lønnen var 10 kr. og 2 par træsko for $\frac{1}{2}$ år.

På den tid var mændene i byen som regel i Århus hver lørdag, og det gik mange gange lystigt til med drik på værtshusene. Engang havde de fået min husbond med. Han havde været på Vesterbros torv, hvor han havde købt 2 små grise, der blev puttet i en sæk, som han bar på ryggen. Han og mange flere endte så ud på aftenen i Kystpavillonen på Strandvejen, og det gik lystigt til. Da han havde fået nogle genstande, blev grisene urolige, og han gik så hen og åbnede for sækken, og grisene løb ud. Han bestilte derefter et fad sødmælk, så de også kunne få noget at drikke, og der blev almindelig jubel i selskabet. Denne affære var i lang tid samtaleemne i byen. Fra den tid var han ikke mere i Århus om lørdagen, men derimod om fredagen. Folk sagde, at det var for ikke at blive fuld om lørdagen.

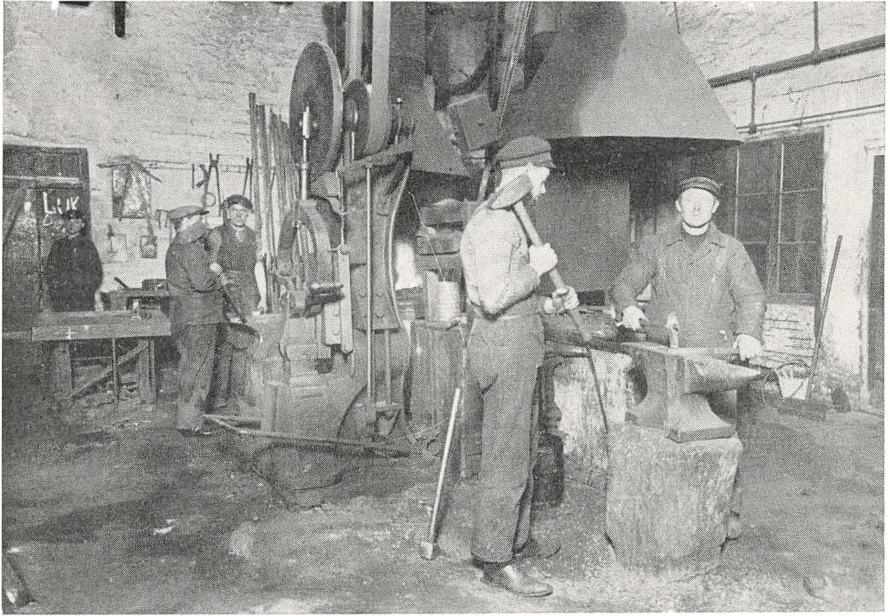
Hver fredag eftermiddag, når han kom fra Århus, kom han ud i marken, og så snart han kom hen til mig, tog han pungen op og gav mig en 2 øre. Havde jeg i ugens løb spredt gødning, samlet sten eller lavet andet ud over at passe køerne, fik jeg 3 øre, men altid med de ord: »Nu skal du passe godt på dem, så du har noget til skoleudflugten«. Skolebørnene havde hver sommer en udflugt til Lystrup skov, og der var jeg med.

Da jeg var 12 år, kom jeg i plads hos Niels Mollerup, også i Lisbjerg. Denne plads var ikke så god på visse måder, men jeg var der dog i 3 år. Manden var ikke rask; han havde vist kræft i maven. Efter at jeg havde været der i 1½ år, blev jeg betroet til at tage til Århus med smør og æg, som jeg skulle sælge på torvet. Det var dog ikke altid, det ville lykkes for mig at få det solgt; men jeg vidste så, at en kagebagerske på Studsgade, Jøde-Trine, altid var køber; men hun gav ikke så stor en pris for det. Jeg sørgede altid for hos køberne at få en seddel, hvorpå der stod, hvor meget de havde betalt for varerne, og den sammen med pengene afleverede jeg, når jeg kom hjem.

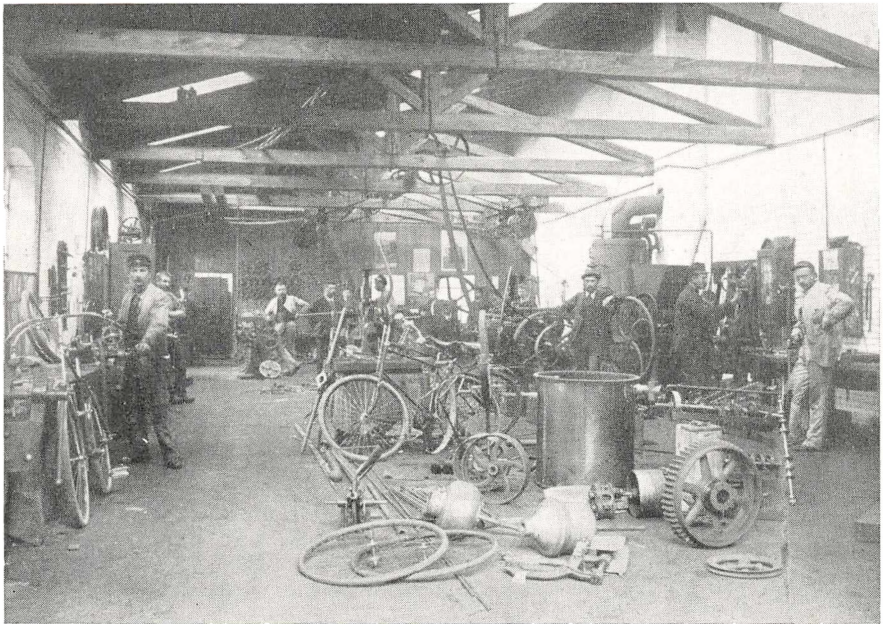
Jeg husker, at jeg engang fik bud om at købe en glasseret uundværlig ting til soveværelset. Da jeg kom ind i en forretning, som havde disse ting, benævnedes jeg den med dens almindelige navn, og der blev almindelig munterhed blandt personalet; men jeg fik, hvad jeg havde forlangt. Under sådanne rejser til Århus engang om ugen var der mange pudsige scener; men der var også udvikling derved, og jeg tror, det senere er kommet mig tilgode.

*

Vi havde ingen anden karl på gården end mandens broder, som var noget af en særling. Han ville gerne spille kort, og jeg måtte spille med ham, for der var ingen andre, som ville. Vi spillede et spil, som kaldes »tossierakker«. Efterhånden som jeg fik færdighed i spillet, kunne jeg vinde næsten hvert spil. Men det kunne ikke gå an, for så blev han vred. Jeg måtte så spille forkert, for at han kunne vinde, og han var tilfreds. Når aftenen var tilende, skulle vi følges ad ud til herberget, et rum mellem hestestald og kostald, der stod vore senge. Mange gange kunne han stå i timevis og betragte stjernehimlen og kunne spørge om det utroligste, bl. a. om, hvad jeg troede stjernerne var gjort fast med. Jeg måtte svare ham, for ellers blev han vred. Jeg forklarede ham, at degnen sagde, at stjernerne var kloder, ligesom vor jord, der svævede ude i verdensrummet. Han var dog ikke så let at overbevise: »Du kan vel nok forstå, at de ikke kan svæve i luften, for så ville de falde ned.« Jeg tillod mig at bemærke, at degnen også havde fortalt, at jorden var rund som en kugle, men så blev han først rigtig gal, for som han sagde: »Du kan nok forstå, at hvis jorden var rund, så kunne vi ikke gå på den, og at den svæver i luften er løgn, for så ville vi falde ned!« Og



Grovsmedjen på De Danske Mejeriers maskinfabrik i Kolding, 1929.



Gammelt fotografi fra en maskinfabrik i Kolding. Bemærk cykeltyperne.



Pinsefest i fynsk jernvirksomhed. Ældste smed holder festtalen. »Frederiksbroen« i Odense.



Værkstedet er pyntet med bøgegrene til pinsefesten. »Frederiksbroen« i Odense.

dermed fik jeg en lussing og samtidig påbud om ikke oftere at gøre nar af ham.

Han var også jæger, men ramte sjældent noget. En dag var han dog heldig og ramte en ræv; det var helt ude i det yderste af marken omtrent ved Ny Mølle. Mikkell lå på jorden som død, og han tog ham i for- og bagbenene og slængte ham over skulderen og begav sig på vej hjem. Da han havde gået et lille stykke vej, vågnede Mikkell og bed ham i nakken. Han slap ham selvfølgelig, og ræven løb, og han så ham ikke mere. Det var vel nok et kosteligt syn at se Mikkell forsvinde.

Læreren i Lisbjerg syntes jeg ikke om. Han interesserede sig ikke for tjenestedrenge, men des mere for romtoddyer. Jeg var i denne for mig ikke gode skole til jeg var 14 år og skulle konfirmeres. Men det var ikke så lige en sag at blive konfirmeret om foråret; man skulle være fyldt 14 år før 1. maj. Var man ikke det, skulle man vente et halvt år, hvilket ville sige, at jeg ikke kunne blive i min plads. Jeg fik så at vide, at man kunne skrive en ansøgning desangående til biskoppen, den daværende biskop Brammer. Det var ikke nogen let sag for en dreng, der aldrig i skolen havde haft lejlighed til at skrive andet end i en skrivebog med forskrifter; genfortælling og stil kendtes ikke på den tid. Det voldte mig meget besvær, og læreren sagde, at ingen måtte hjælpe mig. Det eneste, jeg fik at vide, var, at der skulle begyndes med: »Til højærværdige biskop Brammer,« og at ansøgningen skulle skrives i lærerens nærværelse. Jeg husker, det varede længe, inden jeg fandt ord til denne ansøgning. Den blev meget kortfattet:

Ansøgning til højærværdige biskop Brammer.

Jeg fylder 14 år den 3. maj og går til præsten i vinter. Må jeg ikke nok blive konfirmeret nu, for jeg skal ud at tjene.

Lisbjerg, den 15. februar 1881.

Jakob Madsen Rasmussen.

Der var hverken mere eller mindre, men jeg fik lov at blive konfirmeret den 24. april 1881.

Min konfirmation formede sig sådan, at jeg vandrede fra Lisbjerg til Hasle kirke og samme vej tilbage. Noget festmåltid var der ikke tale om. Nogle dage efter var vi konfirmander hos præsten i Hasle igen, og vi

fik penge med, som vi skulle give præsten; det var dengang en almindelig skik. Jeg fik af min husbond 2 kr., som skulle gives til præsten, men af mig fik han kun 1 kr. Jeg beholdt selv den anden. Det var jo ikke rigtig gjort.

På gården, hvor jeg tjente, havde vi et lille rum eller værksted med forskelligt værktøj. Der blev lavet tøjrpæle, vognkæppe, hamler og reparation af forskelligt, og der tilbragte jeg mange fritimer og lavede et og andet. I marken havde vi en rindende bæk, og da jeg jævnlig kom til mølle med korn, der skulle males, havde jeg lejlighed til at se, hvorledes vandhjulet var indrettet. Jeg gik så igang med at lave et vandhjul, der var 12" i diameter, fik det færdigt og opstillet ved bækken, og det kunne gå rundt. En dag efter høsten kom der til byen et stort tærskværk med damplokomobil. Jeg fik lov til at komme hen og se det, og det var første gang, jeg så en sådan maskine. Hvor jeg beundrede den! Jeg tænkte ikke på andet i lang tid. Det var særlig dampmaskinen, der havde fanget min interesse. Jeg havde ingen som helst forudsætninger for at fremstille en sådan, men den stod stadig i mine tanker som noget uforståeligt og noget, som jeg skulle tilbunds i og have udført. Omsider gik jeg så igang med et eksperiment med en blikdåse, men det var ikke særlig vellykket. Jeg var klar over manglerne, men kunne ikke afhjælpe dem. Jeg var dengang 13 år gammel. Efter at have været hos Niels Mollerup i 3 år, kom jeg tilbage til Niels Hjulmand. Jeg havde hos Niels Mollerup tilegnet mig en del færdighed i at bruge værktøj, og det kom mig tilgode på mange måder. Vores gård var gammel og trængte stadig til reparationer. Dem kom jeg til at udføre, det interesserede mig mere end markarbejde.

Af større arbejder lavede jeg en trappe fra køkkenet op til loftet, byggede et w. c. af brædder, opførte en ny gavlfald i laden, omlagde brolægningen i gården. Man skulle næsten tro, jeg var blevet bygningshåndværker; men dampmaskinen stod mig stadig i hovedet som noget, jeg skulle have udført. I årenes løb havde jeg erhvervet mig mere kendskab til damp og var klar over, at skulle det lykkes mig at lave en sådan, skulle den laves af jern, og så var der ikke andet at gøre, end jeg skulle være smed.

Efter at have været i denne gode plads i to år, bestemte jeg mig til at gå i smedelære. Jeg var dengang 16½ år.

Min fader døde, da jeg havde været i lære et år, og for mig var hjem-

met opløst. Det var ikke gode år, jeg gik imøde, men de skulle jo gå. Efter overenskomsten med smeden, skulle jeg have fri om høsten og kunne tage en høstplads, hvorved jeg tjente 40 kr. Desuden måtte jeg belå træsko for karle og piger i byen og lave andet småt arbejde. Derved tjente jeg, så jeg klarede mig med lommepenge. Ligeledes fik jeg lavet min dampmaskine; men desværre blev den borte, da vi mange år senere flyttede fra Skejby til Brabrand.



Da jeg havde udstået læretiden og havde fået svendebrev, fik jeg plads i Århus hos en smed på Volden. Værkstedet var i gården, ovenpå var der også værksted, og allerøverst oppe var der svendekammer. Da jeg den første aften skulle i seng, sagde lærlingen til mig: »Nu er det, om du kan sove, for der er mange lopper.« Jeg troede dog ikke, det var så galt og lettede dynen; men det viste sig, at lærlingen havde ret. Der var ikke i snesevis, men i hundredevis. Der var ikke andet at gøre, end at se at få dem fjernet, og jeg tog sengetøjet og fik det rystet og banket nede i gården.

Jeg var ikke i pladsen ret længe. Jeg kom til Trustrup, hvor jeg var i 16 måneder. Mester var en meget dygtig mand, men han var noget galsindet, hvilket gav sig udslag overfor konen, som var endnu værre end han. En juleaftensdag satte de nyt betræk på nogle stole; men de sad og skændtes om det hele tiden, så vi kom ikke til at spise før kl. 11 om aftenen. Så var freden også sluttet. Trods alt var jeg godt tilfreds med at være der,

og jeg lærte meget. Det var utroligt, hvad han kunne fremstille, og det var fint arbejde, han lavede. Min løn var 6 kr. om ugen; men det var ikke nemt at få den fra ham. Jeg måtte finde på et eller andet, som jeg nødvendigvis skulle bruge penge til.

En dag så jeg i avisen, at en maskinfabrikant og jernstøber på Samsø søgte en svend. Jeg skrev derover og fik pladsen.

Der var jeg rigtig tilfreds — både med arbejde og alt. Der lærte jeg en del maskinarbejde, som særlig havde min interesse. Det fik siden hen stor betydning for mig. Jeg fik en efter den tid stor ugeløn, 8 kr. Lønnen var ellers fra 4—6 kr., så jeg var godt tilfreds; men særlig var jeg tilfreds med den daglige omgang med folkene på øen.

Fabrikanten havde en ung mand i kompagni med sig. Han var former og forestod jernstøberiet. Vi havde værelse sammen, vi var særlig interesserede i hinanden og kom godt ud af det. Om vinteren var vi to mange gange bedt ud til julebesøg eller i anden anledning, så det var en rigtig ønskeplads.

På øen havde man mange forskellige sammenkomster, men særlig fastelavn var en stor begivenhed. Der festedes i 3 dage, først af børnene, så af de ældre og tilsidst af ungdommen. Vi på fabrikken og nogle flere fik fat i nogle hestekøretøjer, og så kørte vi rundt i byen og sang en sang, der var lavet i den anledning, og indkasserede folks gebyr. Om aftenen havde vi sammenkomst på hotellet, hvor de unge piger mødte med forfriskninger: æbleskiver, småkager og vin samt brændevin og en kande med gammelt øl. Alt blev nydt stående. Først kom en med snaps eller vin, så kom den næste med øl, og vi drak alle af samme kande. Jeg opdagede, at man skulle passe på, for der var nogle, som beholdt snapsen i munden, indtil de fik ølkanden, og så gik snapsen i øllet, som blev noget stærkt tilsidst. Men trods alt tror jeg ikke, der nogensinde var skænderi eller slagsmål under en sådan fest.

På fabrikken havde vi den skik, at når der kom en ny mand, skulle han give »pottenøl«, der bestod af øl, sukker og brændevin, som blev blandet sammen i en gryde, der var anskaffet til dette brug. En rødglødende jernstang blev puttet i blandingen, så den kom i kog, og fuseldampene antændtes. Når flammerne slukkedes, var drikken færdig. Den smagte godt, men var berusende.

Ja, alting får en ende, og det gjorde opholdet på Samsø også — i 1889.

Det var i de bevægede tider, da de politiske bølger gik højt, især herude på landet. Jeg fik et brev fra Skejby, underskrevet af 8 af byens gårdmænd. Det gik ud på, at hvis jeg ville tage til Skejby som smed, ville de lade deres smedearbejde udføre hos mig. Jeg besluttede at tage mod tilbudet. Grunden til, at de søgte en anden smed, var, at deres smed havde vundet 8000 kr. i lotteriet, og det var gået ham sådan til hovedet, at han var blevet højremand. Det kunne på den tid ikke tolereres på landet, skønt han havde været smed for dem i mange år, og han var anerkendt som en af egnens dygtigste smede.

Den 1. marts 1890 startede jeg som smed i Skejby med en kapital på ialt 8 kr. Jeg lejede et lille værksted lidt uden for byen af en gammel smed, der engang havde været bysmed. Huslejen var ikke stor. Jeg skulle give 20 kr. om året i leje af værksted og værktøj. Der var næsten ingen plads og næsten intet værktøj, men jeg kunne i alt fald begynde. Jeg lånte 100 kr. af to gårdmænd og tyve kroner af min forlovede, og jeg fik købt det mest nødvendige; men det var under beskedne forhold, jeg startede min forretning.

Der var noget, som undrede mig. To af byens største gårdmænd havde ikke skrevet deres navn i brevet, som jeg fik, de var nemlig højremænd; men de var de første, jeg arbejdede for. Jeg var jo ikke gift, så jeg skulle have et sted, hvor jeg kunne spise og sove. Jeg akkorderede med en af gårdmændene, og vi kom overens om, at jeg skulle give 66 øre om dagen for kost og logi. Jeg boede sammen med karlen i herberget, et rum mellem hestestald og kostald, og vi var godt tilfreds begge to.

Da jeg havde været i Skejby i 3 måneder, kaldte jeg bymændene sammen og fortalte dem, at jeg ikke kunne arbejde i det lille værksted lænere. Jeg foreslog, at de opførte et hus med beboelse og et rummeligt værksted, og hvis vi ikke kunne blive enige om det, søgte jeg noget andet. Resultatet blev, at der blev bygget hus med værksted. Det skulle stå færdig til indflytning 1. november 1890.

Min forlovede og jeg enedes om at gifte os til november; men dertil skulle jo bruges penge, og dem havde vi ikke ret mange af. Jeg talte så med sognefogeden, om han ville hjælpe mig med at få lov til at afholde en skiveskydning. Han var villig til at anbefale sagen, og vi tog ind til Århus og forelagde sagen for herredsfogeden. Han gav lov til, at jeg måtte avertere i avisen, at der på en nærmere fastsat dag afholdtes skive-

skydning med riffel, hagl- og salonskydning. Der måtte være beværtning samt dans om aftenen til kl. 1. Alle kunne deltage. Det gik udmærket altsammen. Gevinsterne havde jeg selv forarbejdet, — der var forskellige større og mindre ting, som alle blev afsat, — og da jeg fik gjort op, viste det sig, at jeg havde 400 kr., der var mine egne. Det var en god forretning, og jeg så fremtiden lyst imøde. Det var jo mange penge på den tid.

Jeg blev gift den 8. november 1890 i Vejlbj kirke ved Grenå. Min hustru Kristiane Kristensen var fra Revn i Vejlbj sogn.

Vort bryllup stod i min hustrus hjem i Revn. Der var kun de allernødvendigste til stede, så det var i al tarvelighed.

Dagen efter rejste vi hjem til vort nye hus i Skejby. Der blev vi modtaget af flere af beboerne. Der var pyntet med blomster, der var varmet op, og bordet var dækket. Vi blev budt velkommen, og vi var ovenud begejstrede over al den venlighed, der blev vist os.

Inden brylluppet havde jeg fået værkstedet i orden, så det var lige til at begynde i. Ligeledes havde Kristiane fået det indvendige af beboelsen i stand, og vi så fremtiden lyst imøde.

Det første år vi var gift, syede min kone, der havde lært dameskrædderynning, for fremmede og tjente ret godt. Efter et års forløb holdt hun op med at sy. Der kom børn, og i min forretning blev det nødvendigt at få hjælp i værkstedet, så hun havde nok i at passe huset og os i smedien. Derimod syede hun alt børnenes tøj til efter konfirmationen. Drengene ville ikke gå i andet end det, mor havde syet.

Der var flere af mine kolleger, som sagde til mig, at jeg ikke kunne leve af forretningen i så lille en by. Det var jeg også selv klar over, og jeg tog så fat på at lave maskiner. På den tid var maskinarbejde noget ukendt i en landsbysmedie, så der var ikke ret stor konkurrence, og det arbejde blev bedre betalt end almindeligt smedearbejde.

En dag kom en af mine kunder, som havde en stor gård, og spurgte mig, om jeg ikke kunne lave en harve, som var bedre end dem, der brugtes af landmændene på den tid. Vi talte så lidt om det, og jeg tog fat på at fremstille en ny model af harver. Det viste sig, at den var de på den tid brugte redskaber langt overlegen til at behandle jorden om foråret inden såningen. Da jeg havde overbevist mig om dens brugbarhed, lod jeg den udstille på dyrskuer og udstillinger rundt om i landet. Landbohøjskolen

i København købte også en, der blev indsat i deres redskabssamling. En dag fik jeg brev fra landbrugsministeriet med forespørgsel, om jeg ikke kunne tænke mig at lade harven udstille på verdensudstillingen i Paris, det var i 1900. Jeg takkede for brevet og skrev, at det ville jeg gerne, men jeg havde ikke råd til det. Jeg havde undersøgt sagen og fået at vide, at det var meget dyrt og forbundet med mange omstændigheder. Men så fik jeg atter brev, hvori man lovede, at alle udgifter ville blive betalt af den danske stat, når jeg blot ville sende harven. Jeg fik en harve sendt til Paris og opnåede at få tilkendt medalje og diplom, som opbevares endnu. Efter den tid lavede jeg i hundredevis af harver til landets forskellige egne. Også til Sverige har jeg sendt harver.

Da jeg havde boet i huset i nogle år, blev jeg indvarslet til et møde med bymændene. Anledningen var, at de ville have huslejen forhøjet fra 200 kr. til 250 kr. om året. Det sagde jeg nej til. Derefter var der en af dem, der foreslog, at jeg kunne købe huset. Hertil svarede jeg, at det ville jeg også gerne, men jeg havde ingen penge at betale med. Der blev så givet et forslag: »Du kan få huset til den sum, vi har det til. Vi har lånt pengene i landbosparekassen, og de kan blive stående mod, at vi står som kautionister og du som køber og låntager. Du betaler så renter og afdrag, og huset er dit.« Der var kun et punkt, vi var uenige om. Det var angående et overskud, som de havde opsparet i de år, jeg havde betalt husleje. Regnskabet viste, at der var et overskud på 165 kr. i kassen. Dem gjorde jeg fordring på at få udbetalt, og efter nogen diskussion gik de ind på mit forslag. Den dag, jeg underskrev skødet, fik jeg beløbet udbetalt, og så var huset mit.

Udviklingen i min forretning medførte, at pladsen i værkstedet og ligeså i lejligheden blev for lille. Det blev nødvendigt at udvide begge steder, og jeg fik anskaffet mere moderne maskiner, fik petroleumsmotor som drivkraft og gasbelysning samt varme i værkstedet.

Omkring århundredeskiftet blev der fra Tyskland og Østrig indført en del radsåmaskiner, og det viste sig, at såningen med disse ny maskiner var mere fordelagtig end med de gamle bredsåmaskiner, og der blev stor efterspørgsel efter dem.

Jeg kunne se, at det var en god forretning at fremstille sådanne maskiner, og jeg gik i gang med at lave og anskaffe de nødvendige modeller, som jeg sendte til jernstøberiet for at få støbt de forskellige dele.

Det første år lavede jeg 2 maskiner, som jeg overlod brugerne på betingelse af, at de kunne sende mig dem tilbage, hvis de ikke syntes om dem; men de beholdt maskinerne og gav mig deres bedste anbefaling.

Derefter tog jeg fat på at lave 10 maskiner ad gangen, og det blev jeg ved med i flere år. Der blev fremstillet forskellige størrelser, 11, 19, 21 og 31 rækker. Der var mest efterspørgsel efter 21 rækker.

Jeg har den glæde at vide, at nogle af maskinerne endnu er i brug, skønt de nu er over 50 år gamle.

Så kom den første verdenskrig, og det bevirkede, at jeg i Tyskland kunne købe færdige radsåmaskiner billigere, end jeg herhjemme kunne købe de nødvendige materialer, så jeg måtte holde op med fabrikationen af radsåmaskiner.

Foruden at lave maskiner har jeg altid passet det øvrige arbejde, som forefalder i en landsby, og jeg havde en stor kundekreds. Vi var som regel 6—7 mand på værkstedet. Det var særligt om vinteren, vi lavede maskiner.

SØNDERJYDEN

J. C. Rasmussen er fra Nordslesvig og fortæller om landbefolkningens liv her og om stridighederne med de tyske myndigheder. Han står i lære i Gråsten, går på valsen i Tyskland og oparbejder sin egen virksomhed efter hjemkomsten. Krigen kommer og han må gøre den med på tysk side, men gør det på sin egen måde. Til slut berettes om genforeningen og de vanskeligheder, den førte med sig.

Jeg er født den 12. marts 1879 i Kelsbjerg, Ullerup sogn, Sønderborg amt. Kelsbjerg er for så vidt et misvisende navn, som det er en dal. Den ligger i den vestligste kant af Ullerup sogn og grænser ind til Felsted og Varnæs sogne. For et år siden besøgte jeg denne egn, men da var mit fødehjem og foruden dette to andre små landbrug, som lå i Kelsbjerg, sløjftet med jorden. Der stod ikke engang en busk eller et træ mere. Vejen, som førte derind, var pløjet og tilsået. Jeg fik at vide, at jorden var opkøbt og delvis udskiftet af de to store nabogårde Bøjskov og Kiding.

Fader og moder havde tjent sammen på en større bondegård i Rufas, som ikke ligger ret langt fra Kelsbjerg i nordøstlig retning. De boede den første tid i Kelsbjerg hos min mors forældre. Far var optant og måtte som sådan have en »Niederlassungs Consens« for at få lov til at bosætte sig. Det var kun et lille hjem. Fader gik ud som daglejer på de større bøndergårde, og moder vævede for fremmede, som det hed. Dengang avlede landmændene selv hør, fik den tilberedt og spundet til garn, ligesom de selv spandt ulden af deres får, og de bragte så garnet hen til dem, der vævede for fremmede. Indtægterne har sikkert kun været små.

Mine bedsteforældre drev et lille landbrug. Det var for lille til at holde en hest på; men så havde bedstefader ladet indlægge boghvedemølleri, så folk der på egnen kunne få deres boghvede malet til gryn hos ham. Som drivkraft anvendtes en hest, som så også brugtes til markarbejdet. Morfars navn var Jes Christiansen, han var født i Varnæs. Der foreligger en vaccinationsattest med Frederik VI's navnetræk, trykt og udfyldt på tysk. Den er udstedt den 11. juli 1812, og der står på den, at

morfar dengang var 9 år gammel. Han var altså født 1803. Morfar havde som ung lært skrædderhåndværket, men jeg har aldrig set ham bruge det. Han havde været gift to gange, og mormor var hans anden kone.

Mormor hed Ingeborg. Hun var ifølge hendes vaccinationsattest født den 19. februar 1822 i Stenderup, Sønderborg amt. Vaccinationsattesten bærer også Frederik VI's navnetræk, den er trykt på tysk, men udfyldt på dansk. Mormor var altså 19 år yngre end morfar. Hun må ikke have haft held til at finde en passende mage. Hun var ellers en meget intelligent kvinde og har set godt ud. Hun havde været mejerske på Bøjskov, hvor hendes fader var skovfoged. Han hed Hans Hansen og blev kaldt Hans Vesten; han var nemlig fra den vestligste gård i Stenderup. Jeg husker ham godt. Jeg var 9 år, da han døde i 1888. Han var født 1800 og havde fødselsdag sammen med kejser Wilhelm den Første af Tyskland. Når oldefar havde fået lidt at drikke til hans fødselsdag, sagde han altid, at han ikke ville bytte med kejseren.

Oldefar havde drevet et lille landsted i Rufas, som han havde afstået til hans ældste søn. Denne var tungsindig og havde fået en meget skrap kone, og enden blev, at han hængte sig. Da der ingen børn var i ægteskabet, blev konen jaget ud, og oldefar måtte igen overtage landstedet. Han var for gammel til at drive det og tilbød så mine forældre det på gunstige vilkår, og vi flyttede så til Rufas. Jeg var fire år dengang; men jeg kan godt huske, at vi flyttede.

Husrum var der nok af, men det var meget gammeldags. Gulvet i køkkenet var lagt af små brosten. I stuerne var der hvide teglsten, som der blev strøet sand på. Der var ingen komfur, men et åbent ildsted, hvor man kunne se lige op gennem skorstenen, som var meget vid. Gryderne blev enten hængt i kæder over ilden, eller sat på en såkaldt trefod. Når det regnede, måtte de dækkes til, ellers regnede der sod ned i dem. Når man rodede op i ilden, fløj asken altid op i gryderne; men man sagde, det var sundt. Der fyredes meget med træ; dog lagdes der tørv på for at holde ilden, så den ikke så let brændte ud. Stuehuset blev moderniseret, og fader, som var lidt af en håndværker, byggede selv stalden om og byggede en lille lade til.

Den første tid gik fader dog ofte ud og tjente en dagløn, særlig på Bøjskov, som vi boede i nærheden af. Til at begynde med havde vi ingen hest; det varede dog ikke længe, før fader købte en, og han kunne nu

bedre bearbejde jorden, end når han skulle leje hest dertil. Jorden fik også kunstgødning og blev kultiveret, så den kom til at yde meget mere.

Fader gav sig nu til at lave træsko. Det havde han lært, da han havde opereret for Danmark og havde måttet tage ophold der; han havde hjemstedsret i Vejle. Fader købte træer i skoven, savede og kløvede dem i passende stykker, arbejdede dem af og hulede dem ud. Når de var færdige, blev de sat op i skorstenen til tørring. Her blev de lysebrune, og fader prøvede, om de var tørre nok ved at slå dem imod hinanden. Der skulle så være klang i dem. Moder vævede stadig for fremmede og tjente ret godt derved, da hun var dygtig dertil. Hun var også en dygtig husmoder. Jeg husker, at hendes smør var af finere kvalitet end mange andres. Købmanden i Gråsten, til hvem vi leverede smørret, gav altid noget mere for moders smør end for andres. Prisen lå dengang omkring ved 1 mark pundet. Det kunne variere fra 80 penning til 1,20 mark, som efterspørgselen var til.

Da fader fik bedre skik på landbruget, tror jeg nok, at mine forældre klarede sig ret godt, hvad det økonomiske angår. Jeg ved ikke af, at der har været mangel på noget. Børneflokken voksede også, og vi blev til sidst seks, hvoraf jeg var den ældste.

Da jeg var fyldt seks år i marts, skulle jeg have været i skole i Avnbøl. Det var en lang vej for en lille purk. Vi plejede at bruge halvanden time til turen. Fader gik så til lærer og præst og fik udvirket, at jeg måtte blive hjemme, til jeg var syv år, men på betingelse af, at jeg lærte godt der hjemme. Dette løfte blev tilfulde overholdt. Moder var streng i dette stykke. Jeg måtte sidde tre timer hver eftermiddag for at lære at læse og skrive. Moder havde i hendes barndom fået nogen privat undervisning, så hun kunne noget mere, end det ellers var almindeligt den gang. I det år, jeg blev hjemme, lærte jeg sådan, at jeg kunne læse Flensborg Avis flydende; men jeg havde også læst flere bøger, inden jeg kom i skole. Resultatet var da også, at jeg blev rykket opad, så jeg overfløj den årgang, jeg var kommet i skole med og også årgangen fra året forud, som jeg egentlig skulle have begyndt med, indtil jeg sad næstøverst. Så kunne jeg ikke komme længere opad, da lærerens søn sad øverst.

Om livet i hjemmet husker jeg ikke meget. Fader og moder havde altid travlt, også om aftenen. Da sad fader og gjorde træsko færdige, slog læder på dem, sværtede dem og lignende. Moder vævede ikke om afte-

nen; men begyndte tidligt om morgenen dermed. Om aftenen syede og stoppede hun. Jeg kan huske, at hun fik en symaskine. Det var noget helt nyt den gang. Jeg havde stor interesse for mekanik allerede den gang og spillede mekaniker, når maskinen ville drille.

Jeg husker nogle barnedåb ved mine søskende. Dengang blev alle børn døbt i hjemmet. Så hentede fader præsten, og han havde dåbskjolen med, som vi altid lejede af præsten. Den beholdt vi nogle dage derefter, fik den vasket og strøget, og bragte den så tilbage igen. Mine bedsteforældre plejede at komme til festen, men ellers ingen. Moder passede altid på, at vandet, der var brugt til dåben, blev kastet ind mod en mur, så det ordentlig sprøjtede til alle sider, for så skulle barnet få krøllet hår. Det kan jeg nu ikke sige, at vi børn har haft, men vi har alle, hvad man kalder fald i håret. Nogle så meget, at man skulle tro, de lige var blevet ondu-leret. Om dåbsvandet så er skyld i dette, ved jeg ikke. Der blev bagt noget hjemmebagt franskrød og nogle småkager til barnedåben, og efter kaffen fik mændene hver to kaffepunche, de kunne ikke gå på et ben; men ellers blev der ikke drukket. Moder var religiøs og holdt tilbage.

Jeg husker, at oldefader og bedstefader døde, medens vi boede i Rufas, og de blev begravet i Ullerup. Til begravelsen kom familie og naboer. De fik kaffe og et par punche, inden liget blev båret ud og kørt til kirken. Der var dengang i Avnbøl en lærer, som havde oratoriske gaver, og han kom og holdt talen i huset og sang liget ud. Præsten var fortrydelig på læreren var dem ikke venligsindet. Jeg har kun været dispenseret denne er blevet talt om).

Da jeg var 12 år, kom jeg til min farfar, som boede på Søgård Mark i Klipleve sogn. Jeg skulle hjælpe til om sommeren på gården. Det var en mindre bondegård. Jeg blev, hvad man kaldte »dispenseret« fra skolen om sommeren. Jeg skulle kun møde onsdag og lørdag formiddag. Fra 12 års alderen og til konfirmationen kunne forældre få deres børn dispense-ret på denne måde, når der var trang tilstede. Det var synd mod børnene, da de naturligvis blev bagefter de andre. De blev på en måde sinker, og læreren var dem ikke venligsindet. Jeg har kun været dispenseret denne ene sommer, og da jeg havde let ved at lære noget, tror jeg ikke, det har skadet mig.

Farfar var over halvfjerds år dengang, men farmor var død for flere år siden, så han havde vanskeligt ved at få landbruget passet. Han kunne

dog heller ikke få sig til at afstå gården. Omsider tog han den beslutning, at mine forældre skulle overtage den. Fader var den eneste søn. Der havde været to mere, hvoraf den ene var død, mens den anden var rejst til Amerika, og han lod aldrig høre fra sig. Der var også to piger, som begge blev gift, men døde i en ret ung alder af tuberkulose. Der var en meget gammel kone på gården. Hun fik aftægt fra denne, men hun virkede som husbestyrerinde trods hendes høje alder. Der var også en noget ældre pige af farfars familie, og forholdet mellem disse to kvinder var ikke altid godt. Af den gamle kone og hendes mand havde mine bedsteforældre fået gården. Af en købekontrakt fremgår det, at de overtog den i 1857 for en pris af 1545 rigsdaler, hvoraf de betalte 480 rigsdaler kontant og overtog en gæld til Klipleve kirke på 266 rigsdaler og 4 mark. Farfar var et søskendebarn af de gamle, vistnok født uden for ægteskab. Der foreligger ingen papirer af nogen art om mine bedsteforældre.

Mine forældre flyttede til Søgård mark, da jeg var tretten år, det har altså været 1892. Her var nok at tage fat på, huset var gammelt og lavt, stalden meget gammeldags og upraktisk indrettet og jorden forsømt og i dårlig kultur. Her var også det åbne ildsted, men gulvet var dog ikke af brosten, men af hvide teglsten. Alle sengene var alkover med halm, hvori musene havde deres spil. Der var trælåger for, som blev lukket om dagen, så senge og sengetøj aldrig blev udluftet. Det var almindeligt, at kartoflerne lå under sengene. Derfra ragede man dem ud, når man skulle bruge dem til middagen. De gav ingen behagelig duft. Man har sikkert kunnet mærke, at luften ikke altid var god, for der blev stillet en eller anden beholder fyldt med tjære under sengen. Det skulle være godt for sundheden. Det har vist været trætjære.

Langs med bjælkerne i dagligstuen var opsat hylder, hvor mælken, som var siet op i store flade beholdere, stod i flere dage, for at fløden kunne samles på overfladen og skummes af. Det var et tykt, sejt lag, fuldt af støv, som ikke kunne give godt smør.

Som nævnt var gulvene af hvide teglsten. De blev ikke vasket, men »triplede«. Det skete på den måde, at man lagde sig ned og gned med en halv teglsten på gulvet. Derved blev det slidt rent, og der blev samtidig sledet noget af den sten, man gned med, så der blev dannet et hvidt lag teglstensstøv på gulvet. Oven på dette blev der strøet fugtigt sand. Det

var næsten altid hvidt havsand, der brugtes. I fugerne mellem teglstene holdt lopperne til. Der var vist næppe et hus eller et menneske på landet, der ikke havde rigeligt med lopper. De blev først udryddet, da man fik bræddegulve, som blev ferniserede. Da var loppernes livsbetingelser ødelagt.

Jeg nævnte, at huset var meget lavt. Vi fik så taget, som var stråtag, med bjælker og spær, og hvad dertil hørte, løftet op med dunkrafte, og murene blev muret op under igen. Taget blev løftet tre kvart meter, både på stuehus og stalden, og der blev sat nye vinduer og døre i. De gamle vinduer var med blyindfattede ruder. Vi fik bræddegulve, fik komfur i køkkenet, stalden blev moderniseret, og nu kom vi til at bo godt og praktisk. Pengene dertil fik mine forældre ved salg af stedet i Rufas. Det købte ejeren af Bøjskov, herr Küseler. Han var tysker. Fader fik markerne mærglet, vi havde selv mergel i marken, og han fik dem i det hele i god kultur. Fader var den første dør på egnen, som dyrkede roer; men de andre bønder fulgte snart efter. Fader fik også sat igennem, at der blev dannet et interessentskab, som leverede mælken til andelsmejeriet i Felsted. Det gav bedre indtægter, og samtidig fik kvinderne mindre arbejde. Det var et stort fremskridt. Der blev nu født en lille pige, så var vi syv søskende ialt.

Vi skulle gå i skole i Bjergskov. Vi fik en meget kortere vej til skolen, hvad vi var glade for; men skolen selv var ikke så god som den i Avnbøl, og læreren især ikke. Han var af dem, der mente, at der skulle klø til. For mig var dette en stor forandring, da læreren i Avnbøl aldrig slog et barn, og derfor havde vi meget mere respekt for ham. Vi holdt af ham, så vi gjorde, hvad vi skulle af kærlighed til læreren. Her i Bjergskov skulle vi altså gøre vort arbejde af frygt, og det duede ikke. Børnene var også for en stor del fra dårligere hjem, hvor forældrene ikke holdt dem til arbejdet.

Læreren var heller ikke afholdt, da han gik for at være tysksindet. Dette var sikkert ikke tilfældet; for efter genforeningen viste det sig, at han var dansk; men det havde han altså skjult godt for at beholde sin stilling. Der var endnu en ting, som gjorde sit til, at han ikke var afholdt. Han fik hver dag bragt mælk, så fra den ene og så fra den anden. Han havde en blikkende med låg på, den rummede vel to og en halv liter. Den gik på omgang mellem bønderne, og vi børn måtte tage den med, når vi

gik til skole. Den gik under navnet »Trolden«. Foruden denne mælk fik læreren også smør. Både mælk og smør må jo vist have været medregnet i hans løn. Det var noget, vi ikke kendte i Avnbøl.

Noget andet, som jeg ikke var vant til, var, at vi skulle med læreren, når han skulle hen for at »synge lig ud«. Det var lærerens pligt indenfor hans skoleområde at komme til begravelser, sige nogle pæne ord ved båren, bede en bøn, lede sangen ved at synge en salme samt gå foran og synge, når liget blev båret ud til rustvognen. Nu var der ikke skabt een sangtone i læreren, så han havde udtaget fire af de største drenge, som skulle med for at synge. Blandt dem var jeg, skønt jeg mener, jeg aldrig har været nogen dygtig sanger. Vi mødte så op ved begravelser, blev beværtet med kaffe og kager, og når vi havde sunget, kunne vi gå hjem igen. Vi var glade for dette, dels for kagernes skyld og også dels for at komme ud af den daglige trummerum.

Nu sad mine forældre ret godt i det. Der var kun en ting, som moder gik i en stadig angst for, og det var, at de kunne blive udvist af landet. Fader var jo som nævnt optant, og han havde aftjent sin værnepligt som infanterist i Odense. Han havde den nævnte »Niederlassungs Consens«, og flytningerne må vel være blevet noteret på den; men fader var kærnedansk, og der skulle ikke meget til, før der kom en udvisningsordre. Det kunne jo ske, at der ved en eller anden sammenkomst, hvor det gik lidt lystigt til, blev sagt uovervejede ord, og det var nok. Hjemmetyskerne ville gerne tjene et fedtebrød, som man siger, og rendte til amtsforstander og gendarm, når der var noget at berette om.

Det var mode dengang, at man brændte et blus af på Christian IX's fødselsdag, så det kunne fader ikke holde sig borte fra, skønt tyskerne var meget gale over disse blus. Vi havde også en stor pudelhund, den havde han oplært til at gå løs på fremmede, når han sagde: »Det er en tysker.« Det gik imidlertid godt. Vi blev ikke udvist, heller ikke i Kølertiden.

Da jeg fyldte 16 år den 12. marts, blev jeg konfirmeret palmesøndag den 18. marts. Vi havde gået til præsten om vinteren og var blevet »afhørt« i kirken onsdagen forud. Inden vi skulle møde i kirken, skulle vi komme ned til præsten, hvor vi blev beværtet med kaffe og kager; men så havde vi også en lille gave med til ham. Jeg husker, at jeg havde seks mark med, nemlig to af de store preussiske 3 mark stykker. Vi havde

dem alle indpakket i papir, vel nok for at den ene ikke skulle se, hvad den anden gav. Det blev kaldt en gave og havde ikke noget med ofret at gøre. Ofret blev der til jul, påske og pinse. Her blev pengene også lagt i papir, og enhver vidste, hvad de skulle give. Navnet blev skrevet i papiret, vistnok for at præst og degn kunne se, hvem der gav hvad. Papiret, pengene var i, blev opbevaret fra gang til gang, og lige før der skulle ofres igen, blev disse papirer gennem skolen sendt med børnene til hjemmene. Der blev også ofret til andre tider; men jeg husker ikke hvor ofte. Det skete, medens den sidste salme blev sunget ved en gudstjeneste. Så stod præsten for alteret og degnen i et indelukke ved siden af, så man kunne gå ind imellem dem. Man gik bag om alteret, lagde de penge man ville ofre med højre hånd til præsten på alteret og med venstre hånd til degnen i indelukket. De nikkede begge til tak, når man lagde pengene, som ikke var indpakket. Præsten fik mindst dobbelt så meget som degnen. Derfra kommer måske mundheldet: Når det regner på præsten, så drypper det på degnen.

Konfirmationen foregik omtrent, som den gør det idag. Vi fik spændt for og kørte hjem, hvor vi fik en god suppe med kødboller, og sulten var man. Moder holdt nemlig strengt på, at når man skulle til alters, skulle man faste, d. v. s. man måtte ikke nyde noget om morgenen, og tidligt kom vi op sådan en morgen. Vi havde ca. 1 mil til kirken. — Så havde man jo fået nyt tøj på, og jeg havde fået et ur og en urkæde af ægte sølv. Af andre gaver husker jeg ikke, jeg fik nogen; men jeg fik hele seks lykønskingskort. Børnene fra nabolaget kom og ønskede til lykke om eftermiddagen og fik kaffe, og så var konfirmationen overstået.

Efter konfirmationen skulle jeg blive hjemme på gården for at hjælpe ved landbruget, og det havde jeg god lyst til. Jeg holdt meget af min fader og kunne godt lide at arbejde sammen med ham. Jeg var den ældste af flokken, og det var meningen, at jeg skulle have gården, når jeg blev gammel nok til det.

Det kom imidlertid til at gå helt anderledes. Mine forældre kørte en dag til Åbenrå, og undervejs løb hestene løbsk, vognen stødte imod et træ, og fader slyngedes med hovedet imod dette og døde samme dag på sygehuset. Farfar var død et stykke tid forinden, så moder måtte have en bestyrer til at forestå driften. Forholdet mellem ham og mig blev med tiden ikke det bedste. Han var mellem 50 og 60 år og var ikke meget

stærk. Jeg var meget stærkere, så jeg skulle gøre det grove og tunge arbejde, medens han helst ville pusle rundt og kommandere. Han var også for gammeldags og gik ikke i faders fodspor, hvad driften af gården angik.

Enden blev, at jeg tabte lysten til landbruget og til at blive hjemme. Nu havde jeg altid haft lyst til maskineri og mekanik, og efter mange overtalelser fik jeg moder til at gå med til, at jeg måtte komme i maskinbyggerlære, som vi kaldte det her. Bestyreren holdt med mig, at jeg skulle til det, jeg havde lyst til. Jeg tænker, han var glad for at få mig bort fra hjemmet.

*

Jeg kom i lære i et mindre værksted i Gråsten, og det var ikke bare fornøjelse. Mester var god nok, men konen var ond. Vi lærlinge kaldte hende aldrig andet end Heksen. Hun jagede os ud af sengen om morgenen så tidligt, at vi kunne begynde i værkstedet klokken 6, og så arbejdede vi til 6 aften. Vi skulle så rydde op, og klokken blev 7, inden vi var færdige og kunne få vor aftensmad, som bestod af to stykker fedtebrød. Vi fik for lidt at spise ved Heksen, og måtte altid købe noget hos en bager for vore lommepenge, som ikke var rigelige. Mester og Heksen levede ikke godt sammen. Han var en meget dygtig håndværker, men han forstod ikke at tjene penge. Han kunne lave alt, men ville helst kun lave, hvad der var rigtig vanskeligt. Helst endda noget, som andre havde sagt sig fra, fordi de ikke kunne lave det. Han var på mange måder en kunstnernatur, men han fik for lidt for det, han lavede. Pengene var for knappe til husholdningen, og så skænder en kone jo, hvad ikke er så mærkeligt. Mester var også storjæger. Jeg tror nu, det var sjældent, han traf noget. Han mente, det lå ved geværet og fik andre løb sat på. Det hjalp ikke, så byttede han og fik et andet gevær. Det hjalp heller ikke, men gå på jagt ville han. Han havde nemlig fået en kæreste, hvor han havde jagt-distriktet, en skamløs kvinde, som havde mange mænd. Mester var imidlertid for dum og mærkede ikke, hvad hun var for en.

Enden blev da også, at mester måtte give op. Der blev gjort udlæg i huset og alt i værkstedet. Han blev maskinist på et teglværk. Værkstedet blev købt af en mand fra Flensborg, og det var meningen, at jeg skulle blive hos ham. Han optrådte imidlertid ret kras den første dag, og så gik jeg min vej. Jeg havde da været i lære i halvandet år. Jeg kom til at

lære færdig på Gråsten maskinfabrik, hvor jeg skulle være halvandet år til. Jeg har altså i det hele kun lært tre år.

Vi lavede petroleums- og gasmotorer på fabrikken og gik senere også over til at lave benzinmotorer. Det var fint arbejde, som jeg havde vældig lyst til. Værkføreren, ingeniør Müller, fattede godhed for mig, og jeg fik det fineste arbejde at lave. Jeg boede på fabrikken og fik også kosten der. Vi var omkring ved 35 mand. Den sidste del af min læretid rejste jeg som montør. Jeg var stor af min alder, og jeg var kommet sent i lære. Jeg var nemlig over 17 år, da jeg begyndte læretiden. Det var jo mærkeligt, at jeg skulle rejse som montør, og at der ikke blev sendt en ældre mand; men det lå i, at vi ikke kunne holde svendene. Vi fik kun, hvad der kom drivende langs landevejen, og de kunne være dygtige nok, skønt de fleste var slemt fordrukne. De blev imidlertid kun, til de havde fået sig rigtig spist mæt og fået lidt klæder på kroppen, så gik de igen. De ville ikke blive i en så lille by som Gråsten. De allerfleste kunne det ikke gå at sende ud, da de ville drikke, hvor de kom hen. De kendte heller ikke motorerne, selv om de nok kunne lave de enkelte dele til disse. Det var derfor, jeg kom ud, medens jeg endnu var lærling.

Nu var det engang sådan, at en svend, der ville frem i verden, skulle ud at rejse, og det skulle jeg naturligvis også. Der var to mand mere på fabrikken, som ville med. Den ene havde været på valsen før. Vi fik så vores »berlinerer« lavet i orden. En berliner er et stykke voksdug, som syes sådan, at der kan trækkes en snor igennem i hver ende, og det snøres sammen. Til begge ender er fastgjort en læderrem, som man kan bære berlineren i over skulderen. I dette voksdug havde vi så det, vi skulle have med på valsen. Skjorter, strømper, et par ekstra sko o. s. v.

For ikke at komme til at tigge for nær ved hjemmet, satte vi os i toget i fjerde klasse og kørte til Hamborg. Her overnattede vi i Centralherberget på Gänsemarkt. Det var et stort herberge, hvor vi fik nogen aftensmad. Da vi var kommet op og skulle i vore senge, kunne vi høre, at man skændtes på den anden side af korridoren. En skældte ud på tysk, en anden på dansk, og vi skulle have opdaget, hvad det var og gik derover. Det var tre danske maskinarbejdere lige som vi, der var sejlet over til Lübeck og nu var nået til Hamborg. Striden stod om, at de tre svende var ved at kravle i senge til 50 penning for en nat, og de havde kun betalt 30 penning, og så var det »fitzipussen« lavede vrøvl. Da vi kom til at

spille tolk, gav de gerne de 20 penning mere og kunne nu komme i seng. Fitzipus hedder herbergsfaderens medhjælper, og det er ham, der har med svendene at gøre, for det plejer herbergsfaderen at være for fin til.

Der var to slags herberger, centralherbergerne, de var af mere privat natur og havde tilladelse til udskænkning af stærke drikke, og så »Herberge zur Heimat«, de fik kommunal støtte, og der måtte ikke udskænkes stærke drikke. Til »heimat« kunne man komme uden en penning på lommen, så fik man en stor portion brunede kartofler om aftenen, morgenmad med kaffe og en madpakke med på rejsen. For dette skulle man arbejde fra klokken 6 til klokken 9 om morgenen for herbergsfaderen. For det meste save og kløve brænde. Længere end til klokken 9 måtte man ikke holdes tilbage, da der skulle være tid nok til at nå til en anden by, hvor der var et herberge. I »heimat« var det faderens pligt at holde morgenandagt, som svendene skulle tage del i. For det meste blev der læst et stykke af en bog, bedt en bøn og sunget en salme. Når man skulle i seng blev skjorten set efter for lus. Havde man sådanne, kom man ned i lusekamret og kunne sove i noget halm. Havde man ingen, fik man lov til at kravle i seng, men uden skjorte. Den fik man først udleveret om morgenen. Dette blev ikke strengt håndhævet på centralherbergerne. Hvem, der havde nogen agtelse for sig selv og vel at mærke havde penge, boede derfor på centralherbergerne.

Dagen efter så vi os om i Hamborg og gik så ad Harburg til. Vi havde købt lidt at leve af undervejs, havde hver fået en ordentlig flaske brændevin med samt en god stok, og så gik det på valsen. De danske svende var kommet med, så vi var seks mand ialt. Det var midt om sommeren, og vejret var godt. Så det var dejligt at rejse på denne måde. Man lærte rigtig land og folk at kende, hvad man ikke gjorde, når man rejste med tog. De danske svende forlod os senere, de ville efter Berlin til, medens vi ville gå over Lüneburg hede for at blive anerkendt som »zünftige«. For at blive det, skulle man have gået over heden. »Zünftig« stammer fra »Zunft«. Sådan kaldte man i Tyskland de sammenslutninger af håndværkere, som vi her kalder »laug«.

På valsen brugtes der iøvrigt mange udtryk, som var os helt fremmede. Når to rejsende svende mødes på landevejen, siger man ikke »god dag« til hinanden, men »kenn kunde« eller blot »kenn«. Spørger man den anden, hvad profession han har, får man svar, som kun rejsende svende

kan forstå. F. eks. hedder en murer »dreckschwalbe« (smudssvale), en snedker »holzwurm« (træorm), en blikkenslager »sonnenschmied« (sol-smed), en klejnsmed »katzenkopf« (kattehoved), og sådan har hvert fag et andet navn. Herberge hedder »penne«. Spørger man, om herberget i en by er godt, svarer han: »dufte penne«, når det er godt; men er det ikke godt, hedder det: »penne brennt«. At sove ude om natten hedder »platte reissen«. Gendarmen kaldes for »klempneskal«, det er udtryk, som ikke kan oversættes. At gå på valsen hedder »tippeln«. Vore papirer hedder »fleppereien« eller »fleppen«. Sådan kunne der nævnes meget mere.

På heden var der lange strækninger, hvor der ingen huse var, og vi havde været så dumme, at vi ikke havde sørget for at få drikkevarer med på turen. Vi led derfor meget af tørst. Midt på heden bor hedekongen. Det er et stort toetages hus, som ligger kønt i en beplantning. Der skulle vi ind, for vi vidste fra andre svende, at der fik man så megen kærnemælk at drikke, som man ville have, man fik lov at spise sig mæt i brød og fik nogle klemmer med undervejs. Det var dejligt. Vi var gået over til at vandre om natten og sove om dagen, da det var meget varmt.

Vi kom godt over heden, og i Celle i Hannover fik vi arbejde. Det varede dog kun 14 dage, da lønnen var for lille. Den almindelige løn for en ung svend var 30 penning i timen, og ved ti timers daglig arbejde blev det 18 mark om ugen. Derfra gik ca. 2 mark til sygekasse og mærker til alders- og invalideforsikringen. Kost og logis kostede 10 mark, så der blev kun 6 mark tilovers. Man skulle altså spare for at få købt tøj og sko. Jeg har senere tjent betydeligt mere, særlig ved akkordarbejde.

Nu var vi blevet zünftige, og jeg har så godt som ikke gået på valsen siden, men rejst med toget fra by til by. Af fagforeningen fik vi to penning pr. kilometer, enten vi gik eller kørte med tog, og kørsel med tog på fjerde klasse kostede netop disse 2 penning. Når man kom til en by, gik man »umschauen« (så sig om), man besøgte fabrikker og mestre indenfor faget og fik sædvanligvis »geschenk« (gave) hos dem, vi besøgte, fra 20 til 50 penning.

Der var gammel tradition for, hvorledes man skulle komme ind til en mester. I vort fag kaldtes vi for »maschinenschlosser« (maskinklejnsmed) skulle vi, når vi kom ind i værkstedet og traf mesteren, sige: »Ein fremder schlosser spricht den meister um arbeit an.« (En fremmed klejnsmed spørger mesteren om arbejde). Mesteren skulle så spørge: »Sind Sie

schlosser?» (Er De klejnsmed) og vi svarede: »Ein stück davon«. (Et stykke af en sådan). Først derefter sagde mesteren, om der var arbejde at få eller ej. En smed skulle gå lige hen til ambolten uden at hilse, tage forhammeren, lægge den op på ambolten og sige: »Gott grüss meister und gesell.« (Gud hilse mester og svend). Først så kunne han tale med mester om, hvorvidt der var arbejde at få. På fabrikker kunne dette ikke håndhæves, da man der sædvanlig kom ind i et kontor og der fik at vide, om der var arbejde at få eller ej.

Ville man holde op med arbejdet hos en mester, skulle dette siges på denne måde: »Meister, ich haue den Sack.« (Mester jeg slår sækken). Det var jo en mærkelig måde at sige det på, men den blev altid brugt, også på fabriker, hvor man henvendte sig til værkmeesteren. Så fik man sine papirer, og hvad man havde tjent til den time, og så gik man. Opsigelse var der ikke noget, der hed. Det kunne ikke gå an, da en opsagt svend kunne lave for meget ondt i den tid, han blev tvunget til at blive.

Jeg har arbejdet på mange fabrikker i flere store byer i Tyskland og lært et og andet, som senere er kommet mig til gode. Fabrikken i Gråsten var imidlertid blevet solgt til to tyske ingeniører. Den ene var vist ikke ingeniør, men havde penge. De fabrikerede motorer, som vi gjorde, da jeg lærte, men nu havde de en del motorer stående, som ikke var afprøvede og indløbne, og det kunne de ikke komme afsted med. De havde fået min adresse i mit hjem og blev ved at skrive til mig om at komme og arbejde hos dem. Jeg havde også en lille pige gående derhjemme, som længtes efter mig. Jeg rejste så til Gråsten igen. Der stod 10 2 hk. benzinmotorer færdige, som var solgt sammen med pumper til Grabow i Mecklenborg. Dem kunne man ikke få til at gå, men jeg fik det let ordnet. Der var også nogle større motorer helt eller delvis færdige, som jeg kom ud at montere.

De to ingeniører kunne imidlertid ikke klare sig, og fabrikken blev standset, hvorefter jeg blev arbejdsløs. Jeg arbejdede så et par år derhjemme, blandt andet i Flensborg og på amtsbanen i Åbenrå. Der havde jeg forsømt at melde mig til på rådhuset, hvorfor jeg måtte betale en bøde på 1 mark. Desuden kom man ved denne lejlighed til at snuse i mine forhold og fik opdaget, at jeg var søn af en optant. Jeg fik derfor opfordring til at skaffe bevis for, enten at jeg var dansk statsborger, eller også at jeg ikke hørte hjemme i Danmark. Jeg skrev til Vejle amt, hvor

jeg vidste, at min fader havde haft hjemstedsret. Herfra svarede man mig, at da jeg ikke havde meldt mig til lægdsrullen, da jeg var 18 år, hørte jeg ikke til i Danmark. Denne skrivelse bragte jeg op på rådhuset, og så hørte jeg ikke mere til sagen. På amtsbanerne syntes jeg ikke om at blive i længden, for det var smålige forhold med fedteri for værkføreren og andet, hvorfor jeg holdt op.

Nu var jeg gammel nok til at begynde for mig selv, og jeg lejede da et mindre lokale i Gråsten og begyndte der et klejnsmede- og maskinværksted, mest med reparationer. Desuden havde jeg min specialitet som motormand. Fra fabrikken i Gråsten var der solgt motorer over hele landsdelen, og de ville ikke altid make ret, hvorfor man tilkaldte mig. Der var også solgt motorer af andre fabrikater, og også til disse sendte man bud efter mig, så jeg havde nok at bestille; men fortjenesten var ikke stor dengang.

Da jeg havde drevet værkstedet ca. et år, blev jeg gift med min skolekæreste Helene Lorenzen. Hendes fader havde en købmandsforretning ved Søgård i Klipleve sogn. Vi havde en lille lejlighed og levede godt sammen. Vi fik med tiden fire børn, to drenge og to piger. Så blev jeg syg. Det begyndte i nyrerne, og derefter fik jeg sten i blæren. Jeg kunne ikke drive værkstedet og solgte det til min broder. Der gik et par år, hvor sygdommen ikke blev meget bedre; men jeg lærte at behandle den, så jeg atter kunne tage mig noget for. Jeg fik en plads som værkfører på en mindre maskinfabrik i Tønder, og vi flyttede dertil 1. oktober 1909.

Forinden havde jeg i Gråsten haft en sag med amtsforstanderen herr Lenschau der. Jeg havde, da jeg begyndte værkstedet, anmeldt mit »gewerbe«. Man skulle kun melde det på kommunekontoret. Nogen tid efter kom amtsforstanderen til mig i værkstedet og sagde, at det ikke var så godt, at jeg var dansker. Om jeg ikke kunne tænke mig at søge om at blive preussisk undersøgt. »Nej,« sagde jeg, »det ville jeg ikke; for derved vil jeg dokumentere, at jeg ikke er tysker.« Dansker var jeg jo heller ikke. Nu syntes jeg ikke, man kunne bevise mig, at jeg var statsløs, da jeg dog var født i Tyskland. Amtsforstanderen gik så; men kom efter nogle dages forløb igen og halvvejs tiggede mig om at søge om at blive tysker, eller egentlig preusser. Tilmed bad min kone mig også derom. Hun syntes, at så var vi da visse på, der ikke kunne ske os noget med udvisning. Amtsforstanderen havde sagt til mig, jeg skulle bare komme op på hans

kontor, så skulle han nok skrive ansøgningen. Det hele ville gå meget glat. Jeg gik derop en dag, men nu begyndte han at spørge mig ud om mit sindelag og meget mere. Jeg sagde til ham, at det var nok det, man kaldte for »sindelagssnuseri«. Ja, sagde han, det er vel sådan noget, men han skulle besvare de spørgsmål, der var stillet. Jeg sagde, at så kunne han bare skrive, at jeg nægtede at svare på disse spørgsmål. Det ville han nødig skrive; men han måtte jo. Nogen tid efter fik jeg besked om igen at komme til amtsforstanderen. Det var min »Naturalisationsurkunde«, der var kommet, og nu var jeg preusser. Jeg skulle kun betale fem mark, ellers kostede det 50 mark. Jeg vrøvlede med amtsforstanderen om dette, da han ikke havde sagt, at det kostede noget. Jeg betalte dog, og så ville han drille mig og sagde, at nu var jeg en rigtig »hjemmetysker«. Hertil svarede jeg, at det skulle han nok få at se. »Ja,« sagde han, »vær nu ikke alt for slem.«

Amtsforstanderen var tillige hertugelig »Rentmeister«, så han skulle jo være tysk. Han var også formand for distriktets brandværn, og når vi var sammen i det frivillige brandværn, som jeg var medlem af, og han havde fået lidt at drikke, kunne han synge med på vore danske fædrelandssange, så ret dybt stak tyskheden ikke i ham.

Som nævnt flyttede min familie og jeg så til Tønder. Mit arbejde her var behageligt, og jeg kunne godt holde det ud trods min sygdom. Men fabrikanten kunne ikke holde den gående, da hans og familiens forbrug var større, end hvad fabrikken kunne bringe, og enden blev, at han måtte lukke. Jeg var så arbejdsløs; men jeg havde i den tid, jeg var værkfører, fået så megen føling med kunderne, som for det meste var landmænd og håndværkere, at jeg syntes, jeg måtte kunne sælge maskiner til dem. Det begyndte jeg på, og det gik godt. Vi kom godt igang, og jeg fik lejet et mindre værksted. Det var mest motorer, jeg solgte, med tilhørende maskiner. Jeg var og blev motormand.

Så kom krigen 1914. Det gav en standsning i al virksomhed, ingen ville købe noget. Man vidste jo ikke, om krigen også kom til os. Al kredit hørte op. Hvem, der fik indkaldelsesordre, fik moratorium og havde ikke behov at betale, hvad de skyldte. Mange, som man stod i forretningsforbindelse med, blev indkaldt, og der skete simpelthen en standsning. Efter nogen tids forløb begyndte alt dog igen at trække sig i lave, og jeg kom rigtig godt i gang igen.

Jeg var af den mening, at jeg ikke kunne blive indkaldt, da jeg, dengang jeg var på session, havde fået en såkaldt »ausmusterrungsschein«, en gul seddel, hvorpå der stod, at jeg aldrig skulle møde, heller ikke i tilfælde af krig. Men som bekendt regnede tyskerne ikke meget med papirlapper. Jeg fik ordre til at møde på session. Jeg var syg og kunne ikke bruges, men i 1915 blev jeg opereret i Kiel og kom mig godt. Jeg måtte nu flere gange møde til session, og alt efter som tyskerne manglede mennesker, tog de mange, som i grunden ikke egnede sig til militærtjenesten. På den sidste session, jeg var til, var lægen da også helt ond og sagde, at han kunne lige så godt tage dem allesammen. De kom dog med, enten de duede eller ej. På mig kunne han jo se, at jeg var opereret. Han spurgte mig nu, om jeg kunne gå, et underligt spørgsmål, da jeg jo kom gående. Nu kunne jeg naturligvis have sagt, at det var meget vanskeligt. Om det havde hjulpet, ved jeg ikke; men i et vist galgenhumor svarede jeg: »Javel, jeg kan gå.« Så blev der skrevet: »K. V.« (kriegsverwendbar, dueligt til krig).

Ikke længe efter fik jeg ordre til at møde til soldat på Duborgkasernen. Indkaldelsesordren var rød, den blev ikke kaldt andet end Den røde Seddel. Jeg skrev en pæn ansøgning om at blive hjemme, da jeg umuligt kunne undværes. Jeg skulle jo holde alle maskiner igang, ellers gik det galt, og så kunne bønderne hverken få tærsket eller malet. Det kneb jo allerede dengang meget med at holde »die volksernährung« i gang, så min ansøgning blev taget til følge. Jeg skulle dog møde i Flensborg; men blev ikke råbt op blandt dem, der skulle afsted. Bagefter kunne vi, der ikke blev råbt op, gå op på »die schreibstube« (skrivestuen) og få vor røde seddel påtegnet og rejse hjem igen. Det varede dog ikke længe, før der igen kom en rød seddel, og jeg måtte møde igen. Sådan gik det fem gange; men den sjette gang måtte jeg afsted. Jeg var nu blevet så kendt med feldwebelen på skrivestuen, at jeg gik op til ham, før vi skulle stille op i kasernegården, og fik at vide, om jeg kunne rejse hjem igen. Den femte gang jeg stillede, sagde han: »Ja, denne gang kommer De hjem; men næste gang kan De gøre, hvad De vil, så kommer De dog afsted.« Det var jeg ikke glad for, og han gav mig det råd at gå ind og tale med hans hauptmann om sagen, men han troede ikke det nyttede, da der var kommet en parole om, at alle skulle indkaldes, »auch wenn betriebe stehen bleiben« (også hvis det gik ud over bedrifterne).

Jeg havde da heller ikke noget ud af min samtale med hauptmannen. Da jeg kom ud, sagde jeg til feldwebelen: »Ja, hvis jeg skal afsted, så sørg endelig for, at jeg ikke kommer til infanteriet.« Det skulle han nok.

Der gik nogle uger, så kom den røde seddel igen. Jeg reklamerede meget kraftigt og forklarede alt det skrækelige, der ville ske, hvis jeg måtte hjemme fra, og jeg håbede sådan halvvejs på, at det skulle hjælpe; men da jeg gik op og spurgte feldwebelen, sagde han: »Der er intet at gøre, De må afsted!«

Der var mange hundrede i kasernegården, og man blev ved at råbe op, og den ene trup efter den anden marcherede afsted; men jeg og en lille del blev til rest. Omsider blev også vi råbt op, og det blev sagt os, at vi skulle til Bremerhafen som marinere.

Jeg havde skrevet et postkort hjem med disse ord: »Så tog de sataner mig dog, men jeg skal nok sørge for at komme fra dem!« Jeg fik det puttet i en brevkasse, og min kone fik det; men »de sataner« havde censuren strøget. Jeg havde fået min kone til at blive hjemme; jeg havde set nok af den ynke det var, når en mand, en far eller en kæreste marcherede af til banegården. Der var ingen lejlighed til at få sagt farvel. Man kunne i det højeste vinke til hinanden. I mange tilfælde var det sidste gang, man så hinanden. Mange stolede på, at de kunne tage afsked på banegården, men det lykkedes næsten aldrig. De vordende soldater blev indlæst et helt andet sted, hvor det ikke var tilladt publikum at komme.

Vi var kun en lille kolonne på godt 20 mand, allesammen nogle, som hidtil ikke havde kunnet undværes hjemme, såsom lærere og andre. Nu måtte vi afsted. Vi kørte syd på. I Eidelstädt ved Hamborg blev vi jaget ud af toget og fik forplejning, hvidkålssuppe, som smagte godt. Her lå der en ordre til vor fører, hvorefter han skulle bringe os til Wilhelmshafen, og så kørte vi videre. Vi kom til Wilhelmshafen om aftenen. Det var den første marts 1917, og det regnede småt.

Vi marcherede ud til en temmelig ny kaserne i Neu Heppensen, en forstad til Wilhelmshafen. Vi lå om natten i en stue med godt 20 mand, med tre senge over hinanden. Vi lå på sække, stoppet med træuld, men vi havde hvide lagner og blålige pude- og dynebetræk, alt rent og pænt. Nu var vi blevet søsoldater og ikke marinere, som den første ordre lød på. Det var egentlig landgangstropper med infanteriuddannelse.

Den første morgen kom en underofficer og spurgte, om vi alle var sunde. Jeg meldte mig og sagde, at jeg var syg. Jeg havde nemlig forlangt at blive undersøgt i Flensborg, inden vi kom afsted, og stabslægen der havde sagt, at han godt kunne forstå, at jeg ikke kunne holde strabadserne ud som soldat; men nu måtte jeg melde mig syg, hvor vi kom hen. Det gjorde jeg nu. Jeg og nogle andre blev ført til lægen i infirmeriet; men han sagde, at foreløbig skulle jeg jo ikke gøre tjeneste, så jeg kunne vel holde ud intet at bestille.

Vi havde ikke fået uniformer. Dem fik vi først udleveret et par dage senere og skulle sy navne i. Hver soldat fik et antal hvide lærredsstrimler med vort navn trykt på. Dem skulle vi selv sy i alt vort tøj. Nu blev det sagt os, at vi godt måtte skrive hjem, men kun på tysk. Der måtte ikke bruges andre sprog, da Wilhelmshafen var en fæstning. Det var mærkeligt at skulle skrive tysk til sin kone; men der var ingen vej uden om.

Vi havde i vort kompagni en svensker, der hed Færggren. Han havde været staldkarl på Frosches hotel i Toftlund. Han kunne ikke skrive tysk, så jeg måtte skrive for ham. Brevene, man sendte til os, skulle også være på tysk, så dem måtte jeg oversætte for Færggren. Der var også en anden mand, der stammede fra Haderslevengen. Hans fader var svensker, og da det nu truede med, at sønnen skulle være tysk soldat, havde han søgt om at få bevis for sin nationalitet. Et par dage efter, vi var kommet til Wilhelmshafen, kom disse papirer, som beviste, at manden var svensk statsborger. Han viste mig dem, og jeg sagde, han skulle gå ind på skrivestuen med dem og vise feldwebelen dem, så ville han sikkert blive sendt hjem. Det turde han ikke. Så kom dagen, da vi skulle tages i ed. Jeg ville igen have, at han skulle gå til feldwebelen og sige, at det kunne han ikke have med at gøre som svensker; men han turde stadig ikke. Så kom dagen, da vi skulle ud til Belgien. Jeg talte indtrængende til ham om nu at gå til feldwebelen; men han turde ikke. Han kom med ud, blev helt uddannet, og kom til fronten. Et halvt år efter fik han orlov og rejste hjem, hvorefter han løb over grænsen til Danmark. Det turde han vove.

Efterhånden fik vi udleveret hele vor udrustning og fik besked på, at nu skulle vi hen på eksercerpladsen og uddannes til rigtige soldater. Så meldte jeg mig igen syg og fik af lægen tre dages let tjeneste, d. v. s.

jeg kunne gå hjemme på kasernen og drive den af, medens de andre måtte gøre tjeneste. Når de tre dage var omme, måtte jeg med hen på eksercerpladsen; det var ikke ret langt at gå. Såsnart vi begyndte med marchøvelserne, meldte jeg min sergent, at det kunne jeg ikke holde til. Han sagde, jeg skulle melde mig hos løjtnanten. Dette gentog sig flere dage. Til sidst blev løjtnanten utålmodig og sagde til mig: »Warum bleiben Sie nicht zu Hause, Sie Unglücksmensch« (hvorfor bliver De ikke hjemme, De ulykkesmenneske). «Machen Sie, dass Sie nach Hause kommen.» (Se at komme hjem). Så forsøgte jeg at blive hjemme, men det kunne feldwebelen ikke lide. Han ville sende mig til tjeneste, og så var der ingen anden udvej end, at jeg meldte mig syg. Da jeg kom til overlægen, blev jeg skældt ud. Han truede med, at han ville have mig straffet og alt andet ondt. Jeg var lige glad, for jeg havde sat mig for, at mig skulle de ikke få en soldat ud af. Jeg talte med min sergent om sagen, og en dag sagde han til mig, at der skulle godt en halv snes mand til undersøgelse hos stabslægen, og der kunne jeg jo gå med. Det gjorde jeg; men det var alle folk, der havde dårlige øjne, og stabslægen havde en liste over dem. Den var jeg jo ikke på, og jeg blev så til rest. Stabslægen spurgte mig, hvad jeg ville. Jeg fortalte ham så, hvorledes det gik mig, at når jeg blev sendt til tjeneste, blev jeg sendt hjem af løjtnanten, fik let tjeneste af overlægen o. s. v.; men sådan syntes jeg ikke, det kunne gå i længden. Hertil svarede stabslægen: »At De ikke kan gå, ved jeg. Det forlanger jeg heller ikke. De skal kun lære så meget, at De kan stå stille ved et skilderhus og kende en general fra en menig!« »Ja, herr stabslæge,« sagde jeg, »så kan jeg godt sendes hjem; for det kan jeg allerede.« »Nej, nej, så let slipper De ikke!« Men følgen blev, at jeg fik prædikaten A. V. i stedet for K.V.A.V. betyder arbejtsverwendbar (duelig til arbejde). Så skulle jeg ikke mere uddannes med gevær, men gik hjemme og fyrede i kakkelovnen.

*

Kompagniet havde en postordonnans, som var rekonvalescent. Han kom ud til sin troppedel, og så spurgte feldwebelen mig, om jeg ikke kunne træde i hans sted. Det mente jeg nok. Der var et stykke at gå til posthuset, men jeg mente, at når jeg gik langsomt, gik det nok. Så havde jeg min gang på skrivestuen og kom godt ud af det med feldwebelen. Jeg fik så at vide hvilken dag, vi skulle til Belgien; men jeg måtte ikke

sige det til nogen. Jeg sendte dog telegram hjem, og min kone besøgte mig, dagen før vi skulle afsted, hvilket vi begge var glade for.

Vi blev indladet ved midnatstid, og efter lang tids venten kom vi til at køre. Anden dags aften nåede vi Brügge, hvor vi skulle blive; det var nu vor garnison. Vi hørte nu til marinekorpsset, som bestod af 3 søsoldaterregimenter og 5 matrosregimenter. Vi kom til at høre til et »Ersatzdepot«, hvorfra regimenterne opfyldtes. De havde jo stadig tab.

Da vi marcherede op til kasernen, gik belgiske børn foran os og sang: »Marmelade, Marmelade, die schönste Butter im ganzen State«. (Marmelade, marmelade, det bedste smør i hele staten). Det var for at gøre nar af tyskerne, som havde det meget knapt med levnedsmidler. Man kaldte også marmeladen for »Kaiserbutter« (kejsersmør).

Vi kom til at ligge i en belgisk kaserne, og nu skulle der rigtig laves soldater af os. Vi havde en meget sneidig feldwebel med jernkorset af både anden og første klasse. Den første gang parolen lød på eksercits, gik jeg ind på skrivestuen og spurgte, hvor langt der var til eksercerpladsen, da jeg ikke kunne holde ud at gå ret langt. Svaret var: »Machen Sie dass Si'raus kommen.« (Vil De se, De kommer ud). »Javel,« sagde jeg og gik min vej. Undervejs gik jeg ud til siden og meldte mig til den underofficer, som altid fulgte efter kompagniet, og han gik med mig hjem. Jeg meldte mig så igen syg flere gange, og så lod feldwebelen mig i fred. Jeg blev hans fortrolige i mange stykker. Han sendte mig i byen at veksle penge til lønninger eller efter andet. Jeg gik og havde det godt, blot var det meget knapt med føden.

Sådan kunne jeg jo ikke blive gående. En dag blev der forlangt soldater til et sanitetskompagni i Ostende. Dertil blev vi udtaget 14 mand, og jeg fik ordre på at føre gruppen. Vi fik hele vor krigsmæssige oppakning med og kørte med toget til Ostende. Efter lang ventetid kunne jeg aflevere flokken til en stabslæge. Jeg må indskyde, at vi var blevet omklædt som matroser. Stabslægen ville imidlertid først undersøge os, da han ikke kunne bruge noget skidt. Jeg ventede til sidst og sagde så, at jeg ikke kunne gå. Ja, så kunne han ikke bruge mig. Desuden kasserede han tre mand, som jeg fik med hjem og afleverede til deres kompagnier. Jeg gik op, hvor jeg hørte hjemme. Kompagniet var netop opstillet på korridoren til parole. Jeg trådte hen for enden. Feldwebelen kom farende hen imod mig, og jeg meldte mig tilbage fra Ostende. Jeg har vist grinet

lidt, for feldwebelen blev gal og sagde, at han ikke ville have mig. Godt, sagde jeg, så går jeg over på bataillonskontoret og melder mig. Det blev han bange for. Jeg kunne så blive, men han ville ikke have mere med mig at gøre.

Nu gik jeg som matros mellem søsoldaterne, og det var jeg ked af. Så en dag skulle kompagniet til skydning. Det plejede jeg at være med til; men jeg kørte altid ud til skydebanen med spurvognen, da jeg jo ikke kunne gå. Jeg var den bedste skytte i kompagniet. Også den dag kørte jeg ud til skydebanen og indtog min plads i kompagniet. Da vor hauptmann kom, så han jo mig i matrosdragt mellem søsoldaterne. Det kunne ikke gå an, og jeg blev straks sendt hjem for at få min uniform byttet. Så var jeg igen søsoldat. Vor hauptmann var en stram soldat og fordrede meget af officerer og mandskabet; men han var en god og retfærdig mand, hvem jeg stod på en god fod med. Da jeg skød bedst i kompagniet, kunne han se, at jeg gjorde, hvad jeg kunne. Jeg havde også altid fint pudset og gjorde et fint geværgreb. At jeg ikke kunne gå, kunne jeg jo ikke gøre for.

Man kunne ikke i længden beholde mig i et »ersatzdepot«, derfor blev jeg og nogle flere udelige en dag sendt over til Bataillon Brügge. Det var en garnisonsbataillon, fra hvilken mange blev afkommanderet til de forskellige kontorer i garnisonen, ligesom alle vagter i byen blev stillet af folk fra Batl. Brügge. Vi var indkvarteret i et gammel kloster, hvor man havde jaget munkene ud. Det lå i en dejlig park, og vi fik god og rigelig mad, da feldwebel og furér snød med tildelingerne. De modtog proviant til hele kompagniet, trods det, at de soldater, der var afkommanderet, fik forplejning, hvor de var kommet hen. Vi havde en hotel-ejer fra Altona som kok, og han var dygtig. Vi havde en gammel, god major, som jeg fik en orlov listet fra. Jeg rejste hjem i 14 dage, det var dejligt!

*

Da jeg kom tilbage igen, sagde kammeraterne på stuen, at jeg slet ikke hørte hjemme der mere. Jeg ville ikke tro det; men da jeg skulle melde mig tilbage fra orlov, gik jeg ind på skrivestuen og spurgte, hvad der var om sagen. Underofficeren sagde: »Ja, det er rigtig nok. Du skal hen på kommandanturet og gøre tjeneste.« »Hvor kan I gøre det uden at spørge mig?« »Ja,« sagde underofficeren, »det skal du ikke være ked af.

Du får det bedre der end her.« »Ja, nu skal vi se, men hvis jeg ikke får det godt, så kommer jeg igen.«

Jeg fik så samlet mit kluns og gik hen og meldte mig på kommandanturet. Min første bestilling var som ordonnans. Jeg havde ikke behov at gå, da jeg fik udleveret en cykle. Den var jeg meget glad for; men hvad jeg var endnu mere glad for, var et »ausweiss«, et lille stykke karton, hvorpå der stod, at jeg var ansat ved Kommandantur Brügge, at man skulle lade mig komme ind overalt, at jeg frit kunne rejse med tog, sejl med skib, eller køre med sporgvogn, at man skulle give mig forplejning, hvor jeg kom, og at jeg havde lov til at færdes, hvor jeg ville, både dag og nat. Det var store rettigheder.

Det varede dog kun nogle uger, så avancerede jeg og blev ansat i kvarterbureauet. Jeg beholdt min cykle og mit ausweiss. Her havde jeg en dejlig tjeneste, nemlig 24 timers vagt og 48 timers ro. I de 24 timer blev jeg afløst, når jeg skulle spise — vi blev forplejet på underofficers kasinoet — og om natten fra omkring midnat kunne vi sove i kontoret. Der stod en slagbænk med en stråsåk og nogle tæpper. De 48 timers ro benyttede vi fra kvarterbureauet ofte til at foretage rejser op til byerne langs kysten: Ostende, Blankenberge, Knocke, eller vi rejste til Gent og Bruxelles.

I kvarterbureauet blev jeg heller ikke længe; en dag, jeg kom ud på korridoren, stod vor adjutant, en oberstløjtnant Sponer, der og talte med en menig. Da jeg kom forbi, sagde adjudanten til mig: »Das können Sie.« (Det kan De). Jeg svarede: »Ja, alt hvad jeg har lyst til, det kan jeg.« »Ja,« sagde adjudanten, »så har vi jo manden.« Det drejede sig om følgende: den mand, der stod og talte med adjudanten, forvaltede de belgiske indbygges post, og han skulle afløses. Al postbefordring var ophævet, og der måtte kun skrives om sygdoms- og dødstilfælde, samt om handelssamkvem. Det sidste faldt bort af sig selv, da belgierne ikke kunne sende noget med banerne. De breve, belgierne ville have sendt afsted, blev indsamlet af belgiske postbude i civil. Brevene blev derefter indleveret på kommandanturet, hvor de blev censurerede, inden de blev sendt videre. Hvad der var skrevet på flamsk, skulle jeg censurere, og hvad der var skrevet på fransk, blev oversat af vor tolk, og så skulle jeg også censurere dette. Fra os gik posten i forseglede sække til Gent, hvor det blev eftercensureret. Jeg havde en belgisk post-

mand til hjælp, der hed Pieter. Han solgte frimærkerne, det var tyske mærker, som var overstemplet Belgien. Belgierne havde også lov til at sende breve og pakker til deres pårørende, som var i tysk fangenskab, et brev og en pakke hver måned. Brevene måtte ikke have over ti linier; men jeg sagde til folk, at jeg havde ingen instruks for, hvor lange linierne måtte være, så linierne blev meget lange. Pakkerne skulle de komme med åbne, så skulle jeg se efter, at der ikke var noget skriftligt i dem, og de måtte ikke indeholde kød, mel eller sukker. Det kom vi nemt om ved, idet pølser ikke var kød, bagværk ikke mel, og bolcher eller chokolade ikke var sukker. Jeg skulle så lukke pakkerne, binde sejl garn om og forsegle dem med laksegl, hvorefter de gik uåbnede hen til krigsfangerne. Jeg fik at vide, at de altid kom godt frem. Hver lørdag kørte jeg med sporvognen ned på banegården og sendte pakkerne afsted, og hver mandag hentede jeg en frisk forsyning af frimærker i Gent. Vi solgte for godt 2000 mark om ugen.

At jeg var blevet belgisk postmester lå i, at den mand, der havde bestillingen før mig, var en højere postembedsmand fra Bayern, der havde søgt om at komme hjem imod, at det bayerske postvæsen sendte en anden mand i hans sted. Dette var bevilget, men den anden mand var endnu ikke kommet. Det varede godt en måned.

Jeg kom tilbage til kvarterbureauet igen, men kun for en kort tid. En dag, jeg havde fri, gik jeg op på kommandanturet, (jeg boede i et lille hotel, »de Tasch«) for at se, om der var post til mig. Da jeg kom derop, stod der en meget ulykkelig feltgendarm. Han havde fået orlov og kunne rejse om middagen, men nu havde kommandanten, kapitän zur see Schmidt, (orlogskaptajn) bedt ham om at tage et brev med til hans kone i Kiel, og der var hverken kommet kaptajn eller brev. Gendarmen var bange for, at han ikke nåede toget. Jeg tilbød så at gå med til den gamle, hvor han boede, for at få brevet. Han var ellers en bidsk hund, men jeg var ikke bange for ham. Jeg lod mig melde af hans tjener, og da jeg kom ind, sagde jeg besked om brevet. Kaptajnen tog den med ro, tog et feltpostbrev og skrev på det med blyant og var ret hurtigt færdig med det. Så begyndte han at tale med mig og spurgte blandt andet om, hvor mange børn jeg havde. Jeg sagde seks. »Donnerwetter,« sagde han, »så kan De ikke komme i land med det, De fortjener her!« »Nej,« sagde jeg, »det kniber meget for min kone; men man kan jo nu

en gang ikke tjene mere ved militæret.« »Jo,« sagde kaptajnen, »det kan nok lade sig gøre.«

Dagen efter fik jeg ordre til at møde hos løjtnanten, der havde kantinevæsenet. Han var lærer i civil og troede, at nu var han virkelig noget. Løjtnanten spurgte mig, om jeg kunne regne. »Det har jeg lært i skolen.« Om jeg kunne tappe øl. »Det ved jeg ikke,« sagde jeg, »for jeg har ikke prøvet det.« Om jeg ville have garnisonskantine. »Det ved jeg ikke,« sagde jeg, »for jeg ved ikke, om der er noget godt ved det.« »Ja,« sagde løjtnanten, »nu kan De gå en time og kom så og sig mig, om De vil have kantine.« Det var altsammen storsnudethed; for naturligvis havde kommandanten sagt, at jeg skulle have kantine. Nu skulle det se ud, som om det var løjtnanten, der bestemte. Jeg gik over på kontoret og talte med en af ordonnanserne. Han sagde: »Jeg vil give dig 500 mark, hvis jeg må få pladsen.« Så kunne jeg jo forstå, at der var en fidus i det. Jeg gik over til løjtnanten og sagde, jeg nok ville have kantine, og det fik jeg.

Jeg skal kun kort fortælle, at jeg tjente tre tusind mark de sidste 7 måneder, krigen varede.

Forud for dette var gået et par små episoder med kommandanten. Jeg kom en aften, medens jeg endnu var ordonnans, ind på hans kontor. Han havde tændt lys, og der var ikke rullet ned for vinduerne. Han var ellers forfærdelig bange for flyverne. Jeg gik så hen og rullede ned. Så begyndte kaptajnen: »Der deivel soll Sie holen,« (djævelen skal hente Dem). Han var nemlig Sachse. Jeg var fræk nok til at svare: »Das tut er lange nicht, herr kapitän.« (Det gør han langt fra, herr kaptajn). Først da opdagede han, at det var mig og ikke hans tjener. Jeg sagde så, at det var jo ikke mit arbejde at rulle ned; men jeg syntes, det var bedst at gøre det. Det gav han mig ret i. En anden gang, jeg var inde hos kaptajnen, ville han til at gå ud, og han rakte op efter hans frakke, som hang ved døren. Jeg tog den og hjalp ham den på. Han takkede meget venligt, og fra den dag var vi gode venner. Man var ikke vant til det menneskelige ved det tyske militær. Jeg havde i grunden kun at stå som en støtte, indtil jeg fik ordre på noget andet; men det viste sig dog, at man kunne lide det rent høflige.

I denne forbindelse synes mig, jeg lige skal nævne et andet tilfælde. Det var os soldater strengt forbudt at vige ud for en belgier på et for-

tov. Vi skulle jage dem ud i rendestenen. En dag i en meget smal gade, på et meget smalt fortov, kom der en belgisk dame imod mig, og bagved hende en oberstløjtnant. Jeg veg ud til højre i rendestenen for damen, og selvfølgelig også for oberstløjtnanten. Han standsede mig og spurgte, om jeg ikke vidste, at jeg ikke måtte vige? Hertil svarede jeg kun: »Herr oberstløjtnant! Es war eine dame.« (Herr oberstløjtnant, det var en



dame). Det kunne han ikke stå for. Han gjorde pænt honnør for mig og gik videre.

Sidst i august og først i september 1918 fik jeg 14 dages orlov. Da jeg igen kom til Brügge, kunne jeg se, at krigen snart var forbi. Man begyndte at køre maskiner bort fra jernbaneværkstedet. Bønderne kom kørende med torpedoer i deres vogne fra værftet, og de blev læsset på banen. Engelske flyvere kredsede lavt over byen uden at blive beskudt. Luftværnsbatterierne blev taget bort. Der blev opstillet maskingeværer på alle gadehjørner. Vi kom tilbage til hver sin troppedel og måtte ikke gå i byen uden ladt gevær og ikke mindre end to mand sammen. En dag blev alt pakket sammen, der var beordret en mængde vogne til ægtkørsel. Da jeg som bekendt ikke kunne holde ud at gå, blev jeg tildelt »die gefechtsbagage« (den bagage, der kunne blive brug for, hvis vi blev

angrebet). Kunne jeg ikke gå mere, kunne jeg jo komme op at køre. Vi marcherede om formiddagen kl. 10 efter Maldechem til. Der var kommet infanteri, som skulle dække vort tilbagetog.

Kort før middag blev vi angrebet af engelske flyvere, og der faldt nogle få. Vi holdt midt på en landevej, hvor der ikke var anden dækning end landevejstræerne. Vi måtte til at marchere om natten og ligge i kvarter om dagen, da vi havde for store tab om dagen. Vi nåede op til en by, der hedder Morbecke ved den hollandske grænse. Dér gjorde vi holdt, og her fik jeg en ny bestilling, idet jeg blev aflusningsdirektør.

Det foregik i et stort spinderi, der var blevet indrettet til aflusningsanstalt, da tyskerne i 1914 gik fremad. Nu havde den været brugt som massekvarter og var fyldt med halm overalt. Jeg fik en kammerat til hjælp og fik udleveret over 20 belgiske kvinder til at rydde op og gøre rent i anstalten. Hermed gik to dage, så kunne vi begynde. Der kom belgiske arbejdere, som havde arbejdet med aflusningen før, og de store kedler blev fyret op. Der var tre aflusningsceller eller kamre, og over disse var pænt udsavet følgende i træ: »Hölle, wo die läuse braten, ist der himmel für soldaten (Helvede, hvor lusene steges, er himlen for soldater).

Vi kunne afluse et kompagni ad gangen. De kom ind på den urene side, hvor de klædte sig af, og arbejderne hængte tøjet ind i cellerne. Deres ur, pengepung og hvad der ikke kunne tåle varme, afleverede de til min kammerat og mig og fik et blikmærke, som de hængte om halsen. Nu blev der sat damp på cellerne, og soldaterne gik ind i badeværelset. Dette var med en mængde brusere; men da de ikke slog til, var der brede og dybe render i gulvet, hvor de kunne lægge sig ned i vandet. Tøjet hang med damp på i 20 minutter, så blev der lukket for dampen, og tøjet blev tørret af opvarmede ribberør i cellerne i 20 minutter. Når tiden var omme, skulle vi have soldaterne ud af badet, hvilket ikke var let. De ville hellere blive der et stykke tid endnu. Så var der ikke andet at gøre, end at lade vandet fra bruserne blive så varmt, som de kunne tåle det. Vi kunne regulere det med nogle ventiler. Så lukkede vi pludselig for det varme og åbnede for det kolde vand. De ca. 150 mand gav et brøl, fo'r ud af baderummet, fik udleveret deres sager og deres tøj, og så var de glade.

I Morbecke rasede den spanske syge slemt blandt belgierne, og en

morgen, hvor jeg aftenen i forvejen havde været hos en vaskekone, blev jeg meget syg og måtte melde mig på et feltlazaret. Jeg var meget hårdt angrebet og kunne intet spise. Stabslægen prøvede endda med stegt fasan. Heller ikke det kunne jeg have. Jeg lå vist en uge i det lazaret, så kom der ordre, at hvem der kunne flyttes, skulle længere tilbage, da der skulle skaffes plads til sårede. Man trøstede os med, at vi ville blive transporteret liggende. Vi fik ordre til at klæde os på, og der kom nogle soldater, som satte ryggen til og bar os ud i gården i nogle lastbiler, i hvilke der lå et lag halm.

Vi kørte et kort stykke hen på en banegård, blev jaget ud, og efter en lang ventetid kom vi med et tog og kørte til Skt. Nicolas. Her kom vi ud af toget og gik et stykke hen i et godsskur, hvor der stod nogle senge. Det første jeg gjorde, var at finde vand at drikke, for jeg tørstede forfærdeligt. Vi skulle være blevet der, men der kom kontraordre om, at vi skulle til Antwerpen. Så gik vi tilbage til banegården igen, kom med et tog og kørte.

Om aftenen blev vi jaget ud, tværs over en mængde skinner, og ud på en bro i Schelde floden. Her stod vi vist en hel time og ventede på en færge, der skulle sejle os over til Antwerpen. Det var en råkold tåge, og jeg frøs meget med min høje feber. Vi tilbragte natten på en banegård, men kom så dagen efter hen på et stort krigslazaret, hvor vi blev plejet af Røde Kors søstre og havde det godt; men jeg var stadig meget syg. Jeg talte med lægen om, hvorvidt jeg, når jeg blev rask, kunne komme hjemad, og det lovede han. Da jeg havde ligget i ti dage, kom lægen en morgen og spurgte, om jeg ville med til Tyskland. Jeg sagde: »Nej, det kan jeg ikke, så syg som jeg er.« »Ja,« sagde lægen, »men der ligger 15,000 syge og sårede i Antwerpen. Måske er det det sidste tog, der går, vil De med eller ej?« Jo, så ville jeg med. Vi gik så til banegården klokken tre om eftermiddagen og blev læsset ind i tredje klasses vogne; men først klokken to om natten gik toget. Det var et tog med 1500 syge og sårede, et såkaldt »leichtkrankenzug«. Vi frøs meget, for det var jo først i november, og der var ingen varme i toget. Jeg havde stadig meget høj feber. Det gik meget langsomt med toget; men omsider kunne vi da se, vi var i Tyskland. Toget holdt aldrig på en banegård, vistnok for at vi ikke skulle rømme. Det var jo efter at revolutionen var brudt ud.

Omsider holdt vi en eftermiddag et sted, hvor jeg kunne se, der gik

sporvogne, så måtte vi jo være i nærheden af en større by. Jeg gik over til en sporvogn og fik at vide, at den kørte til banegården i Düsseldorf. Den kørte jeg så med. På banegården gik jeg hen til en lem, hvor der sad en løjtnant fra »Arbeiter und Soldatenrat«. Jeg knappede min sygeseddel af, den havde jeg hængende for brystet, stak den ind til løjtnanten og sagde, jeg skulle til mit hjemstadslazaret i Tønder. Han skrev uden videre Tønder på og stemplede den, og nu var jeg berettiget til at køre til Tønder.

På fjerdedagen efter at vi var kørt fra Antwerpen, nåede jeg Tønder. Jeg havde i al den tid måttet sidde stift på min plads, for alt var jo fuldt optaget, også gangene. Jeg var så syg, at jeg gik lige forbi min kone og børn på banegården. Nu var jeg hjemme og kunne blive plejet. Jeg meldte mig på et lazaret i Tønder og gik stadig til lægen der, men ellers lå jeg hjemme. Jeg hentede min lønning og forplejning, eller lod den hente hver dag, for jeg var jo stadig soldat. Selv efter at jeg var blevet rask, blev jeg ved at spille soldat. Lægen spurgte mig ofte, om jeg ikke snart var rask, men jeg sagde, det var jeg ikke.

Omsider rejste lægen sin vej, og jeg blev også ked af at gå rundt i uniform. Så rejste jeg til Flensborg og fik min afsked fra »firmaet Wilhelm og Sønner«.

Min forretning var gået fuldstændig i stå i de næsten to år, jeg havde været soldat. Nu skulle jeg have den oparbejdet igen. Penge havde jeg ingen af; for hvad vi havde før krigen, var gået med til at holde livet oppe for min kone og mine børn. Det gik dog meget bedre med at komme igang igen end ventet. Jeg fik af gode venner lånt lidt penge, og så var det sådan, at bare man kunne få noget købt, kunne man sagtens sælge det. Inflationen var begyndt i Tyskland, og folk ville hellere have varer end pengene liggende.

Min kone og jeg havde i 1914 købt en ejendom i Tønder. Den var gammel og trængte til at sættes i stand. Dette begyndte vi på i 1919, det var anslået til 10.000 mark; men det kom på 45.000, sådan steg alle materialer og arbejdslønnen på grund af inflationen. Disse 45.000 mark tjente jeg den sommer, vi byggede, og flere til, og vi kom rigtig godt igang.

Nu skulle afstemningen forberedes. I Tønder var der nedsat fire udvalg, to for de stemmeberettigede i byen og to for udenbys og udenlandske. Jeg var formand for et af de sidste. For de to udvalg var formanden

dansksindet, og for de to tysksindet. Foruden mig bestod udvalget af to dansksindede og to tysksindede medlemmer. Vi danske var altså i flertal. Jeg skulle skaffe lokaler, både til udvalgsarbejdet og senere til afstemningen. Jeg fik begge dele på Hotel Stadt Hamburg, det nuværende Hotel Tønder.

De, der ville stemme, skulle sende en ansøgning med alle de oplysninger, der kunne godtgøre, at den betræffende havde ret til at afgive sin stemme, og udvalget skulle så prøve, om de oplysninger passede, særligt om den betræffende var født i Tønder. Vi skulle se at finde ud af dette af kirkebøger og folkeregister. Fandt vi, at personen var stemmeberettiget, sendte vi et bevis, som også kunne anvendes som pas for dem, der kom fra udlandet, og dette bevis skulle forevises ved afstemningen. Alt forløb, som det skulle. Kun var det et meget dårligt vejr. Da afstemningen var forbi og stemmerne optalt, blev alt materiale pakket sammen og sendt til Den internationale Kommission i Flensburg. Vi havde fået papir, sejl garn, lak og signet, så vi kunne forsegle de forskellige pakker. Postkontoret holdt åbent, så vi samme aften kunne indlevere det hele. Ved en forseelse havde jeg glemt at pakke de beviser, som vi havde sendt de stemmeberettigede, og som de havde afleveret ved stemmeafgivningen. De blev derfor ikke sendt med posten. Jeg opdagede det først, da alt andet var sendt, men tænkte, at det vel ikke betød så meget. Så gemte jeg disse papirer i tyve år og tog dem først frem til en afstemningsfest på Hotel Tønder, hvor jeg foreviste dem. Jeg gav dem videre til borgmesteren, så de kunne få plads i byarkivet. De er dog nok senere kommet til landsarkivet i Åbenrå.

Da der skulle vælges skolekommission, blev jeg valgt ind som eneste danske medlem. Vi kunne have sat flere ind, men syntes, et medlem var nok for kontrollens skyld. Skolekommissionen havde nemlig kun med den tysksprogede skole at gøre, idet de danske børn blev undervist i statsseminariets øvelsesskole, og den havde skolekommissionen ikke noget med at gøre dengang. Vi var 7 medlemmer, og jeg havde altså 6 mand imod mig til visse tider. Jeg må dog sige, at man respekterede mine meninger, og at vi havde et ret godt samarbejde med ikke særlig mange sammenstød. Det var jo ikke min opgave at søge at sabotere skolen, som man først troede, jeg ville. Som skolekommissionsmedlem skal man jo fremme skolen og ikke hemme den.

Senere fik skolekommissionen også noget med seminarieskolen at gøre, og da blev der valgt flere danske medlemmer. Tilsidst enedes vi om, at vi skulle have en dansk og en tysk formand, som hver tog sig af sin skoles sager. Blev der noget vedtaget enstemmigt, f. eks. af den danske gruppe, så stemte tyskerne for det samme og modsat. Var der ikke enstemmighed, afholdt den part, hvem sagen ikke angik, sig fra at stemme. Det gik meget godt på denne måde. I skolekommissionen sad jeg i 26 år. Så havde jeg ikke børn i skolen mere og nægtede at lade mig vælge.

Min forretning, som gik godt efter genforeningen, fik et knæk af den tyske inflation. Jeg havde købt danske maskiner og havde butik og lager fyldte, så opdagede folk, at der kunne købes tyske maskiner meget billigere, og at de kunne få indførsels- og udførselstilladelse fra Tyskland, og jeg kunne ikke sælge mine maskiner. Jeg måtte sælge med tab for at blive dem kvit.

Nu begyndte der at blive solgt automobiler i større stil, og jeg fik forhandlingen af fordvognene. Dette gik meget godt til at begynde med, men efter som tiden gik, og kronen blev sat i pari, gik bilerne ned i pris, så man sommetider havde ondt ved at få dem solgt uden tab. Omsætningsafgiften blev også lagt på, hvad der hemmede salget meget. Jeg havde et større antal brugte biler stående, som jeg havde taget i bytte på nye, men da kronen gik 35 pct. op, gik priserne 35 pct. ned, så jeg havde vanskeligt ved at klare mig.

Jeg var lige efter genforeningen af justitsministeriet blevet indsat som motorsagkyndig, og det gav mig nogen fortjeneste. Gennem den nye motorlov af 1927 blev der sikret os sagkyndige en betydelig større fortjeneste, men samtidigt blev det også betydet os, at bilsalg, forsikring af biler eller lignende ikke var foreneligt med vor stilling. Jeg bortforpagtede så mit værksted, indrettede min butik til anden handel og levede udelukkende af at være motorsagkyndig. Det har været det sidste, jeg har foretaget mig. Nu er jeg over 72 år og har lagt op.

SMÅLÆNDINGEN

S. J. A. Johannesson repræsenterer de mange, der fra trange kår i Syd-sveriges egne søgte lykken på denne side af sundet. Hans smukke skildring af barndomshjemmet i Småland og af læreårene i Skåne bør sammenholdes med beretningerne fra de danske landsbyer. Som svend tager han til Danmark, hvor han efter et par års forløb forlader sit fag, og hvor han nu lever som pastor emeritus.

»Tunge er de veje, menneskene har at vandre på jorden. Ørkenstier, sumpstier, bjergstier«. (Selma Lagerlöf).

Mit hjemland er Sverige, nærmere betegnet Sydsmåland, Markaryd sogn i Kronobergs len. Sognet grænser i syd til Skåne og i vest til Hal-land. Et ret betydeligt vandløb, Lagan, som har sit udspring i nærheden af Smålands Taberg, løber den lange strækning af henved 200 km mod syd, men danner her mellem to betydelige vandfald midt i Markaryd sogn en vinkel, så vandet herfra løber i vest, indtil det flyder ud i Kattegat ved byen Laholm, som har sit navn fra Lagan. De to vandfald er Timsfors og Majenfors. Det sidste er næst efter Trollhättan det største i Sydsverige. Her ved dette mægtige vandfald boede min faders tante, som sammen med sin mand ejede en korn- og en savmølle, der gav dem så store indtægter, at de kunne leve nogenlunde sorgfrit. Om nogen den gang havde udtalt: om 50 år skal der her fra dette vandfald udgå lys, der skal oplyse gårde og huse i mange miles omkreds, og ikke alene lys, men også drivkraft, som skal drive både vogne og store maskiner, ja til og med jernbanetog, som skal løbe gennem skovene, så ville den, der hørte vedkommende føre sådan tale, uvilkårligt have taget sig til hovedet og sagt: ja, den mand har ikke sin fulde forstand, han er fuldkommen sindssyg. Men fakta er, at der i dag udgår både lys og kraft, som både oplyser og driver de nordsjællandske sporvogne og jernbanetogene gennem Sveriges skove. Foruden Lagan, der mellem disse to brusende vandfald flyder stille og roligt, ligger der 6 indsøer, som for nogles vedkommende er forbundet med hinanden ved vandløb, der også danner vand-

fald, hvor der var opstillet mindre, primitive savmøller. Alle disse søer og vandløb er omkransede med løv og barskov, som giver landskabet et henrivende smukt udseende.

De vidt udstrakte kirkesogne i Småland består af flere små landsbyer. To, tre eller højst fire gårde, som lå gemt dybt inde i skovene, dannede på den tid, og gør det på nogle egne endnu, en landsby. Som regel lå der også flere små huse spredt omkring, hvor der boede nogle arbejderfamilier, hvis levevilkår i mange tilfælde nærmest kunne ligestilles med pariaernes i Indien. De fleste af disse huse var et såkaldt torp, d. v. s. huset var opført på et stykke jord, som vedkommende »torpare« havde fri rådighed over, så længe han opfyldte sine forpligtelser. Som vederlag for jorden skulle han arbejde et vist antal dage, og som regel blev disse arbejdsdage krævet udført i høsten, når arbejdstiden begyndte kl. 4 om morgenen og varede til solen var gået ned om aftenen. Kunne torparen ikke opfylde den en gang underskrevne kontrakt, selv om det var på grund af sygdom, blev ikke alene jorden taget fra ham, men han mistede også huset, som han selv havde købt eller ladet opføre.

Efter kirkebogen er jeg født den 9. oktober 1865, og min moder har fortalt mig, at det var en mandag kl. 8 formiddag. Den 15. oktober samme år blev jeg døbt af komminister (residerende kapellan) A. S. Hallberg. I dåben fik jeg følgende navne: Sven Johan Alfred Johannesson. I Sverige fik alle børn faderens fornavn til efternavn. Min faders navn var Johannes Svensson, født 1838, medens hans fader hed Sven Jönsson, født 1807.

Mine forældre boede i en by »Göshult«. Der havde de, to år før jeg blev født, erhvervet et lille torp med et hus, som de flyttede ind i, da de blev gift. Huset lå godt gemt inde i en stor skov, og cirka et kvarters gang derfra lå et lignende hus. Det var den eneste menneskelige bolig i mange kilometers omkreds. Når min fader skulle ud på arbejde, måtte han gå hjemmefra kl. 4 om morgenen og nåede først hjem igen ved titiden om aftenen, og det gjaldt både sommer og vinter. Om vinteren skulle der først tærskes i loen med plejl nogle timer, indtil det begyndte at lysne, så gik turen ud i skoven, hvor der skulle fældes træer, som skulle forarbejdes til tømmer, brædder og brændsel. Var det månelyst, kunne arbejdet fortsætte i skoven, men i de mørke aftener gik vejen tilbage til loen. Det var ikke 8 timer, men 16 timer, og det for en dagløn

på egen kost af 16 skilling. En skilling lig 2 øre. Kosten bestod i hjemmet om aftenen af kartofler og salt, eller højst et stykke spegesild, en mere yndet ret var kartoffelgrød med tyttebær. Madpakken bestod af groft rugbrød, en smule svinefedt og et stykke spegesild.

I årene 1866—67 var der på grund af meget tørre somre stor misvækst over store dele af Sverige. Nøden blev stor mange steder, og dette gjaldt særlig i det karrige Småland, der aldrig har kunnet brødføde sig selv. I den periode måtte folk blande bark i brødet, hvad der for øvrigt også var hændet i tidligere tider, bl. a. da Carl XII ved sine evindelige krige udarmede hele Sverige. Barken, der blev anvendt til brød i min hjemegn, blev taget af unge birketræer, som der var rigelig af. Efter at den ydre skal, kaldet »Næver«, var fjernet, har den unge birk en sprød bark, som er både kraftig og nærende, og når den bliver tørret, malet og blandet med lidt mel, giver den brødet en ret god smag. Anderledes var det, hvor de var henvist til at bruge barken af fyrretræer. Den er nemlig meget bitter og svær at fordøje. Ligeledes er saften, som tappes ud af de større birketræer, både kraftig, nærende og velsmagende. Næveren blev anvendt til forskellige slags dåser og æsker og til mellemlag i taget på de gammeldags rygåstuer.

På flere steder i Småland blev nøden så stor i de år, at mange familier måtte forlade hus og hjem og søge sit udkomme i andre egne af landet eller om muligt at komme til udlandet. Mine forældre hørte også til dem, der måtte begive sig af sted. Alt hvad de under hårdt arbejde og under store afsavn havde sparet sammen gik nu med et slag tabt. Jeg er taknemmelig over, at jeg ikke har nogen som helst erindring om, hvad der foregik i de dage. Så meget er imidlertid klart, at det har kostet mange tårer i vågne nætter, inden de har taget det skridt. Mine forældre har fortalt mig, at da jeg endnu var knap to år, samlede de deres få ejendele sammen på en trækvogn, min moder tog mig på armen, og med tunge skridt vandrede de sydpå til ukendte egne. Ja, i sandhed passede de før citerede linier: Tunge er de veje, menneskene har at vandre på jorden. Ørkenstier, sumpstier, bjergstier.

Hvorledes mine forældre har kunnet bjerger føden på deres vandring i den første tid, ved jeg ikke, men det har sikkert været meget besværligt. Jeg erindrer ikke, at de har talt meget om den tid og de mange hårde prøvelser, de måtte gennemgå. Dertil har minderne sikkert været

alt for bitre. Jeg ved kun, at i de første par år arbejdede de på forskellige større gårde i Skåne. Senere begyndte min fader at handle med lervarer, som han transporterede på en trækvogn. Fra mit femte til syvende år kan jeg erindre flere enkelte træk. Jeg husker, at jeg var med mine forældre i Höganäs, hvor min fader hentede lerkar, som han solgte dels omkring i gårdene og dels på markeder. Ved den forretning tjente min fader ret godt, og økonomisk klarede mine forældre sig langt bedre, end de havde gjort ved at arbejde på de store gårde for en lille dagløn. Men det omflakkende liv tiltalte dem slet ikke i længden. Dertil kom også, at nu var den tid kommet, da jeg skulle begynde at lære at læse. Alt dette resulterede i, at mine forældre tog bestemmelsen om at vende tilbage til deres tidligere hjemegn, og fra 1872 tog de fast ophold i Markaryd sogn.

1872—1880. Otte år, det er al den tid jeg uden afbrydelse tilbragte i mit barndomshjem i mit fødesogn. Men mange minder har alligevel fra den forholdsvis korte tid præget sig med uudslettelige indtryk i mit sind. Således husker jeg tydeligt, da vi kom hjem til min faders forældre. Hvilken glæde de viste ved at se og modtage mig, som den gang var deres eneste barnebarn. Min farfader havde tre brødre og to søstre. De opnåede alle den høje alder af 90 år og derover. Ja, den ene søster, som boede ved Majenfors, var mellem 101 og 102 år, da hun døde. Det blev børnene af min bedstefaders yngste broder, der blev mine legekammerater. Der var nemlig fem drenge og en pige, hvoraf de tre var ældre, en jævnaldrende og to yngre end jeg. Ved seks års alderen døde den næst yngste dreng, Axel. Jeg var godt otte år den gang. Jeg husker endnu, at det gjorde et dybt indtryk på mig, da jeg kom ind og så lille Axel ligge stiv og kold på lejet. Hans ansigt var hvidt som lagnet, han lå på. Det var første gang, jeg mødte døden på nært hold og var med til en begravelse. På begravelsesdagen samledes gæsterne i hjemmet, og efter at de havde sunget en salme, talte min fader ved den åbne kiste. Bl. a. fortalte han os børn, at nu skulle denne kiste snart sænkes i jorden, men Axel var allerede i himlen, og der var langt skønnere end her på jorden. Længe efter stod denne begivenhed levende for mig. Hver gang kirkeklokkerne ringede for en død, så jeg hele scenen fra min lille fæters begravelse gentage sig. Det var første gang jeg kan huske, at mine tanker for alvor blev rettet mod himlen. Fra den tid gik jeg ofte i min

ensomhed og dannede mig en forestilling om, hvordan der så ud på den anden side skyerne, solen, månen og stjernerne.

De fire søskende fra dette hjem rejste efterhånden som de blev voksne til Amerika. Kun den ældste søn, Jonas, blev hjemme i Sverige. Ved 12-13 års alderen fik han benedder i det ene knæ. Han kom på sygehuset i Ljungby, 50 km fra sit hjem. Det var det nærmeste sted, hvor der var læge og sygehus. Der lå han i længere tid, uden at der indtrådte nogen bedring. Lægerne ville bortamputere benet, men dertil nægtede



hans fader at give sin tilladelse. Han fik beholde sit naturlige ben, men fik tillige et træben, som blev gjort fast under lårbenet, og som han hele sit liv vandrede rundt på. De søgte en klog kone, som gav en salve, der bevirkede, at smerterne forsvandt. Han døde i foråret 1947 i den høje alder af 89 år.

Jonas havde et godt gehør og et fint øre for musik og dertil en klar sangstemme. Allerede som mindreårig lavede han fløjter og andre kunstige musikinstrumenter af rør og træ, hvor han indsatte toner af næver, som han spillede på. Da han blev noget ældre, anskaffede han sig en gammel harmonika, som han reparerede, og så gik det for alvor løs med musikken. Han blev opdaget, og det varede ikke længe, før han kom rundt og spillede på legepladser og i gildestuer, hvor han brugte sin gamle harmonika til stor moro for den danselystne ungdom. Senere vandrede Jonas bort på sit træben og optrådte på restauranter og kafeer som visesanger, og ad den vej fik han en god karriere. Han kom ned i Skåne, og i en landsby, Ørtofte, lejede han sig ind hos en gammel enke. Derfra gjorde han sine udflugter til Helsingborg, Landskrona, Lund, Malmø

m. fl. byer. Men nu blev harmonikaen også et altfor tarveligt musikinstrument for en original musikus. Han købte en violin, og det varede ikke længe, før han mestrede den ganske ypperligt. Selv om Jonas ikke blev så verdensberømt som den svenske nattergal Christina Nilsson eller Jenny Lind fra Småland, blev han dog i tidens løb kendt under betegnelsen Hele Sveriges Jonas også udover landets grænser, fordi han flere gange spillede og sang de gamle folkeviser i den svenske radio.

Indtil midten af det forrige århundrede var skoleforholdene ganske elendige på landet. Som regel var det en gammel udtjent korporal, der blev ansat som vandrelærer. Han gik omkring i sognet og samlede børnene i et hjem, hvor han lærte dem at læse og gav dem al den religionsundervisning, han var i stand til; men det var såvist ikke mere end lige til husbehov. De fleste af disse soldaterskikkelser havde været med i en eller anden af de krige, som Sverige i tidligere tider førte så mange af, og der var de blevet uddannede til så at sige rene slagskæmper og banditter og langt fra til skolelærere. De forstod også langt bedre at bruge stokken og fortælle krigs- og røverhistorier for børnene end give dem religionsundervisning. Jeg kan lige akkurat huske en sådan soldatertype, som havde været med i Napoleonskrigene. Når denne 90-årige kæmpe kom til syne, jagede han skræk i livet på os børn, og skønt han aldrig gjorde os nogen fortræd, var synet af hans skikkelse nok til at gøre os bange.

I min barndom var der kun ganske få folk på landet, der kunne skrive sit eget navn. Hverken min fader eller hans ældste broder havde i deres barndom lært at skrive. Som voksen fik min fader plads som karl hos præsten, Hallberg. Præsten var meget forfalden til spiritus. Han trængte til en mand i gården, som han kunne stole på. Min fader havde heller ikke været i pladsen ret længe, før præsten fik fuld tillid til ham. Der blev et godt forhold mellem herre og tjener, hvilket ikke var så almindeligt på den tid. Dette gav sig bl. a. udslag i, at i de lange vinteraftener kom min fader ind i præstens studereværelse, hvor han fik bøger at læse i. Præsten tog sig for at undervise ham i at skrive og regne, og da min fader efter tre års tjenestetid flyttede derfra, havde han efter dattidens forhold tilegnet sig ualmindeligt gode kundskaber.

Så vidt jeg kan skønne, var der i århundreders forløb ikke foregået nogen forandring på folkeoplysningens område på landet, i hvert til-

fælde ikke indenfor de gamle svenske grænser. Når jeg hørte min bedstefader fortælle fra sin barndom og ungdom og tillige, hvad han havde hørt fra sin faders og bedstefaders tid, stod folkeoplysningen nøjagtig på samme lave trin, som den havde gjort i flere århundreder. Men nu omkring 1870 blev der talt meget om de store fremskridt, der var gjort, og de forbedringer, der blev foretaget på skolevæsenets område. For det første blev der ansat en fast lærerinde, som skulle lære de mindste børn at læse. Men da der var godt og vel en snes småbyer i det vidt udstrakte sogn, blev der fundet en passende stue i en af gårdene, der lå centralt for 3, 4 eller 5 byer. Der samledes så børnene i alderen fra 8—10 år og fik deres første undervisning. Det blev kaldt »småskolan«. Men da lærerinden skulle rundt i hele sognet, blev det en skoletid på knap 6 uger på hver plads. Megen visdom kunne der ikke komme ind i de små hjerner i den korte tid. For manges vedkommende blev det kun til at lære bogstaverne at kende samt at stave og lægge sammen. Havde de så ingen i hjemmet, der kunne hjælpe dem til at fortsætte, så glemte de let det meste af det lidet, de havde lært, og næste gang lærerinden kom dertil, måtte de begynde forfra.

I min første skoletermin lærte jeg at læse alle de små læsestykker, der var i min A. B. C. læsebog. Jeg fik også lært, endskønt meget dårligt, at skrive alle bogstaverne og tallene. Da jeg havde stor lyst til at læse, så benyttede jeg enhver lejlighed til at fortsætte med at læse derhjemme. Bøger havde vi ikke mange af i vort hjem på den tid. Et Ny Testamente, en kirkesalmebog og en huspostille, var vistnok hele vort bibliotek. Senere fik vi nogle flere, men mest kristelige opbyggelsesbøger, bl.a. John Bunyans Pilgrimsvandring. Jeg øvede mig i at læse i de bøger, og i trettenårs alderen havde jeg læst Pilgrimsvandringen igennem to gange. Hvad jeg således læste i min allerførste skoletid kom mig meget til gode i min senere skolegang og særlig i den tid, jeg gik til konfirmationsundervisning.

Den anden forbedring, der blev foretaget på folkeoplysningens område, var følgende: Der blev opført to nye skolebygninger i sognet, og der var ansat en fast lærer, som skulle afløse de gamle vandrelærere og foretage undervisningen i begge skoler. I mit elvte år kom jeg i den såkaldte »storskolan«, hvor vi havde en lærer, »skolemesteren« (ikke seminarieuddannet). Da der var to skolelokaler i sognet, og een lærer

skulle besørge begge pladser, blev skoletiden fordelt således, at vi havde en termin om foråret og en om efteråret, hver på ca. to måneder. Undervisningen var særlig lagt an på religionsundervisning. Luthers Katekismus og en bibelhistorie var de bøger, der kom frem hver dag, og desforuden havde vi daglig en time, hvor vi læste i det Ny Testamente. Med disse fag tog vor gamle lærer det meget alvorligt. Det var ikke nok med, at vi lærte vore lektier udenad, men han ønskede også, at vi skulle få den rette forståelse af det, vi lærte. Enkelte træk og sætninger har præget sig så fast i min bevidsthed, så de aldrig er blevet udslettede. Således bl. a. følgende sætning: »Vil du udtale eet ord, som indebærer alt ondt, så sig krig.« Men ved siden af ovennævnte fag havde vi også skrivning og regning samt geografi og fædrelandshistorie. Fakta var altså, at der var foregået en væsentlig forbedring på skolevæsenets område.

Efter at jeg havde besøgt storskolan i to år, blev det fortalt, at vi skulle have en ny lærer. Grunden var ikke vor gamle lærers affældighed og heller ikke utilfredshed med hans lærergerning. I de år han havde været lærer ved de to nye skoler, havde børnene lært langt mere end i tidligere tid. Grunden var følgende: I 1850'erne var den gamle trækirke nedbrændt, og der var senere opført en stor og smuk stenkirke, og nu var der installeret et nyt stort orgel i den nye kirke. Da hverken vor gamle lærer eller nogen anden i sognet kunne mestre et sådant instrument, måtte der ansættes en uddannet organist. Som rimeligt var, kunne de to embeder, organist og lærer, godt forenes uden at komme i modsætningsforhold til hinanden. Embederne blev opslået ledige og mange ansøgninger strømmede ind. Der blev udset tre mænd, som man antog for kvalificerede til bestillingen. De skulle indfinde sig hver på en bestemt fastsat søndag og lade menigheden høre, hvem af dem, der kunne fremtrylle de skønneste toner på det ny orgel.

Det blev søndage, hvor hver eneste plads i kirken var optaget, og musiceret blev der og det i alle tonearter. Bænkene sitrede, kvinderne græd og de unge jublede. Aldrig før havde de hørt så henrivende musik. Efter første søndagsprøve var de fleste enige om, at ingen kunne spille kønnere end ham, de havde hørt i dag. Næste søndag var nysgerrigheden lige stor, men forbavselsen blev ikke mindre, for nr. to var fuldt ud lige så stor en virtuos som nr. et. Tredje søndag var spændingen ikke mindre, men da den unge mand, som nu skulle slå rekorden, begyndte

at prælodere, kom menigheden i lige så stor henrykkelse som de to foregående søndage.

Ingen kunne eller turde afgøre hvem af de tre, der var den største musikus. Så var det, at der blev hvisket noget blandt kvinderne. Fra helt pålidelig kilde havde man hørt, at en af sognepræstens døtre var blevet forelsket i den kønne unge mand, Dahlberg, som var her sidste søndag. Ja, og præstefruen syntes også vældig godt om ham. Når det nu gjaldt om at få besat embedet som lærer i sognet og organist ved kirken, så var sognepræsten ubetinget den højeste autoritet (i det hele taget var en kyrkoherde i Sverige en meget mægtig mand i de dage). Ved siden af alle de andre, der skulle afgøre sagen, var der to, som gerne ville have et ord med i laget, og det var den højst ærede frue og frøken derhjemme i præstegården. Tilfældigvis havde præsten tre giftefærdige døtre derhjemme, og derfor var der slet ingen vanskelighed ved at få papas sanktion til den af damerne påtænkte plan.

Fakta blev, at herr Dahlberg fik embedet som organist, og vi fik en ny fin seminarieuddannet lærer ved vor skole, og da organisten og læreren havde været en tid i sognet, fik frk. Svenson en mand.

At en seminarieuddannet ung mand kunne afløse en gammel konservativ lærer uden at prøve på at gennemføre nogle reformer var næsten utænkeligt, men store omvæltninger kunne der ikke foretages, thi hovedfagene skulle bibeholdes, eftersom både præst og skolekommission forlangte det fastsatte pensum i religionsundervisning. Af andre fag: skrivning, regning og historie havde vi også haft nogle timer, og når vi så tog tiden i betragtning, som vi havde til vor rådighed, blev der egentlig ikke meget at stille op med at indføre noget nyt.

Men et fag kendte vi ikke, det var gymnastik. Det blev indført som fag en halv time to gange om ugen. Der blev lavet trægeværer. Vi blev stillet op i geled. Stå ret, gøre højre om og venstre om, marchere frem og tilbage med mange andre øvelser. Alt dette syntes vi var vældig interessant.

Og endnu mer. I frikvartererne kom vor unge lærer ud og stillede sig op midt i blandt os og lærte os mange forskellige folkelege, som vi ikke kendte før. Alt dette var virkelig noget nyt, og når vi kom ind, havde vi langt mere lyst til at tage fat på vore opgaver og høre efter, hvad vor lærer fortalte.

Foråret 1879 blev min sidste skoletermin. Samme år begyndte min konfirmationsundervisning, som fortsatte indtil påsken 1880, da den store dag kom, hvor vi oppe foran alteret i kirken aflagde den gode bekendelse.

Højtider og fester. Jeg vil indskrænke mig til at fortælle lidt om årets to største og glædeligste højtidsfester i Sverige, nemlig jul og Skt. Hansdag.

Medens julen var midvinterens store højtid, der i mange dage og nætter blev fejret indendørs, så var St. Hansdag midsommerens store fest, som blev fejret ude i den skønne, henrivende natur.

»Den heliga Johannes döparens dag,« således læser vi i den svenske almanak, medens der i den danske står: Skt. Hansdag. Den bliver i Sverige regnet med til de største helligdage og er ligestillet med jul, nytår, helligtrekonger, påske og pinse.

Skt. Hansaftensdag var halv fridag, hvor ungdommen måtte træffe forberedelser til sommerens største folkefest. Om eftermiddagen drog karle og piger ud i skoven til et af de skønneste steder, de kendte, hvor de samedes. I min hjemegn var der i nærheden af indsøerne og de rindende åløb mange henrivende pladser. Der kunne man foruden fyr, gran, lærke-træer og store enebærbuske også finde løvtræer: eg, bøg, asp, pil, ahorn, røn og birk m. fl. Skovbunden var dækket med små buske, blåbær og tyttebærris og en mængde rigt duftende blomster, af hvilke liliekonvallen vel nok var den smukkeste og mest vellugtende. Enkelte steder kunne vi også finde den sjældne Linnea. — Når de unge havde fundet en stor, åben plads, tog de fat på arbejdet. Karlene var forsynet med sav, økse og kniv. De fandt et træ med en 6—8 meter lige stamme, som de fældede. Pigerne plukkede små kviste med blade og masser af blomster. De bandt kranse, 10—15 stykker, alle i forskellige størrelser, som blev anbragt omkring den høje majstang, som så blev rejst i midten af pladsen. Der blev også fældet mange mindre birketræer, som blev sat op omkring den åbne plads, to og to ved siden af hinanden, således at de dannede æresporte. Længe før solnedgang kom ungdommen fra alle hjemmene i de nærmeste byer, og legen begyndte. Der blev leget mange af de gamle folkelege, men der var også sørget for, at et par spillemænd var til stede med deres harmonikaer. For øvrigt var det mest de gamle folkedanse, der blev danset. De unge morede sig kosteligt og såfremt vejret

tillod det, varede samværet hele natten, indtil solen den næste dag stod højt på himlen. Men forøvrigt var det ikke alene de unge, der skulle ud at more sig den aften. Også de ældre ville gerne ud. Forældre tog børnene med sig og gik lange ture i skoven for at betragte naturen og beundre Guds underfulde skaberværk.

Skt. Hansaften var sommerens højdepunkt. Solen har allerede nået målet for sit hurtige løb. Den er vendt om og har tiltrådt retræten for det næste halvår, men endnu formår den ikke at gemme sig ret længe ad gangen. Inden aftenrøden er forsvundet i nord-nordvest, viser den sig i nord-nordøst og forkynder, at en ny dag er brudt frem.

De skønneste og rigeste barndoms minder knytter sig sikkert for de fleste menneskers vedkommende til julen. Den fest ville man senere som voksen gerne opleve igen; men den svundne tid vender aldrig tilbage. Den *er* »evig gången«.

Der er en betydelig forskel i den måde, hvorpå man fejrer jul i Sverige og i Danmark. Jeg vil nu prøve på at fortælle nogle af de mest karakteristiske træk, der særlig tidligere satte sit særpræg på den svenske jul.

Alle arbejderfamilier søgte så vidt muligt allerede tidligt på året hver uge at lægge lidt til side for også at kunne fejre en nogenlunde hyggelig jul. På bøndergårdene begyndte forberedelserne, som bestod i at slagte, bage, brygge o. s. v., allerede i november. De sidste dage blev anvendt til rengøring, alt fra kælder til loft skulle efterses, heste- og kostald, lo og lade og alle krinkelkroge skulle have en ordentlig omgang. De sidste dage før jul blev foderet så vidt muligt til alle dyrene gjort i stand for de første 14 dage. Alt værktøj blev sat på sin plads. Vævestolen, spinderokken og alle andre brugsgenstande blev stillet til side, alt overflødigt arbejde skulle hvile.

Endelig var der en meget vigtig ting, og dette gjaldt særlig arbejderne, for bønderne havde længe i forvejen forsynet sig. Det var at få hentet det traditionelle kvantum brændevin, thi en jul uden brændevin ville på den tid være utænkelig. Men da der ikke var nogen spiritusudskænkning i sognet, måtte denne kostbare gift hentes udensogns. Det normale sted lå 22 km fra vort hjem. Et par af de mest pålidelige mænd fra de forskellige distrikter var altid villige til at løse opgaven, og en dag, når vejr og føre var fremkommeligt, begav de sig af sted, belæssede med brænde-

vinsdunkene for at få dem fyldt med det dejlige inspirerende ildvand. Også det billede hørte med i forberedelserne til at fejre en rigtig jul.

Aftenen den 23. skulle man være færdig med alle forberedelserne, for den 24. begyndte »Julhelgen«. Den dag var forbeholdt den enkelte til sin private rengøring. Alle, unge og gamle, skulle helst have et bad, og derefter iføre sig sine fineste helligdagsklæder. Så var der kun en ting tilbage, og det var udsmykningen af værelserne. Væggene, først og fremmest i dagligstuen, blev pyntet med store kulørte papirbilleder, hvor alle motiverne var hentede fra bibelen, men tillige isprængte rigelig fantasi. De blev i høj grad beundrede, særlig af børnene, som senere ved sammenkomsterne var ivrigt beskæftiget med at forklare hinanden, hvad de enkelte illustrationer forestillede. Kun husmoderen var endnu beskæftiget med at koge og stege.

Når husfaderen var færdig med sit dekorationsarbejde, var tiden inde til at indtage det første interessante julemåltid. Det var indledningen til de mange festmåltider, der i de næste tyve dage skulle præge julen. Dette måltid var sikkert noget ganske enestående i hele den civiliserede verden. Det kaldtes: »At doppa i grytan«. Måltidet foregår på følgende måde: alt fedt, som kommer af at koge pølser og flæsk, bliver, medens det endnu er varmt og flydende, sat ind på bordet i en stor sort gryde. Hvert individ tog med fingrene en stor, tyk skive rugbrød og dyppede den helt ned i fedtet, hvorefter den spistes med god appetit.

Dagen kaldtes ikke juleaftensdag, men den kaldtes »dopparedan«. Vi børn begyndte længe før jul at synge: I da ä dä da'n för, da'n för doppareda'n«. Dette dagen før dagen blev gentaget så mange gange, som der var dage, indtil det hed: I da ä dä doppa, doppareda'n.

Efter dette måltid foretog husfaderen den sidste akt i de mange forberedelser. Den blev også imødeset med stor spænding, og den var heller ikke den mindst interessante. Husfaderen gik ud i laden og hentede nogle knipper halm, det var ren med plejl tærsket rughalm, som blev bredt ud på gulvet i et tykt lag. Under bordet blev der lagt et par ganske små knipper, som dannede et kors. Foran det åbne ildsted var der truffet meget omhyggelige forsigtighedsregler, så gløderne ikke kunne falde ned i halmen. Forøvrigt stod der altid en spand vand ved siden af ildstedet.

I de sidste år jeg var hjemme, var skikken med julehalm ved at forsvinde. I flere år har jeg dog været med til at ligge på gulvet og lege i

julehalmen. Hjemme hos os blev så julehalmen erstattet med en lille smuk julegran.

Når husfaderen var færdig med dette sidste arbejde, var den korte decemberdag tilende, og når de første stjerner kom tilsyne på firmaementet, var den hvide dug allerede lagt på bordet. Der blev sat to lys frem og tændt, det ene for husfaderen, det andet for husmoderen. Lysene måtte ikke slukkes eller flyttes, de skulle stå urørte, indtil de var brændt helt ned. Den, hvis lys først gik ud, skulle dø først.

Maden blev sat på bordet, og det længselsfuldt ventede festmåltid kunne begynde. Måltiderne i julen var en ren modsætning til den yderst tarvelige og sparsommelige hverdagskost. På bordet stod der mange forskellige retter, hvoraf de fleste var traditionelle, derfor måtte de på ingen måde savnes en juleaften. Der var risengrød, ribbensteg, medisterpølse, sylte, grisetær samt mange forskelligt formede kager, æbler og nødder.

Den ejendommeligste ret var lutfisken. Det var en slags kabliau. Når man købte den i forretningen, var den tør og hård som et stykke egetræ. Den blev savet over i små stykker og lagt ned i en meget skarp lud, som var kogt sammen af bøgeaske og soda. Der lå den et par uger. Derefter skulle den flere dage ligge i koldt vand, som blev skiftet et par gange i døgnet. Efter den behandling var den svulmet op til en stor blød klump, der så blev kogt. Som dreng kunne jeg ikke lide den, og da jeg i 1931 tilbragte en jul i Sverige, blev der både »doppat i grytan« og serveret lutfisk. Den første ret fandt jeg lidt uappetitlig og den sidste smagte modbydeligt. Jeg kunne godt forstå, at der skulle mange supar til for at få den til at glide ned.

Det tog lang tid, inden man blev færdig med aftenmåltidet, man havde nemlig god tid, thi nu var det jul. Det kunne ske, medens man endnu sad ved bordet, at døren blev åbnet ganske stille, og der kom nogle pakker flyvende ind og faldt ned midt på gulvet. Det var juletomten, der kom og afleverede julklapparna. Så gjaldt det om i en fart at komme ud og fange ham. Det var heller ikke så svært, for han stod gerne ved husgavlen eller bag ved et træ. Han blev fanget, ført ind og beværtet med kaffe, kager og snaps. Det var kun de allernærmeste i familien, der bragte deres julegaver ind i hjemmet på den måde.

Var man så endelig færdig med at spise og drikke, så lagde man sig ned i julehalmen og lavede gymnastiske øvelser, prøvede kræfter og

legede på forskellig måde. Tiden gik hurtigt, og det blev langt over midnat, inden søvnen meldte sig, men man blev roligt liggende med tøjet på, for der var kun et par timer til man skulle op. Dersom vi gik uden for døren kl. 4, kunne vi høre den store kirkeklokke sende sine fyldige malmtoner ud i nattens dybe stilhed og minde folket om, at nu var der kun en time til julottan begyndte i kirken.

Julotta, således kaldtes den gudstjeneste, som blev afholdt i de svenske kirker kl. 5 første juledags morgen. Det var absolut årets største, skønneste og mest højtidelige kirkefest.

Inden man forlod hjemmet, blev der tændt lys, som blev sat frem i alle vinduer, mindst to lys i hvert vindue. I de fleste hjem var der gerne nogle ældre medlemmer, som ikke kunne komme med i kirken. De skulle passe spædbørn, hvor der var nogle, og holde øje med lys og ild, medens de øvrige var borte.

Jeg husker særlig én julotta, og den står lyslevende for mig endnu. Det var i året 1878. Der var faldet mindst en halv meter sne, som dækkede jorden og pyntede alle skovens grønne grantræer med sit hvide tæppe. Naturen var langt skønnere på en sådan vinterdag, end nogen kunstner formår at fremstille den på lærredet. Termometret viste minus 25 gr. C., så det var ret frisk at komme ud ved 4-tiden om morgenen og begive sig til fods på vej til kirken.

Midtvejs mellem vort hjem og kirken var der en stejl bakke. Da vi nåede dertil, holdt der en række køretøjer, og der stod en lang kø af folk. Midt på kørebanen var det meget glat, og en hest var gledet og faldet om. Nu lå den der og spærrede færdselen. Det tog nogen tid, inden de fik den frigjort fra seletøjet og slæbt hen til siden, så den kunne komme på benene igen. Det var jo bidende koldt at stå stille, og i udgravningen på bakken lå der dyb sne på begge sider af kørebanen, så det var umuligt at komme frem, men når hesten først kom på benene, varede det ikke længe, før karavanen atter kunne sætte sig i bevægelse.

Alle hestene var behængte med en krans af malmbjælder, der sendte deres melodiske lyd ud i nattens stilhed. Det var en bedårende kirkefærd, hvor den aftagende måne som en klart skinnende segl trådte frem mellem millioner af strålende stjerner, af hvilke den ene overgik den anden i glans. Aller højest oppe i den dunkle æter så man vintergatan (mælkevejen) som en bred lang gade træde ganske klart frem i det evige uen-

delige tomrum. Snart var vi så langt fremme, at lysene fra kirkens vinduer strålede os i møde. Vist var der noget betagende ved en sådan vandring.

Vi trådte ind i den smukke kirke, hvor de mange julekerter var tændt for at lade lys og varme stråle ud i det store kirkerum. Når så begge kirkeklokkerne lød, betød det, at nu skulle gudstjenesten begynde. Og når det sidste slag var fortonet, begyndte orgelet for fuldt register at prælude. Vi børn var helt stolte af vor ny skolelærer, når vi så ham sidde oppe ved orgelet og fremkalde disse vidunderligt smukke toner, der kunne gribe hele den store forsamling. Når så de kendte julesalmer lød, steg feststemningen, og »højtiden voksede med dagen«. Der var noget særligt gribende over hele gudstjenesten, og sikkert var der mange, som følte, at »Herrens herlighed hvilede over menigheden i Guds hus«. Nu forstod man også, hvorfor denne store skare mennesker, hvoraf mange havde vandret 10—15 km, kunne trodse vejenes besværligheder og natens kulde for at komme i kirke juledags morgen.

Det var julotta.

Gudstjenesten med liturgi, korsang, solosang og salmesang varede 3 timer, men når så et efter et af de mange blafrende lys døde ganske stille hen, lød også det sidste amen. Og kort efter forstummede tonerne fra orglet. Dørene blev åbnet, og inden vi kom ud, strømmede den friske morgenluft os imøde. Derude forsvandt de sidste stjerner for morgenrødens klare skin, som forkyndte os, at nu var første juledag ved at oprinde. Den stærke kulde bed og sved i ansigtet, og vi søgte så hurtigt benene kunne bære os at ile hjemad.

Første juledag var hjemmets dag. Den blev benyttet til at hvile ud i, hvilket også hårdt tiltrængtes efter de foregående dages travlhed og den sidste nats vågen.

Anden juledag begyndte julegilderne. »Vi kalasade og roade os,« d. v. s. vi gik til gilde og morede os. Man indbød familie og naboer, så mange som huset kunne rumme, men rangsforskellen skulle nøje overholdes. Bønderne for sig, torparne og de små husejere og lejere for sig.

Bordet var dækket ligesom juleaften, og når gæsterne var samlede, begyndte måltidet, og det tog tid, inden de blev færdige. Der blev skænket snaps og drukket stærkt øl for at få maden til at glide ned, og der blev fortalt spøgelseshistorier, som kunne få hårene til at rejse sig på

hovedet og sætte skræk og rædsel i børnene. Det var ganske utroligt, hvad de allesammen havde set og været udsat for af sjörå, skogsrå, bjergsrå, gårdsrå, jættar, gastar, alvor, spiritus, maran og flere sådanne overnaturlige væsener. Myllinger, det var små børn, som moderen havde dræbt. Efter syv års forløb, andre mente 15 år, blev de til rigtige gastar og kom så igen for at hævne sig. Overtroen var meget stor på den tid.

Når så måltidet endelig var endt, begyndte legene. Man gættede gåder og legede forskellige pantelege, og ind imellem blev der serveret kaffe, kager, nødder m. m. I enkelte hjem blev der spillet kort, hvilket ret ofte gav anledning til kiv og trætte. I vort hjem fandtes ingen kort. Der hed det: at spela kort og tärning är satans gerning. Tiden gik også hurtigt og mere fornøjeligt med de gamle folkelege, hvor både unge og gamle kunne deltage, og de morede sig ret kosteligt. De følgende fem aftener fortsatte kalasen i forskellige hjem.

Med nytårsaften kom der et pusterum indtil anden nytårsdag. Nytårsaften blev fejret i hjemmet, omtrent på samme måde som juleaften. Nytårsdag var en selvskreven kirkedag, særlig for de ældre mænd. Man ville nok høre en nytårsprædiken, men man var alligevel mere nysgerrig efter at få at vide, hvor mange der i det forløbne år var blevet gift, født og døde. Det blev nemlig altsammen læst udførligt op efter prædikenen.

Efter nytår havde man igen tre aftener, hvor sammenkomsterne i hjemmene skulle fortsætte, men så kom »trettonde dagen« (Hellig Tre Kongersdag). Den blev ligestillet med jul og nytår (og bliver det endnu i Sverige). Fra den dag af stod det enhver frit, om han ville deltage i julegilderne, eller han hellere ville begynde at arbejde. Man var nemlig ikke færdig med at fejre jul endnu, det var man først den 13. januar, hvilket bl. a. gav sig tilkende derved, at når en fremmed kom ind i stuen, hilstes der med: God helg och gott nyår. Den 13. januar hedder Knut, og når den dag kom, hed det: Tjugonde dag Knut jagar julen ut. Og dermed basta, så begyndte igen for alvor det daglige slid.

»Det var barndommens jul, aldrig glömd, men evigt gången, ännu kan jag höra sången, som den steg i Herrans hus.«

*

En af vore nærmeste naboer var smed, og så ofte jeg havde lejlighed til det, søgte jeg derhen. Det interesserede mig at se kulilden blusse op fra essen, blødgøre det hårde metal, og se de tusinde gnister sprutte ud

fra det glødende jern, når det blev taget ud af ilden og lagt på ambolten. Og ikke mindre interessant var det at se, hvorledes mesteren kunne forme det ubøjelige metal og lave brugsgenstande af det. Det var mig en fornøjelse at stå og trække blæsebælgen, og snart fik jeg også lært at bruge forhammeren. Mesteren kunne nok se, at jeg interesserede mig særlig for smedehåndværket. Min fader havde også udtalt ønsket om, at jeg kunne komme til at lære et håndværk, hvorved der altid var større udsigter til at skabe sig en mere selvstændig og bedre livsstilling, end hele sit liv gå og trælde for bønderne. Men så kom det store spørgsmål: hvor var der et værksted og en dygtig håndværker, hvor jeg kunne komme hen og få håndværket grundig lært? 16 km nord for vort hjem boede der en dygtig smed, som havde meget arbejde. Vi havde hørt noget om, at han ville antage en lærling, og en søndag startede min fader og jeg og begav os på vej dertil. Men vor henvendelse var forgæves. Foreløbig kunne han ingen lærling bruge.

Nu kom min slægtning Jonas mig til hjælp. På den tid færdedes han nede i Skåne, men i 1880, samme år som jeg var konfirmeret, kom han hjem for at besøge sine forældre. Da han hørte, at jeg ville være smed, fortalte han, at han kendte en smedemester lige i nærheden af Lund, som manglede en læredreng. Efter nogen tids forløb rejste Jonas atter sydpå, og det varede ikke længe, før der kom meddelelse fra ham, at jeg kunne komme derned og tiltræde pladsen.

Jeg husker tydelig den dag, jeg forlod mit barndomshjem. Ung, lige fyldt 15 år, kærnesund og livsfrisk, meget kraftig efter min alder, allerede vænnet til hårdt arbejde og tarvelig kost, fuld af livsmod gik jeg fremtiden i møde.

Min fader ville gerne se på forholdene og tale med min fremtidige mester, derfor fulgte han med mig dertil. En efterårs morgen startede vi tidlig hjemmefra. Min bagage var ikke større, end vi let kunne bære den. De første 40 km til nærmeste jernbanestation, Hässleholm, gik vi til fods. Derfra tog vi med toget til Örtofta, hvortil vi ankom om aftenen. Næste dag gik vi til bestemmelsesstedet, Stångby, hvortil der kun var 4 km. På det stykke vej havde vi rig lejlighed til at betragte omgivelserne.

Her vandrede vi ikke i Smålands urskove, hvor træer og buske spærrer enhver udsigt, og hvor landevejene slingrede sig i siksak op og ned ad stejle bakker. Men her gik de lige frem gennem frugtbare marker, kan-

tet ved begge sider med høje popler. Vi befandt os på det skånske slette-land, som hører til Sveriges frugtbareste egne.

Da vi nærmede os målet for vor vandring, lå der lige frem foran os en ældgammel stenkirke, hvis tårn ragede op over nogle ældre gårde og huse. Det var Stångby, en gammel by med flere større veldrevne bøndergårde, som lå samlede i lighed med de sjællandske landsbyer. Kirke, skole og en købmandsforretning dannede midtpunktet i sognet. Midt i byen ved en korsvej lå smedeværkstedet. På den begrænsede plads, der hørte med til smedien, lå der en bunke jernskrammel, egentlig et godt reklame-skilt; thi en stor skrotbunke fortalte, at i det værksted var der meget arbejde. På pladsen stod der også et par vogne, nogle jernplove samt forskellige andre landbrugsredskaber, alt sammen afleveret til reparation. Selv om Stångby kun lå 6 km fra Lund, kunne man tydelig se, at alt arbejde var baseret på forfærdigelse og reparation af den tids almindelige landbrugsredskaber.

Medens vi nu stod der udenfor og tog det hele i øjesyn, kunne jeg godt skønne, at det hele faldt ud til min faders tilfredshed. Det var netop i en sådan plads, han ønskede mig anbragt, og han udtalte: Ja, min dreng, når jeg ser på de forskellige ting, der står her, så kan jeg se, at her kan du få lært alt, hvad der hører med til smedehåndværket på landet. Når du nu vil tage dig sammen og være flittig, kan du sikkert blive en dygtig håndværker. Efter et sådant ræsonnement fra min faders side, kunne sagen med min kommende mester uden store vanskeligheder hurtig blive afgjort.

Da vi kom ind og hilste på mesteren, viste han sig meget flink og imødekommende. Der opnåedes ret hurtigt en mundtlig overenskomst. Læretiden blev fastsat til 3 år, så skulle jeg blive svend. Nogen løn udover kost og ophold skulle jeg ikke have, men når læretiden var udløben, skulle jeg få et sæt nyt tøj. Hver lørdagften skulle jeg have fri kl. 8 og arbejde for mig selv; men vel at mærke, når der var travlt om sommeren, kunne klokken blive langt over 9, inden jeg fik fyraften. Med disse mundtlige aftaler var min faders mission endt, nogen skriftlig kontrakt blev der ikke oprettet, og henad aften begav min fader sig atter på vej hjemad.

Så stod jeg nu ganske alene blandt fremmede mennesker, uden nogen som helst moralsk eller åndelig støtte. Livet blev derfor også i de kom-

mende år en vandring snart ad tørre ørkenstier, snart gennem bundløse sumpe.

På værkstedet var der foruden mesteren, som det meste af tiden selv arbejdede med, en svend og en ældre lærling. Arbejdstiden var fra kl. 5 morgen til kl. 8 aften og om sommeren i den travle tid til kl. 9—10 aften. Ingen fritid ud over den korte tid, vi sad ved bordet og spiste. Den første morgen, jeg var der, blev der kaldt et kvarter før 5, og fra nu af tilkom det mig som den yngste at komme først ud i værkstedet og tænde ild op i essen.

Om vinteren i de mørke timer såvel morgen som aften var vort arbejde ganske ensformigt. Det bestod udelukkende i at smede hestesko og hestekosøm. Hestekoene blev lavet af svært stangjern, som først måtte flækkes på langs i to dele og derefter forarbejdes. Først senere kunne der købes stangjern i passende dimensioner. Til søm blev anvendt gamle hestesko, som blev rettet ud, sammensvejsede og strakt ud til lange tene, hvoraf der blev smedet søm. Såvel til hestesko som til søm kunne der kun bruges svensk jern. Det tyske jern, som man kunne købe på den tid, var meget dårligt, og det engelske var endnu ringere. Mit arbejde bestod i at trække en meget tungtgående blæsebælg, som var anbragt på loftet, og at bruge en stor forhammer.

Om dagen kom der gerne afveksling i arbejdet, som for mit vedkommende bestod i, at jeg skulle ud og holde heste op, som skulle forsynes med ny sko eller have de gamle lagt om. Det var ikke altid lige hyggeligt, eftersom nogle af dem ville både bide og slå. På den tid havde smedene endnu ikke lært at holde en hest op, når den skulle beslås. Når foråret nærmede sig, bragte bønderne deres avlsredskaber til smeden. De skulle efterses, gøres i stand og være færdige til at tages i brug, så snart vejret var egnet og jorden tjenlig til at bearbejdes. Det var plove, forskellige slags harver og sæddækkere.

Min mester var en lille energisk mand og en ret dygtig håndværker, men desværre ligesom de fleste af den tids håndværkere i Sverige, havde han stor hang til spiritus. Ret ofte, når han var ude i et eller andet ærinde, havde bønderne deres fornøjelse i at skænke rigelig med snaps for ham, og han kom så hjem mer eller mindre påvirket, og i den tilstand var han altid urimelig. Det skete ikke sjældent, at han fik bersærker gang og jagede alle mand ud af værkstedet. Næste dag fortrød han sin opfø-

sel, men trods det forvoldte det ham dog skade i hans virksomhed; thi han generede sig heller ikke ved at overfuse fremmede, som kom i hans nærhed.

Nogen teoretisk uddannelse var der ikke tale om. Ordet aftenskole kendte man i hvert tilfælde ikke på landet. For smedenes vedkommende bestod al uddannelse udelukkende i praktisk arbejde. De naturlige evner blev også tidligt skærpede. Var en ung mand ikke i stand til ved øjesyn at bedømme dimension og form for genstanden, han skulle lave, allerede i det glødende jern på ambolten, kunne han lige så godt med det samme opgive at lære smedehåndværket.

Men forøvrigt var det ikke alene avlsredskaber, vi lavede; men vi lavede også fjedervogne, men kun arbejdsvogne, som på den tid var kommet i brug i Skåne. Vort værktøj var meget primitivt, og da vi ingen drejebænk havde, var det ret vanskeligt at få akslerne til at passe i de støbte jernbøsninger, så grovfilen ikke skulle bruges alt for meget.

Vor boremaskine bestod af en slags svingbor. En svær træpæl var fastgjort ved væggen, hvori der sad to jernskinner. Den ene til at lægge genstanden på, der skulle gennembøres, og den anden, den øverste, med en skrue i til at regulere boret med.

Men forøvrigt skulle der laves hammer og knibtang, smedes søm og laves skruer, en sav skulle files, en lås skulle repareres og en nøgle smedes o. s. v.

I læretiden var der for mit vedkommende kun ét at tænke på, og det var arbejde og atter arbejde. Hver lørdag aften måtte jeg udnytte den knap tilmålte fritid til at arbejde for mig selv for derved at tjene så meget, at jeg kunne købe lidt tøj. De få ører, jeg på den måde kunne tjene i den første tid, blev så sandt ikke til ret store summer, men efter nogen tids forløb fik jeg bestilling på mange småting og måtte så tage søndag formiddag med til at arbejde i, og på den måde måtte jeg klare mig selv. Når jeg nu tænker tilbage på den tid, forstår jeg ikke, hvor jeg fik det allernødvendigste tøj fra.

Til fornøjelser var der kun søndag aften, og det var også nok; thi alt hvad der blev budt i retning af fornøjelse, var kun af den allersimpleste art. Der var ikke langt til Lund, hvor der kunne hentes brændevin, og den var billig. Drik og kortspil gik i svang. Det var i sandhed tarvelig fornøjelse, og det endte ikke sjældent i et blodigt slagsmål. Under en så

dårlig påvirkning både fra det hjem, jeg var kommet i, og fra de omgivelser, jeg befandt mig i, må man ikke undre sig over, at et ungt ubefæstet menneske gled med strømmen og kom ud i allehånde udskjelser. Der hørtes ikke et advarende ord, men tværtimod hån og spot over alt, hvad der var rent, sandt og ærbart.

Mesterens brutale optræden i hans berusede tilstand havde til følge, at svendene rejste, og der kom andre i stedet. I mellemtiden tog mesteren sig sammen og arbejdede ivrigt, men der kom mere arbejde, end vi kunne overkomme. Vi var nu kun to mand. Den ældre lærling var færdig og rejst derfra.

I begyndelsen af mit tredje læreår kom der en ældre, meget dygtig svend, som i faget overgik mesteren, men desværre også i drikfældighed. Under sådanne forhold var det langtfra hyggeligt at være læredreng, og undertiden kom også den tanke op i mig, om det ikke ville være bedre at søge et andet sted hen. På den anden side håbede jeg dog bestandig på at kunne stride det halve år igennem, der endnu var tilbage af den fastsatte læretid. Det ville jeg sikkert også have gjort, hvis ikke en særlig begivenhed havde bidraget til, at der indtrådte en forandring.

Som før bemærket havde min slægtning Jonas fast standkvarter i Ørtofta, og når jeg vidste, at han var der, benyttede jeg søndag eftermiddag til at besøge ham. Ørtofta er et af Skånes store grevskaber, der stammer fra det fjortende århundrede. Det er omgivet af pragtfulde haveanlæg og en stor bøgeskov.

Til en sådan herregård hører der også et større smedeværksted, og ganske naturligt ville jeg se, hvordan det så ud, og hvad arbejde, der blev udført. Jeg lærte mesterens søn at kende, som var noget yngre end jeg, og som nylig var begyndt som lærling i faderens værksted. En søndag eftermiddag inviterede han mig med til sit hjem og udtalte, at hans fader gerne ville tale med mig. Mesteren begyndte at fortælle mig om de forskellige arbejder, de havde at udføre på herregården. Han fremhævede mangt og meget af forskellige ting, som man ikke kendte noget til på de almindelige bøndergårde. Under samtalens løb fik jeg en anelse om, hvor han ville hen, og det varede heller ikke længe, før han tilbød mig at få plads på værkstedet. I og for sig tiltalte pladsen mig, men jeg syntes ikke, det var rigtig at forlade min plads, hvilket jeg også fremførte. Han vedblev at fremhæve alle de fordele, jeg ville opnå. Ville jeg nu

forpligte mig til at blive hos ham et år, skulle jeg få 40 kr. i løn og tillige få et svendebrev. Resultatet blev så, at jeg modtog tilbudet.

Samme aften gik jeg tilbage til Stångby og pakkede alt mit habengut og forlod dermed min plads, men det skete rigtignok med en meget dårlig samvittighed. En sådan måde at gå frem på kan næppe fatte i dag, men under de dårlige sociale forhold, der herskede i Sverige på den tid, var det slet ikke noget ualmindeligt, at håndværkere på den måde søgte at kapre arbejdskraft fra hinanden. Ingen tænkte på at anmelde sagen, og det ville heller ikke hjælpe stort, for der var jo kun indgået en svævende mundtlig aftale. Men det kunne selvfølgelig ikke undgå at bringe stor splid og mange personlige stridigheder mellem de respektive implicerede. Det var første gang, jeg på en så underlig måde skiftede plads. Heldigvis også den eneste gang i mit liv.

Nogen væsentlig forskel i min tilværelse forekom der ikke, arbejdstiden var den samme og kosten ligeså. Men det forholdt sig dog, som mesteren havde fortalt mig, at der var forskelligt arbejde at udføre, som jeg ikke kendte noget til i min tidligere plads. For så vidt havde jeg opnået en fordel, fordi jeg her kunne få en mere alsidig uddannelse.

Efter godt et års ophold fik jeg et glimrende bevis for flid og dygtighed i faget og en fin anbefaling, der lød på, at jeg var fuldt skikket til at blive antaget som svend; men inden det kunne ske, skulle jeg også have et »præstebetyg«. Jeg henvendte mig derfor på pastorsekspeditionen, hvor jeg traf en ung komminister, der uden forhør eller indvending udstedte et betyg. Men han begik imidlertid en slem kardinalfejl, idet han for det første udelod et af mine fornavne og for det andet forkortede han mit efternavn. Han skrev nemlig: Johan Alfred Johansson. At en sådan forseelse fra præstens side senere ville forvolde mig vanskeligheder, havde jeg selvfølgelig ingen forståelse af.

Jeg var meget tilfreds med og stolt over, at jeg havde de nødvendige og værdifulde papirer i lommen; thi nu var der udsigt til, at jeg kunne nå det mål, som jeg havde arbejdet og slidt hårdt for i tre og et halvt år. Forsynet med mine papirer, begav jeg mig til Lund, hvor jeg henvendte mig i »Fabriks- og Handtverks-Föreningen«. Men endnu et intermezzo skulle jeg opleve. Der inde på kontoret forlangte de høje herrer, at en mand som kendte mig skulle attestere, at jeg var identisk med den person, jeg udgav mig for. Dette var en forsigtighedsregel, som skulle

forhindre ethvert forsøg på at tilegne sig nogle falske legitimationspapirer, sikkert en nødvendig forholdsregel.

I denne pinlige situation kom heldet mig tilgode. Det var atter Jonas, der kom mig til hjælp, han opholdt sig netop i de dage i Lund. Ingen kendte mig bedre end han, og ingen kunne med mere rolig samvittighed attestere, at jeg virkelig var den person, jeg udgav mig for. Den 4. juli 1884 fik jeg udleveret mit retsgyldige svendebrev og opholdsbog, begge med de af præsten forkortede navne, og dette var nu mit retsgyldige legitimationsdokument. Et svendebrev med stempel og segl udstedt af »Fabriks- og Handtverks-Föreningen uti staden Lund« blev af håndværkerstanden på den tid anset for noget af det fineste, der kunne præsteres.

Fra det øjeblik, jeg havde modtaget mit svendebrev, var jeg ikke læn­gere undergivet svendenes på den tid ret ofte brutale behandling. Jeg var nu selv trådt ind i deres rækker. Det var de tanker, der optog mig på vejen tilbage fra Lund til Ørtofta. Jeg måtte flere gange forvise mig om, at jeg havde den store konvolut med det kostbare dokument og endda tage det op for at overbevise mig selv om, at det var virkelighed. Jo, jeg drømte ikke, jeg var lysvågen. Jeg var svend. Jeg var nu en fri ung mand.

Men hvad nu?

Min mester havde ikke brug for mig. Han havde en svend og sin søn, og han havde allerede kapret en ældre lærling på samme måde, som han havde kapret mig. Den fremgangsmåde gav ham billig arbejdskraft.

Skulle jeg nu begive mig ud på vandring, og i så fald hvorhen?

Problemet blev hurtigt løst; thi samme dag læste jeg i den lokale avis: »Ung smedsvend søges. Ekdal, Reslev.«

Næste morgen forlod jeg Ørtofta og begav mig af sted. Efter et par timers vandring var jeg i Reslev, og samme dag var jeg i fuldt arbejde på værkstedet. Mesteren var ingen dygtighed, og værktøjet var i en miserabel stand. Jeg benyttede enhver lejlighed til at forbedre det og lavede også nyt; thi uden værktøj kan selv den dygtigste håndværker intet udrette. Det varede heller ikke længe, før der kom langt mere arbejde, end der tidligere havde været.

Jeg havde opnået en fast løn af 2 kr., siger og skriver to kroner om ugen plus kost og logi, og arbejdet gik godt et års tid, men fortsat at arbejde for så ussel en løn syntes jeg ikke, jeg kunne være tjent med. Me-

ster kunne godt indse, at lønnen var for lille, men efter forholdene kunne han ikke give mere.

I efteråret 1885 rejste jeg så hjem. Jeg længtes efter at gense mine forældre. Det var jo fem år siden, jeg var rejst hjemmefra. Gensynsglæden var stor; men at gå hjemme ret mange dage uden arbejde, lå slet ikke for mig. Der var imidlertid kommet en smed en 5—6 km fra vort hjem. Ham opsøgte jeg, og her fik jeg midlertidigt arbejde.

Jeg opsøgte også Sødergård, hvor min far arbejdede for en dansk proprietær. Denne foreholdt mig straks nødvendigheden af, at jeg kom på et større værksted. Han mente, jeg burde rejse til Danmark for der at få nye impulser og større færdighed i faget. Han fortalte mig, at han snart ville foretage en rejse hjem til Nysted på Lolland — Nysted var for ham jordens navle, hvorom hele universet drejede sig — der var en meget dygtig smedemester med et stort værksted. Der skulle han nok skaffe mig ind.

Det var lige vand på min mølle, for jeg havde allerede i forvejen tænkt på at rejse til Danmark.

Men tiden trak ud, og arbejdet slap op, hvor jeg var. Gå ledig hjemme kunne jeg ikke, så nu gik rejsen atter syd på. Af lang varighed blev den ikke, for allerede næste dag fik jeg arbejde på vognfabrikken Klippan.

Det var en god plads, hvor der kun blev leveret første klasses arbejde. Jeg var godt tilfreds og ønskede at blive der, men efter et par måneders forløb kom der brev hjemmefra, at nu stod der en plads åben i Nysted, og jeg blev indtrængende anmodet om at rejse dertil.

Jeg henvendte mig til mester, som gerne ville beholde mig, men jeg fremlagde sagen for ham, og vi skiltes i god forståelse.

Min kuffert, som jeg havde efterladt derhjemme, blev nu eftersendt. Alt hvad jeg ejede blev pakket ned i den, og rejsen gik så til Hälsingborg, hvor jeg genkendte flere af de pladser, som jeg som lille dreng havde besøgt sammen med min fader. Jeg besteg også Kärnan med den dejlige udsigt til Hven og Sjælland, og nu skulle en af mine barndomsdrømme gå i opfyldelse. Snart skulle jeg stå på den anden side af Øresund og se lidt mere af den store verden, end jeg hidtil havde set. Ved havnen lå en stor fragtdamper, som næste dag skulle afgå til København. Rejsen fra Hälsingborg til København kostede for billet med samt min kuffert een krone. Vi fik en vidunderlig rejse gennem Øresund. Det var

en stille, dejlig forårsdag i løvspringstid, og vi havde en herlig udsigt ind over land til begge sider. Ankommet til København fandt jeg et logi i Nyhavn, man fortalte mig, at det var meget billigt at bo der. Jeg ville gerne se byen, som jeg havde hørt så meget omtale, men min kassebeholdning var ikke ret stor, og rejsen skulle fortsættes til Nysted. Jeg forhørte mig om, hvordan jeg bedst og billigst kunne nå mit mål og fik oplyst, at om to dage gik der en damper til Nykøbing, og derfra var der



kun et par mil til Nysted, og at rejsen kostede kun tre kr. med damperen. Altså gjaldt det om at økonomisere med finanserne, så de kunne slå til både til ophold i byen og til den videre rejse. Hvor meget jeg fik at se af København, erindrer jeg ikke, men jeg husker, at jeg strejfede rundt i adskillige gader, og at jeg også var oppe på Rundetårn, hvorfra jeg kunne se over Sundet helt ind i Skåne.

Den dag jeg skulle sejle, gik jeg hen og opsøgte damperen. Den var heller ikke vanskelig at finde, eftersom der på den var ophængt et stort skilt, hvorpå der stod: Nykøbing S. At det S, der stod bagved, havde noget særligt at betyde, havde jeg slet ingen mening om. Jeg gik om bord og ventede på at komme ud og sejle. Der kom nogle flere passagerer og ved en pludselig indskydelse, gik jeg hen og spurgte en mand, hvor langt der var fra Nykøbing til Nysted? Han så på mig og sagde: Til Nysted? Ja, jeg skal til Nysted. Javel, men ser De, denne båd sejler til Nykøbing på Sjælland, og Nysted ligger på Lolland, og derfor må De se at komme med

en anden damper. — At der var to, endog tre købstæder i Danmark, som hed Nykøbing, overgik langt mine geografiske kundskaber. Jeg kunne da ikke tænke mig, at danskerne var så blottede for opfindsomhed, at de var nødt til at benytte et og samme navn til tre byer.

Min kuffert fik jeg igen bragt i land, og jeg fik travlt med at undersøge, om der var en damper, der sejlede til det andet Nykøbing. Jeg fik snart oplyst, at den allerede var sejlet for godt et par timer siden. Der stod jeg nok så flad. Hvad skulle jeg gøre? Nu var gode råd dyre. Jeg fandt imidlertid vej op til banegården og forhørte mig om, hvormeget billetten til Nykøbing Falster kostede. Resultatet blev, at jeg kun havde godt det halve af den erforderlige sum. Så tilbage til mit logi. Jeg fortalte værten, hvilken pinlig situation jeg var kommet i, og da jeg havde pakket lidt af mit arbejdstøj sammen, spurgte jeg ham, om han ville låne mig tre kroner mod, at han fik lov at beholde min kuffert. Efter at have set indholdet efter, gik han ind på mit forslag.

Nu gik turen atter til banegården, og med første tog fortsatte jeg til det rigtige Nykøbing. Kl. 12 om natten lød det uden for kupeerne: Nykøbing! Nykøbing! Endelig var jeg nået så langt, men nu stod jeg der fuldstændig ukendt midt om natten i en fremmed by og anede ikke til hvilken side, jeg skulle gå. Jeg spurgte en jernbanefunktionær og fik den besked, at om nogle minutter kørte postvognen til Nysted. Den holdt derhenne, og den tog passagerer med. Men atter var det galt, for jeg var jo næsten uden penge. Jeg gik uden for stationen og holdt øje med postvognen, indtil den begyndte at køre, så fulgte jeg bagefter den, indtil den kom over broen. Jeg kunne skimte vandet i Guldborgsund og se vejen, hvor vognen begyndte at rulle hurtigere. Nu var jeg klar over, jeg var på Lolland.

Efter en lille halv times vandring kom der atter en hindring, heldigvis den sidste på denne rejse. Jeg kom til et vejskel, hvor to lige brede veje gik til hver sin side. Der stod ganske vist en vejviser, men i mørket var det mig ganske umuligt at læse, hvad der stod på den, og postvognen havde allerede fået så stort et forspring, at jeg hverken kunne høre eller se den. Skulle jeg nu gå til højre eller venstre? Jeg anede det ikke; men efter lidt betænkningstid sagde mit instinkt mig: du skal gå til venstre. Jeg gik nu langsomt, for var jeg på den rette vej, ville jeg let kunne nå Nysted ved daggry, og var den gal, ville tilbagevejen blive lang nok.

Tidlig i morgendæmringen så jeg langt foran mig vandet, som gik ud i et med horisonten, men det sagde mig ikke noget, om jeg var på den rigtige vej. Efter endnu en stunds vandring fik jeg øje på en lille by, der lå i en bugt ved stranden. I lidt afstand lignede den nærmest et fiskerleje. Kunne det være Nysted?

Jeg havde dannet mig en forestilling om byen, og i mine tanker sammenlignet den med Hålsingborg eller Landskrona, kun lidt større og kønere med høje huse, brede gader, mange parker og en stor havn.

Ligesom jeg nærmede mig de første huse, kom der en morgenmand ud på gaden. Jeg skyndte mig hen til ham og spurgte: Er dette Nysted? — Ja, selvfølgelig er det Nysted — hvad skulle det ellers være? svarede han og så meget nysgerrigt på mig. Så var jeg endelig nået til den by, der i de sidste måneder havde været i mine tanker så at sige dag og nat. På een gang blev jeg jublende glad, men tillige noget skuffet over byens udseende. Jeg gik ind i byen, gå vild kunne jeg ikke, for der var kun en smal gade, som førte ned til en lille havn, hvor der lå et par små sejl-skibe og lidt længere henne nogle fiskerbåde. Jeg havde god tid til at se mig om, for endnu slumrede de fleste af byens indbyggere sødeligt og alt var tyst og stille.

I gaden ikke langt fra havnen, stod der på et skilt: P. Gleje, Smedeværksted. Altså her var den plads, hvor jeg fra nu af skulle arbejde. Porten ind til gården var endnu lukket, og derfor gik jeg endnu en omgang og kom hen til en skov, som viste sig at være et større parkanlæg, der omgav Ålholm slot. Men jeg var selvfølgelig mest spændt på at se, hvordan værkstedet så ud, hvor jeg skulle arbejde, og hen ved 7-tiden blev porten lukket op. Snart kom arbejderne, 2 svende og 3 læredreng. Arbejdet skulle begynde klokken 7, og nu indfandt mester Gleje sig også. Af ham fik jeg et hjerteligt velkommen. Han havde ventet mig i flere dage med længsel. Nu skulle jeg først gå hen og hvile mig, men der blev vi ikke enige. Efter at have fået en god frokost og en stor kop dansk kaffe var jeg i god skik til at tage fat på arbejdet med det samme.

Var jeg blevet skuffet ved første øjekast, blev det modsatte tilfældet, da jeg kom ind på værkstedet. Der var både boremaskine og drejebænk, og alt værktøjet var i ypperlig stand. Af arbejde var der for tiden langt mere end sædvanlig, og grunden dertil var, at der blev opført en ny avlsgård

til Ålholm slot, og at selve det gamle Ålholm slot skulle restaureres både udvendig og indvendig, og der skulle alt arbejdet udføres i den gamle, oprindelige stil, låse-, døre- og vinduesbeslag skulle udføres med hånden, nøjagtigt efter arkitektens tegninger. Det var første gang jeg fik lært at se på og arbejde efter tegninger. Forøvrigt var vort arbejde meget alsidigt. Det spændte fra at lave mindre skibsankere til sejl- og fiskerbåde og til at reparere symaskiner. Der var meget for mig at lære. Med hensyn til min stilling på værkstedet, og hvad arbejdet angik, var jeg meget godt tilfreds med at være kommet til Danmark.

Mesteren var en behagelig mand at arbejde under. Forholdet på værkstedet var kammeratligt mellem os svende, og læredrengene blev mere humant behandlet end i Sverige. Arbejdstiden var kortere, fra 7 morgen til 8 aften med en times middagspause. Kosten var bedre, og lønnen var stegen til 4 kroner pr. uge. Altsammen fordele, som jeg kunne notere til min store tilfredshed.

Men på et andet område, nemlig det moralske og åndelige, var min stilling langt fra blevet bedre. Jeg var kommen ud på glidebanen, og det gik stadig længere nedad. Såsnart jeg var udenfor værkstedet, søgte jeg bestandig dårlige kammerater. På Ålholm slot arbejdede der hver sommer mange svenskere, både piger og karle. Det var langt fra nogen god tone, der herskede blandt dem, når de kom sammen om aftenen, og det lå så snublende nær for mig at søge hen til disse landsmænd.

Forøvrigt kender jeg ingen by, som i forhold til sin størrelse har så mange ølknejer, som Nysted havde dengang, og resultatet blev også, at jeg tilbragte mange aftener i disse kælderkernejer.

Ugelønnen, som jeg fik udbetalt hver uge, var forsvunden inden næste søndag. Således blev den tid, jeg tilbragte i Nysted og den nærmest følgende en sørgelig nedgangsperiode i min moralske og åndelige tilværelse.

*

Da efteråret kom, var Ålholm slot forsåvidt færdigrestaureret, og den store avlsgård stod nyopført. Det betød, at arbejdet på værkstedet hos mester Gleje svandt betydeligt ind. Den ene svend havde allerede fået sit rejsepas, og en af de første dage i december kom turen til mig. Nu stod jeg der, netop i den allervanskeligste tid på året uden arbejde. Dertil kom så, at jeg ved min letsindige omgang i dårlige kammeraters selskab havde lagt min surt erhvervede fortjeneste i ølknejerne, i stedet for at anskaffe

mig noget tøj og at opspare en smule kapital til den tid, hvor jeg intet kunne tjene.

Nu stod der kun een udvej åben, og den var ikke frivillig som tidligere, men nødtvungen, nemlig at begive sig ud på vandring. Først ville jeg besøge byerne på Lolland, og med en fin anbefaling fra min mester begav jeg mig på vej. Turen gik til Rødby, Nakskov, Maribo, Saxkøbing og Nykøbing F., hvor jeg fik arbejde.

Fagforening eksisterede, så vidt mig bekendt, ikke endnu, men netop på den tid blev der gjort en begyndelse i arbejdet på at forbedre de arbejdsløse håndværkers vendes kår i Danmark. Der blev oprettet svendehjem i byerne. Man betalte nogle ører om ugen i kontingent i den tid, man havde arbejde. Når man så kom ud på vandring, fik man aftensmad, logi, morgenkaffe med smørrebrød, alt gratis, desforuden 50 øre og i de store byer 1 krone i tærepeng. Dette var i sandhed et godt arrangement, som først og fremmest var baseret på at hjælpe de rejsende, arbejdsløse håndværkssvende, og dernæst også skulle tjene til at afskaffe unødigt betleri. Nu var der slet ingen grund til at betle, så meget mere som det var en fast skik, at når en svend kom ind på et værksted og søgte arbejde i sit fag, fik han en rejseskilling både af mester og kolleger.

På den måde kunne en rejsende svend fuldt ud være lige så godt stillet som den arbejdende. Det førte imidlertid også for manges vedkommende til misbrug, hvad forøvrigt næsten al filantropi gør for de dårlige elementer i samfundet.

I Nykøbing F. fik jeg arbejde hos en kleinsmed, men pladsen var langt fra tilfredsstillende for mig. For det første var det en ubehagelig mester, der ikke var vant til at beholde sine svende ret længe. For det andet var arbejdet af en helt anden art end det, jeg hidtil havde været vant til at udføre. Arbejdet bestod nemlig i at lave decimalvægte og pengeskabe, samt reparationer af lignende artikler. Jeg havde lært mit håndværk som almindelig grovsmed og forstod at lave avlsredskaber, vogne, at beslå heste og forøvrigt også lave mange mindre ting, men dette hårfine arbejde, som krævede tålmodighed, var noget helt nyt for mig. Kort sagt, det passede mig slet ikke. Jeg havde mest lyst til at forlade pladsen med det samme, men at begive sig ud på vandring lige før jul i årets korteste dage var ingen hyggelig tanke, og jeg bestemte mig derfor til at blive

indtil videre. Først efter et par måneders forløb, da dagene begyndte at længes og solen at skinne, meldte rejsefeberen sig for alvor. Nu ville jeg ud at se mig om i Danmark.

Rejsen gik denne gang til Stubbekøbing, Vordingborg, Næstved og Skælskør, hvor jeg fik arbejde på et værksted, som passede mig. Min nye mester tilbragte det meste af dagen i byen og mest på ølknejper. På værkstedet kom han om formiddagen inden han gik ud, og så overlod han mig sammen med to læredrenge at udføre alt arbejdet, som der forøvrigt aldrig blev klaget over. På værkstedet og i arbejdstiden havde jeg det godt, men såsnart det var fyraften, gik jeg ud og fandt dårlige kammerater, og det fortsatte indtil ugelønnen var brugt op.

Jeg kunne se, at jeg forsumpede og gik til grunde både moralsk og åndeligt, men hvorledes skulle det blive anderledes. Jeg var livstræt, og jeg ville bort fra alt, ud at rejse, vandre på landevejen, ligemeget hvorhen. Kort før Skt. Hans forlod jeg min plads og begav mig på vandring. Ankommet til Korsør tog jeg færgen til Nyborg og fortsatte så ad landevejen til Odense, hvortil jeg ankom ganske tidligt næste morgen.

Jeg opsøgte svendehjemmet, hvor jeg havde ret til et døgn's fri for-tæring og 1 krone i rejsebidrag. Hen på eftermiddagen traf jeg her en snedkersvend, som ville til Jylland. Han betroede mig, at det var langt bedre at rejse i Jylland end på øerne, hvilket jeg heldigvis aldrig senere som håndværkersvend kom til at gøre nogen erfaring for. Han foreslog, at vi skulle benytte de sene eftermiddagstimer og natten til at vandre i, for det var langt behageligere at gå i den kølige nat end i en brændende sol på den støvede landevej.

Vel havde jeg kun sovet et par timer på færgen forrige nat, men jeg gik dog ind på hans forslag, og vi startede vor vandring.

I Fredericia skiltes vore veje, og jeg fortsatte alene til Vejle. Det var min sidste dags vandring som rejsende håndværkersvend, thi i Vejle skete der en forandring, som fik en gennemgribende indvirkning på hele mit liv.

INDHOLD

FORORD	5
SKIBSSMEDEN	9
MASKINARBEJDEREN	21
LANDSBYSMEDEN	49
FRA KØBSTADEN	65
VESTJYDEN	99
FRA DET GAMLE KØBENHAVN	125
VENDELBOEN	179
KØBENHAVNEREN	199
BRANDENBURGEREN	247
ØSTJYDEN	269
SØNDERJYDEN	281
SMÅLÆNDINGEN	311

SMEDEN

Når De er kommet lidt ind i denne bog, vil De være indhyllet i en stærk atmosfære, der lugter af brændevin og drøner af rungende hammerslag, der er sort af sod, der krydres af et bramfrit sprog, og som har solstrejf af djærv dansk humor og hyggeligt familieliv.

»SMEDEN« er en række skildringer fra arbejdernes, håndværkernes og industriens verden, udvalgt af forbundsformand, folketingsmand *Hans Rasmussen* og Nationalmuseets direktør, professor *Johannes Brøndsted* blandt 1000 levnedsskildringer, der i 1951 blev indsamlet af Nationalmuseet til belysning af dansk kultur i tiden 1850–1950.

I bogen fortæller gamle håndværkere og arbejdere om den jævne befolkningens liv på landet og i byerne i tiden lige før og efter århundredskiftet. De fortæller om bønder, husmænd og håndværkeres liv i landsbyerne, om fiskernes liv i fiskerlejerne, om borgernes liv i købstæderne og om håndværkere og arbejderes liv i hovedstaden.

De fortæller om det glade liv på valsen herhjemme og i udlandet, om emigrantliv i Amerika, om indvandrede tyske og svenske håndværkere og om de kår, hvorfra de kom.

De fortæller om hverdagens slid og arbejde, om faglige og politiske kampe, om højtid og fest, om sorg og glæde.

Og de fortæller endelig om udviklingen inden for deres fag fra håndværk til moderne metalindustri.

Professor Brøndsted har skrevet en kulturhistorisk indledning og fhv. minister *Johs. Kjærbohl* har bidraget med et afsnit om livet på de københavnske skibsværfter i 70'erne og 80'erne.

»SMEDEN« er således beretningen om de arbejdere og håndværkere, der har bygget det samfund op, hvori vi lever i dag. Det er »den jævne mands« kulturhistorie. »SMEDEN« er bogen om det Danmark, der forsvandt med den første verdenskrig, eller – som de gamle smede siger – Danmark fra før man kom skat på snapsen.

HASSING